

Ш 141.1273
В 48

В. М. Вінницька
Н. П. Плющ

УКРАЇНСЬКА МОВА

ПРАКТИЧНИЙ КУРС ГРАМАТИКИ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

В.М. Вінницька
Н.П. Плющ

УКРАЇНСЬКА МОВА

ПРАКТИЧНИЙ КУРС ГРАМАТИКИ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Київ — 1997

У пропонованому виданні узагальнюються та систематизуються знання з граматики української мови, розширюється словниковий запас, активізуються навички усного та писемного мовлення, набуті під час опрацювання “Вступного розмовно-інтенсивного курсу української мови” (автори В. М. Вінницька, Л. О. Юзефович, І. Г. Тальянц).

Видання може бути використане у будь-якій іномовній аудиторії.

Рецензенти:

Н.Ф.Клименко доктор філологічних наук, професор, зав. відділу ІМ НАН України
А.П.Грищенко доктор філологічних наук,

Рекомендовано Вченою Радою
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

ISBN 966-95249-3-8

ПЕРЕДМОВА

“Практичний курс граматики української мови” є складовою частиною навчального комплексу для іноземних студентів, які вивчають українську мову з метою подальшого навчання у вузах України гуманітарного профілю.

Курс розрахований на 300—500 навчальних годин. Завдання курсу полягає в узагальненні та систематизації розрізнених знань з граматики української мови, розширенні словникового запасу, активізації навичок усного та писемного мовлення, набутих під час опрацювання “Вступного розмовно-інтенсивного курсу...” (авт. В.М. Вінницька, Л.О. Юзефович, І.Г. Тальянц, ВПУ “Київський університет, 1992), який базується на текстах та діалогах, що відтворюють реальні комунікативні ситуації повсякденного та професійного спілкування іноземних студентів протягом перших місяців навчання в Україні.

У “Практичному курсі граматики...” студенти ознайомляться з основними граматичними поняттями, без яких неможливе системне вивчення мови, з особливостями парадигматики іменних та дієслівних одиниць, найважливішими функціями відмінків та найбільш уживаними синтаксичними структурами, що їх обслуговують.

“Практичний курс граматики...” складається з 3-х органічно пов’язаних між собою частин, які доповнюють одна одну.

Перша частина включає необхідні знання з будови слова і словотвору та словозміни іменних частин мови (іменник, прикметник, займенник, числівник).

У другій частині підручника головна увага приділяється функціональному аналізу відмінків в українській мові та семантико-синтаксичним структурам, які вони формують.

У третій частині вивчається дієслово, прислівник, дієприслівник та дієприкметник. Основна увага зосереджена на системі дієвідмінювання, специфіці творення та використання видів дієслів, дієприслівників та особливостях вживання дієслів руху в українській мові.

“Практичний курс граматики...” комунікативно спрямований. Граматичний матеріал підручника подається переважно у таблицях та схемах з мінімальним теоретичним коментарем і активізується у вправах комунікативного характеру та в текстах, що забезпечують необхідний лексичний мінімум для спілкування на побутові, навчально-професійні, соціально-культурні та суспільно-політичні теми.

Оскільки основний контингент студентів, які вивчають українську мову з метою навчання у вузах України, складає молодь зарубіжних країн (Грузія, Азербайджан, Туреччина, Іран, Китай, Монголія, В’єтнам, Корея, Палестина, Ізраїль, Аргентина, Канада, Німеччина та ін.), тематика текстів відповідно орієнтована на проблеми вибору професії, риси характеру людини, необхідні для певної професії, морально-етичні та інші проблеми. Одне з завдань, які ставили перед собою автори, полягало в тому, щоб, вивчаючи мову, студенти отримали певний обсяг інформації про Україну, її історичне минуле та сьогодення, про культуру та видатних людей, які залишили свій слід у пам’яті українського народу.

Кожен навчальний текст посібника супроводиться українсько-російським словничком, який, по-перше, певною мірою вирішує проблему перекладу незнайомих слів та словосполучень через брак українсько-іншомовних словників, а по-друге, полегшує вивчення української мови в російськомовній аудиторії.

Лінгво-дидактичні особливості курсу зумовили:

- а) нетрадиційний порядок відмінків та відмін іменників (наприклад: родовий — знахідний — давальний, а не родовий — давальний — знахідний);
- б) зосередження основної уваги не на відмінах, а на кінцевих приголосних так званої “чистої” основи у називному відмінку, коли від цього залежить словозміна слова (наприклад: стіл □ — стол -[и], але ніж — нож -[и]);
- в) Використання графічних символів замість об’ємних описових характеристик граматичного матеріалу, наприклад:

□	— закінчення;
┌	— основа
⌒	— корінь
└	— префікс
^	— суфікс
]	— основа на твердий приголосний;
ь], й]	— основа на м’який приголосний;
●	— одиниця,
●●●	— множина;
♂	— чоловічий рід;
♀	— жіночий рід;
☀	— середній рід.
⚠	— Зверніть увагу! Запам’ятайте!
❓	— Відповідайте на запитання!
□■	— Порівняйте!

Для зручності презентації синтаксичних структур у деяких випадках також використовується символіка, наприклад: **S** — суб’єкт, **P** — предикат, **O** — об’єкт, **інф.** — інфінітив.

БУДОВА СЛОВА

Частина слова, яка змінюється, називається **закінченням**:
робот-а, без робот-и, на робот-і.

Частина слова, яка не змінюється, називається **основою**:
чита-ю, чита-єш, чита-є, чита-ють.

Завдання 1. Прочитайте слова. Знайдіть змінювану частину слова.

Це — **закінчення**. Частина слова без закінчення — це **основа**.

Зразок: Студент□, у студент□а, студент□ові

Продовжуйте: Товариш, у товариша, товаришеві, музей, студентка, у студентки, студенткам, викладач, викладачеві, викладача, учитель, учителя, учителю.

Спільна частина споріднених слів називається **коренем**:
прац-я, прац-ювати, прац-івник, прац-овитий.

Завдання 2. Прочитайте ряди споріднених слів. Виділіть серед них слова, що належать до однієї сім'ї. Знайдіть корінь цих слів.

Зразок: Учень, учитель, учити

Продовжуйте: Море, студент, говір, моряк, киянин, хід, ходити, говорить, студентство, морський, київський, перехід, студентський, говорять, студія, ходжу.

Завдання 3. Згадайте слова, що входять до тієї самої сім'ї, що й слова Україна, Київ, Росія, Франція, Німеччина, Америка, Англія.

Зверніть увагу на чергування голосних та приголосних у корені слова.

а)	<i>i — o</i>	стіл — столи, віл — воли, рід — роду
	<i>o — i</i>	слово — без слів, корова — корів
	<i>u — i — я</i>	сидіти — сідати — сядь(те)
б)	<i>z — ж, з</i>	друг — дружє — друзі
	<i>k — ч, ц</i>	око — очі — в оці, рука — ручний — на руці
	<i>d — дж</i>	сидіти — сиджу, ходити — ходжу
	<i>c — ш</i>	писати — пишу
	<i>z — ж</i>	казати — кажу

Завдання 4. Прочитайте ряди споріднених слів. Визначте за зразком закінчення, основу та корінь слова.

Зразок: Філолог, філологі^ая, філологічний.

Продовжуйте: Будинок, будівля, будувати, будівник, будівельник, будівельний; студія, студент, студентський; вдома, домашній, дім.

Частина слова, що стоїть між коренем і закінченням, називається **суфіксом**.

Слово може мати один суфікс (стол-**ик**), або декілька (дит-**ин-ств-о**).

За допомогою суфікса ми можемо утворити нове слово або надати йому нового відтінку у значенні.

Наприклад: дит-**ин**-а дит-**ин-ств**-о (нове значення) стіл, стіл-**єць**, стіль-**ч-ик**, стіл, стол-**ик** (відтінки значення).

Завдання 5. Прочитайте ряди слів. Скажіть, які новоутворені слова мають нове значення, а які — відтінки.

година — годин-**н-ик**; хвилина — хвилин-**к-а**; слово — слов-**н-ик**;
дипломат — дипломат-**ичн-ий**; журнал — журнал-**іст** — журналіст-**ик-а**;
студент — студент-**ськ-ий** — студент-**ств-о** — студент-**к-а**;
молодь — молод-**іт-и** — молод-**іст-ь** — молоді-**ют-ь** — молод-**іж-н-ий**;
уч-**и-ти** — уч-**ень** - уч-**ен-иц-я** — уч-**и-тель** — уч-**и-тель-ськ-ий** — уч-**н-ів-ськ-ий**.

Частина слова, яка стоїть перед коренем, називається **префіксом**.

Він служить, для утворення слів з новим значенням або відтінком значення:

по-говорити, **по**-дарунок, **по**-вар (нове значення);

за-йти, **уві**-йти (відтінок значення).

Завдання 6. а) Прочитайте ряд слів. Знайдіть та виділіть префікси.

Зразок: Переїхати, написати.

Продовжуйте: прикрасити, прекрасний, прадід, правнук, підпис, привітання, побажання, перехід, приїхати, підійти, перейти, переказати, сказати.

б) Назвіть слова з префіксами, які ви знаєте.

Завдання 7. Прочитайте ряди слів. Розберіть їх за складом. Виділіть закінчення, основу, корінь, суфікс, префікс.

Робити, робітник, робота, переробка, зробити.

Праця, працювати, працівник, працівники, працьовитий.

Писати, писанина, письмовий, письменний, письменниця, писанка.

Завдання 8. Прочитайте текст. Дайте (напишіть) відповіді на запитання.

НАШ ХУДОЖНИК

Іван народився і виріс у Києві. Його батьки були інженерами. Вони працювали на одному з найбільших київських заводів “Арсенал”. Батько Івана був головним інженером-електриком, а мама працювала у хімічній лабораторії.

Батьки дуже любили свій завод і часто розповідали про свою роботу Іванові. Вони хотіли, щоб їхній син теж працював на заводі. І мріяли, що Іван стане інженером.

У школі Іван навчався дуже добре. Йому подобались усі предмети, але понад усе він любив фізику й математику.

Учителі казали, що він здібний учень і може стати хорошим інженером або математиком. Батьки Івана дуже раділи з цього і вже бачили свого сина інженером.

Але у Івана було ще одне захоплення. Він дуже любив малювати. Хлопець почав малювати ще коли був маленьким. Він хотів учитися на художника. Але батьки казали, що художник — це не професія. “Малювати можна й у вільний час”, — казав батько і радив синові піти працювати на завод.

Іван послухався поради батьків. Після закінчення середньої школи він пішов працювати на завод. Він працював простим робітником. Батько казав, що це допоможе Іванові краще зрозуміти роботу інженера.

Івану подобалась робота, подобалися люди, з якими він працював. Але у вільний час він малював. Іван малював Київ, його вулиці, парки, Дніпро, чудові київські мости, видатних людей, які працювали на заводі.

Минув рік, у Івана було вже багато малюнків. Одного разу в заводському клубі відбулась виставка картин, які намалювали робітники заводу. Серед них були й малюнки Івана. Вони мали великий успіх. Найкращими серед них були портрети людей. Усі, хто бачив картини Івана, радили йому вступати до художнього інституту. Батьки Івана теж бачили, що їхній син не може жити без малювання. Це було не просто захоплення, це було його життя.

З того часу минуло багато років. Іван давно закінчив художній інститут. Він став відомим художником. Але він не забув свій завод, своїх давніх друзів. “Це наш художник”, — з любов'ю кажуть про нього робітники заводу. “Він справжній майстер своєї справи”, — кажуть про нього інші художники.

- Де народився і жив Іван?
- Ким були його батьки? Де вони працювали?
- Про що мріяли батьки Івана?
- Як навчався Іван у школі? Які предмети йому подобались?
- Що Іван любив понад усе?
- Коли він почав малювати?
- Що думали про його захоплення батьки?
- Чи послухався Іван батька? Чи подобалося йому на заводі?
- Що він робив у вільний час?
- Що відбулося одного разу на заводі?
- Чи були на виставці картини Івана?
- Що казали люди про його картини? Що вони йому радили?
- Ким став Іван? Який інститут він закінчив?
- Що кажуть про нього робітники заводу і художники?
- Як ви гадаєте, чи щасливі його батьки?

Завдання 8. Перекажіть цю історію від імені Івана, батька та одного з робітників заводу.

Запам'ятайте вирази:

Вони дуже раділи з цього.
Вони бачили свого сина інженером.
Це допоможе йому зрозуміти роботу інженера.
Це мало великий успіх.
Усі радили вступати до художнього інституту.
Він не може жити без малювання.
Це було не просто захоплення, це було його життя.
Він справжній майстер своєї справи.

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. а) Прочитайте ряд слів. Визначте серед них слова, які належать до однієї сім'ї, та вишийте їх в окремі рядки.

Зразок: школа, школяр, шкільний

Продовжуйте: хлопчик, родина, математик, робітник, школа, працювати, народитися, завод, малювання, художник, родичі, малювати, художній, рідний, робота, математичний, праця, школяр, заводський, робітничий, працьовитий, школярка, малюнок, математика, шкільний, хлопець.

б) Визначте у групах слів, які ви виписали в рядки, основу, закінчення, корінь, суфікси та префікси.

в) Скажіть, яку роль виконують суфікси та префікси у цих словах.

II. Прочитайте наступні ряди слів. Підкресліть приголосні або голосні, що чергуються у коренях або суфіксах слів.

Столиця — столичний, робітник — робітничий, кінець — закінчення,
родина — рідний — родич, математик — математичний, казати — кажуть,
хімік — хімічний, школа — шкільний, робота — робітник, воля — вільний,
він — вона.

III. Вишийте на місці крапок необхідні слова.

а) рідний, -а, -е, -і; родич(і), родина, народитися.

Це моє ... місто. Я тут ... і живу 20 років. Тут живе вся моя ... . Сашко мій далекий ...
... Мої ... хороші люди.

б) малювати, малюнок, малювання.

Коли я навчався у школі, я дуже любив уроки ... . Я любив ... дерева, квіти і міста, а моя сестра любить ... людей. Мої ... подобалися вчителіві.

в) *учитель, учити, навчали(ся), вивчати, вивчити, навчання.*

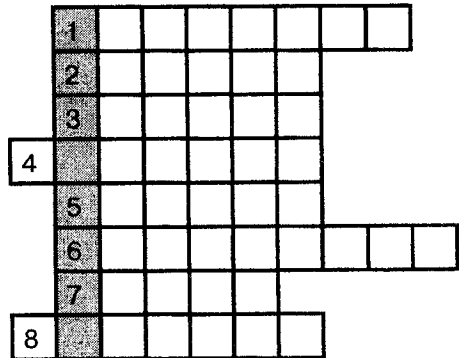
Це наш ... історії. Він ... нас любити свій народ, свою країну. Зараз я ... англійську мову, і хочу ще ... німецьку. Я бажаю вам успіхів у ... . Мій товариш уже 2 роки ... в інституті.

г) *робота, робити, робітник.*

Мій батько дуже любить свою ... . Я теж 2 роки працював ... . Зараз я не знаю, що мені ... . Мені подобається моя ..., але я хочу вчитися на інженера.

IV. Відгадайте кросворд. Впишіть слова з 1 по 8 клітинку по горизонталі. По першій вертикалі прочитайте назву інституту, в якому навчався Іван.

По горизонталі: 1. Назва професії, про яку мріяв Іван. 2. Науковий працівник. 3. Документ про закінчення навчального закладу. 4. Ким працював Іван на заводі?. 5. Спеціаліст, що працює у газеті, журналі, на телебаченні. 6. Назва навчального закладу. 7. Як називають територію, де мешкають люди (наприклад: Київ, Львів). 8. Людина з високим рівнем кваліфікації.

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ: "БУДОВА СЛОВА"

1. **Назвіть частини слова, які ви запам'ятали.**
2. **Як називається спільна частина споріднених слів? Знайдіть її у словах: цікаво, цікавитися, цікавий.**
3. **Як називається частина слова, що змінюється? Знайдіть її у словоформах: університет, біля університету, в університеті, в університетах.**
4. **Як називається частина слова, що служить для утворення нових слів або відтінків (значення) слова? Знайдіть її (їх) у словах: учити, учитель, учень, учениця, учений; бібліотека, бібліотечний, бібліотекар.**
5. **Як називається частина слова, що стоїть перед коренем? Яку функцію вона виконує у слові? Знайдіть її (їх) у словах: писати, написати, записати, переписати; прийшов, перейшов, зайшов.**
6. **Як називається частина слова, що не змінюється. Знайдіть її у словах: бібліотека, у бібліотеках, біля бібліотеки; гуртожиток, гуртожитки, у гуртожитку; Дніпро, Дніпра, у Дніпрі.**

ІМЕННИК

Іменниками називаються слова, що означають назву предмета та відповідають на запитання *Хто?* або *Що?* Це можуть бути назви істот або неістот.

§ 1. ІСТОТИ — НЕІСТОТИ

Завдання 1. Подивіться таблицю. Запам'ятайте назви предметів, що відносяться до істот або неістот.

ІСТОТИ (ХТО?)	НЕІСТОТИ (ЩО?)
<p>1. Назви осіб: <i>чоловік, жінка, дівчина, хлопець, робітник, син, інженер, українець, учень.</i></p> <p>2. Власні назви (ім'я, прізвище): <i>Іван, Петренко.</i></p> <p>3. Сукупність осіб: <i>народ, молодь, слухачі.</i></p> <p>4. Назви тварин: <i>кінь, кіт, собака, лев, кішка, корова.</i></p> <p>5. Міфологічні істоти: <i>демон, чорт, домовик, лісовик.</i></p> <p>6. Померлі особи: <i>мрець, покійник.</i></p>	<p>1. Конкретні назви:</p> <p>— назви рослин: <i>дерево, квітка;</i> — явища природи: <i>дощ, сніг, осінь, зима;</i> — назви мікроорганізмів: <i>мікроб, вірус;</i> — назви речовин: <i>залізо, сіль, цукор;</i> — продукти харчування: <i>молоко, масло, м'ясо, хліб;</i> — географічні назви: <i>Київ, Україна, Дніпро;</i> — назви будівель, установ: <i>університет, факультет, школа;</i> — конкретні предмети, знаряддя: <i>ручка, олівець;</i> — міра, вага: <i>кілограм, метр.</i></p> <p>2. Абстрактні поняття:</p> <p>— назви дії або стану: <i>читання, праця, відпочинок;</i> — почуття: <i>горе, радість;</i> — якість, властивість: <i>добро, зло, щедрість.</i></p>

Завдання 2. Прочитайте слова. Визначте серед них назви істот та неістот.

Наталка, інститут, студент, викладач, річка, хліб, кінь, кішка, дитина, вірус, старість, дідусь, ліки, чай, кава, дочка, дипломатія, підручник, Дніпро, Іван, Київ, робота, робітник, учений, література, письменник, здібність.

Завдання 3. Прочитайте в таблиці приклади, коли ми ставимо запитання “Хто це?” або “Що це?”. Перевірте себе, чи правильно ви це робите.

	<i>Хто це?</i>	<i>Що це?</i>
Він 	Це { Іван студент українець кіт дипломат	Це { університет кабінет готель ключ цукор
Вона 	Це { Ірина студентка українка кішка вчителька	Це { карта вулиця площа Україна
Воно 	Це { дитя теля лоша качєня	Це { місто село оповідання ім'я
Вони 	Це { студенти українці Іван і Павло тато й мама	Це { університети країни річки й озера

Завдання 4. Поставте запитання “Хто?” або “Що?”

Зразок: *Це студент. — Хто це?*
Це стіл. — Що це?

Це місто. Це студенти. Це юнак. Це дівчина. Це викладач. Це студенти й викладачі. Це земляки. Це журнал. Це Іван. Це Київ. Це олівець. Це прізвище. Це Ганна Іванівна. Це кінь і собака. Це покійник. Це лимон. Це папір. Це вірус. Це Микола і Марія. Це молодь. Це хвороба. Це сніг. Це міста. Це Дніпро. Це молодість.

§ 2. РІД ІМЕННИКА

Кожен іменник в однині має граматичне значення роду. Іменники мають 3 роди: чоловічий (він), жіночий (вона) і середній (воно).

Завдання 1. Прочитайте уважно таблицю. Запам'ятайте типові та нетипові закінчення іменників у чоловічому, жіночому та середньому роді.

Рід	Зразок	Типові закінчення	Зразок	Нетипові закінчення
Чоловічий 	студент юнак викладач герой українець	— ☐] твердий приголосний — <i>й</i>] м'який приголосний — <i>ь</i>] приголосний	батько Микола суддя	] — <i>о</i>] — <i>а</i>] — <i>я</i>
Жіночий 	студентка дівчина вулиця сім'я Марія Гвінея	] — <i>а</i>] — <i>я</i> - (<i>'</i>)] - (<i>і</i>) — <i>я</i> - (<i>е</i>)]	любов річ сіль мати пані	☐] твердий приголосний — <i>ь</i>] м'який приголосний — <i>и</i> — <i>і</i>
Середній 	місто село море місце прізвище завдання ім'я	] — <i>о</i>] — <i>е</i>] — <i>я</i>	дівча таксі меню рагу	— <i>а</i> — <i>і</i> — <i>ю</i> — <i>у</i>

Запам'ятайте!

 (вона)	 (він)
пані любов	готель
мадам сіль	суддя
річ мати	Микола

Завдання 2. Розподіліть за родами слова: Україна, середа, земляк, сусідка, подруга, товариш, іноземець, олівець, річ, сіль, готель, номер, молоко, село, батько, місце, таксі, гуртожиток, яблуко, завдання, земля, оповідання, площа, поле, викладач, любов, прізвище, сім'я, ім'я.

Зразок:

<i>Він</i>	<i>Вона</i>	<i>Воно</i>
хліб	сіль	молоко

Завдання 3. Виконайте завдання за зразком.

Зразок: — *Це карта?*
— *Так, це вона.*

Це Ірина? Це Микола? Це батько? Це мати? Це пані? Це дідусь? Це дівча? Це бабуся? Це Петро? Це Галина? Це мадам? Це іноземець? Це викладач? Це таксі? Це пані?

Завдання 4. Дайте відповіді на запитання.

Зразок: — *Де Микола?*
— *Ось він.*

Де викладач? Де іноземці? Де українці? Де росіянин? Де американець? Де директор? Де інститут? Де сусідка? Де зошит? Де підручник? Де книжка? Де оповідання? Де Марія? Де Гвінея? Де Пакистан? Де Африка? Де Китай? Де таксі? Де сіль? Де пан президент? Де суддя?

Запам'ятайте родові форми іменників, що означають вид занять, професію (фах), національність, віру, належність до певного регіону:

<i>Він</i>	<i>Вона</i>
студент	студентка
аспірант	аспірантка
католик	католичка
турист	туристка
буддист	буддистка
артист	артистка
учитель	учителька
школяр	школярка
українець	українка
канадець	канадка
американець	американка
європеєць	європейка
азіат	азіатка
росіянин	росіянка
християнин	християнка
мусульманин	мусульманка
селянин	селянка
учень	учениця
робітник	робітниця

Зверніть увагу на іменники спільного роду:

Він

Її

інженер
агроном
лікар
гід
космонавт
дипломат
сирота
суддя

Завдання 5. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Іван студент. Марта теж студентка.*

Іван Іванович — учитель. Галина Іванівна теж ... . Джон турист. Аманда теж ... . Віктор Іванов — інженер. Ірина Петрівна теж ... . Сашко учень. Таня теж ... . Андрій Іванович — робітник. Олена Іванівна теж ... . Сергій українець. Оксана теж ... . Махмуд — мусульманин. Зульфія теж ... . Він американець. Вона теж ... . Сергій — гід. Ганна теж ... . Олег Іванович — суддя. Олена Іванівна теж ... . Петро — лікар. Марія теж ... . Сашко сирота. Галина теж ... .

Завдання 6. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Син — учень.*

— Скажіть, будь ласка, хто ваш син?

— Мій син учень.

Батько — інженер. Мати — лікар. Син — агроном. Товариш — дипломат. Сестра — секретар. Чоловік — робітник. Дружина — домогосподарка. Друзі — дипломати. Дочка — економіст. Дядько — фізик. Тітка — хімік. Брат — комерсант. Друг — артист. Подруга — артистка.

Завдання 7. Виконайте вправу за зразком.

Зразок:

1) — *Хто це?*

— *Це Іван і Ганна.*

— *Хто вони за національністю?*

— *Іван українець.*

— *А Ганна?*

— *Здається, вона теж українка.*

2) — *Хто це?*

— *Це Іван і Ганна.*

— *Хто вони за фахом?*

— *Іван лікар.*

— *А Ганна?*

— *Здається, вона теж лікар.*

Слова для вправи:

- I. 1. Роман — росіянин, Ірина —
2. Петро — українець, Галина —
3. Джон — канадець, Джулія —

- II. 1. Андрій — студент. Оксана —
2. Петро — учень. Наталка —
3. Іван — робітник. Ганна —

 Зверніть увагу на чергування у/в у словах!

Роман — учитель (приголосний + голосний = у)

Петро — вчитель (голосний + приголосний = в)

Завдання 8. Напишіть замість крапок пропущені слова “учитель” або “учителька”. Зверніть увагу на чергування “у” та “в” на початку слова.

Мій батько ... . Моя мати теж ... . Мій брат ... . Це ваш ... ? Ваша ... українка? Михайло теж ... ?
Чия це ... ? Це ваша ... ? Вони ... ? Андрій та Іван ... ?

§ 3. ЧИСЛО ІМЕННИКА

Іменники змінюються за числами. Вони можуть мати форми *однини*, коли позначають один предмет, і *множини*, коли позначають кілька предметів.

Завдання 1. А. Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на родові форми іменників в однині та їхні форми в множині.

Рід	Однина		Множина	
	Початкова форма іменника	Закінчення в однині	Закінчення у множині	Форма іменника у множині
 Чоловічий рід	інститут технікум інженер батьк- <i>о</i> учитель ніч ключ товариш плащ герой музей	— □ — <i>о</i> — <i>ь</i> — <i>жс</i> — <i>ч</i> — <i>ш</i> — <i>щ</i> — <i>й</i>	— <i>и</i> — <i>і</i> — <i>ї</i>	інститут- <i>и</i> технікум- <i>и</i> інженер- <i>и</i> батьк- <i>и</i> учитель- <i>і</i> нож- <i>і</i> ключ- <i>і</i> товариш- <i>і</i> плащ- <i>і</i> геро- <i>ї</i> музе- <i>ї</i>
 Жіночий рід	студентк- <i>а</i> кімнат- <i>а</i> вулиц- <i>я</i> земл- <i>я</i> тінь річ площ- <i>а</i> сім'- <i>я</i> парті- <i>я</i>	— <i>а</i> — <i>я</i> — <i>ь</i> — <i>ч</i> * — <i>ч, жс</i> + <i>а</i> — <i>ш, щ</i> ( ) — <i>я</i> (і) — <i>я</i>	— <i>и</i> — <i>і</i> — <i>ї</i>	студентк- <i>и</i> кімнат- <i>и</i> вулиц- <i>і</i> земл- <i>і</i> тін- <i>і</i> реч- <i>і</i> площ- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> парті- <i>ї</i>
 Середній рід	а) вікн- <i>о</i> б) прізвищ- <i>е</i> в) мор- <i>е</i> місц- <i>е</i> г) оповіданн- <i>я</i>	— <i>о</i> — <i>е</i> — <i>е</i> (нн) — <i>я</i> =	— <i>а</i> — <i>я</i> — <i>я</i>	вікн- <i>а</i> прізвищ- <i>а</i> мор- <i>я</i> місц- <i>я</i> оповіданн- <i>я</i>

* Виділяємо кінцеві приголосні основи.

Зверніть увагу на слова чоловічого роду, що закінчуються в однині на — *р* (суфікси: — *ар*, — *яр*, — *ир*).

Вони можуть мати у множині закінчення — *и*, або — *і*. На — *і* закінчуються іменники, що мають у множині наголос на кінці слова: лікар — лікарі', шахтар — шахтарі', школяр — школярі', буквар — букварі', календар — календарі', пролетар — пролетарі'.

Порівняйте: касир — касир'и

p + u, якщо наголос на основі слова (касир'и),
p + i, якщо наголос на кінці слова (секретар'и́, лікар'и́)

Б. Запам'ятайте деякі форми однини та множини.

однина ●	множина ●●●
дитина	діти
друг	друзі
ім'я	імена
мати	матері

В. Зверніть увагу та запам'ятайте чергування голосних у коренях слів:

стіл — столи́
 віл — воли́
 двір — двори́
 твір — твори

Запам'ятайте іменники, що вживаються тільки в однині або тільки у множині.

В однині: ●

речовина: молоко, цукор,
 залізо;
 збірні: молодь, студентство,
 братство;
 абстрактні: мудрість, честь,
 добро, зло.

У множині: ●●●

парні предмети: окуляри, ножиці,
 ковзани, штани;
 назви дій, станів, почуттів: веселоці,
 radoці;
 збірні: люди, ліки;
 власні: Карпати, Суми.

Г. Зверніть увагу та запам'ятайте суфікси -ень, -ець, у яких у формах множини випадає звук -е-:

В однині: ●

день
 учень
 українець
 іноземець
 англієць
 італієць

В множині: ●●●

дні
 учні
 укранці
 іноземці
 англійці
 італійці

Завдання 2. Утворіть форму множини іменників.

Зразок: Це турист.

І це туристи.

Це студент. Це інститут. Це університет. Це викладач. Це директор. Це секретар. Це лаборант. Це кабінет. Це клас. Це друг. Це кімната. Це аудиторія. Це стіл. Це стілець. Це дошка. Це вікно. Це рука. Це буфет. Це музей. Це сім'я. Це батько. Це мати. Це сестра. Це брат. Це

бабуся. Це дідусь. Це дитина. Це суддя. Це лікар. Це робітник. Це інженер. Це дипломат. Це іноземець. Це киянин.

Завдання 3. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Майкл — американець. Джулія також американка. Вони американці.*

Джон — африканець. Ніколь також ... Вони — ... .
Іван — росіянин. Наталка — також ... Вони — ... .
Петро — учень. Наталка — також ... Вони ... .
Андрій — студент. Оксана — також ... Вони — ... .
Микола — робітник. Ганна також ... Вони — ... .
Товариш — киянин. Сестра також ... Вони — ... .
Махмуд — пакистанець. Зульфія — також ... Вони — ... .
Василь — інженер. Дружина — також ... Вони — ... .
Іван Іванович учитель. Ганна Іванівна — також ... Вони — ... .

Завдання 4. Ознайомтеся з новими словами, які ви зустрінете в тексті.

Українські
місцевий, *-а, -е, -і*
уважний, *-а, -е, -і*
відмовляти *кому? чому?*
відмовити *кому? чому?*
звертатися *до кого?*
звернутися *до кого?*
(по)стукати *куди?*
окуляри
інструмент, *-и*
одягатися
одягнутися
зимно
мороз, *-и*
хата, *-и*
покрощати *кому?*
умовляти *кого?*
відмовитися *від чого?*
посилюватися
околиця, *-і*
гріти—зігріти *що?*
відчути *що?*
гукати *кого?*
повільно
вирушити в дорогу

Російські
местный
внимательный
отказывать
отказать
обращаться
обратиться
постучать
очки
инструмент
одеваться
одеться
холодно
мороз
дом
стать лучше
уговаривать
отказаться
стать сильнее
окраина
греть—согреть
почувствовать
звать
медленно
отправиться в путь

Завдання 5. Прочитайте текст. Дайте (напишіть) відповіді на запитання.

ДОПОМОГА ДРУЗІВ

Оксана закінчила в Києві медичний інститут і поїхала працювати на село. Там була невеличка лікарня. Місцеві жителі полюбили дівчину, називали її “наш лікар”. Оксана була

дуже уважною до всіх хворих і допомагала їм, чим могла. Вона ніколи не відмовляла, коли до неї зверталися по допомогу після роботи.

Одного вечора, взимку, хтось постукав до неї у вікно. Оксана відчинила двері і побачила немолодого чоловіка в окулярах. Це був учитель із сусіднього села. Він сказав, що в нього захворів син.

Оксана взяла інструменти та ліки. Микола Іванович, так звали вчителя, порадив молодій жінці тепло вдягнутися, тому що на вулиці було дуже зимно. Ішов сніг, був сильний мороз та вітер. Коли Оксана з Миколою Івановичем прийшли до його хати, хлопчик почував себе дуже погано. Оксана дала хворому ліки і кілька годин сиділа біля нього. Нарешті хлопчикові стало краще, й Оксана вирішила йти додому. Микола Іванович умовляв її залишитися у нього в хаті, але Оксана відмовилась і сама вирушила в дорогу. Йти було дуже важко. Було темно й зимно. Вітер посилювався щохвилини. Оксана дуже втомилася, змерзла й вирішила трохи відпочити. На околиці села росло велике дерево. Вона зупинилася біля нього, щоб зігріти руки.

Минуло кілька хвилин, їй стало зовсім холодно, і Оксана відчула, що не може й не хоче йти далі. Раптом вона почула, що хтось її гукає. Оксана встала й повільно пішла вперед. Вона побачила людей. Це був Микола Іванович зі своїми сусідами. Вони допомогли дівчині дістатися додому.

- Про кого йдеться в оповіданні?
- Де жила й працювала Оксана після закінчення інституту?
- Як її називали місцеві жителі?
- Якою була Оксана? Чи відмовляла вона комусь у допомозі після роботи?
- Що сталося одного зимового вечора?
- Чому до неї прийшов чоловік із сусіднього села?
- Чи погодилася Оксана піти з ним? Яка була погода?
- Чи допомогла Оксана хворому хлопчику?
- Коли вона вирішила йти додому?
- Що запропонував їй учитель?
- Чи погодилась Оксана залишитися в хаті вчителя?
- Вона вирушила в дорогу не сама?
- Чому Оксана швидко втомилася?
- Де вона зупинилася, щоб зігріти руки?
- Що дівчина відчула через кілька хвилин?
- Хто знайшов Оксану?
- Що можна сказати про Миколу Івановича?

Завдання 6. Перекажіть текст.

Запам'ятайте вирази!

відмовляти комусь

у чому?(О)
у допомозі
у навчанні
у роботі

відмовитися

від чого? (O₂)
від кого?
від допомоги
від роботи

звертатися

по що? (O₄)
по допомогу
до кого?
з чим? (O₅)
з проханням

Запам'ятайте видові пари дієслів!

відмовлятися
відмовляюся, *-сися, -ються*
відмовляти
відмовля-ю, *-си, -ють*
звертатися
звертаюся, *-сися, -ються*
ліпшати
ліпшає, *-ють*
гіршати
гіршає, *-ють*
одягатися
одягаються, *-сися, -ються*
зупинятися
зупиня-юся, *-сися, -ються*
вирушати
вирушаю, *-си, -ють*

відмовитися
відмовлюся, *-шися, -вл-, -яться*
відмовити
відмов-лю, *-ши, -л-ять*
звернутися
звернуся, *-сися, -уться*
поліпшати
поліпшає, *-ють*
погіршати
погіршає, *-ють*
одягнутися
одягнуся, *-сися, -уться*
зупинитися
зупинюся, *-шися, -яться*
вирушити
вируш-у, *-ши, -ать*

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. а) Знайдіть у тексті іменники, напишіть їх у формі однини та множини.

Зразок: *однина*   *множина*
                  університет — університети

б) Випишіть з тексту іменники, що вживаються тільки в однині або тільки у множині.

II. Напишіть ряд іменників, що вживаються з такими словами.

Зразок: *добрий, -а, -е, -і*
добрий чоловік, добра справа,
добрі люди, добрий день

Продовжуйте: Невеличкий, *-а, -е, -і*; уважний, *-а, -е, -і*; молодий, *-а, -е, -і*; старий, *-а, -е, -і*;
новий, *-а, -е, -і*; сусідній, *-а, -е, -і*; сильний, *-а, -е, -і*; поганий, *-а, -е, -і*;
гарний, *-а, -е, -і*; холодний, *-а, -е, -і*.

III. Напишіть антоніми.

Зразок: добрий ≠ поганий

великий ≠
молодий ≠
старий ≠
гарний ≠
холодний ≠

відпочивати ≠
відмовлятися ≠
пізній ≠
уважний ≠
хворий ≠

важкий ≠
покрощати ≠
розпочинати ≠
одягатися ≠

IV. Напишіть видові пари та запитання до дієслів.

Зразок: писати —

писати — написати що? кому?

закінчувати —,
допомагати —,
відчиняти —,
брати —,
чути —,
гіршати —,
відпочивати —,

їхати —,
відмовляти —,
бачити —,
радити —,
відчувати —,
вирушати —,
кращати —,

вирішувати —,
любити —,
називати —,
стукати —,
хворіти —,
одягатися —,

V. Напишіть на місці крапок потрібні дієслова.

1. Мій брат минулого року ... університет.
Зачекай хвилиночку! Я вже ... вправу.
Коли ти ... цю роботу.
2. Куди ти ...?
Мої друзі ... сьогодні до батьків.
Наш товариш учора ... на батьківщину.
3. Як ... Оксану місцеві жителі?
Як ви ... свого сина?
Робітники заводу ... Віктора "наш художник".
Мої батьки ... мене "наш майбутній дипломат".
4. ... мені знайти цю книжку. Ви ... своїм друзям?
Чи ... ваш брат вам у навчанні?
5. Не ... від допомоги.
Чому він ... від грошей, адже вам зараз важко?
Сашко ... від цієї роботи.
6. ... тепліше, на вулиці сьогодні сильний мороз.
Чому ти так тепло ....?
На вулиці не зимно. Тут холодний клімат,
тому треба добре ...

закінчувати — закінчити

їхати — поїхати

називати — назвати

допомагати — допомогти

відмовлятися — відмовитися

одягатися — одягнутися

7. Цей лікар добре ...
Він ... мого меншого брата від поліомієліту.
Який лікар тебе ...?
8. Я ..., що в тебе не все гаразд.
Раптом вона..., що в неї змерзли руки.
Що ви..., коли слухаєте цю чарівну музику?
9. Коли ми ... в дорогу?
Не ... одні в дорогу.
Вони вже ...? А коли він ...?

лікувати — вилікувати

відчувати — відчутти

вирушати — вирушити

VI. Допишіть речення за зразком.

Зразок: А. *Я приїхав сюди, щоб ...*

Я приїхав сюди, щоб вивчитися на дипломата.

- Учитель прийшов до Оксани, щоб ...
Оксана пішла у сусіднє село, щоб ...
Лікар залишилася біля хворого, щоб ...
Оксана зупинилася біля дерева, щоб ...
Учитель зі своїми сусідами вирушили в дорогу, щоб ...

Б. *Дівчина склала іспити і ...*

Дівчина склала іспити і поїхала відпочивати.

- Оксана закінчила інститут і ...
Вона була уважною до хворих і ...
Дівчина відчинила вікно і ...
Лікар дала хворому ліки і ...
Вона відмовилася залишитись у вчителя і ...

В. *Коли Оленка навчалася в школі, вона ...*

Коли Оленка навчалася в школі, вона не думала, що стане лікарем.

- Вона ніколи не відмовлялася, коли ...
Коли син захворів, батько ...
Коли хлопчикові стало краще, лікар ...
Вона стомилась і ...
Коли почав іти великий сніг, учитель ...

Г. *Чоловік порадив Оксані вдягнутися тепліше, тому що ...*

Чоловік порадив Оксані вдягнутися тепліше, тому що було дуже зимно.

- Вона пішла у село, тому що ...
Вона залишилась біля хлопчика, тому що ...
Вона зупинилася біля дерева, тому що ...
Микола Іванович пішов шукати Оксану, тому що ...

§ 4. ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

Іменники, пов'язуючись у реченні з іншими словами, змінюються за відмінками. В українській мові є сім відмінків, шість з яких відповідають на певні питання, мають своє закінчення і форму його вираження. Сьомий (кличний) відмінок вживається при звертанні.

Завдання 1. Розгляньте таблицю і запам'ятайте назви відмінків та головні питання, на які вони відповідають. Зверніть увагу на форми іменників.

<i>Назва відмінка</i>	<i>Приклади</i>
1. <i>Називний</i> <i>ХТО? ЩО?</i>	Це <i>Іван</i> (Андрій, Ганн-а, Софі-я).
2. <i>Родовий</i> <i>КОГО? ЧОГО?</i>	Ось фото <i>Іван-а</i> (Андрі-я, Ганн-и, Софі-ї).
3. <i>Давальний</i> <i>КОМУ? ЧОМУ?</i>	<i>Іван-ові</i> (Андрі-єві, Ганн-і, Софі-ї) 20 років.
4. <i>Знахідний</i> <i>КОГО? ЩО?</i>	Ми давно знаємо <i>Іван-а</i> (Андрі-я, Ганн-у, Софі-ю).
5. <i>Орудний</i> <i>КИМ? ЧИМ?</i>	Ми познайомилися з <i>Іван-ом</i> (Андрі-єм, Ганн-ою, Софі-єю) ще в школі.
6. <i>Місцевий</i> <i>НА КОМУ?</i> <i>НА ЧОМУ?</i>	Ї ї <i>Іван-ові</i> (Андрі-єві, Ганн-і, Софі-ї) гарний одяг.
7. <i>Кличний відмінок</i>	<i>Іван-е</i> (Андрі-ю, Ганн-о, Софі-є) йди до нас!

Зверніть увагу!

Називний відмінок вживається завжди без прийменника, місцевий — завжди з прийменником; родовий, давальний, знахідний, орудний можуть мати прийменникові або безприйменникові форми.
Наприклад: фотографія *брата*, піти *до брата*; писати *крейдою*, прийти *з крейдою*.

Завдання 2. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання. Визначте відмінки іменників. Знайдіть форми кличного відмінка.

Познайомтеся, будь ласка! Це мій брат **МАКСИМ**. Ось кімната **МАКСИМА**. У кімнаті святковий стіл, на **МАКСИМОВІ** святковий костюм. Сьогодні **У МАКСИМА** день народження. **ДО МАКСИМА** прийшли гості. Вони привітали **МАКСИМА** з днем народження, побажали **МАКСИМОВІ** щастя та здоров'я, принесли подарунки. Потім разом **З МАКСИМОМ** вони розважалися, танцювали, співали. “Щастя тобі, **МАКСИМЕ!**” — казали вони на прощання.

- Хто це?
- Чия це кімната?
- У кого сьогодні день народження?
- До кого прийшли гості?
- На кому святковий одяг?
- Кого привітали гості?
- Кому гості побажали щастя та здоров'я?
- З ким розважались гості?

Завдання 3. Прочитайте текст. Поставте (напишіть) запитання до виділених іменників. Визначте відмінок.

Ось мій *ТАТО*. Фотографія *ТАТА* стоїть на моєму столі. На *ТАТОВІ* спортивний одяг і окуляри від сонця. Тут *ТАТОВІ* лише 30 років. У *ТАТА* великі розумні очі. Я дуже люблю свого *ТАТА*. Разом з *ТАТОМ* я подорожую, граю в шахи та волейбол. Приходьте до нас у гості, і я познайомлю вас із *ТАТОМ*.

§ 5. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

В українській мові є 4 типи відмінювання, або відміни.

До I відміни належать іменники жіночого та чоловічого роду, які в називному відмінку однини мають закінчення **-а (-я)**: *людина, земля, душа, лінія*.

До II відміни належать іменники чоловічого роду з чистою основою на приголосний, а також із закінченням **-о** у називному відмінку: *сніг, музей, герой, дядько*; іменники середнього роду, які в називному відмінку мають закінчення **-о, -е, -я**: *озеро, поле, знання*.

До III відміни належать іменники жіночого роду на приголосний: *тінь, юність, молодь, ніч, любов*, а також слово **МАТИ**.

До IV відміни належать іменники середнього роду, які при відмінюванні мають суфікси **-ат (-ят), -ен**: *хлоп'я — хлоп'яти, ім'я — імені*.

Запам'ятайте!

I відміна:		-а (сестр-а, Микол-а, душ-а) -я (земл-я, судд-я, Марі-я)
II відміна:	 	*- □, -ь, й - о (студент, Андрій, портфель, дядьк-о) -о, -е, -я (молок-о, мор-е, щаст-я)
III відміна:		*- □, -ь, МАТИ (юність, ніч, тінь)
IV відміна:		-ат, -ят, -ен (мал-я, тел-я, ім'-я, дит-я, плем'-я, вим'-я, тім'-я)

* У словах II та III відміни з м'якою основою виділяємо кінцевий приголосний.

Завдання 1. Ознайомтеся з новими словами, які ви зустрінете в тексті.

Українські

варіант
точний, *-а, -е, -і*
вирощувати—виростити *що? кого?*
господарство, *-а*
домашній, *-я, -е, -і*
пекти — спекти *що?*
печу, *-еш, -уть*
несподівано
смерть
помирати — померти
учений, *-а, -е, -і*
обіцяти — пообіцяти *кому?*
прохання
наставати — настати
далі
залишатися — залишитися
сам, *-а, -е, -і*
оселя, *-і*
наука, *-и*
медицина
скучати — скучити *за ким? за чим?*
рахувати *що? кого?*
повертатися — повернутися *куди? звідки?*
просити — попросити *кого?*
слухати — вислухати *кого?*
годувати — нагодувати *кого?*
темрява
сходити — зійти
оволодівати — оволодіти *чим?*

Російські

вариант
точный
выращивать — вырастить
хозяйство
домашний
печь — испечь
неожиданно
смерть
умирать — умереть
ученый
обещать — пообещать
просьба
наступать — настать
дальше
оставаться — остаться
сам
жилище
наука
медицина
скучать — соскучиться
считать
возвращаться — возвратиться
просить — попросить
слушать — выслушать
кормить — накормить
темнота
всходить — взойти
овладевать — овладеть

Завдання 2. Прочитайте текст і завдання до нього. Виберіть варіант відповіді, який вам здається найбільш точним.

МАТЕРИНСЬКА ЛЮБОВ

Це було давно. В одному селі жив бідний чоловік. Він працював у полі, вирощував хліб, а його дружина займалася домашнім господарством, пекла хліб і продавала його селянам.

Мали вони сина, якого любили понад усе. Але одного разу несподівано захворів батько і невдовзі помер. Перед смертю він сказав дружині: “Я хочу, щоб син був ученою людиною. Вивчи його на лікаря. Жінка пообіцяла чоловікові виконати його прохання.

Коли хлопчикові виповнилося 7 років, мати сказала:

— Настав час учитися, синку. Пам’ятай, що сказав батько. Ти підеш до школи у місто і будеш там учитися десять років. Ти навчишся писати й читати, вивчиш багато різних наук, прочитаєш книжки стародавніх філософів. Потім ти складеш іспити і зможеш учитися далі, вивчити медицину, як хотів батько. Він мріяв, щоб ти став ученою людиною.

Син пішов до міста, а мати залишилася сама у своїй маленькій оселі. Вона пекла хліб, а люди купували його тільки у неї, бо її хліб був найсмачніший у селі.

Минали дні, тижні, роки... Мати весь час думала про свого сина, але до зустрічі з ним залишалось ще багато часу.

Та ось одного вечора вона почула за дверима стук. Мати відчинила двері й побачила сина. Вона дуже скучила за ним, щодня рахувала, скільки часу залишилося до кінця навчання, але передусім вона запитала сина про те, чому він повернувся раніше, ніж це треба було, щоб закінчити школу. Син відповів, що він вже вивчив науки, які треба було вивчити за 10 років, і тому приїхав раніше; що дорога була важка, що він нічого не їв і дуже стомився.

Мати вислухала сина, нагодувала, а потім попросила його написати що—небудь у темряві, а сама почала пекти хліб. Коли зійшло сонце і в хаті стало світло, мати подивилася на букви і сказала: “Ні, синку, тобі слід учитися ще, погано ти знаєш свої науки, ти навіть писати гарно не навчився. Подивися на мій хліб, він і в темряві такий само гарний, як і при світлі. Повертайся до міста і вчися ще. Син заплакав. Він подумав, що мати не любить його, але послухався мами і пішов до міста.

Минуло ще 5 років. І коли син нарешті повернувся з міста, мати знову попросила написати що-небудь у темряві. Цього разу букви, які написав син, були рівні й гарні. Тоді мати сказала: “Сину мій! Як я скучила за тобою. Дай я подивлюся на тебе”.

З того часу минуло багато років... Син став лікарем. Він добре знав свою справу і любив її. Коли учні запитують його, як він так добре оволодів професією, він відповідає: “Мати навчила мене все у житті робити гарно, з любов’ю”.

1. Про кого йдеться у тексті?
  - Про одну бідну родину.
  - Про батька і його прохання до матері.
  - Про сина й матір.
  - Про сина, який став ученою людиною.
  - Про матір, яка навчила сина любові до своєї справи.
2. Про що йдеться у тексті?
  - Про прохання батька.
  - Про те, як син став ученою людиною.
  - Про те, як мати навчила сина любити свою справу.
  - Про любов сина до своєї справи.
  - Про материнську любов.

Завдання 3. Дайте (напишіть) відповіді на запитання.

Коли та де жила бідна родина? Що робив чоловік і чим займався його дружина? Чи були у них діти? Що сталося з батьком одного разу? Про що він просив дружину перед смертю? Що пообіцяла жінка чоловікові? Коли мати послала сина вчитися до міста? Скільки років повинен був учитися син у школі? Чого він повинен був навчитися у школі? На кого мати хотіла вивчити сина після школи? Що робила мати у той час, коли син навчався у школі? Чому люди купували хліб тільки у неї? Про кого думала мати, коли залишилася сама? Скільки часу минуло з того дня, коли син пішов до міста вчитися? Чи скучала мати за сином? Що зробила мати, коли син несподівано повернувся додому раніше, ніж його

чекала мати? Що відповів син на запитання матері? Що зробила мати, коли вислухала сина? Що вона сказала синові, коли побачила його роботу? Що подумав син, коли мати відіслала його знову до міста? Скільки років минуло, поки син закінчив навчання у школі? Про що знову мати попросила сина? Які були букви цього разу? Що сказала мати, коли побачила результати роботи сина? Скільки років минуло з того часу? Ким став син? Як він знав свою справу? Як його називали люди? Що він відповідає своїм учням? Скажіть, чи правильно вчинила мати, коли повернула його до міста? Що ви зробили б на її місці?

Запам'ятайте вислови!

Займатися домашнім господарством.
Сказати перед смертю.
Бути (стати) ученою людиною.
Складати (скласти) іспити.
Піти (поїхати) до міста вчитися.
Почути за дверима стук (голос, розмову).
Рахувати, скільки часу залишилося до ...
Попросити зробити щось (що-небудь) у темряві.
Послухатися мами (тата).
Оволодіти професією.
Скучити за сином (за матір'ю).
Мати навчила мене робити все з любов'ю.

Завдання 4. Придумайте з висловами, даними у таблиці, свої приклади.

Завдання 5. Перекажіть текст від імені автора (сина, матері).

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. Знайдіть у тексті “Материнська любов” іменники та розташуйте їх за зразком у формі називного відмінка.

Зразок:

<i>I відміна</i>	<i>II відміна</i>	<i>III відміна</i>	<i>IV відміна</i>
оселя	батько	мати	ім'я

II. Напишіть ряд прикметників, що можуть вживатися з іменниками, які ви знайшли у тексті.

Зразок: будиночок — маленький, бідний, гарний, низенький, старий.

III. Напишіть запитання до дієслів та можливі словосполучення дієслів з іменниками.

Зразок: жити

жити | де? (у місті, у селі, в Україні, на сході, на заході, на півночі,
на півдні, у будиночку).
з ким? (з батьком, з матір'ю, з дідусем, з бабусею, з братами).

Продовжуйте: працювати, вирощувати, займатися, пекти, продавати, любити, обіцяти, пам'ятати, іти, учитися, залишитися, повернутися.

IV. Напишіть видові пари до дієслів.

Любити — , учити — , обіцяти — , просити — , купувати — , скучати — , слухати — , повертатися — , запитувати — , володіти — , виконувати — .

V. Напишіть антоніми до слів:

продавати	ж	розпочинати	ж
захворіти	ж	втомитися	ж
запитати	ж	відчинити	ж
запитання	ж	відчиняти	ж
пам'ятати	ж	темрява	ж
купити	ж	день	ж
відповідати	ж	ранок	ж
закінчити	ж	гарний	ж

VI. а) Згадайте й напишіть іменники, утворені від дієслів.

Наприклад: купувати — купівля

відповідати — , починати — , пам'ятати — , запитувати — , просити — , хворіти — , втомитися — , жити — , малювати — , вчителювати — , учити — , учитися — , писати — , керувати — , лікувати — , будувати — .

б) Придумайте й напишіть речення з цими словами.

Зразки: 1. На екзамені студент відповідав дуже добре. Відповідь студента була правильною.

2. Батько просив мене писати листи щотижня. Я виконую його прохання.

Зверніть увагу на конструкції з дієсловами, що мають корінь -уч- (-вч-):

Хто	[навчався навчається навчатиметься]	де? скільки часу?
Хто	[учится вивчився вивчиться]	на кого? скільки часу?
Хто	[вивчає вивчав вивчатиме]	що? скільки часу?
Хто	[вчиться вчився вчитиметься]	+ інф. де? у кого?
Хто	[хоче хотів]	вивчити кого? на кого? навчити кого + інф.

VII. Прочитайте речення. Зверніть увагу на особливості вживання дієслів з коренем -уч- (-вч-).

Я навчився читати й писати у школі. Мати хоче вивчити мене на юриста, а батько хоче, щоб я вивчився на інженера. Я дуже хочу навчитися грати у шахи, а бабуся хоче навчити мене грати на фортеп'яно. Я буду вчитися грати у шахи у тата, бо він гарний шахіст. Я мрію вивчити іноземну мову. Я успішно склав іспити і буду навчатися в університеті. Моя сестра вчилася малювати у відомого художника. Щоб одержати диплом бакалавра, треба вчитися 3 роки.

VIII. Напишіть на місці крапок необхідні слова у правильній формі.

Андрієві лише 5 років, але він уже ... читати й писати.

Сергій має здібності до мови. У 15 років він ... 2 іноземні мови.

Зараз Іван ... в університеті. Він ... тут 5 років.

Оленка мріє ... на журналіста. У вільний час Марійка ... грати на гітарі. Вона вже ... декілька пісень.

Батьки хотіли ... Сашка на дипломата, але він не має здібностей до мов. Чи може людина, яка не має здібностей до мови, ... на журналіста?

учитися — навчитися (—інф)

учити — вивчити (що?)

навчатися (де?)

учитися — вивчитися (на кого?)

учити — вивчити (кого? на кого?)

XI. Напишіть свої приклади з дієсловами, які ви прочитали у таблиці.

X. Прочитайте речення. Трансформуйте пряму мову в непряму.

Зразок:

Пряма мова	Непряма мова
Батько сказав матері: "Я хочу, щоб наш син став ученим".	Батько сказав матері, що він хоче, щоб їхній син став ученим.

Продовжуйте:

Мати сказала синові: "Твій батько хотів, щоб ти став лікарем". Мати сказала хлопчикові: "Ти підеш до школи і будеш там вчитися 10 років". Мати сказала синові: "Тобі слід учитися ще, ти погано знаєш свої науки". Син говорить усім: "Це мати навчила мене все у житті робити з любов'ю".

§ 6. ФОРМИ ІМЕННИКІВ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ В ОДНИНІ

Завдання 1. Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на закінчення іменників I відміни в однині.

Відмінки	Називний ХТО? ЩО?	Родовий КОГО? ЧОГО?	Давальний КОМУ? ЧОМУ?	Знахідний КОГО? ЩО?	Орудний КИМ? ЧИМ?	Місцевий НА КОМУ? НА ЧОМУ?	Кличний відмінок
Приклади	Ганн- <i>а</i> Микол- <i>а</i> книг- <i>а</i> площ- <i>а</i> земл- <i>я</i> судд- <i>я</i> сім'- <i>я</i> Марі- <i>я</i>	Ганн- <i>и</i> Микол- <i>и</i> книг- <i>и</i> площ- <i>і</i> земл- <i>і</i> судд- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> Марі- <i>ї</i>	Ганн- <i>і</i> Микол- <i>і</i> книз- <i>і</i> площ- <i>і</i> земл- <i>і</i> судд- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> Марі- <i>ї</i>	Ганн- <i>у</i> Микол- <i>у</i> книг- <i>у</i> площ- <i>у</i> земл- <i>ю</i> судд- <i>ю</i> сім'- <i>ю</i> Марі- <i>ю</i>	Ганн- <i>ою</i> Микол- <i>ою</i> книг- <i>ою</i> площ- <i>єю</i> земл- <i>єю</i> судд- <i>єю</i> сім'- <i>єю</i> Марі- <i>єю</i>	Ганн- <i>і</i> Микол- <i>і</i> книз- <i>і</i> площ- <i>і</i> земл- <i>і</i> судд- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> Марі- <i>ї</i>	Ганн- <i>о</i> Микол- <i>о</i> книг- <i>о</i> площ- <i>е</i> земл- <i>е</i> судд- <i>е</i> сім'- <i>є</i> Марі- <i>є</i>
Закінчення	- <i>а</i> жс, ч, ш, щ]- <i>а</i> - <i>я</i> (') - <i>я</i> (і) - <i>я</i>	- <i>и</i> - <i>і</i> - <i>ї</i>	- <i>і</i> - <i>ї</i>	- <i>у</i> - <i>ю</i>	- <i>ою</i> - <i>єю</i> - <i>єю</i>	- <i>і</i> - <i>ї</i>	- <i>о</i> - <i>е</i> - <i>є</i>

Зверніть увагу!

а) всі іменники першої відміни у *давальному* та *місцевому* відмінках мають спільні закінчення - *і*.

б) При відмінюванні у *давальному* та *місцевому* відмінках відбувається чергування приголосних:

г → з   книга — кзига — у кзигі

х → с   стріха — стрісі — на стрісі

к → ц   аптека — аптеці — в аптеці

Завдання 2. Напишіть на місці крапок потрібні форми іменників.

- а)
- Н.   Це Микол-*а*, а це — Оксан-*а*.
  - Р.   У ... та ... невелика родина.
  - Д.   Батьки купили ... та ... нові підручники.
  - З.   Ми давно не бачили ... та ...
  - О.   Ми були на стадіоні з ... та ...
  - М.   На ... та ... нові черевики.
  - К.   ... та ..., подивіться цей фільм.
- б)
- Н.   Це місто Полтав-*а*.
  - Р.   Я живу біля ...
  - Д.   ... більш, як 300 років.
  - З.   Я багато читав про ...
  - О.   Познайомтеся з ...
  - М.   Ганнуся живе у ...

- в) Н. Олена Петрівна — *судд-я*.
 Р. Поки що тут немає ... .
 Д. Розкажіть про це ... .
 З. Ми добре знаємо цього (цю) ... .
 О. Ми прийдемо сюди разом із ... .
 М. На ... були темні окуляри.
- г) Н. У газеті з'явилася цікава *стаття*.
 Р. У тебе немає цієї ... .
 Д. Дайте назву ... .
 З. Я вже читав цю ... .
 О. Журналіст довго працював над ... .
 М. У ... є багато цікавої інформації.

Завдання 3. Придумайте свої речення, де у всіх відмінках будуть слова: *пісня, надія, площа, книга, аудиторія, бібліотека*.

Завдання 4. Напишіть слова, що стоять праворуч, у необхідній формі.

Розкажіть нам про... .	батьківщина
Ви вже були у	сестра
Ви розказали ... про шкільні новини.	бабуся
Скільки років ... ?	Надія
Ви живете разом з ...?	мама
Що ви подарували ... на день народження?	подруга
Я бачила вашу	країна
Ви були у ... ?	Франція
Вони щойно повернулися з	Італія
Ваша сестра ходить до ... ?	школа
Завтра ми підемо в ..., а наші батьки до	опера, консерваторія
ідіть до ..., зараз починається вистава.	зала

Завдання 5. Напишіть слова, що стоять у дужках, у необхідній формі.

Мій товариш приїхав з (Індія), а я з (Туреччина). Я запрошуюю вас до (Канада). Мої батьки живуть в (Америка). Мама працює в (аптека), а батько в (бібліотека). У нашій (сім'я) 5 осіб. У мене є дві (сестра). (Марія) вже доросла, а (Надя) ще мала. (Марія) 25 років, а (Надя) тільки 3. У (Марія) дуже хороший характер. У (Надя) великі гарні очі і приємна усмішка. Ви хочете познайомитися з нашою (родина)? Розкажіть нам про свою (сім'я).

§ 7. ФОРМИ ІМЕННИКІВ ІІ ВІДМІНИ В ОДНИНІ

Завдання 6. Ознайомтеся з таблицею. Зверніть увагу на закінчення іменників ІІ відміни в однині.

Відмінки	<i>Називний</i> ХТО? ЩО?	<i>Родовий</i> КОГО? ЧОГО?	<i>Давальний</i> КОМУ? ЧОМУ?	<i>Знахідний</i> КОГО? ЩО?	<i>Орудний</i> КИМ? ЧИМ?	<i>Місцевий</i> НА КОМУ? НА ЧОМУ?	<i>Кличний</i> відмінок
Приклади	син завод дядьк- <i>о</i> учень біль герой Андрій сел- <i>о</i> мор- <i>е</i> знанн- <i>я</i>	син- <i>а</i> завод- <i>у</i> дядьк- <i>а</i> учн- <i>я</i> бол- <i>ю</i> геро- <i>я</i> Андрі- <i>я</i> сел- <i>а</i> мор- <i>я</i> знанн- <i>я</i>	син- <i>ові (-у)</i> завод- <i>ові (-у)</i> дядьк- <i>ові (-у)</i> учн- <i>єві (-ю)</i> бол- <i>єві (-ю)</i> геро- <i>єві (-ю)</i> Андрі- <i>єві (-ю)</i> сел- <i>у</i> мор- <i>ю</i> знанн- <i>ю</i>	син- <i>а</i> завод дядьк- <i>а</i> учн- <i>я</i> біль геро- <i>я</i> Андрі- <i>я</i> сел- <i>о</i> мор- <i>е</i> знанн- <i>я</i>	син- <i>ом</i> завод- <i>ом</i> дядьк- <i>о</i> учн- <i>ем</i> бол- <i>ем</i> геро- <i>єм</i> Андрі- <i>єм</i> сел- <i>ом</i> мор- <i>ем</i> знанн- <i>ям</i>	син- <i>ові (-у)</i> завод- <i>ові (-і)</i> дядьк- <i>ові (-у)</i> учн- <i>єві (-ю)</i> бол- <i>єві (-ю)</i> геро- <i>єві (-ю)</i> Андрі- <i>єві (-ю)</i> сел- <i>і</i> мор- <i>і</i> знанн- <i>і</i>	син- <i>у</i> завод- <i>е</i> дядьк- <i>у</i> учн- <i>ю</i> бол- <i>ю</i> геро- <i>ю</i> Андрі- <i>ю</i> сел- <i>о</i> мор- <i>е</i> знанн- <i>я</i>
Закінчення	 — — <i>о</i> — <i>ь</i> — <i>й</i>	— <i>а(-у)</i> — <i>я(-ю)</i> →	— <i>ові(єві)</i> — <i>у</i> — <i>єві(-ю)</i> — <i>єві(-ю)</i>	що? = Н. кого? = Р.	— <i>ом(-ем)</i> → — <i>ем</i> → — <i>єм</i>	— <i>і, -ові</i> — <i>(-єві), -у</i> → — <i>єві(-ю)</i> → — <i>єві(ю)</i>	— <i>у</i> — <i>ю</i>
	 — <i>о</i> — <i>е</i> <i>н, т, д, л</i> *- <i>я</i>	— <i>а</i> — <i>я</i> — <i>я</i>	— <i>у</i> — <i>ю</i> — <i>ю</i>	З. = Н.	— <i>ом</i> — <i>ем</i> — <i>ям</i>	— <i>і</i> — <i>і</i>	

* Виділяємо кінцевий приголосний основи.

Завдання 7. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: *Олена одержала листа від батька.*
Від кого Олена одержала листа?

Ми живемо недалеко від *університету*. Він працює разом з *батьком*. Біля *декана* стояли викладачі та студенти. *Викладачі* підійшли до *деканату*. Недалеко від *села* бігла весела річка. *Степом* ішли дівчата й співали. *Батькові* вже важко читати без окулярів. Його *синові* було лише 10 років. ми зустрілися з *ректором* університету. Я давно знаю цього *хлопця*. Ми ще не вивчаємо творів цього *письменника*.

Завдання 8. Напишіть на місці крапок виділені іменники у відповідній формі.

- А.** Ось наш *тато*.
Біля ... живе мій молодший брат.
Я хочу розповісти вам про ... .
Я завжди раджуся з ..., коли виникають якісь проблеми.
Я давно не бачився з ... .
У ... багато цікавих ідей.
Я завинив перед ... .
- Б.** Це *завод*, на якому я працюю.
... вже багато років.
До ... ходить восьмий трамвай.
Поруч із ... розташований комплекс.
Про цей ... писали газети.
На ... є також і бібліотека.
- В.** Мій брат Андрій — *учитель*.

Діти дуже поважають і люблять ... . З ... вони не тільки спілкуються на уроках, а й багато часу бувають разом у театрах, на виставках та на прогулянках по місту. ... тільки 25 років, але кажуть, що він хороший учитель. Я можу багато вам розповідати про ..., але буде краще, коли ви самі познайомитесь з ... у нас вдома. Ми з ... запрошуємо вас до себе в гості.

Завдання 9. Дайте відповіді на запитання, використавши слова, що стоять праворуч.

1.	З ким Іванко прийшов до школи?	брат
2.	До кого підійшли учні?	учитель
3.	У кого сьогодні багато уроків?	Іван
4.	З ким ви були в їдальні?	Петро
5.	Кому ви розповідали про Київську Русь?	студент—іноземець
6.	Ким ви хочете стати?	вихователь
7.	Кого ви познайомили з викладачем?	земляк
8.	Де знаходиться парковий павільйон “Аскольдова могила”?	парк
9.	Де знаходиться ЦУМ?	Хрещатик

Завдання 10. Напишіть слова, які стоять у дужках, у необхідній формі.

а) Я студент—географ. Моя майбутня спеціальність — (країнознавство). У мене є два (друг): Петро та Олесь. З (Петро та Олесь) ми подружилися ще в (дитячий садок). У нас спільні інтереси. Ми всі любимо подорожувати. Нещодавно ми були на (південь) України, біля (море). Ми купались у (море), збирали (каміння), каталися на (катер) по (море), грали у волейбол, плавали на пароплаві до (місто—герой Севастополь). У (Севастополь) ми були 2 (день). Там ми ознайомилися з (місто), (порт), були у (музей — панорама), що має назву “Оборона (Севастополь)”. Про враження від (відпочинок) ми розповіли в (університет), коли повернулися з (південь) на (навчання).

б) Ви вже були на (Кавказ)? Коли ви повернулися з (Санкт-Петербург)? Ваш товариш уже приїхав з (Бомбей)? Його батьки живуть у (село)? Вам прийшов лист з (Іран)? З чого почалося ваше знайомство з (Китай)?

в) Ми щойно познайомилися з виступом (Президент) на (засідання) (парламент). Депутати обговорювали перспективи (розвиток) країни. На (семінар) ми сперечалися про шляхи (вихід) країни з економічної кризи. До (кінець) року залишилося 2 (тиждень), а ми ще не знаємо (розклад) екзаменів. Ми повинні погодитися з (виступ) (ректор) на (засідання) Вченої ради.

Завдання 11. а) Прочитайте казку. Напишіть слова, які стоять у дужках, у відповідній формі.

ЗАРОБЛЕНИЙ КАРБОВАНЕЦЬ

Один чоловік мав (син), але він був дуже лінивий: другого такого ледаря на (світ) не знайдеш. Годував його батько, а коли постарів і захворів, ліг у (ліжка) і сказав (дружина): “Усі свої гроші віддам чужому, нічого (син) не дам! Ледар він, заробляти гроші не хоче”. Мати вирішила допомогти (син). Вона дала (він) золотий карбованець і сказала: “Візьми, (син), золотий, погуляй десь до (вечір), а ввечері приходь до (батько), дай (він) цей золотий і скажи, що ти його заробив.”

Син так і зробив. Прогуляв у (місто) цілий день, а ввечері прийшов до (тато) і приніс йому (карбованець). Батько взяв гроші у (син) та й кинув їх у (вогонь): “Це не ти заробив гроші”, — сказав він (син). Хлопець засміявся та й пішов з (хата). Побачила це мати, дала (син) ще один золотий і сказала: “Візьми, (синочок), карбованець, погуляй де хочеш, а коли будеш повертатися з (прогулянка), то побігай добре, до поту, а потім іди до (тато). Коли він побачить у тебе піт на (чоло), він повірить, що ти заробив ці гроші”.

Так син і зробив. Цілий день він відпочивав, гуляв у (місто), а ввечері прибіг до (батько) стомлений і дав йому карбованця. Батько взяв гроші і мовчки кинув їх у (вогонь). Син образився і пішов геть. Бачить мати, що нічого не вдієш, і каже (син): “Видно, (синочок), не обхитрити нам (батько). Йди до (місто), шукай (робота) і заробляй чесно гроші”.

Послухався син (матір) і пішов у (місто). Не було (він) цілий тиждень, працював на різних роботах. Наприкінці (тиждень) він повернувся до (хата) і дав (батько) цілу жменю дрібних грошей. Взяв батько гроші від (хлопець) і знову кинув їх у (вогонь). “Ні, (син), і ці гроші ти не заробив”. Син кинувся до (вогонь), голими руками вибрав з (вогонь) гроші, та й закричав: “Я цілий тиждень гнув (спина), щоб заробити ці гроші, а ти їх у вогонь кидаєш!” Тоді старий сказав: “Ось тепер я вірю, що ти ці гроші заробив”.

б) Скажіть, чому батько нарешті повірив синові?

в) Перекажіть казку від імені автора (сина, матері).

Запам'ятайте вирази:

Піти геть.
Бігати (працювати) до поту.
Нічого не вдієш.

Заробляти чесно гроші.
Працювати на різних роботах.
Гнути спину.

§ 8. ФОРМИ ІМЕННИКІВ III ВІДМІНИ В ОДНИНІ

Завдання 12. Розгляньте таблицю. Запам'ятайте закінчення іменників III відміни в однині.

Відмінки	Називний ХТО? ЩО?	Родовий КОГО? ЧОГО?	Давальний КОМУ? ЧОМУ?	Знахідний КОГО? ЩО?	Орудний КИМ? ЧИМ?	Місцевий НА КОМУ? НА ЧОМУ?	Кличний відмінок
Приклади	ніч любов молодь радість	ноч- <i>i</i> любов- <i>i</i> молод- <i>i</i> радіст- <i>i</i>	ноч- <i>i</i> любов- <i>i</i> молод- <i>i</i> радіст- <i>i</i>	З. = Н.	нічч- <i>ю</i> любов'- <i>ю</i> молодд- <i>ю</i> радіст- <i>ю</i>	ноч- <i>i</i> любов- <i>i</i> молод- <i>i</i> радіст- <i>i</i>	ноч- <i>e</i> любов- <i>e</i> молод- <i>e</i> радіст- <i>e</i>
Закінчення	— —] <i>b</i>	— <i>i</i>	— <i>i</i>	З. = Н.			— <i>e</i>
	мат- <i>и</i>	мат- <i>ер-і</i>	мат- <i>ер-і</i>	мат- <i>ір</i>	мат- <i>ір'-ю</i>	мат- <i>ер-і</i>	мат- <i>и</i>

Зверніть увагу:

1. У *родовому, давальному* та *місцевому* відмінках однини іменники III відміни мають закінчення - *i*.
2. У *знахідному* відмінку однини іменники III відміни мають однакову форму з *називним* відмінком.
3. а) В *орудному* відмінку перед закінченням - *ю* приголосні, крім губних Б, П, В, М, Ф, а також Р, Щ, *подвоюються*: сіль — сіллю, тіль — тінню, річ — річчю;
- б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних (*висть, радість*), або на губний Б, П, В, М, Ф, а також Р, Щ, то подвоєння не відбувається: *вист-ю, радіст-ю*, а перед губними Б, П, В, М, Ф та Р ставиться апостроф: *любов'ю, матір'ю*.
4. Кличний відмінок вживається переважно в поезії і має закінчення -*e*: *радіст-е, любов-е*.
5. У *знахідному* та *орудному* відмінках слово “мати” має суфікс -*ір*, в інших непрямих -*ер*.

Завдання 13. Напишіть на місці крапок слова в потрібній формі.

- а) *Молодь* — це майбутнє людства.
У ... багато різних проблем.
Держава повинна допомагати ...

В газетах пишуть багато про ... .
Викладачі університету багато працюють з ... .
На ... буде триматися наша держава.

б) Діти — це наша *радість*.

Без ... нема й щастя.
Усі люди на землі мріють про щастя і ... .
Бажаю вам багато ... .
Працуйте і живіть з ... .

в) Моя *мати* — вчителька.

Без ... важко жити.
У ... завжди не вистачає часу для себе.
Я все зроблю для ... .
Про ... я можу сказати багато теплих слів.
При .. та батькові добре живеться.
Я не хотів про це розповідати при ... .
З ... у мене багато спільних захоплень.

Завдання 14. З-поміж іменників, що стоять праворуч, виберіть необхідний і напишіть його у відповідній формі.

Дівчинка з ... пішла у перший клас.
Мати з ... дивилася на своїх дітей.
Сьогодні діти вперше пішли до школи самостійно, без ... .
Без ... важко приготувати обід.
По телебаченню ми почули погану ... .
Я раджу вам не боятися ... .
Мій наречений обіцяв кохати мене до ... .
Ми блукали вулицями Києва до ... .

ніч
любов
мати
старість
сіль
радість
смерть
вість

Завдання 15. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

а) У мене є дві (сестра): Надя та Марися. У (Марися) був вільний час у (субота). Біля (школа) ми зустріли (Надя) і разом з (Оля та Дарійка) пішли на (дискотека). Дискотека була у (школа). Біля (зала) було багато (молодь). На (дискотека) було весело. Ми відгадували (вікторина), танцювали та співали. Один хлопець дуже гарно грав на (скрипка), а інший — на (віолончель). Ми з (Дарійка) співали (пісня) про (мати). Ми гарно відпочили і обіцяли (вчителька) написати в (газета) (стаття) про (дискотека).

б) Мій товариш приїхав з (Африка). Сашко дуже цікаво розповідав про (подорож) до (Австрія). Оленка була на (північ) (Швеція). А ви були в (Америка)? Кажуть, що до (Греція) пішки не дістатися. Мої батьки живуть на кордоні з (Польща). Їхній будинок стоїть під

(гора). Це місто розташоване в (долина). Наш будинок відпочинку стоїть на (височина). З газети я дізнався про (цікава традиція) (Японія). Від (Корея) недалеко до (Камбоджа). Мою (сестра) цікавить (культура) (Індія), а я цікавлюся (культура та історія) (Італія).

§ 9. ФОРМИ IV ВІДМІНИ В ОДНИНІ

Завдання 16. Розгляньте уважно таблицю. Зверніть увагу на особливості відмінювання іменників IV відміни.

Відмінки	<i>Називний</i> ХТО? ЩО?	<i>Родовий</i> КОГО? ЧОГО?	<i>Давальний</i> КОМУ? ЧОМУ?	<i>Знахідний</i> КОГО? ЩО?	<i>Орудний</i> КИМ? ЧИМ?	<i>Місцевий</i> НА КОМУ? НА ЧОМУ?	<i>Кличний</i> <i>відмінок</i>
Приклади	дит- <i>я</i> лош- <i>а</i> ім'- <i>я</i> плем'- <i>я</i>	дит- <i>ят-и</i> лош- <i>ат-и</i> ім- <i>ен-і</i> плем- <i>ен-і</i>	дит- <i>ят-і</i> лош- <i>ат-і</i> ім- <i>ен-і</i> плем- <i>ен-і</i>	дит- <i>я</i> лош- <i>а</i> ім'- <i>я</i> плем'- <i>я</i>	дит- <i>ям</i> лош- <i>ам</i> ім'- <i>ям</i> плем'- <i>ям</i> (плем- <i>ен-ем</i>)	дит- <i>ят-і</i> лош- <i>ат-і</i> ім- <i>ен-і</i> плем- <i>ен-і</i>	дит- <i>я</i> лош- <i>а</i> ім'- <i>я</i> плем'- <i>я</i>
Закінчення	— <i>а</i> — <i>я</i>	— <i>і</i> — <i>і (-и)</i>	— <i>і</i> — <i>і</i>	З. = Н.	— <i>ам</i> — <i>ям</i>	— <i>і</i> — <i>і</i>	Н. = Кл.

Запам'ятайте:

- У *називному, знахідному та кличному* відмінках однини іменники IV відміни мають закінчення — *я* (після шиплячого — *а*).
- У *родовому, давальному та місцевому* відмінках однини ці іменники мають суфікси *-ят (-ат)* та *-ен*.
- В *орудному* відмінку однини вживаються форми без суфіксів *-ят (-ат)*, а іменники із суфіксом *-ен* мають паралельні форми (ім'*ям* = ім-*ен-ем*).
- У *давальному та місцевому* відмінках вони всі мають закінчення *-і*, в родовому *-и*, (основа на *-ат, -ят*), або *-і* (суфікс *-ен*).

Завдання 17. Напишіть на місці крапок слова в потрібній формі.

а) Моє ім'я — Іван.

Я не знаю твого ... .

Я довго жив без ..., тому що батьки чекали дівчинку, і не знали, яке ... мені дати.

Я не можу згадати його ... .

Я забув її ... .

Історія університету пов'язана з ... Тараса Шевченка.

Наша вулиця носить ... видатного історика Грушевського.

б) Це цікаве *хлоп'я*.

У цього ... гарні очі.

... вже скоро буде 3 роки.

Що ви думаєте про це ... ?

Куди ви підете з цим ... ?

На ... була гарна сорочка.

Не повторюйте ці слова при ...

Завдання 18. Прочитайте приклади, подані в таблиці. Порівняйте закінчення іменників у I—IV відмінах однини.

	Називний ХТО? ЩО?	Родовий КОГО? ЧОГО?	Давальний КОМУ? ЧОМУ?	Знахідний КОГО? ЩО?	Орудний КИМ? ЧИМ?	Місцевий НА КОМУ? НА ЧОМУ?	Кличний <i>відмінок</i>
 I, III відміна	мам- <i>а</i> ручк- <i>а</i> площ- <i>а</i> вулиц- <i>я</i> сім'- <i>я</i> Марі- <i>я</i> ніч радість	мам- <i>и</i> ручк- <i>и</i> площ- <i>і</i> вулиц- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> Марі- <i>ї</i> ноч- <i>і</i> радіст- <i>і</i>	мам- <i>і</i> ручк- <i>і</i> площ- <i>і</i> вулиц- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> Марі- <i>ї</i> ноч- <i>і</i> радіст- <i>і</i>	мам- <i>у</i> ручк- <i>у</i> площ- <i>у</i> вулиц- <i>ю</i> сім'- <i>ю</i> Марі- <i>ю</i> ніч радість	мам- <i>ою</i> ручк- <i>ою</i> площ- <i>єю</i> вулиц- <i>єю</i> сім'- <i>єю</i> Марі- <i>єю</i> ночч- <i>ю</i> радіст- <i>ю</i>	мам- <i>і</i> ручк- <i>і</i> площ- <i>і</i> вулиц- <i>і</i> сім'- <i>ї</i> Марі- <i>ї</i> ноч- <i>і</i> радіст- <i>і</i>	мам- <i>о</i> Марі- <i>є</i> ноч- <i>е</i> радіст- <i>е</i>
 II відміна	інженер товариш а́а́а́о міст- <i>о</i> прізвищ- <i>є</i> учитель геро- <i>ї</i> місц- <i>є</i>	інженер- <i>а</i> товариш- <i>а</i> ба́а́а́а міст- <i>а</i> прізвищ- <i>а</i> учител- <i>я</i> геро- <i>я</i> місц- <i>я</i>	інженер- <i>ові (-у)</i> товариш- <i>єві (-у)</i> ба́а́а́а міст- <i>у</i> прізвищ- <i>у</i> учител- <i>єві (-ю)</i> геро- <i>єві (-ю)</i> місц- <i>ю</i>	кого? = Р. що? = Н.	інженер- <i>ом</i> товариш- <i>ем</i> ба́а́а́а міст- <i>ом</i> прізвищ- <i>ем</i> учител- <i>ем</i> геро- <i>єм</i> місц- <i>ем</i>	інженер- <i>ові (-ї)</i> товариш- <i>єві</i> ба́а́а́а інститут- <i>і</i> міст- <i>і</i> прізвищ- <i>і</i> учител- <i>єві (-ї)</i> геро- <i>єві (-ї)</i> місц- <i>і</i>	інженер- <i>є</i> товариш- <i>у</i> ба́а́а́а міст- <i>о</i> учител- <i>ю</i> геро- <i>ю</i>
 IV відміна	курч- <i>а</i> ім'- <i>я</i>	курч- <i>ат-и</i> ім- <i>ен-і</i>	курч- <i>ат-і</i> ім- <i>ен-і</i>	З. = Н.	курч- <i>ам</i> ім'- <i>ям</i> (- <i>ен, -ем</i>)	курч- <i>ат-і</i> ім- <i>ен-і</i>	курч- <i>а</i> ім'- <i>я</i>

Завдання 19. Запитуйте та відповідайте за зразком. Визначте відмінок виділених іменників.

Зразок: *Олесь пішов до бібліотеки по словник.*

— По що пішов Олесь до бібліотеки?

— По словник. (O₄)

Ці студенти поки що вивчають тільки *українську мову*. Наталка працює *перекладачем*. Оленка користувалася на екзамені *словником*. Дівчатка розповіли вчителю про свої *проблеми*. При батькові ми не могли говорити про свої *проблеми*. Діти подарували матері свої перші *малюнки*. Без *матері* дітям було важко приготувати вечерю. У *матері* було двоє дітей.

При бабусі діти ніколи не сперечалися. Ми давно не бачили дідуся. Мій товариш давно знає цю дівчину. Вона приїхала сюди з братом. Від брата давно не було вістей. Брата Наталки довго не було вдома.

Завдання 20. Напишіть на місці крапок виділені слова:

а) Це мої *брат* і *сестра*.

Я написав листа ... .
Я дуже люблю ... .
Я дуже часто згадую ... .
Я дуже хочу зустрітися ... .
Я дуже хочу побачити ... .
Я хочу подарувати ці книжки ... .
Передайте мої вітання ... .
Мені часто пишуть ... .
... 15 років, а ... лише 10.

б) Це мій *тато*, а це *дідуся*.

Мій ... за фахом юрист, а ... економіст.
Ви знаєте мого ... ?
Я давно не бачив ... .
У ... ще немає сивини, а ... давно сивий.
Я одержую листи і від ..., і від ... .
З ... і з ... я був у Львові.
Що ви знаєте про ... і ... ?
Я дуже вдячний ... і ... за їхні листи.
Ви хочете познайомитися з ... і ... ?

Завдання 21. Дайте відповіді на запитання, використовуючи слова, що стоять праворуч.

Кого ви зустріли недавно?
У кого ви були в гостях?
Від кого ви отримали листа?
До кого ви поїдете на канікули?
Кому ви принесли цю книжку?
З ким ви підете на вечір?
По що пішов Андрій?
Перед ким виступали депутати?
Де розташована Італія?
Куди ви поїдете влітку?
Звідки повернувся Олесь?
Що ти пишеш?
Про що йдеться у статті?
Про кого ти пишеш статтю?

викладач
товариш
мати
дідуся і бабуся
земляк
Оксана
хліб
народ
південь Європи
Туреччина
північ
стаття
творчість Шевченка
Леся Українка

Завдання 22. Напишіть татові листа про навчання в університеті та друга.

Я написав (кому?) листа. Я написав, що я склав (що?) добре. Зараз я навчаюся (де?). В листі я розповів (кому?) про (що?). Я приїхав (куди?) нещодавно. Зараз (де?) холодно. Я ще незвик до (чого?). Я часто хворію. В університеті я вивчаю (що?). Мені подобається (що?). Нещодавно я познайомився (з ким?). (Кому?) 20 років. Я часто розповідаю (кому?) (про що?). У суботу ми були (з ким?) (де?). Там ми дивилися (що?). Мені подобається (хто?). Я допомагаю (кому?) вивчати французьку мову.

Завдання 23. Ознайомтеся з новими словами, які ви зустрінете в тексті.

Українські

кривда
вогонь
полювання
(роз)ділити
здобич
тихенько
знищити
доля (частина)
(за)гасити
кидатися—кинутися *на кого? на що?*
вчинок
(по)карати *кого? за що?*
(ви)рушати — (ви)рушити *куди?*
наздоганяти—наздогнати *кого?*
текти *куди?*
вершина, -и
жоден, додна, -е, -і
нарешті
розсудити *кого?*
перемагати — перемогти *кого?*
припиняти — припинити *що?*
довірливий, -а, -е, -і
жадібний, -а, -е, -і
хитрий, -а, -е, -і
підступний, -а, -е, -і

Російські

обида
огонь
охота
(раз)делить
добыча
тихонько
уничтожить
часть (доля)
потушить
броситься
поступок
наказать
двинуться
доганять—догнать
течь
вершина
ниодин
наконец
рассудить
победжать—победить
перестать
доверчивый
жадный
хитрый
коварный

Завдання 24. Прочитайте казку. Дайте (напишіть) відповіді на запитання.

ВОГОНЬ І ВОДА, ПРАВДА ТА КРИВДА

Зустрілися одного разу Правда, Кривда, Вода та Вогонь і пішли разом на полювання.

Коли вони розпочали ділити здобич — Кривда захотіла отримати якнайбільше. Вона підійшла тихенько до Води та й каже їй:

— Ти можеш знищити Вогонь. Якщо ти не знищиш його, нам не дістанеться його доля.

Вода повірила Кривді, кинулася на Вогонь і загасила його. Тоді Кривда підійшла до Правди й каже:

— Вода знищила Вогонь, вона вчинила дуже негарно, тому ми повинні покарати її. Заберімо всю здобич собі та й ходімо в гори.

Правда повірила Кривді. Вони взяли всю здобич і вирушили в гори. Вода хотіла наздогнати їх, але не змогла потекти вгору. Так Вода залишилася ні з чим.

Коли Кривда та Правда піднялися на вершину гори й зупинилися там перепочити, Кривда сказала Правді:

— Дурна ти дурна! Тепер вся здобич — моя, а ти будеш мені слугувати.

— Ні, — відповіла Правда. — Я тобі не слуга. Я сильніша за тебе.

Правда кинулася на Кривду та й стала з нею боротися. Вони боролися не на життя, а на смерть. Але жодна з них не могла перемогти іншу.

Тоді вони вирішили звернутися по допомогу до Вітру. Вони попросили його розсудити їх. Вітер сказав їм:

Ось що на вас чекає. Правда завжди буде боротися з Кривдою, бо коли Правда припинить боротьбу, Кривда переможе її.

— Про що йдеться в казці?

— Куди одного разу пішли герої казки?

— Чому Кривда тихенько підійшла до Води, коли вони розпочали ділити здобич?

— Що вона запропонувала Воді?

— Що зробила Вода?

— Що запропонувала Кривда Правді, коли Вода знищила Вогонь?

— Як вони вирішили покарати її?

— Чому Правда погодилася з пропозицією Кривди?

— Що вони зробили? Як Вода поставилася до вчинку Правди та Кривди?

Чи наздогнала вона їх?

— Що сказала Кривда Правді, коли вони зупинилися перепочити?

— Як відповіла Правда Кривді на її слова?

— Як вони боролися? Хто кого переміг?

— До кого вони звернулися по допомогу?

— Як їх розсудив Вітер? Що він сказав?

— Що ви можете сказати про Правду, Кривду, Вогонь і Воду? Хто з них чесний (довірливий, жадібний, хитрий, підступний)?

Завдання 25. Перекажіть казку від імені автора, Правди та Кривди.

Запам'ятайте словосполучення та вирази

ЩО? [дістається] КОМУ?
ХТО? [дістанеться]

кидатися—кинутися на кого? на що?
вчинити зло
залишитися ні з чим

Я [тобі] не слуга
[вам]

боротися не на життя, а на смерть

Запам'ятайте видові пари дієслів:

ділити — по(роз)ділити *що?* на *скільки?* на *кого?*
по(роз)ділю, **-иш, -ять**
знищувати — знищити *кого?* *що?*
знищу-ю, **-си, -ють**; знищ-у, **-ши, -ать**
гасити — за(по)гасити *що?*
гаш-у, **-с-иш, -с-ять**
діставатися — дістатися *кому?*
дістається, **-сися, -ються**; дістан-у-ся, **-ешся, -уться**
кидатися — кинутися *на кого?* *на що?*
кидаюся, **-єшся, -ються**; кин-у-ся, **-ешся, -уться**
текти — потекти
теч-у, **-еш, -уть**; потеч-у, **-еш, -уть**

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. Напишіть видові пари до дієслів:

Зустрічатися —, розпочинати—, ділити —, хотіти —, отримувати —,
знищувати —, діставатися —, вирушати —, вірити —, текти —, залишатися —,
підійматися —, кидатися —, карати —, вирушати —, наздоганяти —,
звертатися —.

II. Виберіть праворуч необхідне дієслово і напишіть його у відповідній формі.

1. Коли ти ... з друзями? Ви часто ... з земляками? | зустрічати(ся) — зустріти(ся)
Кого ти вчора ... у посольстві? Ми не можемо з
вами більше ... .

2. Допоможи мені ... здобич. Він правильно ... це число? Ви будете ... прибуток порівну?
... цукерки між дітьми порівну.
3. Ви ... послухати перший концерт Чайковського? Чому ви не ... купити цю книжку? Я гадаю, він не ... це зробити.
4. Під час війни фашисти ... багато історичних пам'яток. Це пам'ятки історії та культури. Їх не можн ... . Не ... тварин! Це наші менші брати.
5. ... мені! Я кажу правду. Як ти гадаєш? Йому можна ... ?
Давай ... йому ще на цей раз! Мені не хочеться ... що вже настала зима.
6. Якщо ... на Володимирську гірку, можна спостерігати чудовий краєвид. Я щодня ... на цю гору, щоб першим побачити сонце. ... на десятий поверх: там на вас чекає викладач.
7. Цей автобус завжди ... біля гуртожитку, а сьогодні не ... ! Я не могу вас наздогнати.
8. Князь Ігор був хоробрий воїн, але жорстокий. Жителі Коростеня ... його за це. Не .. його! Він не винен.

ділити — розділити

хотіти — схотіти

знищувати — знищити

вірити — повірити

підніматися — піднятися

зупинятися — зупинитися

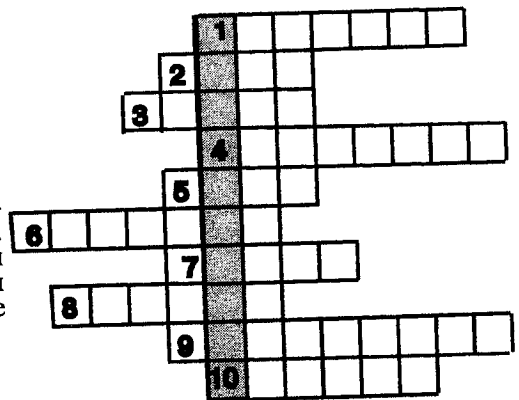
карати — покарати

III. Допишіть речення.

Кривда захотіла отримати більшу частину здобичі, тому вона ...
 Вода знищила Вогонь, щоб ...
 Правда й Кривда вирішили покарати Воду і ...
 Вода хотіла наздогнати їх, але ...
 Вода не могла текти вгору, тому ...
 Вона не змогла наздогнати Правду і Кривду, тому що ...
 Правда кинулася на Кривду і почала боротися з нею, тому що ...
 Правда не змогла знищити Кривду, тому що ...
 Правда завжди буде боротися з Кривдою, тому що ...
 Вода залишилася ні з чим, тому що ...

IV. Відгадайте кросворд.

Якщо по горизонталі ви правильно відгадаєте: Як називається найвища точка гори?(1). Героя казки, що був суддею між Правдою та Кривдою(2). Як називається фахівець, який розсуджує проблемні ситуації, що трапляються в житті(3). Вдалий результат боротьби між Правдою і Кривдою (4). Одного з героїв казки, що повірили кривді (5). Що хотіли розділити між собою герої казки? (6). Антонім слова "смерть" (7). Героя казки, якого знищила Вода (8). Куди пішли разом герої казки? (9). Негативного героя казки (10), то по вертикалі під цифрою 1 ви знайдете антонім слова "праця" або "робота".

§ 10. ФОРМИ ІМЕННИКІВ У МНОЖИНІ

Завдання 25. Прочитайте таблицю. Зверніть увагу на особливості відмінювання іменників I—IV відміни у множині. Запам'ятайте закінчення іменників.

Відмінки	<i>Називний</i> ХТО? ЩО?	<i>Родовий</i> КОГО? ЧОГО?	<i>Давальний</i> КОМУ? ЧОМУ?	<i>Знахідний</i> КОГО? ЩО?	<i>Орудний</i> КИМ? ЧИМ?	<i>Місцевий</i> НА КОМУ? НА ЧОМУ?
II відміна 	батьк-и завод-и ключ-і учн-і друз-і геро-ї мор-я пол-я знанн-я озер-а прізвищ-а	батьк-ів завод-ів ключ-ів учн-ів друз-ів геро-їв мор-ів пол-ів знань озер-а прізвищ-а	батьк-ам завод-ам ключ-ам учн-ям друз-ям геро-ям мор-ям пол-ям знанн-ям озер-ам прізвищ-ам	КОГО?=Р. ЩО? = Н.	батьк-ами завод-ами ключ-ами учн-ями друз-ями геро-ями мор-ями пол-ями знанн-ями озер-ами прізвищ-ами	батьк-ах завод-ах ключ-ах учн-ях друз-ях геро-ях мор-ях пол-ях знанн-ях озер-ах прізвищ-ах
IV відміна 	імен-а хлоп'ят-а	імен-а хлоп'ят-а	імен-ам хлоп'ят-ам		імен-ами хлоп'ят-ами	імен-ах хлоп'ят-ах
I відміна 	дівчат-а кімнат-и вулиц-і [ц'ї] парті-ї [й+і] судд-і статт-і сім'-ї	дівчат-а кімнат-а вулиць парті-й судд-ів статт-ей сім'-ей	дівчат-ам кімнат-ам вулиц-ям парті-ям судд-ям статт-ям сім'-ям		дівчат-ами кімнат-ами вулиц-ями парті-ями судд-ями статт-ями сім'-ями	дівчат-ах кімнат-ах вулиц-ях парті-ях судд-ях статт-ях сім'-ях
III відміна 	реч-і віст-і	реч-ей віст-ей	реч-ам віст-ям	реч-ами віст-ями	реч-ах віст-ях	

Запам'ятайте:

1. У *родовому* відмінку множини:

- а) іменники чоловічого роду II відміни переважно мають закінчення — *ів* (основа на приголосний) та — *їв* (основа на голосний);
- б) іменники жіночого роду I відміни (*книги, вулиці*), середнього роду II відміни (*озера, прізвища, знання*) та четвертої відміни **не мають закінчень**;
- в) іменники жіночого роду III відміни та деякі інші іменники мають закінчення - *ей*.

Зверніть увагу!

1. У формах родового відмінка з'являються голосні:

пісн <i>і</i>	—	пісн <i>ь</i>
земл <i>і</i>	—	земел <i>ь</i>
сестр <i>и</i>	—	сестер

Чергуються *о* — *і* у коренях слів:

гол <i>о</i> ви	—	гол <i>і</i> в
сир <i>о</i> ти	—	сир <i>і</i> т
ног <i>о</i>	—	ніг

- 2. У *знахідному* відмінку іменники, що означають *назви істот*, мають форми *родового* відмінка, а *неістот* — *називного*.
- 3. У *давальному, орудному та місцевому* відмінках іменники усіх відмін мають у закінченнях голосний *-а*, або *-я: -ам (-ям), -ами, (-ями), -ми (людь-ми) -ах (-ях)*.
- 4. Форма *кличного* відмінка відповідає формам *називного* відмінка.

Завдання 27. Напишіть на місці крапок потрібні форми іменників.

- Н. Мої *батьки* — інженери.
- Р. У ... є невеличкий будинок.
- Д. Я давно обіцяв ... *приїхати* в гості.
- З. Минуло три місяці відтоді, як я бачив ... .
- О. Я щодня мрію про зустріч з ... .
- М. При ... живуть ще дві сестри та дідусь з бабусею.

- Н. *Вулиці* Києва мальовничі.
- Р. На розі ... Ломоносова та Васильківської розташований наш корпус.
- Д. ... старого міста вже багато років.
- З. Нам подобаються ... міста Києва.
- О. Ми з друзями любимо блукати ... старого міста.
- М. На ... було багато людей.

- Н. Ці *люди* приїхали здалека.
- Р. Сьогодні на вулицях і площах міста багато ... .
- Д. Уряд обіцяв ... вирішити соціальні проблеми.
- З. Учора ми розмовляли про ... майбутнього століття. Якими вони будуть?
- О. Завтра я вперше буду виступати на сцені перед ... .
- М. У святкові дні на багатьох ... ми бачили національний одяг.

Завдання 28. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Це мої (брати). З (товариші) ми їздили на екскурсію до Львова. Студенти говорили про (викладачі) факультету. До (земляки) приїхали друзі з Одеси. Ми бачили (учні) цієї школи на вечорі. Студенти проводжали (герої) після вечора. Перед (збори) ми зустрілися з товаришами в коридорі. У (моря та озера) багато риби. У цих (краї) тепла зима. У (книжки) багато правди.

Завдання 29. Дайте відповіді на запитання, використавши слова, що стоять праворуч.

Де ви були?

У кого ви бачили цей журнал?

Кому ви подарували листівки з краєвидом вашого міста?

З ким ви розмовляли на перерві?

Про кого йдеться в тексті?

Про що йде мова в цьому оповіданні?

виставки
земляки
кияни
викладачі
князі
проблеми виховання

Відмінки	Однина					
	Відмінки					
	Називний ХТО? ЩО?	Родовий КОГО? ЧОГО?	Давальний КОМУ? ЧОМУ?	Знахідний КОГО? ЩО?	Орудний КИМ? ЧИМ?	Місцевий НА КОМУ? НА ЧОМУ?
I відміна	мам-а площ-а вулиц-я сім'-я парті-я	]- u]- i]- ĭ	]- i]- ĭ	]- y]- ю	]- ою]- ею]- єю	]- i]- ĭ
III відміна	ніч вість	]- i	]- i	З. = Н.	- ю	]- i
IV відміна	ім'-я хлоп'-я курч-а	- (ен) - i - (ят) - u - (ат) - u	]- i	З. = Н.	]- ям]- ам	]- i
II відміна	інститут будинок брат батьк-о міст-о товариш прізвищ-е мор-е місц-е учитель геро-ї кра-ї завданн-я	]- y]- a]- я]- ю]- я	]- y(-ові)]- y(-еві)]- ю]- (еві)]- (єві)]- ю	Кого? = Р. Що? = Н.	]- ом]- ем]- ем]- ем]- ем	]- i(-ові)]- y]- i(-еві)]- ĭ(-єві)]- ĭ(-ю)-єві]- i

Роди	Множина					
	Відмінки					
	Називний ХТО? ЩО?	Родовий КОГО? ЧОГО?	Давальний КОМУ? ЧОМУ?	Знахідний КОГО? ЩО?	Орудний КИМ? ЧИМ?	Місцевий НА КОМУ? НА ЧОМУ?
	сестр-и батьк-и брат-и товариш-и	- - ів	-и ж, ч, ш, щ + і	-ам	-ами	-ах
	міст-а					
	мор-я	-ів				
	учн-и			-ям	-ями	-ях
	віст-і ноч-і*	-ей				
	геро-ї сім'-ї	-ів -ей				
		Але	ноч-ам		ноч-ами	ноч-ах

Завдання 30. Подивіться таблицю. Запам'ятайте закінчення іменників I — IV відміни в однині та множині. Перепишіть таблицю в зошити.

Завдання 31. Запам'ятайте нові слова, які ви зустрінете в наступному тексті.

Українські

досягати — досягти *чого? в чому?*
досягаю, —еш, —ють,
досягну, —еш, —уть
рахувати — порахувати *що?*
плюс, —и, мінус, —и
випробовувати — випробувати *що? де?*
влаштуватися — влаштуватися *куди?*
марнувати — змарнувати *що?*
завдяки *кому? чому?*
хіба
зітхати — зітхнути
існувати
звертатися — звернутися *до кого? до чого?*
срібло

Російські

достигать — достигь
считать — сосчитать
плюс — минус
испытывать — испытать
устроиться
терять — потерять
благодаря
разве
вздыхать — вздохнуть
существовать
обращаться — обратиться
серебро

вихованець, -нці	воспитанник
грабувати — пограбувати <i>кого?</i>	грабить — ограбить
разчаровуватися — розчаруватися <i>у кому? у чому?</i>	разочаровываться — разочароваться
махати — махнути <i>чим? кому?</i>	махать — махнуть
якогога	как можно
лихо	лихо, беда
заради <i>кого? чого?</i>	ради чего?
засвоювати — засвоїти <i>що?</i>	усваивать — усвоить
варто	стоит

Завдання 32. Прочитайте казку, напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі. Дайте відповіді на запитання.

КАЗКА ПРО МАТЕМАТИКА

У одного (математик) було троє (учні). Коли вони закінчили (програма) з (математика), вчитель сказав (учні):

— Ось що, (друзі). Тепер, коли ви досягли (вершина, наука), раджу (ви) випробувати ваші знання у (життя). Ідіть у (світ) і порахуйте, чого у (світ) більше, (плюси) чи (мінуси).

Пішли учні у світ і повернулися тільки через 3 (рік). Коли вчитель побачив своїх (вихованці), він навіть заплакав від (радість).

— Дякую вам, друзі, — сказав він (учні). — А я вже гадав, що ви влаштувалися десь у (місто) і не повернетесь.

Учні теж раділи зустрічі з (учитель).

Спочатку вони поговорили про (життя), про (здоров'я), а потім учитель перейшов до головного (питання).

— Ну, ось, ти, — звернувся він до (перший учень), — скажи (ми), (твої друзі), чого на (земля) більше — (плюси чи мінуси).

— Дорогий (учитель), — сказав перший учень. Я не змарнував (час). Коли я зустрів (вона)...

— Кого це її? — не зрозумів учитель.

— Хіба я не сказав вам, дорогий (учитель)? Мою (дружина). Це чудова жінка. Розумна, гарна. Завдяки (вона), у (я) тепер є чудовий дім. Який дім, дорогий (учитель), які сади, які фрукти! Ви обов'язково повинні приїхати до (ми), подивитися на наше (життя). Ми всі четверо будемо раді (ви), дорогий (учитель).

— Чому четверо?

— Хіба я (ви) не сказав? У (ми) двоє (діти). Які діти, (учитель), які діти! Ви повинні обов'язково познайомитися з (вони. Я обіцяв (своя дружина) і (свої чудові діти), що ви приїдете, щоб побачити (наша сім'я та дім).

— Я не розумію, до чого тут діти, — розгнівався вчитель. Ти повинен був порахувати, чого у світі більше (плюси чи мінуси), — сказав він (учень), якому хотілося говорити тільки про (своя жінка) та (свої діти).

— Я все порахував. Все плюси, тільки плюси. А ось (мінуси), дорогий (учитель), я не бачив. Можливо, вони існують тільки в (книжки) з (математика)?

— Боже мій, (хто) я навчав? — зітхнув учитель і звернувся до (другий учень). — А що ти нарахував?

— Я рахував... Я весь час рахував. Є багато (золото)... Багато (срібло)... Я рахував ... рахував... А потім, дорогий (учитель), мене пограбували. Пограбували.

— Ну, і (що) на (земля) більше, (плюси чи мінуси)?

— Які там плюси? Де вони? Ви їх бачили? Одні мінуси, одні мінуси на кожному (крок). Я розчарувався в (життя).

Учитель нічого не сказав, а тільки махнув (рука).

— А ти (що) встиг нарахувати? — звернувся він до (третій учень).

— Я, (вчитель), (ніщо) не встиг нарахувати, — сказав третій учень. — Бачив я і (плюси) й (мінуси), бачив, що плюси приносять люди (радість), а мінуси — горе. І (я) захотілося зробити так, щоб у (життя) (люди) було якомога більше (плюси) та якомога менше (мінуси). Я думав, як допомогти (вони) бути щасливими.

— Ні, цього не може зробити математика! — сказав учитель. А потім трохи помовчав і звернувся до (той учень), якому хотілося, щоб у (життя) було менше (мінуси) і більше (плюси).

Але це прекрасна ідея. Більше (плюси) і менше (мінуси) — заради (це) варто жити. Ти чудово засвоїв (моя наука).

— Про кого йдеться в казці?

— Про що йде мова в казці?

— Що порадив учитель учням, коли вони закінчили програму з математики?

— Скільки років учні мандрували?

— Як зустрів їх учитель?

— Чи чекав він на них?

— Про що вони розмовляли, коли зустрілися?

— Яке було головне запитання вчителя?

— Чи змарнував час перший учень? Чи був задоволений учитель його роботою?

— Чи змарнував час другий учень? Яких успіхів він досяг у житті? Чи бачив він мінуси?

— Чи був задоволений його роботою вчитель?

— Чи випробував у житті свої знання з математики другий учень?

— Чого він більше нарахував — плюсів чи мінусів? Який результат його роботи?

— Чого більше нарахував третій учень? Плюсів чи мінусів? Що він зрозумів під плюсами й мінусами?

— Яка мрія третього учня? Заради чого він хоче жити?

— Чи був задоволений учитель роботою третього учня?

— Як, на ваш погляд, хто найкраще засвоїв науку вчителя?

— Чи змарнували 3 роки перший та другий учень? Чи чомусь навчило їх життя?

— Як ви гадаєте, у чому щастя людини? У сім'ї? У роботі? У багатстві?

У боротьбі?

— Заради чого варто жити, на вашу думку?

Запам'ятайте словосполучення та вирази:

Досягти	[	вершин(и) науки успіхів у роботі (у житті)]	
Піти у світ (за)плакати від	[	радісті горя жалю	
Перейти до	[	головного наступного іншого	питання
До чого тут	[	діти! люди! ти!	
Приносити радість (щастя, горе) (З)марнувати час Махнути рукою (руками) Заради цього варто жити Розчаруватися в житті			

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. Прочитайте слова. Виберіть серед них споріднені слова і напишіть їх у рядки та розберіть за складом:

Зразок: люди, людина, людський

мовчазний, рахувати, радість, грабувати, виховувати, звернутися, чарівник, вихователь, досягти, випробувати, знайомий, радити, виховати, грабіжка, радий, грабіжництво, мовчати, грабітель, познайомитися, радити, знати, звертання, досягнення, випробування, чарівний, знання, виховання, рахівник, пограбований, повернутися, порадник, розчарування, проба, знайомство, знак, порада, пограбування, мовчун, вихованець, розчаруватися.

II. Підберіть видові пари до дієслів і напишіть до них запитання відмінків іменників.

Зразок: йти
йти — ніти (до кого? куди?)

Звертатися —, рахувати —, радити —, плакати —, влаштовуватися —, переходити —, марнувати —, махати —, приносити —, хотіти —, мовчати —, засвоювати —, розчаровуватися —.

III. Напишіть слова, що стоять у дужках у потрібній формі.

Учитель звернувся до (учень) з (прохання). На (урок) діти рахували скільки (дівчатка та хлопчики) у (клас). Батько порадив (діти) не марнувати часу. Люди заплакали з (горе). Вони бачили у (життя) багато (щастя та радість). Молодший син довго не міг влаштуватися на (робота). Мій син перейшов у (п'ятий клас), а дочка студентка третього (курс, університет). Не марнуйте (час)! Не махайте (руки)! Це не принесе вам ні (щастя), ні (радість), ні (багатство). Я хотів би подарувати (ви) багато різних (подарунок). Ви не засвоїли (ця наука), не вивчили (вся програма). Я розчарувався у (ви). Ви розчарувалися в (робота, життя, дружина)?

IV. Допишіть речення.

Учитель послав у світ учнів, щоб ... .

Він заплакав від радості, тому що ... .

Перший учень (не)змарнував час, тому що ... .

Перший учень запросив учителя до себе в гості, що ... .

Учитель був незадоволений результатами роботи першого учня, тому що ...

Перший учень думав, що мінуси ... .

Другий учень (не)змарнував час, тому що ... .

Другий учень розчарувався в житті, тому, що ...

Третій учень нічого не нарахував, тому що ... .

Він (не)зможє зробити людей щасливими, тому що ... .

“Боже мій, кого я навчав” — сказав учитель про того учня, який ...

Учитель нічого не сказав тому учневі, який ...

“Ти чудово засвоїв мою науку”, — сказав учитель тому учневі, якому хотілося, щоб ... .

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ “ІМЕННИК”

1. Скажіть, які слова називаються іменниками?

2. Прочитайте слова, розподіліть їх на “істоти” та “неістоти”. Визначте їхні значення (назви осіб, назви рослин, речовин та ін.).

Батько, учитель, жінка, собака, кінь, вірус, грип, відпочинок, праця, молоко, Україна, князь, президент, метр, щастя, добро, хоробрість, диявол, молодь, клас, студентство, радість, золото, дощ, літо, троянда, олія.

3. Напишіть родові форми від слів, о означають вид занять, віру та національність:

Зразок: студент — студентка

Турист —, буддист —, учитель —, школяр —, робітник —, учень —, українець —, росіянин —, канадець —, англієць —, африканець —, європєєць —, християнин —, араб —.

4. Напишіть форми множини від слів:

Директор —, професор —, секретар —, ліхтар —, буквар —, лікар —, людина —, дитина —, друг —, ім'я —, мати —, молоко —, цукор —, молодь —, мудрість —, зло —.

5. Назвіть усі відмінки іменників та запитання, на які вони відповідають.

6. Прочитайте речення, вишишіть іменники та визначте відмінки, у яких вони стоять у реченні.

Зразок: У Києві живе близько 3-х мільйонів осіб.

У Києві — Де? (місц. відм.), осіб — Кого (род. відм.).

Минулого тижня у Миколи був день народження.

Олесь написав статтю про подорож до моря.

Студенти разом з викладачем ходили на виставку навчальних машин.

Мій товариш приїхав на навчання до Києва завдяки батьками.

7. Скажіть, скільки типів відмінювання є в українській мові? Які іменники належать до I, II, III, та IV відмін?

8. Розташуйте слова у таблиці за зразком:

I відміна	II відміна	III відміна	IV відміна
сестра	студент	ніч	ім'я

Микола, Оксана, Сашко, день, мати, смерть, життя, радість, листя, стаття, юність, хитрість, добро, дядько, сусід, теля, оселя, кінь, дитя, край, сонце, місяць, ранок, мадам, листоноша, пані, хлоп'я.

ПРИКМЕТНИК

§ 1

Прикметниками називаються слова, що вказують на ознаку предмета і змінюються за родами, числами та відмінками. Прикметники відповідають на запитання *Який? Яке? Чий? Чия? Чие?*

Ознаками предмета можуть бути *колір* (білий сніг), *розмір* (великий дім), *матеріал* (скляний посуд), *приналежність* (братова книжка), *смак* (солодкий, смачний), *дотик* (м'який, твердий), *нюх* (пахучий), *зовнішні прикмети* (білявий, товстий, стрункий), *внутрішні властивості* (розумний, добрий), *якість* (хороша книжка), *просторові* (далекий, близький) та *часові* (ранній, старий, майбутній), *характеристики, відношення* до інших предметів, дій чи обставин (історичний журнал, рідний брат), *ціна* (дешевий одяг), *почуття* (щасливі роки, кохані діти).

Завдання 1. Прочитайте словосполучення. Визначте ознаку предмета чи дії, на яку вказують прикметники.

Зразок: *чудовий* — *якість*

Золотий перстень, рання весна, весела дівчина, вечірня година, сумний день, золота осінь, срібна ложка, тверда крейда, приємний запах, математичний журнал, мамина кімната, лебедине озеро, смачний борщ, мудра людина, чиста кімната, чудовий підручник, мальовничий краєвид, величезне дерево, струнка дівчина, сині очі, теплі руки, теплі очі, кам'яне серце, вчорашній день, дорогий друг, дорога шапка, зимові канікули, сонячні дні, далекий край, золоті руки, кохана дівчина, дерев'яний стілець, ясна ніч, цікава робота, чорна земля, круглий місяць, новий день, наступний тиждень, найближча зупинка, чесна людина.

§ 2. РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

Прикметники поділяються на 3 розряди: *якісні, відносні, присвійні*.

Якісні прикметники називають ознаки, які можуть мати більшу або меншу міру.

Гарний — *кращий* — *найкращий*.

Відносні прикметники утворюються переважно від іменників і називають ознаки предмета за його відношенням до інших предметів, дій чи обставин: *кам'яна гора, рідний брат, морська вода, вчорашній день, літературний вечір*.

Відносні прикметники не мають ступенів порівняння.

Присвійні прикметники вказують на приналежність предмета людині (іноді тварині) і називаються *Чий? Чия? Чус? батькова кімната, Шевченкові вірші, собача будка.*

Утворюються вони тільки від іменників — назв істот (людей або тварин).

Від іменників — власних назв та іменників, що означають родинні стосунки, присвійні прикметники утворюються за допомогою суфіксів **-ів (-ів)**: *Іванів* батько (батько Івана), *Сергійв* син (син Сергія); **-ин (-ін)**: *сестрин* друг (друг сестри); *Софійн* брат (брат Софії);

Від назв тварин присвійні прикметники утворюються за допомогою суфіксів **-ач (-яч)**: *собака* — *собачий*, *корова* — *коров'ячий*, *кіт* — *котячий*; **-ин (-ін)**: *соловей* — *солов'їний*, *лебеді* — *лебединий*.

Завдання 2. Прочитайте таблиці I, II. Зверніть увагу на ступені порівняння якісних прикметників та їхні особливості.

I.

Початкова форма	Вищий ступінь		
	Проста форма	Суфікси	Складена форма
<i>ісбб-ий</i> <i>весел-ий</i> <i>добр-ий</i> <i>важлив-ий</i> <i>стар-ий</i> <i>стар-ий</i> <i>багат-ий</i> <i>широк-ий</i>	<i>мудр-ий-ий</i> <i>весел-ий-ий</i> <i>добр-ий-ий</i> <i>важлив-ий-ий</i> <i>стар-ий-ий</i> <i>стар-ий-ий</i> <i>багат-ий-ий</i> <i>шир-ий-ий</i>	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 2em; margin-right: 10px;">}</div> <div style="margin-right: 10px;">-ий</div> </div> <div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 2em; margin-right: 10px;">}</div> <div style="margin-right: 10px;">-ий</div> </div>	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-right: 10px;">більш</div> <div style="margin-right: 10px;">менш</div> <div style="font-size: 2em; margin-right: 10px;">}</div> <div>потрібний</div> </div> <div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-right: 10px;">більш</div> <div style="margin-right: 10px;">менш</div> <div style="font-size: 2em; margin-right: 10px;">}</div> <div>важливий</div> </div> <div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-right: 10px;">більш</div> <div style="margin-right: 10px;">менш</div> <div style="font-size: 2em; margin-right: 10px;">}</div> <div>багатий</div> </div>

Зверніть увагу:

а) На можливі випадання суфіксів **-к, -ок, -ек** (лег-к-ий → лег-ш-ий, шир-ок-ий → шир-ш-ий);

б) На чергування звуків:

г	}	+ ш = жч	дорогий	—	доро-жч-ий
ж			дужий	—	ду-жч-ий
з			близький	—	бли-жч-ий
			вузкий	—	ву-жч-ий
с	}	+ ш = шч	високий	—	ви-шч-ий [шч]

Запам'ятайте!

гарний	—	кращий
великий	—	більший
поганий	—	гірший
малий	—	менший

II.

Найвищий ступінь		
найкращий	якнайкращий, <i>-а, -е, -і</i> (що) ...	найбільш найменш
найстаріший	якнайстаріший, <i>-а, -е, -і</i> (що) ...	найбільш найменш
найпотрібніший	якнайпотрібніший, <i>-а, -е, -і</i> (що) ...	найбільш найменш
найчистіший	якнайчистіший, <i>-а, -е, -і</i> (що) ...	найбільш найменш

Завдання 3. Прочитайте речення і скажіть, від яких прикметників утворені форми вищого ступеню.

Це місто більше, ніж те. Цей народ багатіший за той. Ця книжка цікавіша за ту. Ця вулиця ширша за ту. Це озеро менше, ніж те. Ця річка довша за ту. Ця вулиця вужча, ніж та. Цей подарунок дорожчий за той. Я нижчий за тебе. Він молодший за мене. Мій будинок гірший за твій. Моя сестра старша від тебе. Ця площа краща, ніж та.

Завдання 4. Напишіть на місці крапок прикметники у вищому ступені.

Зразок: *Це місто гарне, а те краще.*

1. Цей чоловік добрий, а той ... Ця дівчина добра, а та ... Це хлоп'я добре, а те ... Ці люди добрі, а ті ...	4. Цей будинок високий, а той ... Ця гора висока, а та ... Це місце високе, а те ... Ці гори високі, а ті ...
2. Цей текст цікавий, а той ... Ця книжка цікава, а та ... Це місце цікаве, а те ... Ці справи цікаві, а ті ...	5. Цей юнак гарний, а той ... Ця дівчина гарна, а та ... Це озеро гарне, а те ... Ці місця гарні, а ті ...
3. Цей коридор довгий, а той ... Ця річка довга, а та ... Це пальто довге, а те ... Ці вулиці довгі, а ті ...	6. Цей олівець поганий, а той ... Ця ручка погана, а та ... Це яблуко погане, а те ... Ці дерева погані, а ті ...

Зверніть увагу, запам'ятайте можливі моделі речень:

1. Хто більший, ніж хто? Що більше, ніж що? Цей будинок більший, ніж той. Цей хлопчик більший, ніж той.	2. Хто більший за кого? Що більше за що? Цей хлопчик більший за того. Цей будинок більший за той.
3. Хто більший від кого? Цей юнак більший від того.	

Завдання 5. Напишіть у минулому часі.

Зразок: *Він менш зайнятий, ніж ти.*

Він був менш зайнятий, ніж ти.

Ця робота важча, ніж та.

Нові уроки важчі, ніж старі.

Моя кімната менша, ніж твоя.

Мій братик більший, ніж його.

Ваш будинок старіший за наш.

Твоя кімната світліша за мою.

Його сестра краща за цю дівчину.

Їхні оповідання цікавіші за наші.

Завдання 6. Напишіть слова, що стоять у дужках, у необхідній формі.

Марта здібніша, ніж (Лідія). Мій товариш старший за (я). Ти розумніший за (брат). Моя кімната світліша за (мамина). Андрій молодший за (Сергій) Сергій старший за (Ольга). Китайська культура древніша за (наша). Це місто древніше за (Москва). Москва молодша за (Київ). Київ древніший за (Париж). Територія (Москва) значно більша за (територія Санкт-Петербург).

Завдання 7. Утворіть просту форму найвищого ступеню.

Зразок: *Це відомі письменники.*

Ці письменники — найвідоміші.

Це відомі композитори. Це наші улюблені актори. Це цікавий роман. Це гарний парк. Це глибоке озеро. Це вузька річка. Він купив гарний костюм. Син подарував матері гарні квіти. Я купив свіже молоко. Це був новий підручник. Я взяв старий словник.

Порівняйте вищий та найвищий ступені прикметників та прислівників.

1. Андрій **кращий** за Сергія.

Андрій пише **краще** за Сергія?

2. Дайте йому **найкращу** книжку!

Він зробить це **найкраще**.

Який Андрій?

Як пише Андрій?

Яку книжку йому дати?

Як він це зробить?

Завдання 8. Поставте запитання *Який?* (-а, -е, -і) або *Як?* до виділених слів.

Він дуже **багато** працює. Він **багатий** чоловік. Це високі гори. Ми піднялися **високо**. Вони **добрі** люди. Вони **добре** знають мову. Це **найкращі** квіти. Він зробить це **найкраще** від усіх. Діти **тихо** сиділи на уроці. Петрусь дуже **тихий** хлопчик. Це **тиха** вулиця. На вулиці зараз **тихо**: настала ніч, усі сплять.

Завдання 9. Виберіть праворуч необхідне слово і напишіть його на місці крапок у потрібній формі.

1. Лесик читає ... за Сашка. Всі діти ... вчаться. Тарас ... учень у класі.	найкращий гарно краще
2. Наші батьки жили дуже ... . Це ... район. Це село ... за наше.	найбідніший бідно бідніше
3. Це ... країна. Люди тут ... працюють. Діти живуть ... за батьків.	багато багатше багатий
4. Віра дуже ... пише батькам, а Марія ще ... . Я ... від усіх запізнююсь на заняття.	рідко рідше найрідше
5. Моя мама дуже ... готує національні страви. Це ... морозиво, яке я їв. Ці цукерки ... за ті.	смачно смачніше найсмачніше
6. Я ходжу дуже ..., а мій брат ще ... . Ідіть сюди ... ! Це ... шлях. Мені необхідно ... відіслати телеграму.	швидко швидше найшвидший якнайшвидше

Завдання 10. Утворіть одну із форм найвищого ступеню.

Зразок: *Вам потрібно добре зробити цю роботу.*

Вам потрібно якнайкраще зробити цю роботу.

Мені необхідно швидко дістатися до центру.

Йому треба довго бути біля батьків.

Вам треба повільно це робити!

Швидко принесіть мені вузьку стрічку!

Дай мені дорогий хліб!

Ідіть швидко! Пишіть уважно!

Вам треба добре скласти іспити.

Оксані потрібно багато часу.

Дайте йому мало грошей!

Купіть мені дешевий зошит!

Говоріть голосно! Одягайтеся тепло!

Покажіть мені короткий шлях!

Завдання 11. а) Прочитайте текст. Скажіть, чому прості та ніжні гірські квіти були для матері дорожчі, ніж дорогі троянди другого сина?

ЩО ДОРОЖЧЕ?

Мала мати двох синів. Обидва любили її, але характери в них були різні. І ось настав день народження матері. Молодший син встав у цей день дуже рано. Він пам'ятав, як сподобалися колись матері квіти едельвейси. Вона побачила їх в однієї жінки, яка проходила повз їхній будинок. Ці квіти ростуть високо в горах.

Син пішов у гори, знайшов едельвейси і поставив біля матері на столі, коли вона ще спала.

Коли мама прокинулася, вона побачила на своєму столі улюблені квіти.

Старший син згадав про мамин день народження тільки ввечері, коли повертався з роботи. Він купив у квітковому магазині найкращі троянди і подарував їх матері.

Але скромні, ніжні гірські квіти, які приніс молодший син рано-вранці, були для матері дорожчі, ніж чудові троянди, які купив другий син. Тому що, як кажуть люди, не подарунок дорогий, а дорога любов.

б) Перекажіть текст від імені автора та матері.

Запам'ятайте!

Недоконаний вид

Доконаний вид

вставати

встати

ставити

поставити

прокидатися

прокинутися

згадувати

згадати

Не подарунок дорогий, а дорога любов.

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. А. Випишіть з тексту всі прикметники та розташуйте їх за зразком.

Зразок:

<i>Якісні</i>	<i>Відносні</i>	<i>Присвійні</i>
<i>дешевий</i>	<i>вчорашній</i>	<i>батьків</i>

Б. Утворіть від якісних прикметників вищий та найвищий ступінь.

В. Поділіть слова на складові частини.

Народження, ранній, ранок, вранці, народитися, народжений, гора, гірський, міжгір'я, скромний, скромність, молодий, молодший, наймолодший, помолодшати.

П. На місці крапок напишіть необхідне дієслово у відповідній формі.

1. Діти дуже ... своєю матір. Я ... тебе за те, що ти чесна людина. Він ... за вірність.	любити — полюбити
2. Я люблю дивитися, як ... ніч. Вже ... ранок, а сонця не було видно. Незабаром ... зима, піде сніг. Діти з нетерпінням чекають, коли ... літо	наставати — настати

3. Ці квіти ... тільки в горах. Ваші діти дуже швидко ... : вони вже зовсім дорослі. Я народився і ... у маленькому містечку.	рости — вирости
4. Я довго ..., як називається ця книжка і ніяк не міг ... . Чи ... ви іноді про нас? Раптом я ..., що сьогодні у тата день народження. Не забувайте нас, іноді ... ., як звати твого першого вчителя.	згадувати — згадати
5. Я люблю весну. Люблю дивитися, як ... природа. Ти вже ...? О котрій годині ти ...? Олесю, ... вже час іти до школи.	прокидатися — прокинутися
6. Щодня ... на уроки словник. ... мені завтра свої зошити. Студенти не ... газети, тому що не прочитали цю статтю.	носити — принести

Завдання 12. Познайомтеся з новими словами, які ви зустрінете в наступному тексті.

Українські

Російські

обирати — обрати *кого? ким?*
 порядок
 правдивий, *-а, -е, -і*
 боятися *кого? чого?*
 дужий, *-а, -е, -і*
 міцний, *-а, -е, -і*
 судити *кого? за що?*
 обзиватися — обізватися *до кого?*
 встановлювати — встановити *що?*
 бо = тому що
 ждати — діждатися *кого? чого?*
 підходити — підійти
 (не)здатний, *-а, -е, -і,*
 коритися — покоритися *кому? чому?*
 неповороткий, *-а, -е, -і,*
 (за)сперечатися
 беззахисний, *-а, -е, -і,*
 вродливий, *-а, -е, -і,*
 прудкий, *-а, -е, -і,*
 моторний, *-а, -е, -і,*
 кричати — закричати
 намагатися + *інф.*
 нехай
 жеребок, *-и*

избирать — избрать
 порядок
 правдивый
 бояться
 сильный
 крепкий
 судить
 отозваться
 установит
 потому что
 дожждаться
 подходит — подойти
 (не)способен
 покоряться
 неповоротливый
 спорить
 беззащитный
 красивый
 быстрый
 энергичный
 кричать
 стараться
 пусть
 жеребий

(за)пропонувати кому? що?
гнівити — розгнівити кого?
обіцяти — пообіцяти кому? — *інф.*
погрожувати кому? — *інф.*
шматок, *-и*
тремтіти — затремтіти від чого?
вживати — вжити що?
живитися — пожитися чим?
шкодити — нашкодити кому?
утікати — утекти від кого?
карати
(на)здоганяти — (на)здогнати кого?
решта
гукати — погукати кого?
горіх, *-и*
жолудь, *-і*
дупло, *-а*
жменя, *-і*
потрапляти — потрапити куди?
виявлятися — виявитися
кількість
сила
(по)міряться чим? з ким?
переганяти — перегнати кого?
відмовлятися — відмовитися від чого?
розправа, *-и*
(з)веліти кому? + *інф.*
хитрий, *-а, -е, -і,*
хитрість
притулятися — притулитися до чого?
спиратися — спертися на що? на кого?
стежити за ким? за чим?
вельмишановний, *-а, -е, -і,*
мерщій = швидше
падати — впасти куди?
гризти — перегризти що?
розгубитися
(по)лізти куди? по чому?
витримувати — витримати що?
падати — впасти як? куди? на що?
бік, *-и*
спина, *-и*
ледве
сходитися — зійтися куди?

предлагать
сердить, гневить
обещать
угрожать
кусок
дрожать
употреблять
питаться
вредить
убежать
наказать
доганять — догнать
остальные
звать
орех
жолудь
дупло
горсть
попасть
оказаться
количество
сила
(по)меряться
перегнать
отказаться
расправа
повелеть, приказать
хитрый
хитрость
прислониться
опереться — операться
следить
многоуважаемый
быстрей, скорее
падать — упасть
грызть, перегрызть
растеряться
(по)лезть
выдержать
падать — упасть
бок
спина
чуть
сходиться

заявляти — заявити *кому? що?*
заступатися — заступитися *за кого?*
шанувати *кого? за що?*
видавати — видати *що?*
маніфест, **-и**
підлеглий, **-а, -е, -і,**
порушувати *що?* — порушити — *що?*
винний, **-а, -е, -і,**
(по)карати *кого? за що?*
підглядати *за ким?*
гріх, **-и**
нагорода, **-и**
призначити — призначати *кого? ким?*
луг, **-и**
посада, **-и**
(за)служити *що? чого?*
поведінка
увага
здатний *на що?*
ласка, **-и**
начальник, **-и**
заважати *кому? в чому? + інф.*
хитрувати — схитрувати
(об)дурити *кого?*
(по)балакати *з ким?*
господь
дозвіл, **-и**
зборище, **-а**
насміхатися — насміятися *з кого?*
підмовляти — підмовити *кого?*
дотримуватися — дотриматися *чого?*
обминати — обминути *що? кого?*
набриднути — *інф.*
(за)журитися
виганяти — вигнати *кого? звідки?*
соромити *кого?*
(за)душити *кого? чим?*
(при)вести *кого? куди?*
варто
гладити — погладити *кого? що? по чому?*
доручати — доручити *кому?* — *інф.*
вчинок, **-и**

заявить
заступиться
почитать
издавать — издать
манифест
подчиненный
нарушать
виноватый
наказать
подсматривать
грех
награда
назначить
луг
должность
(за)служить
поведение
внимание
способный
ласка
начальник
мешать
схитрить
обдурить
(по)говорить
господь
разрешение
сборище
насмехаться
подговаривать
придерживаться
обходить
надоедать
(за)грустить
выгонять — выгнать
стыдить
(за)душить
(при)вести
стоит
гладить
поручить
поступок

Завдання 13. Прочитайте казку. Дайте відповіді на запитання.

ЦАР ЛЕВ

Зібралися одного разу звірі разом і почали радитися між собою, кого їм обрати царем, щоб був порядок, щоб вони мали правдивого суддю, якого б усі боялися і слухалися. Були там Слон, Лев, Тигр, Верблюд, Ведмідь, Вовк, Олень, Лисиця, Засць, Коза, Кінь, Корова, Собака, Кішка та інші звірі, які жили тоді на світі, мабуть, був там і Осел.

Коли всі зібралися, наперед вийшов Олень і почав казати. — Не гнівайтесь на нас, шановне панство, за те, що ми вас потурбували. Ми задумали вибрати кого-небудь з вас царем над усіма звірами, щоб було кому давати нам пораду, судити нас по правді і всьому давати лад.

Першим обізвався Слон:

— Це ви добре надумали. Давно пора встановити між звірами порядок і правдиві закони. Подумайте всі гарненько і скажіть, кого ви бажаєте обрати царем... Можу й я стати царем, бо я більший від усіх і дужчий. Як хочете. Мені все одно, можете і мене обрати.

Лев не діджався, що скаже на це громада, вийшов наперед і каже:

— Ні, панове, Слонові бути царем не підходить. Він важкий, неповороткий і не може швидко бігати. Мені більше личить бути царем. Всі будуть мене слухати, коритися. Я прудкий, моторний, вродливий, і сила в мене, слава Богу, є.

Звірі почали сперечатися. Всі слабкі й беззахисні кричали:

— Нехай Слон буде царем! Він розумніший від усіх звірів на світі і буде найсправедливішим.

А сильні й моторні звірі намагались обрати Лева царем. Вони кричали:

— Нехай буде Лев царем! Він моторніший від Слона і вродливіший від усіх.

Інші звірі пропонували кинути жеребки: на кого більше випаде жеребків, той і буде царем.

Лисиці дуже не хотілося гнівити Лева, бо він її просив підтримати його. Якщо не буде за нього тримати руку, то він погрожував розірвати її на шматки, а вона тремтіла за свою шкуру.

Лисиця вибігла наперед і почала:

— Слухайте, панове, що я вам скажу. Багато з вас бажають, щоб царем був Слон. Це правда, що Слон розумний і сильний. Він не вживає крові і не дозволить іншим кров'ю житися. Але подумайте, панове, який з нього буде цар, коли він такий неповороткий. Всі вороги наші будуть нам шкодити, як і раніше, бо вони не будуть його боятися. Вони добре знають, що завжди зможуть утекти від Слона і він не зможе їх покарати. Він ніколи їх не наздожене. На мою думку, краще обрати царем Лева. Хто нашкодить, не втече від нього.

— Воно — то так, — обізвався Олень, — тільки це несправедливо.

Краще нехай буде так, як покаже більшість голосів.

— Так, це буде справедливо, — гукнула решта звірів. — Але як ми це зробимо?

— А ось як, — відповів Олень. — Хто бажає, щоб Лев був царем, той нехай кидає горіха ось у це дупло, а хто хоче обрати царем Слона — кидає жолудя.

— Це ти добре придумав, — гукнули всі. — Так і зробимо.

Почали звірі збирати на землі жолуді та горіхи, по черзі кидати їх у дупло. Хижі звірі, які любили кров, брали горіхи, а які живилися овочами та травами, брали жолуді. Лисиця побачила, що за Лева менше кидають і почала підбігати до звірів і шептати на вухо:

— Бери горіх, а то Лева прогнівиш!

Малі звірі боялися потрапити в опалу і брали горіхи. Сама Лисиця замість одного кинула в дупло так, щоб ніхто не помітив, цілу жменю горіхів.

Коли почали перевіряти жеребки, виявилася однакова кількість горіхів і жолудів.

Ведмідь і питає:

— Що ж тепер будемо робити?

Лисиця вибігла наперед і каже:

— По-моєму, нехай Лев і Слон поміряються силою. Хто кого пережене, той і буде царем. Тобто хто прудкіший, той і цар.

Слон відмовився:

— Прудко бігати я не можу від природи. Мені здається, що цареві прудко бігати нічого. Потрібний порядок, розумна розправа, справедливий суд. А коли треба буде когось наздогнати, то я звелю кому захочу.

Але якщо ви хочете, щоб було справедливо, то нехай Лев зі мною поміряється силою. Якщо він поборе мене, хай буде царем.

Хитра Лисиця злякалася, що Слон переможе Лева, і придумала одну хитрість.

— Добре, нехай борються. Тільки зараз уже пізно, всі втомилися. Краще завтра вранці. Усі погодилися.

— Про що йдеться в казці?

— Чому звірі хотіли вибрати царя?

— Які звірі були на виборах?

— Хто головував на зборах?

— Про що говорив Олень?

— Чи підтримав ідею Оленя Слон?

— Кого Слон запропонував вибрати царем?

— Чому він запропонував вибрати царем себе?

— Чому Лев сказав, що Слоновві не підходить бути царем?

— Чому Лев вважав, що йому личить бути царем?

— Хто підтримував Слона, а хто Лева?

— Чому слабші, беззахисні звірі були за Слона, а чому сильні та моторні підтримували Лева?

— Що запропонували інші звірі?

— Чому лисиця не хотіла гнівити Лева?

— Чому вона його підтримувала?

— Що вона сказала доброго про Слона? Чому вона вважала, що Слоновві не личить бути царем, а личить бути царем Левові?

— Що вирішили зробити звірі?

— Як вони вирішили голосувати?

— За кого була більшість звірів?

— Чому малі звірі підтримали Лева?

— Скільки горіхів кинула Лисиця за Лева?

— Що виявилось, коли звірі почали рахувати жеребки?

— Скільки було горіхів, а скільки жолудів?

— Що запропонувала Лисиця?

— Чому Слон відмовився бігати з Левом на перегони? Чи вважав він прудкість головною ознакою царя? Що він запропонував громаді?

— Чи згодився Лев боротися зі Слоном?

— Чому Лисиця запропонувала продовжити боротьбу вранці?

* * *

Настала ніч. Звірі пішли спати, а разом з ними й Слон. А Слони, звичайно, сплять стоячи, бо якби важкий Слон ліг на бік, то сам би не зміг піднятися. От Слон знайшов величезне дерево, сперся на нього та й заснув.

Лисиця здалеку стежила за Слоном, а коли той міцно заснув, побігла до Лева й каже:

— Вельмишановний пане, ходімо мерщій до Слона. Він уже заснув, і, щоб не гаяти даремно часу, будемо братися за діло.

— А що ж будемо робити? — запитав Лев.

— Він має звичай, коли спить, спиратися на дерево. Потрібно перегризти дерево; воно впаде, Слон теж впаде, а ми скажемо звірам, що ти його поборов.

— Це ти добре придумала, — сказав Лев. Але я сам не зможу перегризти дерево: зуби заболять. Потрібно ще когось покликати.

Лисиця швиденько збрала з дванадцять Вовків, покликкала Мишей і вони взялися за справу. Гризли вони те дерево до самого ранку. Вже стало підійматися сонце, дерево тільки похилилося, але міцно стояло. Що робити? Слон міг прокинутися.

Лисиця не розгубилася. Покликкала вона трьох Ведмедів і каже:

— Слон, майбутній ваш цар, знайшов ось на цьому дереві мед. Коли він ішов спати, велів мені покликати вас, щоб ви на сніданок дістали йому меду. Якщо він прокинеться і меду не буде — він вас покарає.

Ведмеді полізли на дерево шукати мед. Залізли на саму верхівку, дерево не витримало і впало. Слон теж упав на бік, а потім на спину. А Ведмеді теж попадали з дерева, ледве живими залишилися. Так вони і залишилися лежати на землі: Слон не зміг сам піднятися, а Ведмеді дуже побилися об землю.

Минула пора сніданку. Почали сходитися звірі. Лев сидів біля лежачого Слона, а Лисиця сиділа поруч.

Коли зійшлися звірі, Лисиця заявила: “Дивіться, панове, який сильний наш цар: Слона поборов і навіть дерево, на яке Слон хотів спертися”. Три Ведмеді хотіли заступитися за Слона, але він так їх відкинув від себе, що ледве живі залишилися.

Всі звірі затремтіли від страху і в один голос закричали:

— Нехай Лев буде нашим царем!

З того часу всі звірі стали боятися Лева і шанувати його як царя.

— Що зробили звірі після жеребкування?

— Чому Слон спав, притулившись до дерева?

— Чому Слони не лягають спати, а сплять стоячи?

— Що робила Лисиця, коли всі звірі пішли спати?

— Що запропонувала Лисиця Левові, коли побачила, що Слон міцно заснув?

— Чи погодився Вовк гризти дерево?

— Кого вони покликали на допомогу?

— Чи встигли звірі до ранку перегризти дерево?

— Кого покликкала Лисиця на допомогу Левові, Вовкам і Мишам?

— За чим Ведмеді полізли на верхівку дерева? Чи дістали вони мед?

— Що сталося зі Слоном, коли впало дерево? Чи зміг він встати?

— Що побачили звірі, коли зійшлися вранці дивитися на змагання Слона та Лева в силі?

— Чому всі звірі затремтіли від страху?

— Чому вони обрали царем Лева?

— Як звірі з того часу ставляться до Лева?

— Як на вашу думку, чи були вибори справедливими? Що перемогло на виборах: правда чи хитрість?

* * *

Ставши царем, Лев видав маніфест, в якому він велів своїм підлеглим жити справедливо, мирно, чужого не брати, слабших не кривдити, старших поважати й шанувати. Хто зі звірів помітить, що хтось порушує закон, повинен донести цареві, і він буде розглядати справу і винних карати. Хто буде жити по правді, підглядати за іншими та доносити цареві про їхні гріхи, той дістане нагороду.

Лев призначив собі на допомогу міністрів: Вовка — луговим міністром, Тигра — лісовим, Лисицю — польовим.

Міністри подякували цареві і пішли кожен на свою посаду.

Звірі не раз говорили між собою:

— Що за причина, що Вовкові та Лисиці випала така честь? Є серед звірів кращі за них, а міністрами не стали.

— Тут, панове, діло не чисте, — сказав Олень. Правдою і чесною поведінкою не заслужиш уваги царя... Я відразу помітив, що Лев не так просто поборов Слона. Там була якась хитрість. Звичайно, лисиця здатна на хитрощі, і вона щось вигадала, а вовки, мабуть, допомагали їм, через те вони і потрапили в ласку. Тигр — то інша справа, він дужий звір, йому личить бути великим начальником. А потім, якщо не звернути увагу на Тигра, він може розгніватися на Лева і заважатиме йому в справах.

— Так я і сам думав, — обізався Ведмідь. — Видно, вони схитрували і моїх братчиків обдурили.

Побачила Лисиця, що звірі зібралися разом і щось обговорюють і каже:

— А що ви тут зібралися? Про що ви тут говорите? Може, змову якусь чините? Мовчіть, а то, як Лев почує, лихо вам буде!

— Та ні, що ви! Ми зійшлися, щоб поговорити про той радісний день, коли ми царя обрали. Ми всі радіємо, що господь послав нам такого мудрого царя і таких правдивих міністрів.

— А—а! Якщо так, то це нічого. А все ж таки на другий раз не збирайтеся разом без дозволу царя. Ніяких таємних зборищ робити не вільно.

Після цього всі звірі старалися жити кожен сам по собі. Ті, що жилися рослинами, жили мирно, а хижі звірі шкодили слабшим. А коли цар запитував, навіщо хтось задер зайця або якого-небудь звірка, то винний казав, що він покарав його за те, що той наспіхався з царя, або підмовляв інших убити його.

Цар вірив міністрам і давав їм нагороди за їхню вірну службу.

Спершу хижі звірі дотримувалися закону, а далі голод вимагав обминати закони, і кожен жив так, як йому бажалося. Свою провину вони звертали на слабого, або на того, хто був йому неприємний.

Набридло Лисиці бути польовим міністром, бо там окрім мишей та інших малих звірків, нічого було їсти. Почала вона бігати за село по курей, а одного разу порушила закон, знайшла хатку Зайця і, побачивши, що батьків немає поблизу, з'їла усіх зайченят, а сама лягла і стала чекати на старих Зайців. Прибіг старий Заєць додому, побачив, що немає діток, пішов у поле, сів і гірко заплакав. Побачив Зайця Вовк і питає:

— Чого ти Зайчику плачеш?

— Як же мені не плакати? Лисиця залізла в мою хату, поїла моїх діток, а тепер черга за мною. Я боюся йти додому.

— Не журися, Зайчику, я вижену її! Ходімо зараз!

Пішли разом до заячої хатки. Побачивши там Лисицю, Вовк почав її соромити:

— Як тобі не соромно, Лисице, кривдити слабеньких нещасних звірків. Я луговий міністр, прошу тебе залишити хатку Зайця, а то піду до царя і розповім йому про твої вчинки. Він тебе за це по голові не погладить.

— Не твоє діло, Вовче, втручатися в мої порядки. Ти порядкуй у себе, а я буду в себе.

Вовк образився, пішов до царя і розповів йому, як Лисиця кривдить маленьких звірів.

Лев доручив Вовкові послати Оленя до Лисиці зі знаком, щоб вона з'явилася на суд.

— Коли Лисиця прийшла до царя і побачила, що він справді розгнівався, вона сказала, що це неправда, що це Вовк її обмовив. Що це не вона, а він поїв зайчиків.

Погнався Лев за Вовком, а сам думає: "Хто з них правий, а хто винуватий — важко розібрати, мабуть, обоє кажуть неправду. А кого з них залишити живим, варто подумати. Лисиця хитра, видно, що це вона нашкодила, — думав він далі. Але її не можна карати, бо завдяки її хитрості я став царем. А Вовк, хоч і допомагав мені перегризти дуба, то це не дуже мудра справа, гризти кожен дурень зуміє".

Привели Вовка до царя. Лев навіть не забажав з ним розмовляти. Взяв та й задушив. Ось така була у Лева його царська правда.

— Що видав Лев, коли став царем?

— Що Лев наказував своїм підлеглим у маніфесті?

— Що, на вашу думку, було гарним у маніфесті, а що поганим? Чому ви так думаете?

— Кого Лев призначив міністрами?

— Які посади отримали Вовк, Тигр та Лисиця?

— Чи сподобалися ці призначення звірам? Чому?

— Що говорили звірі між собою про вибори та призначення міністрів?

— Чому вони вважали призначення Тигра справедливим?

— Що подумала Лисиця, коли побачила разом усіх звірів?

— Що відповіли звірі на запитання Лисиці? Чи сказали вони правду? Чому?

— Як стали жити звірі після заборони збиратися разом? Чому Лев та Лисиця боялися, щоб звірі збиралися разом?

— Чи дотримувалися хижі звірі закону?

— Що казали хижі звірі цареві, коли порушували закони?

— Чому Лисиці набридло бути польовим міністром? Куди вона почала ходити?

— Яку шкоду вона вчинила одного разу Зайцеві?

— Чому плакав Зайчик, коли його зустрів Вовк?

— Чому Вовк розгнівався на Лисицю?

— Кому він обіцяв розповісти про вчинок Лисиці?

— Що йому відповіла Лисиця?

— Що зробив Лев, коли вислухав Вовка?

— Що сказала Лисиця, коли стала перед царем?

— Чи повірив Лев Лисиці?

— Що він думав про Вовка і Лисицю?

— Чому він задушив Вовка, а не Лисицю?

— Чи можна сказати, що Лев розсудив звірів по правді?

— Чи міг він жити по правді?

Завдання 14. А. Прочитайте план. Розташуйте пункти плану відповідно до подій, що відбуваються в казці.

I. Змагання.

1. Пропозиція Лисиці щодо змагання Лева й Слона.
2. Відмова Слона бігати наперегони. Його аргументи.
3. Пропозиція Слона щодо змагання в силі.
4. Пропозиція Лисиці щодо змагання.

II. Вибори царя.

1. Звірі радяться, кого їм обрати царем.
2. Виступ Олена.
3. Виступ Слона.
4. Виступ Лева.
5. Суперечка серед звірів
6. Виступ Лисиці. Головні аргументи щодо кандидатури Лева.

III. Перемога над Слоном.

1. Як спить Слон?
2. Хитрий задум Лисиці.
3. Левові помічники, що гризли дерево.
4. Допомога ведмедів.
5. Результати виборів.

IV. 1. Життя звірів після заборони збиратися разом.

- а) спосіб життя звірів, що жилися рослинами;
  - б) спосіб життя хижих звірів, їхні аргументи щодо покарання менших звірків.
2. Порушення закону царя Лисицею.
  3. Реакція Вовка на вчинок Лисиці.
  4. Реакція Лева на вчинок Лисиці.
  5. Виправдання Лисиці.
  6. Царський суд (або царська правда).

V. Царювання Лева.

1. Маніфест Лева.
  2. Призначення міністрів та розподіл територій правління.
  3. Обговорення результатів виборів серед звірів.
- Б. Перечитайте казку. Знайдіть частини тексту, що відповідають пунктам плану. Поділіть текст згідно з планом на 5 частин.
- В. Перекажіть казку частинами, що відповідають пунктам плану.

Завдання 15. Скажіть:

- А. — Які звірі вам сподобалися, я які ні. Хто з них жив по правді, а хто ні. Аргументуйте свою думку.
- Б. — Коли, на вашу думку, звірі зробили першу помилку?

Коли вони ще помилялися в казці? Чому?

В. — Яким, на вашу думку, повинен бути правитель?

Чи повинні підлегли боятися правителя, слухати його та коритися йому? Чи повинні підлегли підглядати, стежити один за одним та доносити один на одного правителю? Як ви розумієте вирази “жити по правді” та “судити по правді”?

Г. — Чи могло, на вашу думку, бути в казці життя по правді? За яких умов? Чи буде колись у лісі правда? Чи будуть колись виступати звірі проти Лева чи Лисиці, навіть, коли вони знатимуть, що в лісі порушуються закони?

Д. — Якби ви були суддею, кого б ви засудили? За що? Кого ви можете звинуватити у казці? За що? Кого ви виправдовуєте серед звірів? (Чому?)

Запам'ятайте словосполучення та вирази?

Судити] по правді
Жити]
Бути] самим собою
Давати усьому лад
Встановити] порядок
] закон
Кому?] (не)личить] бути ким?
] (не)підходить]
Який з нього] цар!
] суддя!
Гніватися на кого?
Гнівити кого?
Непрогніви(-іть) його!
Розірвати на шматки
Тремтіти за свою шкуру
Затремтіти від страху
Потрапити в] ласку = милість
] немилість до кого?
Помірятися силою
Обважати + *інф.*
Заважати в справах
Збиратися без дозволу
Це робити не вільно
Несміхатися з кого?
Черга за мною
Гладити по голівці

Соромити когось
Лихо] вам буде!
Біда]
Вміти щось робити від природи
Даремно гаяти час
Мати звичку + *інф.*
(По)кликати на допомогу
Закричати в один голос
Бігати наперегони
Шанувати як царя
Дотримуватися закону
Порушувати закон
Обминати закони
Підглядати за ким?
Доносити] про що?
] на кого?
Звертати провину на іншого
Що за причина? = Чому?
Чинити змову (опір)
Заслужити повагу
Здатний на [хитрощі,] на що?
] зраду]
Випала честь бути ким?
Набридло + *інф.*
Залишитися живим
Варто подумати

Запам'ятайте видові пари дієслів та особливості їх форм

Недоконаний вид	Доконаний вид	Запитання до дієслова
Обирати — обира-ю, -си, -ють	Обрати — ібра-у, -еш, -уть	кого? ким? куди?
боятися — бо-ю-ся, -їшся, -яться	злякатися — зляка-ю-ся, -єшся, -ються	кого?
думати — судити — судж-у, -диш, -дять	задумати — засудити — засудж-у, -диш, -дять	що? кого? за що?
обзиватися — обзива-юся, -єшся, -ються	обізнатися — обізн-уся, -єшся, -уться	до кого? на що?
встановлювати — встановл-юю, -єш, -юють	встановити — встановл-ю, -иш, -лять	що? у кого? де?
ждати — жд-у, -еш, -уть	діждатися — діжд-уся, -єшся, -уться	кого? чого? кого? чого?
утікати — утіка-ю, -си, -ють	утекти — убіг-у, -еш, -уть	від кого? від чого?
гукати гука-ю, -єш, -ють	гукнути гукн-у, -еш, -уть	до кого? кого?
доносити — донош-у, -сиш, -сять	донести — донес-у, -еш, -уть	на кого? кому?
призначати — признача-ю, -си, -ють	призначити — признач-у, -иш, -уть	кого? ким? що?
підглядати — підгляда-ю, -єш, -ють	підглянути — підглян-у, -еш, -уть	за ким?
порушувати — порушу-ю, -си, -ють	порушити — поруш-у, -иш, -ать	що?
кричати — крич-у, -иш, -ать	закричати — закрич-у, -иш, -ать	до кого? на кого?
тремтіти — тремч-у, -тиш, -т-ять,	затремтіти затремч-у, -тиш, -т-ять,	від чого? чому
заступатися — заступа-ю-ся, -єшся, -ються	заступитися — заступл-ю-ся, -ишся, -ляться	за кого?
погоджуватися — погодж-у-ся, -єшся, -ються	погодитися — погодж-у-ся, -дишся, -дяться	що (з)робити? з ким?
відмовлятися — відмовля-юся, -єшся, -ються	відмовитися — відмовл-юся, -вишся, -вляться	від кого? від чого?
гніватися — гніва-ю-ся, -єшся, -ються	розгніватися — розгніва-ю-ся, -єшся, -ються	що робити? на кого? на що?

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. А. Прочитайте словосполучення іменників з прикметниками. Визначте серед прикметників якісні, відносні та присвійні. Впишіть їх до таблиці.

Зразок: Польовий міністр, вовчий закон, мудрий Олень.

Якісні	Відносні	Присвійні
мудрий	польовий	вовчий

Правдивий суд, зайчикова хатка, хитра лисиця, неповороткий слон, бідний зайчик, левова правда, маленька мишка, дужий ведмідь, луговий міністр, шановне панство, лісовий міністр, гарний день, велике дерево, дужий лев, важкий камінь, собаче життя, прудкий заєць, вродливий олень, розумна сова, вовчі закони, беззахисні звірі, заяча хатка, хворий котик, хижий тигр, дурний осел, моторна білка, вірний собака.

Б. Утворіть від якісних прикметників вищий та найвищий ступінь.

Зразок: сильний — сильніший, найсильніший.

II. Доберіть антоніми.

Зразок: сильний
сильний ≠ слабкий

Дужий—, розумний—, неповороткий—, прудкий—, бідний—, вродливий—, великий—, справедливий—, важкий—, моторний—, ранній—, вранішній—, старший—, старий—, простий—, вірний—, винуватий—, мертвий—, боязливий—.

III. Утворіть іменники від прикметників.

а) Із суфіксом — *ість*:

Зразок: соромливий — соромливість.

Вродливий —, величний —, старий —, молодий —, вірний —, моторний —, хитрий —, прудкий —, сміливий —, бідний —, неповороткий —, хоробрий —, справедливий —, складний —, спільний —.

б) Із суфіксом — *ота*:

Зразок: добрий — доброта.

Простий —, бідний —, пустий —, повний —, чистий —, широкий —, високий —.

в) Із суфіксом — *ство*:

Зразок: люди — людство

Багатий —, дитина —, брат —, товариш —, суспільний —, юнак —, злодій —, раб —, людина —, варвар —, вбивець —.

IV. За зразком допишіть порівняння.

Зразок: розумний, як ...

розумний, як сова.

Неповороткий, як ...; прудкий, як ...; моторний, як ...; вірний, як ...; вродливий, як ...; дурний, як ...; лінивий, як...; роботящий, як ...; сміливий, як ...; дужий, як ...; важкий, як ...; довгий, як ...; повільний, як ...; боязливий, як ... .

V. Складіть діалоги за зразком.

Зразок: *Який з нього цар!*

Йому справді не личить бути царем.

Який з нього (правитель, міністр, суддя, вчитель, артист, президент, директор, журналіст, суддя, керівник).

VI. Напишіть, про кого можна сказати:

Зразок А: *нема чого (нічого) бігати*

Цареві нема чого (нічого) бігати

Вміти співати, знати добре математику, гарно малювати, бути прудким, бути дужим, бути гарним.

Зразок Б. *не (треба) слід жити по правді.*

Усім людям на землі слід жити по правді.

Дотримуватися законів, встановити порядок, встановити справедливі закони, радитися з міністрами, судити по правді, робити добро одне одному, гнатися за багатством, давати усьому лад, гніватися на життя, тремтіти за свою шкуру, тремтіти від страху.

VII. Напишіть дієслова, що стоять у дужках, у відповідній формі.

Одного разу міністр (робити—зробити) негарний вчинок. Цар дуже (гніватися — розгніватися) на нього і хотів (рвати — розірвати) його на шматки. Міністр дуже (лякатися — злякатися) гніву царя і (тремтіти — затремтіти) від страху. Цар не (гладити — погладити) його по голівці, він (соромити — посоромити) міністра, але (залишати — залишити) його на посаді і (наказувати — наказати) міністрові не (гнівити — прогнівити) його, бо наступного разу він не (залишати — залишити) його живим. З того часу міністр (потрапляти — потрапити) у немилість і завжди (тремтіти — затремтіти) за свою шкуру. Він почав (шкодити — пошкодити) іншим міністрам, (підглянути — підглядати) за ними, (доносити — донести) на них цареві. Той міністр казав, що вони (збиратися — зібратися) без дозволу, (сміятися — насміхатися) з нього, не(шанувати) його, не (дотримуватися — дотриматися) законів, (чинити — вчинити) змову. Міністр думав, що він таким чином (служити — заслужити) повагу царя. Але він не (служити — заслужити) ласки в царя, тому що цар не любив людей, які (звернути — звертати) свою провину на іншого, йому набридло (слухати — послухати) доноси міністра, він (веліти — звеліти) покликати суддю, щоб (радитися — порадитися) з ним, як (карати — покарати) міністра. Суддя (радити — порадити) цареві (залишити — залишати) міністра живим, (знімати — зняти) його з посади і (призначати — призначити) на його місце іншого. “Варто (думати — подумати)”, — сказав цар. Через кілька днів (призначати — призначити) нового міністра, який (служити — заслужити) його повагу. Ця честь (випадати — випасти) на долю молодого чесного розумного чоловіка.

VIII. Допишіть речення, використовуючи словосполучення для вправи.

Зразок: *Він не любив спілкуватися з людьми і жив ...*

Він не любив людей і жив самотньо.

Вони жили не по правді, а ...

У молодшого брата вдома не було порядку, а старший ...

Він хотів обминути закон і ... .
 Вони дотримувалися законів і тому ... .
 Він був справедливою людиною і йому ... бути суддею.
 Цар не погладив його по голівці, а ... .
 Він не гаяв даремно часу і ... .
 Він заслужив ласку в президента, тому що ... .
 Вони не знали, хто з них сильніший, і вирішили ... .

Словосполучення для вправи:

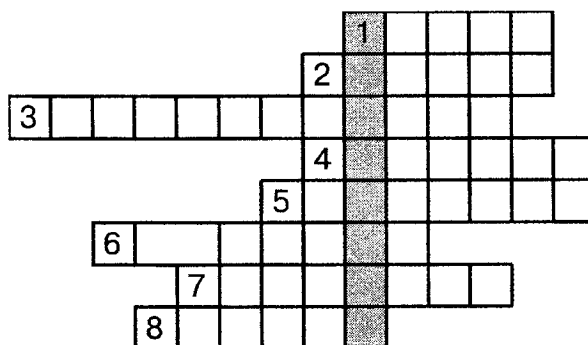
Добитися успіхів, потрапити в немилість, заслужити честь, випала честь, давати усьому лад, порушувати закон, заслужити повагу народу, розірвати на шматки, жити по правді, помірятися силою.

IX. Закінчіть речення.

- а) Зібралися одного разу звірі, щоб ... .
 Звірі хотіли вибрати царя, щоб ... .
 Лев просив Лисицю, щоб ... .
 Лисиця боялася гнівити Лева, бо він ... .
 Слабкі й беззахисні хотіли, щоб ... .
 Лисиця покликала вовків на допомогу, щоб Лев ... .
- б) Звірі тремтіли від страху перед Левом, тому що ... .
 Лисиці набридло бути польовим міністром, тому що ... .
 Вовк розгнівався на Лисицю, тому що ... .
 Цар задушив Вовка, тому що ... .

X. Відгадайте кросворд.

Якщо ви відгадаєте *по горизонталі*: 1. Як називається звір, що живиться кров'ю; 2. Хто допоміг левові стати царем; 3. Який був головний недолік у Слона, щоб бути царем; 4. Синонім слова "швидкий"; 5. Синонім слова "хоробрий"; 6. Як називався документ, що видав Лев, ставши царем. 7. Синонім слова "боятися". 8. Антонім слова "життя", то під номером 1 *по вертикалі* ви знайдете головну ознаку Лисиці, за допомогою якої вона перемогла царя.

§ 3. ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

При відмінюванні прикметників слід звернути увагу на закінчення прикметників.

Прикметники мають *тверду* та *м'яку* групи.

До *твердої* групи належать прикметники, основа яких закінчується на твердий приголосний. У називному відмінку однини вони мають закінчення *-ий, -а, -е*: червон-ий, червон-а, червон-е. До цієї групи належать і всі присвійні прикметники: *братів* (портфель), *мамина* (кімната), *Марїіна* (книжка).

До *м'якої* групи належать прикметники, основа яких закінчується на м'який приголосний. У називному відмінку вони мають закінчення *-ій (-їй), -я, -є*: син-ій, син-я, син-є; безкра-їй, безкра-я, безкра-є. Таких прикметників небагато.

Запам'ятайте прикметники, що належать до м'якої групи:

син-ий, -я, -є, -ї,	останн-ій, -я, -є, -ї,
ближн-ій, -я, -є, -ї,	середн-ій, -я, -є, -ї,
дальн-ій, -я, -є, -ї,	давн-ій, -я, -є, -ї,
безкра-їй, -я, -є, -ї,	ранн-ій, -я, -є, -ї, -ї
пізн-ій, -я, -є, -ї,	вечірн-ій, -я, -є, -ї,
сьогоднішн-ій, -я, -є, -ї,	літн-ій, -я, -є, -ї,
завтрашн-ій, -я, -є, -ї,	осінн-ій, -я, -є, -ї,
майбутн-ій, -я, -є, -ї,	тутешн-ій, -я, -є, -ї,
вранішн-ій, -я, -є, -ї,	домашн-ій, -я, -є, -ї,

Примітка: Голосний *-ї* вживається після основи, що закінчується на голосний: безкра-їй, -я, -є, -ї

Після сполучень приголосних *жш, шш* вживається закінчення *-їй*, а після *чн* - *ий* (необачн-ий, -а, -є, -ї)

Прикметники твердої та м'якої груп мають однакову систему закінчень.

Завдання 1. а) Прочитайте текст.

У мене є маленький братик Лесик. У нього світле волосся і великі блакитні очі. Він дуже любить малювати. У нього є різні кольорові олівці і фарби: червоні, жовті, сині, білі, зелені, коричневі, рожеві, чорні, фіолетові. Найбільше йому подобається жовтий, червоний, синій і зелений кольори. Він не любить чорного і коричневого кольору. Братик каже, що це сумні кольори. Лесик любить малювати природу, дітей і нашу маму. Ось ранній вечір: ще не сіло червоне сонце, а на синьому небі вже з'явилися перші зірки. Ось ясний день, яскраве жовте сонце, срібляста річка, зелена трава і сині гори. А це червоні троянди на маминому столику. А ось і сама мама: вона струнка, у неї величезні блакитні очі й рожеве волосся. Він відповідає: "Я так бачу свою маму. Вона ніжна й рожева".

Ось який незвичайний у мене братик.

б) Знайдіть у тексті прикметники і запишіть їх у відповідну графу. Напишіть іменники, що можуть з ними вживатися.

Зразок:

Який?	Яка?	Яке?
малинький стіл	малинька дівчинка	малиньке вікно

в) Скажіть, які кольори ви любите, а які ні. Які ваші найулюбленіші кольори?

Завдання 2. Підберіть прикметники, які можуть вживатися з даними іменниками:

Колір, вечір, ранок, день, робота, поле, вулиця, газета, обід, квіти, костюм, кінотеатр, пальто, природа, гори, річка, житель, час, товариш, студент, країна, місто, книжка, керівник, суд, життя, суспільство, князь, воїн, війна.

Завдання 3. Прочитайте приклади, вміщені в таблицю. Зверніть увагу на запитання відмінків і відмінкові закінчення у прикметників.

Н. У мене є вірн-ий (давн-ий) друг.	-ий, -ий	Як-ий друг у тебе є?
Р. Я був у гостях у вірн-ого (давн-ого) друга.	-ого, ь/-ого	У як-ого друга ти був у гостях?
Д. Я дав адресу вірн-ому (давн-ому) другу.	-ому, ь/-ому	Як-ому другу ти дав адресу?
З. Я розповів про вірн-ого (давн-ого) друга батькам.	-ого, ь/-ого	Про як-ого друга ти розповів батькам?
О. Батьки хочуть побачитися з вірн-им (давн-им) другом.	-им, -ім	З як-им другом хочуть побачитися батьки?
М. На вірн-ому (давн-ому) другові був гарний костюм.	-ому, ь/-ому	На як-ому другові був гарний костюм?
К. Це ти, вірн-ий (давн-ий) друже!	-ий/-ий	Як-ий друже?

Завдання 4. Побудуйте діалоги за зразком:

Зразок: *Вчора до мене приїхав молодший брат.*

- *Хто приїхав до тебе?*
- *Брат.*
- *Який?*
- *Молодий.*

У Сашка є шкільний товариш. Сашко був у шкільного товариша. Сашко подарував шкільному товаришу альбом для марок. Він весь вечір розповідав про шкільного товариша. Вони домовилися зі шкільним товаришем про подорож до моря.

Завдання 5. Допишіть речення, використавши словосполучення, подані в називному відмінку.

1) *синій олівець*

- Це ... (що?)
- У мене немає ... (чого?)
- Дай мені, будь ласка, ... (що?)
- Я люблю малювати ... (чим?)
- Мені бракує ... (чого?)

2) *свіжий журнал*

Я купив ... (що?). Покажіть мені ... (що?).

У вас немає ... (чого?). Ви не користуєтеся ... (чим?)

У ... (чому?) є цікава стаття.

3) *мальовничий край*

Я живу ... (де?). У центрі ... (чого?) розташований будинок відпочинку. Цьому ... вже багато років. Я закоханий у цей ... (що?). Я милуюся ... (чим?). У цьому ... (у чому?) багато річок та озер.

Завдання 6. У поданій таблиці прочитайте приклади. Порівняйте закінчення прикметників середнього роду однини з закінченнями прикметників чоловічого роду.

ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ В ОДНИНІ

Н.	Це велик- <i>е</i> (давн- <i>є</i>) місто.	- <i>е, -є</i>	Як- <i>е</i> це місто?
Р.	Я живу недалеко від велик- <i>ого</i> (давн- <i>ого</i>) міста.	- <i>ого, ь/-ого</i>	Недалеко від як- <i>ого</i> міста ви живете?
Д.	Цьому велик- <i>ому</i> (давн- <i>ому</i>) місту 1000 років.	- <i>ому, ь/-ому</i>	Як- <i>ому</i> місту 1000 років?
З.	Я багато писав про це велик- <i>е</i> (давн- <i>є</i>) місто.	- <i>є ь/-є</i>	Про як- <i>е</i> місто ви писали багато?
О.	Я хочу ознайомити вас з велик- <i>им</i> (давн- <i>им</i>) містом.	- <i>им, -ім</i>	З як- <i>им</i> містом ви хочете нас ознайомити?
М.	У цьому стар- <i>ому</i> (давн- <i>ому</i>) місті багато цікавих людей.	- <i>ому, ь/-ому</i>	У як- <i>ому</i> місті багато цікавих людей?
К.	О! Моє стар- <i>е</i> (давн- <i>є</i>) місто!	- <i>є/-є</i>	Як- <i>е</i> місто?

Завдання 7. Побудуйте діалоги за зразком.

Зразок: *Іван живе у старому місті.*

— Де живе Іван?

— У місті.

— У якому?

— У старому.

Сьогодні викладач розповідав нам *про Чорне море*. У Чорному морі раніше було багато риби. По Чорному морю ходять пароплави. Шевченко народився в невеличкому селі. У Тарасовому селі є музей. Ми поїхали на екскурсію у Тарасове село. Біля Тарасового села автобус зупинився. Гості милувалися Тарасовим селом.

Завдання 8. Допишіть речення, використавши словосполучення.

а) нове красиве селище

Тут побудували ... Ми будемо жити в ... (де?). Недалеко від ... (чого?) є чудовий ліс. До ... (чого?) треба їхати на автобусі. У газеті писали про ... (що?). Ви хочете ознайомитися з ... (з ким?). Ви вже подружилися з мешканцями ... (чого?).

б) сине пальто

Мама купила Олі... (що?). Оля прийшла до школи... (у чому?). У мене нема ... (чого?). Що ти зробила з ... (чим)?

в) вечірнє небо

Я люблю дивитися на ... (що?) На ... (на чому?) багато зірок. Мені подобаються усі кольори ... (чого?) Я завжди милуюся ... (чим?).

Завдання 9. Прочитайте подані в таблиці приклади. Зверніть увагу на відмінкові закінчення прикметників жіночого роду.

Н.	Це моя хорош-а (давн-я) приятелька.	-а/-я	Як-ий друг у тебе є?
Р.	У моєї хорош-ої (давн-ої) приятельки двоє дітей.	-ої, ь/-ої	У як-ої приятельки двоє дітей?
Д.	Я вірю моїй хорош-ій (давн-ій) приятельці.	-ій	Як-ій приятельці ти віриш?
З.	Я розповіла вам про мою хорош-у (давн-ю) приятельку.	-у/-ю	Про як-у приятельку я вам розповіла?
О.	Я давно не бачилася з моєю хорош-ою (давн-ою) приятелькою.	-ій	При як-ій приятельці ми розмовляли з батьками?
М.	Ми розмовляли з батьками при моїй хорош-ій (давн-ій) приятельці.	-ою, ь/-ою	З як-ою приятелькою ви давно не бачилися?
К.	О! Моя давн-я (хорощ-а) подруго!	-а/-я	Як-а подруго?

Завдання 10. Побудуйте діалоги за зразком.

Зразок: У вчорашній газеті писали про наш університет.

— Де?

— У газеті.

— У якій?

— У вчорашній.

У вечірній газеті була стаття про поїздку президента за кордон. Ми купили свіжу газету. Сьогодні моя мама купила синю сукню. Мамі дуже личить синя сукня. Мама задоволена синьою сукнею. Маленькій дівчинці було шкода подругу. У її шкільної подруги трапилася біда. Ми підемо сьогодні до шкільної подруги. Ми хочемо познайомити вас зі шкільною подругою.

Завдання 11. Допишіть речення, використовуючи словосполучення.

домашня робота

Сьогодні я не виконала ... (що?) В ... (в чому?) було багато помилок. Я забула зшит для ... (чого?)

старша сестра

Це моя ... (хто?). Ось фотографія ... (чия?). Я люблю свою ... (кого?). Ми обіцяли ... (кому?) шанувати маму. Ви ще не знайомі зі ... (з ким?). У моєї ... (у кого?) чудовий характер.

Завдання 12. Напишіть словосполучення, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Я дуже люблю (холодна морозна зима). Мені подобається сидіти в (тепла кімната) і дивитися на (засніжена вулиця). Недавно я познайомився з (дуже цікава людина). Ми запросили

до себе на зустріч (відома артистка). Вона співає в (національна опера). У будинку журналістів відбувся вечір (видатна українська письменниця). Ви поїдете до (старша сестра)? Скільки років (ця старенька бабуся)? Вона подарувала мені (чудова книжка) про (стародавня архітектура) Італії. Чи любите ви (сучасна література)? У (вчорашня газета) писали про (нова економічна програма).

Завдання 13. Прочитайте приклади, що є в таблиці. Зверніть увагу на закінчення прикметників у множині.

Н.	Це відом- <i>і</i> письменники.	- <i>і</i>	Як- <i>і</i> це письменники?
Р.	Це книжки відом- <i>их</i> письменників.	- <i>их</i>	Чиї це книжки? (Це книжки як- <i>их</i> письменників?)
Д.	Ми аплодували відом- <i>им</i> письменникам.	- <i>им</i>	Як- <i>им</i> письменникам ми аплодували?
З.	Ми бачили відом- <i>их</i> письменників.	- <i>их</i>	Як- <i>их</i> письменників ми бачили?
О.	Студенти познайомилися з відом- <i>ими</i> письменниками.	- <i>ими</i>	З як- <i>ими</i> письменниками познайомилися студенти?
М.	Ми були у всіх відом- <i>их</i> містах.	- <i>их</i>	У як- <i>их</i> містах ви були?
К.	Як живе, добр- <i>і</i> люди?	- <i>і</i>	Як- <i>і</i> люди?

Завдання 14. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Я люблю (перші весняні квіти). Ви любите твори (українські композитори)? Я цікавлюся (різні марки). Я ходжу (старі вулиці) і милуюся (чудові краєвиди). Я написав про свої успіхи (шкільні вчителі). Це картини (видатні художники).

Завдання 15. Розгляньте уважно таблицю і запам'ятайте закінчення прикметників в однині та множині.

Закінчення прикметників в однині та множині

Відмінки	Однина						Множина
	Чоловічий рід		Середній рід		Жіночий рід		
	тверда	м'яка	тверда	м'яка	тверда	м'яка	
Н.	-ий	-ій	-е	-є	-а	-я	-і(-ї)
Р.	-ого	(ь)-ого	-ого	ь/-ого	-ої	(ь)-ої	-их/-їх/-ї
Д.	-ому	(ь)-ому	-ому	ь/-ому	-ій	-ій	-им/-ім/-їм
З.	як Н. або Р.		як Н. або Р.		-у	-ю	
О.	-им	-ім,	-им	-ім	-ою	(ь)-ою	-ими/-іми/-їми
М.	-ому	(ь)-ому	-ому	ім,ь/-ому	-ій	-ій	-их/-їх/-їх
К.	-ий	-ій	-е	-є	-а	-я	-і/-ї

Завдання 16. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

У школі я захоплювалася (новітня історія), а мій брат (технічні науки). Учитель розповідав (нові учні) про (свої старі учні). Студенти думали про (зимова сесія). Вони вже написали (перша контрольна робота) і ознайомилися зі (свої помилки). (Цей молодий співак) лише 20 років, а він уже відомий у (різні країни). Люди приїхали на його концерт з (різні міста і села). Я запам'ятав (чудова українська пісня), яку він співав. Чи вас цікавить життя (видатні люди)? У мене є бібліотека (наукова фантастика). А ви любите (наукова фантастика)? Про (цей видатний вчений) написано багато книжок. Ми вчимося у (сучасна школа).

Завдання 17. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

СПРАВЖНИЙ ЛІКАР

Коли почалася друга світова війна, Олена Петрівна вчилася на 5 курсі медичного інституту. Вона хотіла бути хірургом. Їй було 18 років. Усі чоловіки пішли на фронт. У місті залишилися тільки діти, жінки й старі люди. Олена теж хотіла піти на фронт. “Вчитися можна й після війни”, — подумала вона. Але викладачі сказали: “Не поспішай на фронт, Олено. Там потрібні справжні лікарі!” І Олена продовжувала вчитися в інституті. Вона була завжди спокійна, уважна й упевнена. “Олено, у тебе характер справжнього лікаря”, — часто говорили їй друзі. “А який повинен бути лікар?” — запитувала вона. “Такий, як ти: спокійний, уважний, упевнений”, — відповідали друзі.

Коли Олена одержала диплом хірурга, війна вже закінчилася. Вона поїхала працювати на Далеку Північ. Там було дуже холодно, півроку не було сонця. Коли її запитували, чому вона вибрала цей край, вона відповідала: “Там теж живуть люди — вчені, геологи... Їм теж потрібен лікар”.

Коли Олена приїхала на роботу, її зустрів головний лікар, який уже 15 років жив і працював там. Він подивився на невисоку молоду дівчину і подумав, що їй буде важко тут працювати. Він показав Олені кімнату, де вона буде жити, а через півгодини знову зайшов до неї і сказав: “На далекій станції захворів хлопчик. Треба їхати — 200 кілометрів. Будете давати консультацію по радіо”. 2 дні Олена боролася за життя хлопчика, потім йому стало краще. Головний лікар був задоволений Оленою. Вона працювала й жила на Півночі 5 років. Лікувала дорослих і дітей, робила складні операції. Всі, хто знав Олену, любили її.

Олена теж полюбила цей край усім серцем. “На Півночі немає поганих людей. Там живуть і працюють люди добрі, сильні, спокійні, які завжди допомагають одне одному. Вони допомогли мені стати справжнім лікарем”.

Скільки Олені було років, коли почалася друга світова війна? Де вона вчилася? На кого вона вчилася? Чому Олена залишилася в інституті, а не пішла на фронт? Якою вона була? Куди вона поїхала працювати після війни? Чому вона вибрала цей далекий край? Хто зустрів Олену, коли вона приїхала на роботу? Що подумав головний лікар, коли побачив дівчину? Що трапилося через півгодини після приїзду Олени? Чи врятувала Олена життя хлопчиків? Скільки днів вона боролася за життя хлопчика? Чи був задоволений Оленою головний лікар? Як ставилися до Олени хворі? Чому Олена полюбила усім серцем цей суворий край?

Завдання 18. Перекажіть текст.

Запам'ятайте вирази та словосполучення

піти на фронт
піти(поїхати/приїхати)

вивчати що?
вчитися куди? на кого?

почати
продовжувати
(с/за)кінчити

вчитися де? на кого?

мати характер справжнього лікаря (вихователя)

кому було важко=легко працювати (вчитися)
буде

давати консультацію (по радіо) по телебаченню

боротися за життя кого?

(по) любити [що? / кого?] усім серцем

допомагати одне одному

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

1. Напишіть потрібні дієслова на місці крапок.

Сашко ... сюди вивчати історію мистецтва. Він ... цікавиться мистецтвом ще в школі.

Оксана ... до Львова вчитися на лікаря. Після школи Петрик ... працювати на завод. Лал ... до Києва з Індії вчитися на дипломата. Коли почалася війна, наш батько ... на фронт, а ми ще ... декілька місяців ... вчитися.

Коли в наше місто прийшли вороги, ми ... вчитися і теж ... на фронт.

Після війни мій брат ... вчитися в інституті.

Він ... інститут через 32 роки після війни. Коли я ... вчитися в університеті, мені було 17 років. Я ... університет, коли мені виповнилося 23 роки.

піти

поїхати

приїхати

почати

продовжувати

(с/за)кінчити

II. Закінчіть речення. Напишіть слова, що стоять у дужках у правильній формі.

а) Олена була студенткою (медичний інститут), коли ... .

Олена вступила до (медичний інститут), тому що хотіла ... .

Коли дівчина приїхала на (Далека Північ), ...

Головний лікар подивися на (молода невисока дівчина) і ... .

Лікар сказав, що на (далека станція) захворів хлопчик і ... .

б) Олена зробила (складна операція). Люди любили (молодий лікар). Олена теж полюбила цей край (усе серце). Вона казала, що на Півночі немає (погані люди). Їй подобалося працювати разом з (добрі, сильні, спокійні люди). Вони допомогли їй стати (справжній лікар): (спокійна, уважна, упевнена).

III. Прочитайте ряд прикметників. Утворіть, де можна, ступені порівняння. Назвіть слова, від яких утворені відносні прикметники.

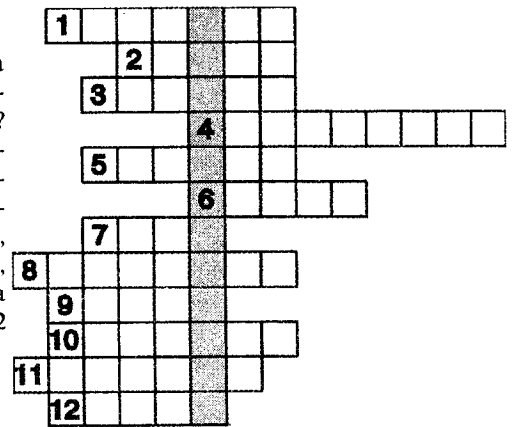
Справжній, великий, вітчизняний, медичний, спокійний, уважний, упевнений, далекий, холодний, головний, високий, молодий, дорослий, поганий, інститутський, сільський, чоловічий, людяний, гарний.

IV. Напишіть на місці крапок потрібне слово.

Олена була ... дівчиною Олена стала ... лікарем. Вона поїхала на ... Північ. Там жили ... люди. Вони любили ... лікаря. Олена лікувала ... і дітей.

V. Відгадайте кросворд

Якщо *по горизонталі* ви відгадаєте: 1) антонім слова "близький", 2) куди пішли чоловіки, коли почалася війна? 3) куди поїхала Олена працювати? 4) яким лікарем називали Олену? 5) яку спеціальність мала Олена? 6) ким Олена була за фахом? 7) антонім слова "ніч", 8) навчальний заклад, який закінчила Олена, 9) антонім слова "ми", 10) населений пункт, де жив хворий хлопчик, 11) антонім слова "жінка", 12) антонім слова "смерть", то *по вертикалі* ви знайдете слово з 12 букв, яке було в тексті.

VI. Запам'ятайте афоризми. Напишіть свої.

- Щасливий той, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але найщасливіший той, хто вміє користуватися ним.
- Найкраща помилка та, яку допускаємо під час навчання.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

- Які слова називаються прикметниками? На які питання вони відповідають?**
- Що може бути ознакою прикметника? Визначте ознаки прикметників:**
маленька хатка, велика статуя, червоний мак, солодке яблуко, смачний борщ, товстий чоловік, струнка дівчина, розумна людина, цікавий журнал, далека сторона, рання осінь, дешевий хліб, рідна мати, дерев'яний будиночок.
- На які розряди поділяються прикметники за значенням? Визначте розряди прикметників у словосполученнях:** морська вода, батькова кімната, Тарасові шляхи, зелена трава, синє небо, тверда земля, дерев'яний столик, наступний рік, пізня година, стара бабуся, кохана дівчина, теплі очі, мудра людина.
- Які ступені порівняння мають якісні прикметники? Утворіть вищий ступінь у прикметників:** добрий, гарний, вузький, червоний, глибокий.
- Провідміюйте словосполучення:** старий дідусь, перший дзвінок, пізня ніч, свіжа газета, нове місто.

ЧИСЛІВНИК

§ 1

Числівниками називаються слова, що вказують на кількість предметів або їх порядок при лічбі і відповідають на запитання *скільки? котрий?*

За своїм значенням числівники поділяються на *кількісні* (один, два, п'ять, сто, дві десятих, багато, декілька) та *порядкові* (перший, сотий і т.ін.).

Кількісні числівники змінюються за відмінками, але не мають роду і числа, крім числівників один (одна, -о, -е); два, дві; обидва, обидві; півтора, півтори.

Порядкові числівники змінюються за родами та відмінками, як прикметники.

Завдання 1. Розгляньте таблицю.

1). Запам'ятайте особливості відмінювання числівників **один, одне(-о), одна, одні**.

Відмінки	● Одна			Множина ●●●
	він 	воно 	вона 	
Н.	один одн-е (-о)		одн-а	одн-і
Р.	одн-ого		одні-єї (одн-ої)	одн-их
Д.	одн-ому		одн-ій	одн-им
З.	Н. або Р. -е (-о)		одн-у	Н. або Р.
О.	одн-им		одні-єю (одн-ою)	одн-ими
М.	одн-ому (-ім)		...одн-ій	...одн-их
К.	один одн-е (-о)		одн-а	одн-і

2). ДВА — ДВІ

			
Н.	два	два	дві
Р.	двох	двох	двох
Д.	двом	двом	двом
З.	Н. або Р.		
О.	двома	двома	двома
М	...двох	...двох	...двох

3) ТРИ — ЧОТИРИ

		
Н.	три	чотири
Р.	трьох	чотирьох
Д.	трьом	чотирьом
З.	Н. або Р.	
О.	трьома	чотирма
М	...трьох	...чотирьох

4) П'ЯТЬ— ДВАДЦЯТЬ, ТРИДЦЯТЬ

Н.	п'ять
Р.	п'яти (п'ятьох)
Д.	п'яти (п'ятьом)
З.	п'ять (п'ятьох)
О.	п'ятьма (п'ятьома)
М	...п'яти (п'ятьох)

5) П'ЯТДЕСЯТ, ВІСІМДЕСЯТ

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти
Д.	п'ятдесяти
З.	п'ятдесят
О.	п'ятдесятьма
М	...п'ятдесяти

6) ДВІСТІ — ДЕВ'ЯТСОТ

Н.	двісті	п'ятсот	сімсот
Р.	двохсот	п'ятисот	семисот
Д.	двомстам	п'ятистам	семистам
З.	двісті	п'ятсот	сімсот
О.	двомастами	п'ятьмастами	сьомастами
М	...двохстах	п'ятистах	семистах

Зверніть увагу! Запам'ятайте!

1. Чергування голосних *i-e*: сім — семи, шість — шести *i-o*: вісім — восьми
2. У числівниках типу *чотириста сімдесят вісім тисяч* відмінюються всі частини: *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч*, шестисот п'ятдесяти дев'яти (карбованців).
3. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках мають закінчення *-а*: *сорок-а, дев'яност-а, ст-а*.
4. *Тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються, як іменники.
5. Збірні числівники *двоє, обоє, троє* відмінюються, як *два (двох, трьох)*.
6. Збірний числівник *обидва (обидві)* має форми: *обох, обом, обома, на обох*.

Завдання 2. Напишіть слова, що стоять у дужках, у відповідній формі.

У (одна) матері було (два) сини. Вона любила (обидва сини). На день народження вона купила (обидва сини) однакові подарунки. У (один) чоловік було (три сини). Він прийшов до школи з (три брати). У класі не було (два студенти). Після (п'ять) уроків ми пішли додому. Моїй мамі ще немає (п'ятдесят) років, а татові більше (шістдесят). Київському університету більше (сто п'ятдесят) років, а Києву більше (тисяча п'ятсот) років. Матері Олега близько (сорок) років, а його старшій сестрі менше (двадцять). У нас сьогодні не було (чотири уроки): захворів учитель.

Завдання 3. Напишіть у всіх відмінках словосполучення:

дві сестри, один чоловік, одні діти; шість міст, сімдесят днів, сто гривень, сорок років, шістсот дев'яносто дві тисячі.

Зверніть увагу! Запам'ятайте:

- а) **Порядкові** числівники, що мають закінчення **-ий** (**-а, -е**) відмінюються, як **прикметники твердої групи**:
перш-ий (**-ого, -ому, -им, -ому**)
сот-ий (**-ого, -ому, -им, -ому**) і т.ін.
- б) числівник **трет-ій** (**-я, -є, -ї**) відмінюється, як **прикметник м'якої групи**:
треть-ого (**-ому, -ім, -ому, (-ім)**).
- в) У **складених** порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: вісімдесять восьмий (вісімдесят восьм-ого, вісімдесят восьм-ому) і т.ін.

Завдання 4. Числа, що стоять у дужках, напишіть буквами у відповідній формі.

- а) Мені було менше (7) років, коли я пішов у школу. Сестрі було близько (4) років, коли вона почала читати. Великому російському композиторові Чайковському не було й (5) років, коли він почав писати музику. Шевченкові не було (9) років, коли померли його батьки.
- б) Відкрийте книжку на (19) сторінці. Напишіть (83) вправу. У (33) завданні є помилка. Ви помилились у (21) завданні. На (3) парі буде лекція з історії. Підготуйтеся до (1) екзамену. Настали (1) канікули. Мій товариш закінчує (3) курс інституту, а я вчуся на (5) курсі. Підійдіть до (28) аудиторії і зачекайте мене. Ви народилися (20) грудня (1975) року? (9) березня (1814) року народився Т.Г. Шевченко. Ми живемо у (20) столітті. Київ був заснований у (5) столітті.

Завдання 5. Прочитайте гуморески. Напишіть числівники, що стоять у дужках, словами у правильній формі.

На екзамені професор запитує студента:

- Ви можете розповісти що-небудь про великих вчених XVIII століття?
— Так, звичайно, — відповів студент. — Усі вони давно померли.

ОДНА ХВИЛИНА

Усі в родині Дмитрика любили точність та пунктуальність. Усі, крім Дмитрика. Дмитрик завжди запізнювався.

Рівно о (3) годині батько, мати та бабуся сідали обідати, і лише Дмитрик запізнювався.

— (1) хвилину, — звичайно відповідав Дмитрик і продовжував читати книгу. — Я зараз ...

Була у Дмитрика така звичка. Коли його кликали або просили зробити що-небудь, він завжди відповідав:

— (1) хвилину.

Батько часто казав Дмитрикові:

— Коли ти будеш цінувати час?

Син відповідав:

— (1) хвилину, хіба це так багато?

Одного разу у школі були змагання. Дмитрик дуже любив лижний спорт і добре ходив на лижах. Він був упевнений, що прийде до фінішу перший. Але переміг не він. Його товариш прийшов на (1) хвилину раніше, і тому Дмитрик зайняв (2) місце.

Додому Дмитрик прийшов сумний. Коли він розповів татові про свою поразку, тато хитро посміхнувся і сказав:

— Нічого страшного ! (1) хвилина — хіба це багато!

Тут Дмитрик зрозумів: І одна хвилина в житті людини може відігравати велику роль.

Завдання 6. Прочитайте гуморески. Перекажіть їх.

ЕКЗАМЕНИ

— Розкажіть про Столітню війну,— говорить викладач.

— Столітня війна тривала більше як сто років: у 1337 році, у 1338 році, у 1339 році, у 1340 році ...

— Стривайте, це, звичайно, правильно. Ну, а що було далі?

— Далі... у 1342 році, у 1343 році...

— Ну а далі, далі?

— А потім вона скінчилася.

ТРИ ПОМНОЖИТИ НА ТРИ БУДЕ ДЕВ'ЯТЬ

— Скільки хвилин ти варила яйця,— запитала мама свою дочку.

— 9 хвилин.

— Я ж казала тобі, що треба варити 3 хвилини.

— Але я ж варила троє яєць.

ВІДПОВІДЬ

Учителька питає ученицю:

— Якщо на столі сиділо 5 мух, а я вбила одну, то скільки мух залишилося?

Дівчина відповідає:

— Одна, мертва.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. *Що називається числівником? На які запитання відповідають числівники?*

2. *Як поділяються числівники за значенням?*

3. *Як змінюються кількісні числівники? Провідмінюйте числівники:*

один, два, десять, три, п'ятдесят, сорок, двісті, сімсот, триста сімдесят вісім.

4. *Як змінюються порядкові числівники? Провідмінюйте словосполучення:*

перший день, третій поверх, дванадцята година, третя сторінка.

ЗАЙМЕННИК

Займенниками називаються слова, які вказують на предмети, ознаки, кількість, але не називають їх.

Займенники вживаються в мові, щоб не повторювати одних і тих самих слів.

Наприклад: Це Петрик. У нього чудовий характер. Йому 18 років і т. ін.

Займенники поділяються на 9 розрядів:

1. **Особові:** я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони.
2. **Зворотні:** себе.
3. **Присвійні:** мій, твій, наш, ваш, їхній, свій.
4. **Вказівні:** цей, той, такий, стільки.
5. **Означальні:** всякий, весь, кожний (кожен), інший, сам, самий.
6. **Питальні:** хто? що? який? чий? скільки?
7. **Відносні:** Це ті ж питальні тільки без запитання: Щасливий той, хто має цікаву роботу.
8. **Неозначені:** хто-небудь, що-небудь, будь-хто, дехто, щось та ін. Вони утворюються від питальних додаванням часток -будь-, -небудь-, -казна-, -аби-, -де-, -сь. З частками *будь-*, *небудь-*, *казна-*, *хтозна-* займенники пишуться через дефіс, а з частками *аби-*, *де-*, *сь-* — разом.
9. **Заперечні** утворюються від питальних за допомогою частки *ні* і пишуться з нею разом: *ніхто*, *ніщо*, *ніякий*, *нічий*. Якщо між часткою та займенником є прикметник, то такі неозначені і заперечні займенники пишуться окремо: *будь з ким*, *ні до кого*, *ні від кого*, *хтозна про що*.

ВІДМІНЮВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ

Займенники можуть відмінюватися, як іменники, прикметники або числівники.

Зворотний займенник себе не має називного відмінка (*себе, собі, себе, собою, ... собі*).

Особові (питальні та відносні), які відповідають на запитання *хто?* або *що?*, змінюють основи.

Н.	Я	ти	він	вона	ми	ви	вони
Р.	мене	тебе	його	її	нас	вас	їх
Д.	мені	тобі	йому	їй	нам	вам	їм
З.= як Р.							
О.	мною	тобою	ним	нею	нами	вами	ними
М.	на(при) мені	тобі	ньому	ній	нас	вас	них

Зверніть увагу на варіанти займенників 3-ої особи у родовому та знахідному відмінку з прийменником і без прийменника.

Р. (немає) *його*, але (прийшли) *до нього*
(немає) *її*, але (прийшли) *до неї*
(немає) *їх*, але (прийшли) *до них*.

Завдання 1. Напишіть займенники, що в дужках, у потрібній формі.

- а) У (я) велика родина. (Я) 20 років. (Я) звать Сашко. Що ви сказали (я)? Батьки живуть зі (я).
б) Це моя сестра. (Вона) звать Оленка, (вона) лише 5 років. У (вона) великі сині очі. Я дуже люблю (вона). Я ходжу з (вона) в дитячий садок.
в) Це Джон. Він студент. У (він) сьогодні день народження. (Він) виповнилося 19 років. Ми привітали (він) і побажали (він) щастя, здоров'я та успіхів у навчанні. Ми навчаємося з (він) разом у групі.
г) Ці юнаки приїхали сюди вчитися. У (вони) сьогодні екзамен. Викладач задоволений (вони). Студенти добре відповідали, і він поставив (вони) "відмінно".
д) У (ми) почалися заліки. (Ми) було дуже важко вивчати нову мову, але викладачі завжди допомагали (ми). Наші старші друзі кажуть, що у (ми) є великі успіхи. Наші друзі разом з (ми) готувалися до екзаменів і раді за (ми), що у (ми) усе гаразд.

Завдання 2. Побудуйте мікродіалоги за зразком.

Зразок: — У Сашка сьогодні екзамен?
— Так, у нього.

У Марії сьогодні день народження? Сашкові сьогодні 19 років? Рамона і Марту запросили в гості? Ви поїдете до батьків на канікули? Ви були з друзями на стадіоні? Рамон пішов до театру з Мартою? Ви купили братові ці книжки? Це подарунок для сестри? Ви матері подарували квіти? Ви повідомили про свій приїзд? Ви написали листа батькам? При Ярославі Мудрому була створена перша бібліотека? Це пам'ятник Шевченкові?

Зверніть увагу на форми зворотного займенника "себе".

Н. —	З. себе
Р. себе	О. собою
Д. собі	М. ...собі

Завдання 3. Напишіть замість крапок займенник "себе" у потрібній формі.

Я сьогодні склав перший екзамен на "відмінно". Я задоволений ... Я зробив ... подарунок: купив ... торт і фрукти і запросив до ... своїх товаришів. А ви не хочете зробити ... такий самий подарунок? Ви купили ... нові підручники? Візьміть з ... на екзамен словники. Ви йдете на стадіон? Візьміть мене з ... Я не можу дозволити ... сьогодні відпочивати: у мене завтра екзамен.

Завдання 4. Прочитайте речення. Зверніть увагу на особливості вживання форм особових займенників та зворотного займенника "себе".

У мене є знайома дівчина. Я давно закоханий у неї. Але вона не любить мене. Вона любить тільки себе. Вона завжди думає тільки про себе. Вона дуже задоволена собою і більше ніким. Мені шкода себе, але я нічого не можу зробити з собою: я кохаю її.

Завдання 5. Напишіть замість крапок потрібний займенник у потрібній формі.

а) У ... сьогодні день народження. Сьогодні ... виповнюється 18 років. Я запросив до ... друзів. У ... багато друзів. Вони прийдуть до ... о 5 годині вечора. Разом зі ... буде моя сестра

я, себе

б) У ... велика родина? Ти запросив до ... батьків? Скільки ... років? Як ти ... відчуваєш? У ... болить голова? ... треба лежати і приймати ліки. Ми зустрінемося з ... пізніше. Ти купив ... ці книжки? Вони стануть ... у нагоді.

ти, себе

в) Як Мишко ... відчуває? Ти телефонував ...! Він зовсім не думає про ... . Допоможи ... викликати лікаря. Запроси до ... в гості. Візьми ... з ... на канікули. У ... немає батьків.

він, себе

г) У ... є вільний час? Як ви ... відчуваєте? Скільки ... років? Ви купили ... нову ручку? Можна з ... поїхати в центр? Як ... телефонувати? Ви візьмете мене з ... на концерт?

ви, себе

Зверніть увагу на форми присвійних займенників.

				
Н.	мій	моє	моя	мої
Р.	мого	мого	моєї	моїх
Д.	моєму	моєму	моїй	моїм
З.	Н. або Р.		мою	моїх
О.	моїм	моїм	моєю	моїми
М.	в(на) ... моєму	моєму	моїй	моїх

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються, як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється, як прикметник м'якої групи.

Завдання 6. Напишіть замість крапок потрібний займенник у потрібній формі.

мій

Це ... товариш. Це будинок ... товариша. Ви знаєте ... товариша? Ви знаєте, скільки років ... товаришу? Ви знайомі з ... товаришем? На ... товаришеві сьогодні святковий костюм.

твій

Це ... мама? У ... матері чудовий характер. Я сьогодні бачив ... маму в центрі. Скільки років ... мамі? Коли ми зустрінемося з ... мамою? На ... мамі сьогодні чудовий капелюшок.

ваш

Викладач цікавився ... товаришем. У ... товариша є ці книжки? Скільки років товаришеві? Як себе відчуває ... товариш. Це ... земляки? Я дуже хотів би познайомитися з ... друзями. ... товаришам подобається Київ?

Зверніть увагу на форми вказівних займенників (*той, цей*) та питального займенника (*чий?*)

				
Н.	той	те	та	ті
Р.	того	того	тієї (тої)	тих
Д.	тому	тому	тій	тим
З.	Н. або Р.	те	ту	Н. або Р.
О.	тим	тим	тією (тою)	тими
М.	в(на) ... тому (тім)		тій	тих
Н.	цей	це	ця	ці
Р.	цього	цього	цієї	цих
Д.	цьому	цьому	цій	цим
З.	Н. або Р.	це	цю	Н. або Р.
О.	цим	цим	цією	цими
М.	в(на) цьому (цім)		цій	цих
Н.	чий	чیه	чия	чії
Р.	чийого	чийого	чєї	чїх
Д.	чийому (чїєму)	чийому	чїй	чїм
З.	Н. або Р.	чїє	чїю	Н. або Р.
О.	чїм	чїм	чїєю	чїми
М.	в (на) чийому (чїєму)		чїй	чїх

Займенники *який, котрий* відмінюються, як прикметники твердої групи.

Завдання 7. Напишіть займенники, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Я зрозумію (ця) дівчину, а (та) ні. Ви знайомі з (цей) хлопцем? А з (той)? У (цей) місяці будуть екзамени, а в (той) розпочнуться канікули. (Цей) тижня буде контрольна робота з фізики, а (той) буде з української мови. Ви ознайомилися з (ця) вправою? Ви вже написали (ця) роботу? Дайте мені (ця) книжку і (той) словник. Ви знаєте (ці) студентів? Дайте (ці) дітям новорічні подарунки.

Завдання 8. Виконайте вправу за зразком.

- Зразок:** а) — *Я закоханий у свій край.*
 — *У чий?*
 — *У свій.*
 — *Це справді чудовий край.*

Мені подобається *твоя* сестра. Я одружився з *твоєю* сестрою. Я хочу побачити *твою* дівчину. Андрію, дай *мені* свою фотографію. Я радію *їхнім* успіхам. Олесь любить *своїх* батьків. Я давно не бачив *твого* брата. Сашко був у *своїї* хворої сестри, вона захворіла. Оленка забула *свою* книжку. *Моїй* сестрі сьогодні 5 років.

- б) — Це добра людина.
 — Яка?
 — Добра.

У Лесика чорні очі. Наталка має синю сукню. Ми купили цікаву книжку. Дайте мені це яблуко. У цього хлопчика немає батька. У цієї дівчинки батьки живуть на селі. Де ви зустрілися з цим юнаком? Куди ви підете з цією студенткою?

Зверніть увагу на форми означальних займенників.

				
Н.	весь	все	вся	всі
Р.	всього	всього	всієї	всіх
Д.	всьому	всьому	всій	всім
З.	Н. або Р.	все	всю	Н. або Р.
О.	всім	всім	всією	всіма
М.	в(на) ...всьому		всій	всіх

Інші означальні займенники (*кожний, кожен, інший, самий*) відмінюються, як прикметники твердої групи.

Завдання 9. Напишіть займенники, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Це (той самий) журналіст, що ти розповідав? Дай мені (та сама книжка), що ти давав Петрові. Розкажи (та сама) казка, що ти розповідав учора. Я працював (уся) ніч. (Вся зима) не було снігу. Ми привітали (всі діти) з Новим роком. Ми бажаємо (усі люди) щастя й миру. Люди (весь світ) бажають жити в мирі. Приїжджайте до нас з (уся сім'я).

Завдання 10. Прочитайте оповідання. Перекажіть їх, поставивши слова, що в дужках, у потрібній формі.

ЙОГО БІБЛОТЕКА

Один чоловік прийшов до (свій) товариш і попросив у (він) книгу.

— Я перепрошую, — сказав товариш, — але я не можу дати (ти) книгу, тому що я взагалі (ніхто) не даю (свої) книжок.

— Чому?

— Тому що (вони) ніколи не повертають.

— Ти впевнений у цьому?

— Звичайно. Я знаю це з практики: я зібрав (уся своя) бібліотека таким чином.

ЛЕВ, ЛИСИЦЯ ТА ГІЄНА

(Сомалійська казка)

Одного разу йшли лісом Лев, Лисиця та Гієна. Раптом Лев побачив гірську Козу.

— Ось до (ми) і обід прийшов, — сказав він.

Вбили вони Козу, і Лев наказав поділити (вона). Гієна розподілила Козу на 3 рівні частини, і одну вона дала Левові, другу — Лисиці, а третю взяла (себе).

— Неправильно ти поділила! — закричав Лев і побив (вона).
— Давай я поділю, — запропонувала Лисиця.
— Першу частину я даю Левові за те, що (він) найсильніший звір на світі. Другу частину я даю Левові за те, що (він) перший побачив Козу. А третю я беру (себе) за те, що я правильно розподілила.

ЯК ДІД КОРОВУ ПРОДАВАВ

(Російська казка)

У (один дід) була дуже стара корова. Молока вона майже не давала. Ось старий вирішив (ця корова) продати. Привів він (вона) на базар. Підходить до (він) один чоловік і питає:

— Чи дорого ти хочеш за (своя корова)?

— Ні, не дорого, — відповідає дід. — Я буду радий взяти за (вона) половину того, що заплатив сам.

— А чому вона така худа?

— Хворіє, напевно, скоро помре, тому я надумав продати (вона).

— А скільки молока вона дає?

— Молока у (вона) я ніколи не бачив ... — відповідає старий.

І ніхто не хотів купувати корову.

Один чоловік пожалів старого й каже:

— Давай я продам (твоя корова), а ти стій поруч з (я) і слухай, що я буду говорити.

Приходить новий покупець і питає:

— Ти продаєш (ця корова)?

— Так, ви можете купити (вона), якщо у (ви) вистачить грошей.

— Але ж вона дуже худа! — сказав покупець.

— Це тому, що вона їсть мало, а молока дуже багато. Його вистачає на все село та ще й залишається. У господині руки болять, тому що весь день доїть корову. Тому ми й продаємо (вона).

Дід почув це та й подумав: Навіщо я вирішив продавати корову?

І сказав покупцеві:

— Корова не продається! Вона (я) потрібна самому.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які слова називаються займенниками?
2. На які розряди поділяються займенники?
3. Визначте розряд займенників: я, вони, себе, мій, наш, цей, той, скільки? стільки, хто? який? хто-небудь, будь-що, ніхто, ніякий.
4. Провідмініюйте словосполучення: мій будинок, моя кімната, твоє життя, та дівчина, ті люди, чия сім'я, їхня справа, ця країна.
5. Провідмініюйте особові займенники: я, він, вона, ми, вони.

ВІДМІНКИ ТА ЇХНІ ФУНКЦІЇ

§ 1. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ.

Завдання 1. Прочитайте таблицю. Ознайомтеся з головними функціями називного відмінка.

Називний відмінок (Хто? Що?)

Запитання	Головні функції	Основні моделі речень
Хто? Що?	I. Суб'єкт (виконавець дії).	1. Це студент. (Хто це?) Це університет. (Що це?) 2. Студент читає. (Хто читає?) 3. Іван учить. (Хто вчиться?)
	II. Об'єкт дії.	1. Місто будується. (Що будується?)
	III. Предикат (те, що являє собою суб'єкт).	1. Іван — студент. (Хто Іван?) 2. Київ — столиця України. (Що таке Київ?)
	IV. Прикладка.	1. До нас прийшли студенти—іноземці. (Хто прийшов до нас?) 2. Це мої сестри—близнята. (Хто це?)

Завдання 2. Прочитайте речення. Знайдіть слова, що відповідають на запитання *Хто?* або *Що?* Визначте їх функцію. Зверніть особливу увагу на речення зі словом “район”.

Зразок: *Це Київ.*

Що це? (суб'єкт)

Це місто. Тут будується новий район. Тут працює Микола Іванович Петренко. Микола Іванович — інженер-будівельник. А це його товариш — Петро Ткач. Петро — інженер-електрик. Товариші недавно будують цей район.

§ 2. РОДОВИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ.

Завдання 1. Прочитайте таблицю. Ознайомтеся з головними функціями родового відмінка.

Родовий відмінок (Кого? Чого?)

Запитання	Головні функції	Основні моделі речень
Чий? Чия? Чий? Чий?	Назва власника предмета.	Це підручник <i>Івана</i> (<i>Чий</i> це підручник? <i>Хто</i> власник підручника?)
У кого?	I. Назва особи, яка має предмет або не має предмета. II. Назва діяча.	а) <i>У Івана</i> є підручник. (<i>У кого</i> є підручник). <i>У Івана</i> немає підручника. (<i>У кого</i> не має підручника). б) <i>У Івана</i> буде контрольна робота. (<i>У кого</i> буде контрольна робота?)
Кого? Чого?	III. Заперечення.	<i>У Івана</i> немає <i>батьків</i> . (<i>Кого</i> немає у <i>Івана</i> ?) <i>У Івана</i> немає <i>зошита</i> . (<i>Чого</i> немає у <i>Івана</i> ?)
Який? Яка? Яке? Які?	IV. Ознака предмета	Це карта <i>України</i> . (<i>Яка</i> це карта?) Я люблю чай <i>без цукру</i> . (<i>Який</i> чай я люблю?) Настала епоха <i>миру</i> . (<i>Яка</i> епоха настала?) Це людина <i>слова і діла</i> . (<i>Яка</i> це людина?) Це підручник <i>української мови</i> . (<i>Який</i> підручник, з якого предмета?) Це наш викладач <i>української мови</i> . (<i>Який</i> це викладач? Це викладач <i>якої мови</i> ?)
Де? (Біля, навпроти, позад, попереду Кого? Чого?) Далеко, недалеко, близько, ліворуч, праворуч від Кого? від Чого?	V. Місце розташування предмета, перебування особи.	<i>Іван</i> живе біля (навпроти) <i>університету</i> . (<i>Де?</i> <i>Біля чого</i> живе <i>Іван</i> ?) <i>Іван</i> живе <i>недалеко від батьків</i> . (<i>Де?</i> <i>Недалеко від кого</i> живе <i>Іван</i> ?)
Звідки? Куди? (до Кого? до Чого? від Кого? від Чого?)	VI. Місце, до (від, з) якого рухається (прямує) об'єкт.	<i>Іван</i> приїхав з <i>Москви</i> . (<i>Звідки</i> приїхав <i>Іван</i> ?) <i>Іван</i> приїхав <i>від брата</i> . (<i>Звідки?</i> <i>Від кого</i> приїхав <i>Іван</i> ?) <i>Іван</i> їде до <i>Москви</i> . (<i>Куди</i> їде <i>Іван</i> ?) <i>Іван</i> їде <i>до брата</i> . (<i>Куди?</i> <i>До кого</i> їде <i>Іван</i> ?)

Запитання	Головні функції	Основні моделі речень
а) Коли? (до, після, під час, від, з Чого?)	VII. Час	Це було <i>під час війни</i> . (Коли це було? Під час чого це було?) Після уроків буде екскурсія. (Після чого буде екскурсія?)
		Навчальний рік в університеті розпочинається <i>1-го вересня</i> . (Коли розпочинається навчальний рік?) Іван народився <i>першого січня тисяча дев'ятсот сімдесят першого року</i> . (Коли народився Іван?) Це було <i>навесні 1992-го року</i> . (Коли це було?) Він приїхав <i>у січні 1992-го року</i> . (Коли він приїхав?) Це було <i>1990-го року</i> . (Коли це було?)
б) Якого тижня (року, місяця?)		<i>Наступного тижня</i> (місяця, року) я їду до батьків. (Коли я їду до батьків?) <i>Одного разу</i> (вечора, ранку) я прийшов до друга. (Коли я прийшов до друга?)
в) Від, з Якого до Якого часу?		<i>Перерва з (від) другої до третьої години</i> . (Коли (з, від) якої до якої години перерва?)
г) За кого? (За якого правителя?)		Це було за <i>Петра Першого</i> . (Коли це було? За якого царя?)
Для кого? Для чого?	VIII. Призначення предмета.	Це контрольна робота <i>для студентів</i> , а ця <i>для аспірантів</i> . (Для кого ця робота?) Це підручник <i>для іноземних студентів</i> . (Що це за підручник? Для кого він?)
Який, -а, -е? З чого?	IX. Матеріал, з якого зроблено предмет.	Це салат з <i>овочів і м'яса</i> . (Який це салат? Це салат з чого?) Це стіл з <i>дерева</i> . (Який це стіл? Це стіл з чого?) Це іграшка з <i>паперу</i> . (Яка це іграшка? Це іграшка з чого?)
Від (З чого? Чому?)	X. Причина.	Вона плакала <i>від (з) горя</i> . (Чому вона плакала?)
Як? (До якого стану?)	XI. Міра дії.	Вона сміялася <i>до сліз</i> . (Як вона сміялася?)
Скільки? (Як багато?)	XII. Час.	Вони будуть навчатися тут <i>5 років</i> . (Скільки часу вони будуть тут навчатися?)

Завдання 2. Прочитайте речення. Поставте запитання до виділених слів. Назвіть функції родового відмінка.

Зразок: — *У Андрія завтра починаються іспити.*

— *У кого завтра починаються іспити (назва діяча)?*

Це будівля *Київського університету.*

Це територія *України.*

Це контрольна робота *Петра Івасяка.*

Це їдальня *географічного факультету.*

Це підручник з *нової історії.*

Це кабінет *фізики.*

Епоха *капіталізму* дала світові багато інженерів.

Це гуртожиток для *іноземних студентів.*

Це лист для *мами.*

У Джона багато грошей.

У Джона немає грошей.

Сьогодні у Джона не буде *консультації.*

Джон узяв склянку *кави.*

У буфеті немає кави.

Петро живе *недалеко від театру опери та балету.*

Навпроти університету стоїть пам'ятник Шевченкові.

Ліворуч від Івана сидить Марія.

Марія приїхала з *Коста-Ріки.*

Рамон хоче поїхати до *Коста-Ріки.*

Студенти-іноземці не знають, як *дістатися до політехнічного інституту.*

Після лекцій Марта буде в гуртожитку.

Ми працювали в бібліотеці *близько двох годин.*

Студенти працювали з *дев'ятої години ранку.*

Навесні 1814 року народився Т. Шевченко.

25 грудня у Марти буде залік.

Минулого тижня ми були в цирку.

Ми дивилися виставу і сміялися *до сліз.*

Хлопчик загубив маму і плакав *від горя.*

Завдання 3. Розгляньте таблицю. Згадайте закінчення іменників у називному та родовому відмінку однини.

Рід іменника	Закінчення		Приклади	
	Називний Хто? Що?	Родовий Кого? Чого?	Називний Хто? Що?	Родовий Кого? Чого?
	- -о	-а, -у	брат друг товариш батько університет	брат-а друг-а товариш-а батьк-а університет-у
	-ь -й	-я,/-ю	цукор олівець учень готель герой музей край	цукр-у олівц-я учн-я готел-ю геро-я музе-ю кра-ю
	-а ж,ч,ш,щ+а	-и	кав-а чашк-а тін-ь	кав-и чашк-и тін-і
	-ь], -я	-і	земл-я Гвіне-я	земл-і Гвіне-ї
	-ія,-ея, ('я)	-ї	сім'-я	сім'-ї
	-о	-а	сел-о	сел-а
	-е (че, ще) -е (ле, ре, це)	-я	прізвищ-е мор-е пол-е сонц-е	прізвищ-а мор-я пол-я сонц-я
	-(ни) -я ('я)	-я	завданн-я здоров'-я	завданн-я здоров'-я

Зверніть увагу і запам'ятайте правила вживання закінчень -у (-ю), -а,(-я) у чоловічому роді однини.

-а, (-я)	-у, (-ю)
<p>1. Назви істот:</p> <p>Це син] <i>Кого? Чий?</i> директор-а товариш-а геро-я</p>	<p>1. Речовина, маса, матеріал.</p> <p>Нема(є)] <i>Чого?</i> Бракує] цукр-у сок-у Але! ча-ю хліб-а</p>
<p>2. Назви конкретних предметів:</p> <p>У мене немає] <i>Чого?</i> зошит-а олівц-я стілець-я</p>	<p>2. Абстрактні поняття:</p> <p>Епоха] <i>Чого? Яка?</i> розвитк-у прогрес-у романтизм-у</p>
<p>3. Більшість термінів:</p> <p>структура] <i>Чого?</i> форма] атом-а квадрат-а</p> <p>Але! <i>Які?</i></p> <p>Слова] жіночого род-у доконаного вид-у іншого способ-у склад-у</p>	<p>3. Явища природи:</p> <p>немає] <i>Чого?</i> вітр-у сніг-у мороз-у</p>
<p>4. Назви населених пунктів:</p> <p>Він з] <i>Звідки?</i> Париж-а Лондон-а Сідне-я Бомбе-я</p>	<p>4. Географічні назви (країни, ріки, озера)</p> <p>Він з] <i>Звідки?</i> Сибір-у Урал-у Кита-ю Парагва-ю</p> <p>Але! З(до)] Дніпр-а Дінц-я</p> <p>5. Установи (будівлі):</p> <p>біля] <i>Чого?</i> навпроти] вокзал-у ліворуч] інститут-у праворуч] від] готел-ю музе-ю</p>

Завдання 4. Поставте запитання *Який?* (-я, -е) або *Чий?* (-я, -е) відповідно до значення відмінка.

Зразок: *Це підручник Михайла.*

— *Чий це підручник?*

або:

Це карта Києва.

— *Яка це карта?*

Це словник Джона. Це ручка Нідаля. Це підручник викладача. Це схема Москви. Це транспортна схема міста. Це кабінет мови. Це кафедра права. Це міністерство культури. Це міністр економіки. Це факультет кібернетики.

Завдання 5. Дайте відповіді на запитання.

Зразок: а) *Олівець (Джон).*

— *Це чий олівець?*

— *Це олівець Джона.*

Слова: підручник (студент), словник (викладач), зошит (Рамон), книжка (Нідаль), син (герой), гуртожиток (університет), буфет (факультет, портрет (мати), фотографія (батько), лист (Нідаль).

б) *Факультет /право.*

— *Який це факультет?*

— *Це факультет права.*

Слова: факультет/кібернетика, факультет/економіка, кафедра/математика, підручник /економіка, урок /історія, підручник /географія, курс/право, факультет /журналістика, музей /історія та культура, театр /опера та балет, театр /пантоміма.

в) *Екзамен (з) математика*

— *Який у вас сьогодні екзамен?*

— *Екзамен з математики.*

Слова: екзамен (з) фізика; залік (з) історія; консультація (з) література; екзамен (з) право; консультація (з) інформатика; залік (з) культура мови.

Завдання 6. Поставте слова, що стоять у дужках, у правильній формі.

а) *Це чай без цукру.*

Я п'ю чай без (цукор). Дайте, будь ласка, хліб без (масло). Ви п'єте каву без (молоко). Я люблю м'ясо без (рис). Джон їсть на сніданок рис без (м'ясо). Дайте яечню без (сир).

б) *Працювати без перерви.*

Рамон працює без (відпочинок). Сьогодні ми працювали без (перерва). Я читаю текст без (словник). Я зроблю це без (допомога). Це робота без (результат).

в) *У Петра*

[не було
немає
не буде]

Чого?

часу

У (Іван) нема (підручник). У (Сергій) нема (словник). У (товариш) нема (зошит). У (Петро) нема (батько). У (викладач) нема (час). У гастрономі нема (молоко). У магазині не було (сир). У буфеті немає (пиво). У (Марта) нема (олівець). У (Марія) нема (телевізор). У (мати) немає (здоров'я). У (Наталка) не буде (іспит).

б) Це лист від мами .

Марта отримала лист від (сестра). Джон отримав лист від (батько). Нідаль отримав листівку від (товариш). Рамон отримав телеграму від (брат). На столі лежить посилка від (мати). На пошті лежить бандероль від (дядько). Я отримав подарунок від (подруга).

д) Це квіти для матері.

Олесь купив словник для (Рамон). Це лист для (Джон). Я готую обід для (син). Це подарунок для (дочка). Це квіти для (Олена). Це листівка для (брат). Це вірші для (Оксана). Це робота для (викладач).

Завдання 7. А. Прочитайте народні прислів'я. Запам'ятайте їх. Згадайте аналогічні прислів'я у вашій мові.

1. Без труда нема плода.
2. Нема щастя без здоров'я.
3. Правда світліша від сонця.

Б. Прочитайте гуморески. Дайте відповіді на запитання.

1. Заходить чоловік до овочевого магазину:

- У вас картопля є?
- Немає.
- А капуста?
- Капусти теж немає.
- І моркви немає?
- Послухай, друже, у нас овочевий магазин, а не довідкове бюро.

- Що хотів купити чоловік?
- Чого не було в магазині?
- Як ви гадаєте, що було у цьому магазині?

II. На франко-іспанському кордоні до купе заходить митник: — Коньяк, цигарки, наркотики?

— Чашечку кави, будь ласка, — відповідає пасажир

- Які предмети не можна ввозити до Іспанії?
- Що хотів знати митник?
- Що подумав пасажир?

V. Якщо вам сподобались гуморески, розкажіть їх друзям. Розіграйте аналогічні сценки.

Я живу [далеко ≠ недалеко
праворуч ≠ ліворуч
біля, навпроти] від [Чого?
бібліотеки
університету]

Завдання 8. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: *Іван живе біля університету.*
— *Де живе Іван?*

Наш викладач живе біля кінотеатру “Київ”. Кінотеатр “Україна” знаходиться *недалеко від метро*. Готель “Київ” знаходиться *навпроти парку*. Микола Іванович живе *далеко від факультету*. Він працює *недалеко від інституту*. Магазин “Молоко” розташований *праворуч від аптеки*. Наш інститут розташований *далеко від центру*.

Завдання 9. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: а) *жити*
Микола /біля/ університет.
Микола живе біля університету.

Слова: Галина Іванівна /недалеко від/ факультет; Петро Іванович /далеко від/ інститут; директор /навпроти/ кінотеатр “Київ”; Оксана Петрівна /навпроти/ готель “Хрещатик”.

б) розташований, -а, -е, -і

Апетка /навпроти/ театр опери та балету; парк ім. Шевченка /навпроти/ університет; пам’ятник Шевченкові /у центрі/; Палац спорту /недалеко від/ центр; Україна /в центрі/ Європа; бібліотека /праворуч від/ університет.

Зверніть увагу на правила вживання прийменників:

з (із, зі)

I. *з + голосний (на початку слова)*

Він з

[	Африки
	Уругваю
	Японії
	Одеси
	Європи

II. *Голосний + з + приголосний (крім с, ш)*

Марта приїхала з

[	Чилі
	Коста-Ріки
	Москви
	Житомира
	Донецька

III. *з, с, ч, ц, ш, щ, + із + з, с, ч, ц, ш, щ*

Томас *із* Санта-Клари.

Міклош *із* Чехії.

Плащ *із* синтетики.

IV. *із + група приголосних*

Лист *із* Бразилії.

Деміс *із* Греції.

Ніколь *із* Франції

V. зі + група приголосних

зі $\left\{ \begin{array}{l} \text{стола} \\ \text{школи} \\ \text{Львова} \end{array} \right.$

Завдання 10. Поставте запитання до виділених слів. Поясніть правила вживання -у, -ю, -а, -я.

Зразок: *Нідаль приїхав з Лівану.*

Звідки приїхав Нідаль?

Віктор приїхав з *Москви*. Максим приїхав зі *Львова*. Ганна повернулася з *Одеси*. Мама приїхала з *півдня*. Брат приїхав з *Чернігова*. Батько повернувся з *Китаю*. Луїс приїхав із *Сіднея*. Лал приїхав з *Бомбея*. Марія приїхала з *Парагваю*. Іван повернувся з *Сибіру*. Луїза приїхала з *Перу*, а Корасон із *Чилі*.

Завдання 11. Поставте слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Антуан приїхав з(Африка). Рамон приїхав із (Коста-Ріка). Лал приїхав з (Індія). Ахмед приїхав з (Йорданія). Нідаль приїхав з (Ліван). Махмуд приїхав з (Пакистан). Мімі приїхав з (Алжир). Лу Як приїхав з (Китай). Пан Ясунарі приїхав з (Японія). Умберто приїхав з (Парагвай). Сон Кюн приїхала з (Корея). Цей студент приїхав з (В'єтнам).

Завдання 12. Поставте замість крапок прийменники з, із або зі. Поясніть, чому ви вибрали саме цю форму прийменника.

Андрій прийшов ... школи пізно. Оксана прийшла ... театру ввечері. Олена повернулася ... школи рано. Максим приїхав ... стадіону пізно. Мама приїхала ... Франції. Антуан повернувся ... Трієсту. Максим прийшов ... басейну. Андерс прийшов ... футболу. Марія приїхала ... Львова. Олесь приїхав ... Сибіру.

Завдання 13. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: а) Приїхати (звідки)

Нідаль/Ліван; Рамон/Коста-Ріка.

— *Нідаль приїхав з Лівану.*

— *А звідки приїхав Рамон?*

— *Із Коста-Ріки.*

Слова: Віктор/Москва; Галина/Франція; Сашко/Швеція; Оксана /Милан; Андерс/Греція; Антуан/Португалія; Махмуд/Пакистан; Навруз/ Афганістан; Алі/Єгипет; Аваз/ Ємен; Хонг/ В'єтнам; Му Ю /Китай.

Зразок: в) Повернутися (прийти) звідки

Маша /школа, Тарас/ стадіон.

Маша повернулася зі школи, а Тарас зі стадіону.

Слова: Сашко/футбол, Петрик/баскетбол; Олесь/змагання, Тарас/прогулянка; Галина/полклініка, Мірей /аптека; Кармен /музей, Марі/театр.

	<i>Куди?</i>		<i>Звідки?</i>
до	$\left[\begin{array}{l} \text{Києва} \\ \text{Москви} \\ \text{Одеси} \end{array} \right.$	з	$\left[\begin{array}{l} \text{Києва} \\ \text{Москви} \\ \text{Одеси} \end{array} \right.$

Завдання 14. Побудуйте аналогічні діалоги.

- Зразок:** — *Я приїхав до Києва з Канади.*
— *Звідки ви приїхали?*
— *Я приїхав з Канади.*
— *Куди ви приїхали?*
— *Я приїхав до Києва.*

Я приїхав до Одеси із Запоріжжя. Андрій поїхав до Запоріжжя з Києва. Оксана поїхала до Канева зі Львова. Друзі поїдуть до Львова з Києва. Ми поїдемо до Ужгорода з Одеси. Мама приїхала до Києва з Ялти. Ми приїхали до Києва з Москви. Туристи приїхали до Америки з України.

Як [дістатися] до [університету?]
[доїхати]

Завдання 15. Запитайте у перехожих, як дістатися (доїхати, дійти) до ...

Зразок: — Скажіть, будь ласка, як дістатися до цирку?

Слова: а) Дістатися, доїхати, дійти.

б) Хрещатик, кінотеатр “Київ”, бібліотека університету, Палац спорту, Майдан незалежності, Майдан святої Софії, музей архітектури і побуту, театр опери та балету, універмаг “Україна”, готель “Київ”, парк ім. Тараса Шевченка

Завдання 16. А. Прочитайте текст.

Б. Підготуйтеся до відповіді на запитання:

1. Олесь був у цей день у школі?
2. Чому він не пішов до школи?

МАЛЕНЬКИЙ ЕКСКУРСОВОД

Я багато чув і читав про Одесу, про її мешканців, що мають свій особливий характер, свій одеський гумор і навіть свою одеську мову. Але я не дуже вірив у це.

І ось одного разу я приїхав до Одеси. Був теплий осінній день. Я стояв біля вокзалу і не знав, куди піти, звідки починати знайомство з цим прекрасним південним містом.

— Ви когось шукаєте? — раптом почув я.

Я озирнувся і побачив симпатичного хлопчика у шкільній формі. Я не знав, що йому відповісти і сказав перше, що спало на думку:

— Я хочу купити морозива.

— Морозива? Тут немає морозива. Я бачу, що ви недавно приїхали до Одеси. Хочете, я покажу Вам наше місто?

Я погодився і пішов разом з хлопчиком. Ми ходили містом 3 години. Такої екскурсії, як ця, у мене ніколи не було і, мабуть, ніколи не буде, тому що ніколи не буде такого екскурсовода.

Мого екскурсовода звали Олесь. Він навчався в шостому класі. Місто він знав чудово. Олесь говорив так: “Я не буду Вам розповідати про Одесу. Це найбільший міжнародний порт на Чорному морі. Це прекрасний курорт. А це наша головна вулиця — Дерibasівська. Вона дуже коротка, але дуже відома. Тут жило багато видатних людей: відомий російський хімік Менделєєв, видатний російський хірург Пирогов. А ось пам’ятник Пушкіну. Ви знаєте, що він дея-

кий час жив в Одесі, був закоханий у неї. Він любив її так, як ніхто не любив. А це наш оперний театр. Ви самі бачите, який він чудовий. Це найкращий театр в Україні”.

Далі Олесь говорив: “Про Одесу я Вам розповідати не буду. У Вас є очі, дивіться, якщо вони у Вас не болять. А якщо у Вас болять очі, в Одесі є очний інститут, де роблять складні операції і повертають людям зір”.

Звичайно, я знав про цей інститут. Це відомий інститут імені Філатова. Сюди приїздять люди з різних країн світу.

Потім ми гуляли біля моря, дивилися на порт, на кораблі. Була чудова погода.

Наша екскурсія закінчилася біля будинку, де жив Олесь.

— Ну, як Вам сподобалося наше місто? — запитав він.

— Прекрасне місто.

— Я так і знав. Наше місто подобається всім. У Вас є ручка?

— Немає. А навіщо тобі ручка?

— Зараз побачите. Зачекайте хвилиночку.

Олесь швидко пішов до кіоску і повернувся через хвилину.

— Ось ручка, — сказав він. — Напишіть, будь ласка, записку до школи, що я не був сьогодні на уроках, тому що я показував Вам наше місто.

— Ти не був сьогодні у школі?

— Не був.

— Чому?

— Я повинен був показати Вам місто.

Я розумів, що це не педагогічно, але я написав записку до школи, що Олесь не прогуляв уроки, що він працював сьогодні екскурсоводом. І попросив вибачити Олесеві за те, що він не був у школі. А ще я написав, що Олесь справжній патріот свого міста.

Нові слова:

особливий, *-а, -е, -і*,
гумор
(не)вірити у що? у кого? (O_д) у це?
шукати кого? що? (O_д)
озиратися — озирнутися
симпатичний, *-а, -е, -і*,
погодитися з ким? з чим? (O_з)
екскурсовод, *-и*
порт, *-и*
курорт, *-и*
короткий, *-а, -е, -і*,
деякий час
очний, *-а, -е, -і*,
складний, *-а, -е, -і*,
операція, *-і*
повертати що? кому?
зір
записка, *-и*
прогуляти що?
справжній, *-я, -є, -і*,
патріот, *-и*

Новые слова:

особенный,
юмор
верить кому? в кого?
искать кого?
оглядываться — оглянуться
симпатичный,
согласиться
экскурсовод
порт
курорт
краткий,
некоторое время
глазной,
сложный,
операция
возвратит
зрение
записка
прогулять
настоящий,
патриот

Запам'ятайте вирази!

Він (був) закоханий у неї.
Вона (була) закохана в нього.
Він любив її так, як ніхто не любив.
Я люблю її (його) так, як ніхто не любить.
Тут повертають людям зір (здоров'я, радість, віру).
Навіщо тобі це?
Це (не)педагогічно .
Прогуляти уроки (лекції).
Він попросив вибачити йому (їй) за те, що...
Він попросив вибачення за [нього (неї)
[те, що ...

Завдання 17. Напишіть відповіді на запитання.

- Як звали хлопчика?
- В якому класі він навчався?
- Чи були у нього в цей день уроки?
- Чому він не пішов до школи?
- Кого він побачив на вокзалі?
- Чому він вирішив показати місто незнайомому чоловікові?
- Чи добре він знав місто?
- Що він розповів про Одесу?
- Чому після екскурсії Олесь запитав про ручку?
- Навіщо йому була потрібна ручка?
- Чи написав його новий знайомий записку у школу?
- Що він написав?
- Чи правильно він зробив, що написав записку і попросив пробачення за Олесья?
- Що ви думаєте про Олесья?
- Який у нього характер? (доброзичливий, товариський).

Завдання 18. Розкажіть (напишіть), що ви дізналися про Одесу та її мешканців.

Завдання 19. Перекажіть (напишіть) цю історію

- а) Від імені гостя Одеси.
- б) Від імені Олесья.
- в) Уявіть, що ця історія сталася з вашим товаришем, і перекажіть текст від імені товариша.

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

І. Напишіть замість крапок відповідні прийменники до, біля, з, про, а слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Я багато читав ... (Одеса). Одного разу я приїхав .... (Одеса). Я стояв ... (вокзал). Я хотів купити (морозиво), але ніде не бачив (морозиво). “Я бачу, що Ви недавно приїхали ... (Одеса)”, — сказав хлопчик. У мене ніколи не було такої (екскурсія) і ніколи не буде такого (екскурсовод). Люди з різних країн світу приїздять ... (це місто), ... (цей інститут). Ми довго гуляли ... (моря). Наша екскурсія закінчилася ... (будинок), де жив Олесь. У (я) не було (руч-

ка). Олесь пішов ... (кіоск) і повернувся з ручкою. Я написав у записці, що Олесь не прогуляв уроки, і він пішов ... (школа).

II. а) Прочитайте ряд слів. Випишіть в окремі рядки слова, які належать до однієї сім'ї.

Зразок: Київ, кийвський, кияни.

Одеса, осінь, записка, познайомитися, одеський, екскурсія, Росія, одеський, екскурсовод, опера, інститут, восени, одесит, російський, знайомство, розповідь, росіянин, екскурсійний, інститутський, розповідати, оперний, знайомий, око, осінній, очі, писати, очний, письменник, запишіть, оповідання.

б) Визначте будову слів, які ви виписали в рядки.

Зразок: Київ, кийвський, киянин

в) Перевірте себе, чи правильно ви розумієте значення слів, які мають спільний корінь.

Напишіть ці слова замість крапок:

екскурсія (що?), екскурсовод (хто?), екскурсійний (який?)

Недавно у нас була ... по місту. У нас був чудовий ... . На ... ми познайомилися з історичними та культурними пам'ятками. ... нам багато розповідав про місто. Ми хдили до музею разом з ... . Це була цікава ... . Ми їздили містом на ... автобусі.

осінь (що?), осінній (який?), восени (коли?)

Була пізня ... . Був теплий, ... день. Це було ... .

Одеса (що?), одесит (який?), одеський (який?)

Я народився і жив в ... . Я давно чув про ... характер і особливу ... мову. Я чув, що ... хороші люди. Я киянин, а мій друг ... .

писати, написати, записати, записка

Я вже непогано ... українською мовою. Я вже ... всі вправи. Я не виконав домашнє завдання, тому що не ... коли викладач говорив, що потрібно зробити вдома. Я прийшов до товариша, але його не було в гуртожитку. Я написав йому ... і пішов додому.

познайомитися, знайомий, знайомство

Недавно я ... з цікавим хлопчиком. Мій новий ... — цікава людина. Це було цікаве ... . Я хочу розповісти вам про ... хлопчика. Олесь розповів нам, як він ... з туристами.

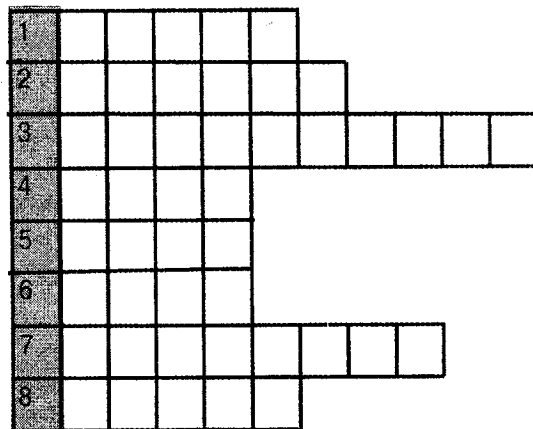
оповідання (що?), розповідати, розповідь

Недавно я прочитав цікаве ... . Мій дідусь дуже цікаво ... . Я завжди уважно слухаю його ... . Наш викладач сьогодні ... нам про Лесю Українку — видатну українську письменницю.

Завдання 20. Відгадайте кросворд.

Якщо ви правильно впишете слова від 1 до 8 клітинки по горизонталі, то **по вертикалі** прочитаєте назву дії, яку виконує хірург.

По горизонталі: 1. Мешканець Одеси. 2. Людина, яка любить своє місто, свою країну. 3. Людина, яка знайомить туристів з містом або з експонатами музею та ін. 4. Знаряддя, яким користуються при письмі. 5. Назва людини (власника) оповідання або іншого твору. 6. Головна частина міста. 7. Людина, яка приїхала з іншої країни. 8. Назва країни, що розташована на Далекому Сході.

Бути у кого?

Йти (ходити) до /від Кого?

Сашко був у лікаря.

Сашко йде (піде, ходив) до лікаря.

Сашко йде від лікаря.

Сашко був у лікаря = Сашко ходив до лікаря.

Завдання 21. Повідомте, де (у кого) були ваші знайомі.

Зразок: а) *Олесь /Сашко.*

Олесь був у Сашка.

Слова: Ніна /викладач; Наталка/перекладач; Сашко /директор інституту; Нідаль /викладач історії; Марта/паспортистка; Олесь/Микола; Петро/Іван Іванович; Зульфія/Ганна Михайлівна; Максим/брат; Марта/землячка; Махмуд/директор інституту; Олена/декан.

Завдання 22. Підтвердіть інформацію.

Зразок: *Сашко/декан.*

— *Сашко був у декана?*

— *Так, він ходив до декана.*

Слова: Зульфія/лікар; Сашко/перекладач; Марія/бібліотекар; Іван Петрович/директор; Оленка/учитель; Олесь/учителька; Ніна/мама; Оксана/батько; Максим/товариш; Наталка/подруга; Рамон/земляк; Марта/сусідка; Алі/комендант гуртожитку; Марія/паспортистка; Мухсен/секретар декана.

Завдання 23. Повідомте, звідки повернулися ваші знайомі.

Зразок: *Сашко/викладач.*

Сашко повернувся від викладача.

Слова: Лал/перекладач; Нідаль/директор інституту; Максим/викладач; Наталка/лікар; Олесь/учитель; Ніна /учителька; Оксана/мати; Мамаду/друг; Рамон/земляк; Марта/сусідка; Махмуд/товариш; Рамон/декан.

Завдання 24. Напишіть замість крапок потрібне дієслово: *бути, ходити, йти, повернутися, прийти, піти.*

Тільки що Нідаль ... від перекладача. Він ... до перекладача, щоб вирішити свої проблеми. Лал ... у викладача на консультації. Він щойно ... від викладача. Завтра Рамон ... до лікаря. Рамон щойно ... від лікаря. Марта ... у подруги. Вона ... до подруги вчити літературу. Махмуд півгодини тому .. від товариша. Він ... до товариша грати у шахи. Він ... у товариша дві години.

Ми дивилися відеофільм

до
після
під час

чого?
уроку

Завдання 25. Поставте слова, що стоять у дужках, у відповідній формі.

До (екзамен) з української мови залишився один тиждень. До (кінець) навчального року ще шість місяців. Під час (перерва) у нас будуть збори. Після (урок) ми підемо до (лінгафонний кабінет). Після (консультація) можна йти додому. Після (обід) ми підемо у їдальню. Після (вечеря) ми будемо відпочивати. Після (екзамен) ми поїдемо додому.

Завдання 26. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Екскурсія /після/ урок*
— *Коли буде екскурсія?*
— *Після уроку.*

Слова: Концерт /після /обід; змагання з футболу /після /екскурсія; урок історії /після / перерва; збори / до/обід; зустріч /після /змагання з баскетболу; зустріч з відомим журналістом / після/урок літератури; збори /після /екзамен; бесіда з викладачем /під час /іспит.

Завдання 27. Розгляньте таблицю. Згадайте форми родового відмінка особових іменників у однині і множині.

Хто?		У (для, від, без, до) Кого?
я	—	мене
ти	—	тебе
він	—	його (нього)
вона	—	її (неї)
ми	—	нас
ви	—	вас
вони	—	їх (них)

Завдання 28. Прочитайте речення. Зверніть увагу на особливість форм займенників у третій особі однини та множини. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: а) *Це його книжки. Чиї це книжки?*
У нього немає словника. У кого немає словника?

Це Рамон. Це його підручники. У нього немає зошита. Це Марта. Це її подруга Анет. У неї немає словника. Рамон і Марта студенти. Це їхні книжки. У них багато роботи.

Зразок: б) *Це лист для тебе?*
Для кого це лист?

Це подарунок для тебе. Це лист для нього. Це листівка від неї. Це посилка від них. Передайте вітання від нас. Андрій приїде до нас. Марія поїхала від них. Максим пішов від неї. Микола поїде до вас. Батько зробить це без тебе. Мама не може жити без мене. Я не можу поїхати без неї. Я зроблю це без вас.

Завдання 29. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі.

1. У (я) багато друзів. У (ти) є брати чи сестри? У (він) є червоний олівець? У (вона) є чоловік? У (ми) є викладач. У (ви) будуть іспити? У (вони) буде контрольна робота.
2. У (ми) немає часу. У (вона) немає дітей. У (він) немає батьків. У (ти) немає грошей. У (ви) немає паперу? У (я) немає роботи.
3. Я не піду без (ти) у театр. Без (вона) немає радості. Я зроблю це без (ви). Я не можу жити без (він). Ви були на стадіоні без (ми)? Ви ходили в їдальню без (вони)?
4. Для (хто) цей лист? Це дарунок для (ти). Ця книжка для (він). Це словник для (вона). Я все зроблю для (ви). Це справа не для (ви). Це квіти не для (вони).
5. Я не поїду до (ти). Ти прийдеш до (ми). Максим поїхав до (ви). Сашко пішов до (вона). Я не поїду до (він). Пішли до (вони).

Завдання 30. а) Прочитайте гумореску.

ІСПИТ

Одного разу відомий англійський вчений, професор Королівського інституту в Лондоні Деві отримав листа від незнайомого студента. Той повідомляв, що його звать Фарадей і що він слухав лекції професора Деві, які йому дуже сподобалися. В листі Фарадей просив професора дозволити йому працювати у нього в інституті.

— Що йому відповісти, — запитав Деві у свого асистента?

— Влаштуйте йому іспит: доручіть йому мити посуд у хімічній лабораторії. Якщо він дасть згоду, з нього вийде справжній учений.

Асистент не помилився. Фарадей став відомим ученим. Він зробив великі відкриття в галузі хімії та фізики.

б) Дайте (напишіть) відповіді на запитання:

— Хто такий Деві?

— Від кого Деві отримав листа?

— Про що повідомляв незнайомиць професора?

— Про що Фарадей просив професора Деві?

— У кого просив поради професор?

— Що порадив йому зробити асистент?

— Як ви гадаєте, чи погодився Фарадей мити посуд у лабораторії?

— Ким став Фарадей?

— Які відкриття він зробив? (У яких галузях?)

Запам'ятайте вирази. Складіть з ними речення.

Повідомляти (повідомити) *Кого? Про що?*

Хто просив (попросив) *Кого? що зробити?*

Влаштувати *Що?* (обід, іспит, екзамен).

Погодитися = дати згоду + *Що робити?*

Зробити великі відкриття в галузі *Чого?*

З нього (неї) вийде справжній учений (лікар).

Нові слова:

король

королівський, *-а, -е, -і*

асистент

повідомляти — повідомити *кого?*

дозволяти — дозволити *кому? що?*

доручати — доручити *кому? що?*

справжній, *-я, -є, -і*

незнайомиць

відкриття

влаштовувати — влаштувати *що?*

Новые слова:

король

королевский

ассистент

сообщать — сообщить

разрешать — разрешить

поручать — поручить

настоящий

незнакомец

открытие

устроить — устроить

Запам'ятайте:

	<i>повідомити</i>				
я	повідомл-ю	ми	повідом-имо	Кого?	
ти	повідом-иш	ви	повідом-ите	Про	
він	повідом-ить	вони	повідомл-ять	Що?	

в) Перекажіть гумореску від імені автора, професора Деві, його асистента та Фарадея.

Завдання 31. Прочитайте гуморески. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.
Перекажіть гуморески.

ШАХТАР ТА ВУГІЛЛЯ

Син (англійський шахтар) запитує свою матір:

— Чому у (ми) сьогодні так холодно?

— У (ми) немає (вугілля). Твій батько залишився без (робота), і в (ми) давно закінчилися гроші.

— А чому тато залишився без (робота), мамо? — запитує син.

— Тому що у (ми) в Англії дуже багато вугілля.

КОЛИ КРАЩЕ ЗБИРАТИ ФРУКТИ?

Учитель пояснює учням, що роблять селяни взимку, навесні, влітку та восени.

— Коли, в який час потрібно збирати фрукти? — запитує вчитель.

Один учень відповів:

— Коли в садку немає (собака).

Завдання 32. а) Розгляньте таблицю. Згадайте закінчення іменників у родовому відмінку множини.

Рід	Називний відмінок Хто? Що?		Родовий відмінок Кого? Чого?	
	Приклади	Закінчення	Закінчення	Приклади
	а) батьк-и студент-и	] -и	] -ів	а) батьк-ів студент-ів
	б) родич-і друз-і учител-і українц-і	] -і		б) родич-ів друз-ів учител-ів українц-ів
	в) росі-ян-и ки-ян-и дрогобич-ан-и тат-ар-и мад-яр-и	(-ян) -и (-ан) (-ар) -и (-яр)	] —	в) росі-ян ки-ян дрогобич-ан тат-ар мад-яр

	а) мор- я пол- я б) знанн- я питанн- я в) міст- а сел- а селищ- а імен- а	— я — я — а	— ів — —	а) мор- ів пол- ів б) знань питань в) міст сіл селищ імен
	книг- и копійк- и сестер- и дівчат- а дівчатк- а будівел- і лікарн- і	— и — а — і	— — —	книг копійок сестер дівчат дівчаток будівель лікарень

- б) Зверніть увагу на особливості утворення множини у родовому відмінку іменників жіночого роду при збігу приголосних (*йк* → *йок*, *тк* → *ток*, *тр* → *тер*, *вл* → *вель*, *рн* → *рень*).
- в) Запам'ятайте форми родового відмінка іменників, що вживаються тільки у множині:

Що?	Чого?
вибор- и	— вибор- ів
опад- и	— опад- ів
штан- и	— штан- ів
ласоц- і	— ласоц- ів

- г) Запам'ятайте слова, що мають у родовому відмінку множини закінчення (—**ей**):

Хто? Що?	Кого? Чого?
гості	— гост- ей
люди	— люд- ей
гроші	— грош- ей
діти	— діт- ей
речі	— реч- ей
коні	— кон- ей
статті	— стат- ей
сім'ї	— сім- ей
національності	— національност- ей
спеціальності	— спеціальност- ей

Завдання 33. Виконайте вправу за зразком:

Зразок: а) — *Хіба у тебе немає друзів?*
— *Є. У мене багато друзів.*

Продовжуйте: Хіба у тебе немає подруг? Хіба у тебе немає товаришів? Хіба у тебе немає сестер? Хіба у тебе немає дітей? Хіба у тебе немає родичів? Хіба у тебе немає земляків? Хіба у тебе немає сусідів? Хіба у вас немає в'єтнамців? Хіба у вас немає арабів? Хіба у вас немає європейців?

б) — У вас є журнали?

— Журналів немає. Є газети.

Слова: Зошити — блокноти, ручка — олівець, лінійка — трикутник, сірник — запальничка, банан — мандарин, мандарин — апельсин, томат — томатний сік.

в) Журнал

— У вас немає журналів?

— Журнали? Є. Ось, дивіться, будь ласка.

Слова: Газета, зошит, олівець, ручка, гумка, лінійка, трикутник, сорочка, краватка, пуловер; цигарка, запальничка, сірник, яблуко, апельсин, мандарин, томат, огірок.

Завдання 34. Прочитайте гумореску. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі. Перекажіть гуморески.

ЧОМУ НА ДЕРЕВІ НЕ БУЛО (ЯБЛУКО)?

Двоє (друзі) приїхали з (місто) на село відпочивати і пішли на прогулянку до (сад). Вони побачили на всіх деревах багато (яблуко). Тільки одне дерево, яке було вище за інші дерева, стояло без (яблуко). Біля (дерево) сидів маленький хлопчик. Вони запитали його:

— Ти знаєш, чому на цьому дереві немає (яблуко)?

— Звичайно, знаю. Це не яблуня, це дуб, — відповів хлопчик.

Завдання 35. а) Прочитайте текст. Поставте запитання до підкреслених слів.

ТЕРИТОРІЯ, НАСЕЛЕННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД УКРАЇНИ

Україна — одна з найбільших країн Європи.

Територія України 603,7 тисяч квадратних кілометрів. До складу України входять автономна республіка Крим і 24 області.

В Україні 421 місто, 917 селищ міського типу і близько 30 тисяч сіл.

Населення України складає (нараховує) понад 50 мільйонів осіб. В Україні проживає понад 100 національностей. Переважне населення України — українці. Згідно з переписом 1989 (тисяча дев'ятсот вісімдесят дев'ятого року) в Україні нараховується 42,7 % (сорок два і сім десятих відсотка) українців; 21,9 % (двадцять один і дев'ять десятих відсотка) росіян; 0,9 % (нуль цілих і дев'ять десятих відсотка) євреїв; 0,8 % (нуль цілих і вісім десятих відсотка) білорусів; 0,6 % (нуль цілих і шість десятих відсотка) молдаван; 0,4 (нуль цілих і чотири десятих відсотка) поляків і болгар; 2,7 % (дві цілих і сім десятих відсотка) представників інших національностей. У повазі та згоді живуть в Україні татари, мадьяри, чехи, словаки, німці, вірмени, грузини, казахи та багато інших національностей.

б) Розкажіть про територію, населення та національний склад України.

в) Розкажіть (напишіть) про територію, населення та національний склад вашої країни.

Запам'ятайте!

1. До складу *чого* входить *що*. До складу України входить Крим.
Що входить до складу *чого*. Крим входить до складу України.

2. Де [нараховується
проживає] скільки? чого?

В Україні нараховується (проживає) 42,3 мільйона українців.

3. Що [складає
нараховує] скільки? чого?

Населення України нараховує (складає) понад 50 мільйонів осіб.

Завдання 36. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі.

Запам'ятайте:

скільки?

багато

небагато

кілька

декілька

мало

чимало

немало

5...,10...,20...,25...,30

+ Р.відм. множини (чого?)

1. У нашій країні багато (інженери, медики, учителі). У нас мало (телевізори, комп'ютери, магнітофони). В інституті понад тисяча (студенти та аспіранти). В університеті 18 (факультети). В Києві багато (клуби та кінотеатри). В Україні багато (спортсмени). На вулиці багато (люди). На святі було багато (гості). У мене немає (гроші). Скільки у вас (діти?) Скільки (національності) в Україні? В Україні багато (українці, росіяни, білоруси, молдаване, поляки, болгары) та інших (народи). В Україні проживає невеликий відсоток (чехи, словаки, мадяри, німці, грузини, вірмени, казахи).

II. Київ — велике місто. У Києві близько 3-х (мільйони жителі). Тут багато (заводи, фабрики), спеціалісти. У місті працюють понад 20 тисяч (лікарі), близько 35 тисяч (медсестри). На околицях Києва розташовано близько 20-ти (санаторії та пансіонати), 6 (будинки відпочинку).

Наприкінці 80-х (роки) у Києві було більше трьохсот (школи) і 350 тисяч (учні). У місті понад 40 професійно-технічних (училища), близько 50-ти (технікуми), в яких навчаються близько 62 тисяч (юнаки та дівчата). Працюють близько 20 (вузи), де набувають фаху близько 150 тисяч (студенти). Тут нараховується 1339 (бібліотеки), 8 (Палаці культури), близько 100 (клуби), близько 25-ти (музеї), багато (пам'ятки) історії, культури та архітектури.

Київ — місто (спортсмени). Тут працює близько 25-ти (стадіони), близько 35 (басейни), близько 5000 (спортзали), понад 1600 (спортмайданчики) та Палац спорту. Серед (кияни) багато (чемпіони) світу.

Завдання 37. Напишіть аналогічний текст про ваше місто.

Зверніть увагу на особливості відмінювання кількісних числівників у родовому відмінку.

1. *Один, одна, одно(-е), одні*

В класі	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td>не було</td></tr> <tr><td>немає</td></tr> <tr><td>не буде</td></tr> </table>	не було	немає	не буде	одного студента.
		не було			
		немає			
не буде					
		одной(-ісі) студентки.			

Мені бракує *одного* яблука.

В *одних* студентів є словники, а в інших немає.

Завдання 38. Напишіть слова, що стоять у дужках, у родовому відмінку.

а) На екзамені не було (один студент). На екскурсії не буде (один іноземець). На уроці не було (один учень). У мене є запитання до (один сірієць). У мене є подарунок для (один юнак).

б) До (одна дівчина) приїхали батьки. Це лист для (одна іноземка). Ми працювали без (одна книжка). Це папір для (одна робота). Подарунок для (одна дівчина). Це листівка від (одна подруга).

в) В (одні студенти) робота правильна, а в (інші) неправильна. В (одні іноземці) є словники, а в інших немає. Для (одні люди) це важливо, а для інших — ні. Від (одні друзі) я отримую листи, а від інших — ні.

II. Два, три, чотири

			<i>Скількох?</i>						
Тут	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td>було</td></tr> <tr><td>є</td></tr> <tr><td>буде</td></tr> </table>	було	є	буде	близько, до (більше ≠ менше)	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td>двох студентів</td></tr> <tr><td>трьох хлопців</td></tr> <tr><td>чотирьох дівчат</td></tr> </table>	двох студентів	трьох хлопців	чотирьох дівчат
		було							
		є							
буде									
двох студентів									
трьох хлопців									
чотирьох дівчат									
Книжка є/була у									

Завдання 39. Поставте запитання до підкреслених слів.

Зразок: У *чотирьох* студентів не було словників.

— У *скільких* студентів не було словників?

У *двох* дівчат не було квитків. У *трьох* студентів найкращі оцінки. У *чотирьох* учнів не було помилок. Для *трьох* юнаків є завдання. До *двох* земляків приїхали друзі. Від *чотирьох* іноземців ми отримали привітання.

Завдання 40. Розкрийте дужки і поставте слова у правильній формі.

До (два іноземці) приїхали батьки. Від (три студенти) ми отримали запрошення на вечір. Ми купили квіти для (дві дівчини). Ми чекали вас біля (два дерева). Домашні завдання були тільки у (два студенти). Ми приготували подарунки для (три земляки). Мені потрібно не більше (два учні). Я зробила менше (чотири помилки).

Завдання 41. Дайте відповіді на запитання.

Зразок: *Писати роботу /дві години*

— *Скільки часу ви будете писати цю роботу?*

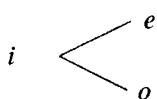
— *Не більше (близько, менше) двох годин.*

Слова: Виконувати домашнє завдання /3 години; читати текст /чотири хвилини; писати листа /дві години; вирішувати проблему /два роки; вивчати мову /чотири місяці; писати контрольну роботу /дві години; писати твір /чотири години; чекати товариша /три хвилини; жити у Києві /чотири роки.

III. П'ять... десять... двадцять... двадцять п'ять... тридцять...

Там	[	до	п'яти (п'ятьох)	]	осіб
		близько	шести (шістьох)		
		більше	семи (сімох)		
		було	менше восьми(вісьмох)		
			десяти (десятьох)		
			двадцяти (двадцятьох)		
			тридцяти (тридцятьох)		
	двадцяти п'яти (п'ятьох)				

Зверніть увагу на чергування голосних:

шість — шести
сім — семи
вісім — восьми

Завдання 42. Розкрийте дужки, поставте слова в потрібній формі.

На лекції було близько (тридцять) осіб. Я візьму групу з (шість) студентів. Наша група складається з (вісім) іноземців. Ми готувались до екзамену близько (п'ять) днів. Студенти склали екзамен близько (шість) годин. Так було до (двадцять) робіт. Ми чекали товариша близько (тридцять) хвилин. На вулиці було близько (п'ять) градусів морозу. Влітку у Києві буває близько (тридцять) градусів тепла.

IV. П'ятдесят — вісімдесят

Тут було близько	[	п'ятдесят-и (п'ятдесятьох)	]	мешканців району
		шістдесят-и (шістдесятьох)		
		сімдесят-и (сімдесятьох)		
		вісімдесят-и (вісімдесятьох)		

Зверніть увагу!

- Змінюється лише друга частина числівника.
- Числівники мають паралельні форми.
- Після “т” у словах “п'ятдесят” і “шістдесят” немає м'якого знака.

Завдання 43. Напишіть слова, що стоять у дужках, буквами.

На лекції було близько (60) студентів. На підготовчому відділенні навчається близько (80) студентів. У залі було до (70) глядачів. На концерті буде близько (50) іноземців. На свято приїхало до (60) гостей. Ми слухали текст близько (50) хвилин. Це коштує до (100) гривень.

V. Сорок, дев'яносто, сто

Йому близько $\left[\begin{array}{l} \text{сорок-}a \\ \text{дев'яност-}a \\ \text{ст-}a \end{array} \right]$ років

Завдання 44. Напишіть слова, що стоять у дужках, буквами.

Дідусеві близько (100) років. Бабусі до (90) років. Його мамі близько (40) років. На площі було близько (100) чоловік. Ці квіти коштують до (40) карбованців. У (90) студентів хороші результати з математики.

VI. Двісті — дев'ятсот

У цьому селі до (близько) $\left[\begin{array}{l} \text{двохсот} \\ \text{трьохсот} \\ \text{чотирьохсот} \\ \text{п'ятисот} \\ \text{дев'ятисот} \end{array} \right]$ сімей

Зверніть увагу, що тут змінюються обидві частини слова.

VII. Нуль, тисяча, мільйон, мільярд. Відмінюються як іменник.

Завдання 45. Напишіть слова, що стоять у дужках, у відповідній формі.

У цьому місті близько (двісті тисяч) жителів. Учені кажуть, що людина може жити до (двісті) років.

Близько (15—10 тисяч) років тому на території Києва були давні стоянки людей. У Москві — понад 8 (мільйони) чоловік, у Санкт-Петербурзі — більше 4 (мільйони). На планеті Земля близько 10 (мільярди) чоловік.

Завдання 46. Прочитайте гумореску. Слова, що стоять у дужках, напишіть у відповідній формі. Перекажіть гумореску.

Я НЕ БОЮСЯ ЇХ ЗАГУБИТИ

— Скільки вам (роки?) — запитали одного старого селянина.

— Шістдесят два чи шістдесят три, я не знаю точно.

— Як! Ви не знаєте свого віку?

— Навіщо мені його знати? Я знаю, скільки в мене (курка, корова, баран, гроші), тому що їх можуть у мене вкрасти. Але ніхто не вкраде в мене (мої роки), і я не боюся їх загубити.

Нові слова:

красти — вкрасти *що?*
 губити — загубити *що?*
 вік

Новые слова:

красть
 терять
 возраст

Зверніть увагу на форму прикметників, займенників (присвійних, означальних, вказівних) та порядкових числівників у родовому відмінку однини.

 	як-ого котр-ого -ого чий-ого
(він, воно) чоловічий, середній рід	Він живе недалеко від ць-ого (т-ого, наш-ого, перш-ого, треть-ого, нов-ого) будинк-у (сел-а). Це фотографія м-ого старш-ого (середньо-ого) брата.

Запам'ятайте!

Називний відмінок		Родовий відмінок
який? чий? котрий?	яке? чие? котре?	якого? чийого? котрого?
ц-ей їхн-ій давн-ій середн-ій трет-ій	Ц-е їхн-є син-є середн-є трет-є	ць-ого їхнь-ого давнь-ого середнь-ого треть-ого <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">ь] - ого</div>
т-ой м-ій тв-ій наш ваш	т-е мо-є тво-є наш-є ваш-є	т-ого м-ого тв-ого наш-ого ваш-ого <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">- ого</div>
добр-ий стар-ий нов-ий перш-ий хорош-ий	добр-є стар-є нов-є перш-є хорош-є	добр-ого стар-ого нов-ого перш-ого хорош-ого <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">- ого</div>

Завдання 47. Поставте запитання до підкреслених слів.

Зразок: а) Це зупинка першого трамваю.

— Це зупинка якого трамваю?

б) Це речі нашого земляка.

— Це чий речі?

Продовжуйте: Це гуртожиток Київського університету. Це бібліотека підготовчого факультету. Це робота старшого брата. Це наказ нашого директора. Це контрольна робота першого семестру. Це студенти з третього гуртожитку. Це студентка другого курсу. Це речі їхнього товариша.

Завдання 48. Закінчіть речення. Використайте для цього слова, що стоять у дужках.

Це портрет (мій старший брат). Це фотографія (мій шкільний друг). Це речі (мій знайомий товариш). Це книжка (наш новий викладач). Це зупинка (третій автобус). Це будівля (Київський університет). Це музей (українське мистецтво). Це студенти (перший курс). Це лист від (мій середній брат). Це викладач (економічний інститут). Це професор (Київський університет). Це програма (їхній курс).

Завдання 49. Дайте відповіді на запитання. Використайте прийменники біля, недалеко (*праворуч, ліворуч*), від.

Зразок: а) *Залізничний вокзал.*

— *Де ви живете?*

— *Недалеко від залізничного вокзалу.*

Слова: Центральний поштамт, Київський університет, залізничний вокзал, індустриальний завод, центральний стадіон, географічний факультет, міський аеровокзал, медичний інститут, центральний парк, цей будинок.

б) *Центральний стадіон.*

— *Скажіть, будь ласка, як дістатися до центрального стадіону?*

Слова: Політехнічний інститут, оперний театр, аеровокзал, південний автовокзал, український дім, центральний універмаг, Московський район, Голосіївський парк, цей магазин, той будинок, їхній інститут, ваш гуртожиток.

в) *Мій давній знайомий.*

— *Де ти був?*

— *Я ходив до свого давнього знайомого.*

Слова: Наш хворий товариш, мій новий приятель, мій знайомий земляк, мій давній друг, мій новий знайомий, мій однокурсник, наш однокласник, наш викладач, свій давній друг.

г) *Перше вересня.*

— *Коли це було (буде)?*

— *Це було (буде) першого вересня.*

Слова: Третє квітня, перше січня, п'яте травня, восьме березня, дев'яте травня, шістнадцяте липня, десяте листопада, п'ятнадцяте лютого, двадцяте грудня, цей місяць, минулий рік, минулий тиждень.

д) *2 січня, 1941 рік.*

— *Коли він народився?*

— *Він народився другого січня тисяча дев'ятсот сорок першого року.*

Слова: 5 березня, 1962 рік; 7 квітня, 1980 рік; 9 травня, 1968 рік; 21 січня, 1972 рік; 17 липня, 1961 рік; 23 листопада, 1945 рік; 22 квітня, 1970 рік; 6 червня, 1799 рік; 10 червня, 1973 рік.

 (вона) жіночий рід	як-ої котр-ої чи-єї	- ої, - єї
	Він приїхав зі сво-єї (ці-єї, ті-єї) нової квартири. Це портрет ці-єї (ті-єї), мо-єї (тво-єї), наш-ої, ваш-ої, їхнь-ої старш-ої (середнь-ої), перш-ої (третьо-ої) сестри.	

Запам'ятайте!

<i>Називний відмінок Яка? Чия?</i>	<i>Родовий відмінок Якої? Чисі?</i>
а) ц-я т-а св-оя тв-оя м-оя одн-а	ці-єї ті-єї сво-єї тво-єї мо-єї одні-єї
б) наш-а ваш-а перш-а друг-а далек-а	наш-ої ваш-ої перш-ої друг-ої далек-ої
в) середн-я трет-я літн-я їхн-я	середнь-ої треть-ої літнь-ої їхнь-ої

Зверніть увагу!

одн-а   одн-ої
одні-єї

Завдання 50. Дайте відповідні на запитання. Використайте слова, що стоять у дужках.

Зразок: — *Чия це фотографія? (Моя старша сестра).*

— *Це фотографія моєї старшої сестри.*

- Чий це портрет? (моя молодша сестричка, моя середня сестра, моя старша сестра, наша мама, моя шкільна подруга, одна жінка).
- Чий це підручник? (моя сусідка, ця дівчина, та студентка, ваша землячка, моя хороша знайома, одна дівчина).
- У кого немає часу? (моя подруга, наша вчителька, ваша секретарка, їхня перекладачка, ця нова студентка, ця літня жінка, моя старша сестра).
- Де ви живете? *біля* (студентська бібліотека, університетська поліклініка, Контрактова площа); *недалеко від* (Васильківська вулиця, Голосіївська площа, Львівська площа).

Завдання 51. Дайте відповіді на запитання, вкажіть число і місяць.

Зразок: — *Коли починаються заняття у школах України?*

— *Першого вересня.*

1. Коли ваш день народження?
2. Коли день народження вашого батька, брата, сина, чоловіка?
3. Коли день народження вашої матері, дочки, сестри, жінки?

4. Коли ваше національне свято?
5. Коли день незалежності вашої країни?
6. Коли починаються заняття в інститутах та університетах вашої країни?

Зверніть увагу на закінчення прикметників, займенників, та порядкових числівників у множині.

(вони)

як-их	- их
котр-их	- їх
чи-їх	- їх

Це малюнки мо-їх (тво-їх), сво-їх, наш-их, ваш-их, їхн-їх (цих, тих, малих, малолітніх) дітей.

Запам'ятайте!

Які? Котрі? Чиї?	Яких? Котрих? Чиїх?
мо-ї тв-ої <input type="text" value="- і"/> сво-ї чи-ї	мо-їх тво-їх <input type="text" value="- їх"/> сво-їх чи-їх
наш-і ц-і т-і мал-і <input type="text" value="- і"/> велик-і перш-і	наш-их ваш-их ц-их т-их мал-их <input type="text" value="- их"/> велик-их перш-их
середн-і літн-і осінн-і <input type="text" value="- і"/> трет-і	середн-їх літн-їх осінн-їх <input type="text" value="- їх"/> трет-їх

Завдання 52. Дайте відповіді на запитання. Використайте слова, що стоять у дужках.

Зразок: *Наші друзі.*

— Чиї це зошити?

— Це зошити наших друзів.

Чиї це речі?

(наші товариші, мої земляки, ваші друзі, їхні діти, ці дівчата, ті юнаки, одні знайомі).

Кого не було (не буде) на вечорі?

(наші батьки, ваші сусіди, їхні давні знайомі, ці нові студенти, українські товариші, грецькі дипломати, англійські комерсанти, турецькі артисти).

Де (у кого?) ви були?

(свої давні друзі, наші нові знайомі, свої шкільні товариші, ваші нові студенти, наші рідні діти, їхні нові приятелі).

Де ви живете?

біля (нові корпуси університету), *недалеко* від (старі будівлі інституту, нові мікрорайони), *навпроти* (ці нові білі будинки, ті старі студентські гуртожитки, інститутські друзі).

Завдання 53. Допишіть речення. Використайте слова, що стоять у дужках.

Зразок: *У мене багато (нові друзі).*

У мене багато нових друзів.

У мене немає

(ніякі словники, нові підручники, українські гроші, ваші речі, твої зошити, ці квіти, дорослі діти).

Я їздив до

(наші давні знайомі, ліванські товариші, мої в'єтнамські однокурсники, твої старі батьки, наші хворі товариші, свої старші сини, свої молодші дочки).

Ці (учні)
студенти
приїхали з

(різні країни, Коморські острови, різні міста й селища, далекі куточки світу, американські університети, французькі коледжі, англійські ліцеї, німецькі школи).

Це один з

(найстаріші письменники, найвідоміші артисти, найкращі підручники, найменші словники, найгірший варіант, найкращі студенти, американські вчені, українські філософи, відомі російські поети, відомі одеські художники, відомі київські архітектори, найкращі вітчизняні заводи, мальовничі пейзажі).

Завдання 54. Виконайте вправи за зразками.

Зразок: а) — *У вашому кіоску є нові журнали?*

— *Сьогодні нових журналів нема.*

Але завтра обов'язково будуть.

Продовжуйте: У вашому магазині є дитячі книжки? У вашому магазині є французькі марки? У вашому кіоску є свіжі газети? У вашій книгарні є наукові праці? У вашому готелі є вільні номери?

б) *У цій бібліотеці є дитячі книжки, а в тій немає дитячих книжок.*

Продовжуйте: У цьому корпусі є великі аудиторії, а у тому ... . У цьому інституті є нові лабораторії, а у тому ... . У цій сім'ї є маленькі діти, а у тій ... . На нашому факультеті є комп'ютерні класи, а на їхньому ... . У вашому гуртожитку є читальні зали, а в нашому ... . У першому гуртожитку є кімнати відпочинку, а в третьому ... .

Завдання 55. Познайомтеся з новими словами, які трапляться вам у наступному тексті.

Українські

закохатися в кого? в що?

бути закоханим у кого? у що?

спати

Російські

влюбиться

быть влюбленным

спать

відіспатися
улюблений, -а, -е, -і,
княжий, -а, -е, -і,
замок, замки
корона, -и
здалека
нагадувати — нагадати *кого? що?*
довкола
мудрий, -а, -е, -і,
державна, -и
державний, -а, -е, -і,
діяч, -і
захист *кого? чого?*
укріплення
тонкий, -а, -е, -і,
дбати — подбати *про кого? про що?*
міць
зовнішній, -я, -є, -і,
куточок — куточки
забудовувати — *забудувати що?*
забудова
(не)доступний, -а, -е, -і,
сходитися — *зійтися де? куди? звідки?*
(не)вигідний, -а, -е, -і,
караван, -и
караванний, -а, -е, -і,
схід
захід
північ
південь
згодом
торгівля
ремесло, ремесла
ремісник, -и
помічник, -и
роль, -і
відіграти роль *у чому?*
слов'янин, слов'яни
поступово
красуватися *де? перед ким?*
прикрашати — *прикрасити кого? що?*
навкруги
виноградник, -и
краса
багатство
спокій
сусідній, -я, -є, -і,

отоспаться
любимый
княжеский
замок
корона
издалека
напоминать — *напомнить*
вокруг
мудрый
государство
государственный
деятель
защита
укрепление
тонкий
заботиться — *позаботиться*
мощь
внешний
уголок
застраивать
застройка
(не) доступный
сходиться — *сойтись*
(не)выгодный
караван
караванный
восток
запад
север
юг
погода
торговля
ремесло
ремесленник
помощник
роль
сыграть роль
славянин
постепенно
красоваться
украшать — *украсить*
вокруг
виноградник
красота
богатство
спокойствие, покой
соседний

упродовж = протягом
захоплювати — захопити *кого? що?*
Польща
польський, -а, -е, -і,
феодал, -и
ворожнеча
скористатися
монархія, -ї
Австрія
Угорщина
угорський, -а, -е, -і,
Німеччина
період, -и
прикладний, -а, -е, -і,
декоративний, -а, -е, -і,
мистецтво
витвір
килим, -и
яскравий, -а, -е, -і,
ковдра, -и
виріб, вироби
метал, -и
писанка, -и
вишиванка, -и
щирий, -а
незважаючи *на кого? на що?*
зберігати — зберегти *кого? що?*
(по)шкодувати *про що?*

в течение
захватывать — захватить
Польша
польский
феодал
вражда
использовать
монархия
Австрия
Венгрия
венгерский
Германия
период
прикладной
декоративный
искусство
произведение
ковер
яркий
одеяло
изделие
металл
писанка
вышивка, вышитая рубашка
искренний
несмотря на
беречь — сберечь
(по)жалеть

Завдання 56. Прочитайте текст. Скажіть, як на вашу думку, пойдуть Рамон і Марта до Львова, чи залишаться на канікулах у Києві? Чому ви так гадаєте?

МІСТО ЛЕВА

Незабаром у Рамона і Марти канікули. І, звичайно, їх цікавить питання: “Як і де відпочити? Куди поїхати? Що побачити нового?”

Можна залишитися в Києві, відіспатися за весь семестр, краще вивчити Київ, або поїхати до Львова.

До Львова їх запрошує Олесь Кравчук — студент третього курсу журналістики. Вони познайомилися з ним у бібліотеці університету під час підготовки до екзаменів.

Олесь зі Львова. Там живуть його батьки. У них є невеличкий будиночок недалеко від залізничного вокзалу.

Олесь закоханий у своє місто, де він народився і жив 18 років. Він так часто розповідав про своє улюблене місто, що Рамон і Марта можуть написати про нього оповідання.

Львів — одне з найстаріших міст України. Заснував його близько 1250 року князь Данило Галицький, один з відомих князів давньої Русі-України.

Серце древнього Львова— Княжа гора. Саме тут, на горі, князь Данило збудував перший замок. Здалека він нагадує княжу корону. Згодом довкола замку і вниз від нього почало забудовуватися і рости місто, якому князь Данило дав ім'я свого улюбленого сина Лева.

Данило Галицький був хоробрим і мудрим князем, якого боялися вороги Руської землі. В усій Європі Данила Галицького знали як державного діяча, тонкого політика і дипломата. Він добре дбав про міць своєї держави, про її захист від зовнішніх ворогів. Данило вибрав для забудови міста гору не тільки тому, що вона була недоступна для ворогів, а тому що тут, у цьому мальовничому куточку, сходилися вигідні караванні шляхи зі сходу на захід, із півночі на південь. Згодом місто Лева стало містом торгівлі та ремесел. Князь Данило зібрав тут купців та ремісників з усіх кінців землі, які з любов'ю прикрашали місто.

Син Данила — Лев був вірним помічником свого батька і добре дбав про укріплення міста. Таке місто відіграло велику роль у боротьбі західних держав з монголо-татарами. Поступово довкола замку вирости інші споруди, які красувалися на горі. Навкруги були багаті поля, ліси, виноградники.

Краса та багатство краю не давали спокою сусіднім державам. Упродовж 14—20 віків місто багато разів переходило з рук у руки до різних правителів. Спочатку його захопили польські феодалі, які скористалися смертю останнього руського князя Юрія. Потім місто входило до складу австро-угорської монархії, Російської імперії, було під владою Польщі. У 1939 році Львів нарешті назавжди повернувся до України.

Кожен період залишив у Львові багато історичних та архітектурних пам'яток. У мальовничому місті багато укріплень, релігійних храмів, монастирів, державних споруд.

Сучасний Львів — великий культурний центр України. Тут є кілька університетів, багато різних інститутів, консерваторія, декілька театрів, музеїв, чимало різних клубів та спортивних споруд.

Львів — центр прикладного та декоративного мистецтва. Тут можна купити чудові витвори рук мешканців краю: яскраві килими, ковдри, вироби з дерева, глини, шкіри, хутра, металів, неповторні писанки та вишиванки.

Але найбільше багатство краю: щирі, добрі, привітні люди. Незважаючи на віки, різних правителів, львів'яни зберегли рідну мову, культуру, пісні, танці та народні звичаї.

Завітайте до Львова! Не пошкодуєте!

Завдання 57. Напишіть відповіді на запитання.

1. Що являє собою Львів?
2. Хто його заснував?
3. Коли був заснований Львів?
4. Хто такий Данило Галицький?
5. Що є серцем Львова?
6. Що нагадує здалека Княжий замок?
7. Чим ім'я дав князь Данило місту?
8. Яким князем був Данило Галицький?
9. Яким його знали в Європі.
10. Про що він дбав?
11. Чому він вибрав для забудови свого міста Княжу гору?
12. Чим стало місто Лева згодом?
13. Кого там зібрав князь Данило?
14. Про що дбав син Данила Лев?
15. Яку роль відіграв Львів у боротьбі західних держав з татаро-монголами?
16. Що не давало спокою сусіднім країнам?
17. Хто першим захопив Львів? У чиїх руках було місто Лева упродовж 14—20 віків?
18. У якому році Львів назавжди повернувся до України?
19. Що залишив у Львові кожен історичний період?
20. Що являє собою сучасний Львів?
21. Які витвори мистецтва можна придбати у Львові? Що є найбільшим багатством Львова?

Завдання 58. Прочитайте пункти плану до тексту про “Місто Лева”. Розташуйте їх у логічній послідовності.

1. Заснування Львова.
2. Плани Рамона і Марти на канікули.
3. Львів — центр прикладного та декоративного мистецтва.
4. Львів у 14—20 віках.
5. Данило Галицький як засновник Львова та державний діяч.
6. Сучасний Львів.
7. Лев Галицький — вірний помічник батька.
8. Львів за часів Данила та Лева Галицьких.
9. Люди — найбільше багатство краю.

Завдання 59. Перекажіть текст за планом.

Завдання 60. Напишіть оповідання про історію та визначні місця вашого рідного міста.

Завдання 61. а) Прочитайте приклади з конструкціями, які ви зустріли у тексті.

1. **Грати — відіграти велику роль у чому?**
Укріплення Львова відіграли велику роль у захисті міста від зовнішніх ворогів.
2. **Входити — увійти до складу чого?**
У 1939 році Львів увійшов (повернувся) до складу України.
3. **Переходити — перейти до складу чого? Переходити з рук у руки.**
Упродовж віків місто переходило з рук у руки.
4. **Давати — дати спокій кому?**
Дайте мені спокій!
5. **Не давати — не дати спокою кому?**
Краса та багатство краю не давали спокою сусіднім державам.
6. **Бути під владою кого?**
У XIII ст. Київ був під владою монголо-татарів.
7. **Знати (кого?) як державного діяча (відомого політика) і т. ін.**
Ми знаємо Михайла Грушевського як видатного історика та державного діяча.

б) Напишіть свої приклади з цими конструкціями.

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. Запам'ятайте видові пари дієслів:

будувати

буду-ю, -еш, -ють

Будуй(те)!

забудовувати

забудову-ю, -еш, -ють

Забудовуй(те)!

дбати

дба-ю, -еш, -ють

Дбай(те)!

вибирати

збудувати що?

збуду-ю, -еш, -ють

Збудуй(те)!

забудувати

забуду-ю, -еш, -ють

Забудуй(те)!

подбати про кого? про що?

подба-ю, -еш, -ють

Подбай(те)!

вибрати

вибира-ю, -єш, -ють

Вибирай(те)!

збирати

збира-ю, -єш, -ють

Збирай(те)!

нагадувати

нагаду-ю, -єш, -ють

Нагадуй(те)!

переходити

переходж-у, переход-ши, -ять

Переходь(те)!

користуватися

користу-юся, -єшся, -ються

Користуйся! Користуйтеся!

залишати

залиша-ю, -єш, -ють

Залишай(те)!

зберігати

зберіг-а-ю, -єш, -ють

Зберігай(те)!

вибер-у, -єш, -уть

Вибери! Виберіть!

зібрати кого? що?

збер-у, -єш, -уть

Збери! Зберіть!

нагадати кому? що? про кого? про що?

нагада-ю, -єш, -ють

Нагадай(те)!

перейти куди? до кого? від кого?

перейд-у, -єш, -уть

Перейди! Перейдіть!

скористатися чим?

скористу-юся, -єшся, -ються

Скористуйся! Скористуйтеся!

залишити кого? що?

залиш-у, -иш, -ать

Залиш(те)!

зберегти

збереж-у, -єш, -уть

Збережи! Збережіть!

II. Виберіть праворуч певний вид дієслова і напишіть його на місці крапок.

1. У нашому місті почали ... метро. Зараз тут ... першу лінію. Нещодавно у парку ... молодіжний театр. Коли я був дитиною, я любив ... палаци з піску. Не ... тут нічого!	будувати — збудувати
2. Київ почали ... на високій горі. Будівельники цілком ... цей район. Не ... ці землі! Тут краще посіяти хліб.	забудовувати — забудувати
3. Кожен батько повинен ... про свою сім'ю. Ти вже ... про своє майбутнє? Люди, які не ... про своє здоров' в'я, часто хворіють. Діти мають ... про старих батьків. Ви зовсім не ... про своє місто.	дбати — подбати
4. Минулого року ми ... добрий врожай. Діти ... свої речі і можуть вирушати в дорогу. Чому ви не ... вро- жай, щоб нічого не загубити.	збирати — зібрати
5. Будь ласка, ... мені, коли день народження Андрія. Я завжди забуваю привітати його вчасно. Спочатку я не міг ..., як його ім'я, а потім ... . Не ... мені про це. Я все добре пам'ятаю.	нагадувати — нагадати
6. Не ... цими фарбами! Вони дуже шкідливі. Я ... наго- дою і заїхав до батька. Мій маленький братик ... тим, що мене не було вдома, і взяв мої фарби. Мій дідусь має вже 70 років, але ще жодного разу не ... допомо- гою лікаря.	користуватися — скористуватися

7. Я знаю, що можу залишитися без роботи, але ... нецікаву роботу. Не ... дітей без нагляду! Я ніколи тебе не ... одну. Поїдемо разом. ... цю розмову!
8. Ми ... цей хліб до нового врожаю. Ці документи треба ... обов'язково! Я ... ці старі фотографії для внуків. Допоможіть мені ... ці речі!

залишати — залишити

зберігати — зберегти

III. а) Знайдіть слова, що мають спільний корінь, і випишіть їх у рядки.

державний, міць, укріплення, ворог, князь, будувати, кохати, красуня, князювання, зміцнення, укріпити, ворогувати, краса, будинок, княжий, забудова, кохання, ворожий, княгиня, малювати, красуватися, будівельник, закоханий, забудовуватися, прикрашати, одержати, міцний, укріплений, князівство, князувати, будівля, держава, малюнок, красивий, вороженча, княжич, мальовничий, відбудова.

б) Перевірте себе, чи правильно ви розумієте значення слів, що мають спільний корінь.

Напишіть ці слова замість крапок.

держава, державний, одержати, держати

Михайло Грушевський — видатний історик та ... діяч України. Україна — велика ... . Я хотів би ... право жити у вашій країні. Не ... у серці зла.

будинок, будівля, будувати, забудова, будівельник, забудовувати(ся), відбудова, відбудовувати.

Мій батько ... . Він ... метро. У Києві багато прекрасних ... . Наш ... розташований недалеко від університету. ... цього району ще не починалася. Поступово розпочне ... новий район. Цей палац закінчили ... минулого тижня. Після війни кияни працювали на ... свого міста. Місяць тому почалася ... старого замку.

укріплення, укріпити, укріплений

Князь Данило дбав про ... міста. Він добре ... свій замок. Добре ... Львів витримав багато ворожих нападів.

князь, князувати, князювання, княжий

Володимир Великий — один з найвидатніших князів древньої Русі — України. Він ... у XII столітті. Львів був заснований за часів ... Данила Галицького. Серце древнього Львова — ... замок.

краса, окраса, красуватися, прикрашати, краса, прекрасний

Львів'яни люблять своє місто і ... його. У центрі Львова ... чудова писанка. Княжий замок є ... міста. На базарі можна купити ... вироби з дерева та металів. Композитори і поети написали багато пісень про ... свого краю.

міць, міцний, зміцнювати, зміцнення

Кожен народ дбає про ... своєї держави. У Києві було багато ... укріплень. Вам треба ... своє здоров'я. Головне завдання нашого часу є ... міжнародних відносин.

IV. *Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.*

Львів — одне з (найстаріше місто України). Київ — одне з (мальовниче місто України). Національний університет ім. Тараса Шевченка — один з (найвідоміший університет країни). Львів був заснований близько (1250, рік). Нова ера розпочалася близько (2, тисяча, роки). Серце (Київ) — Хрещатик. Серце (Львів) — Княжий замок. Довкола (князівський палац) почали рости інші споруди. Князь Данило дав місту ім'я (свій улюблений син Лев). Він дбав про захист Львова від (зовнішні вороги). Князь вибрав для (забудова) міста мальовничий куточок серед (гори). Тут сходилися торговельні шляхи зі (схід) на захід, із (північ) на південь. Незабаром місто Лева стало містом (ремісники, майстри та купці). Це місто не давало (спокій) сусідам. Місто переходило з рук до рук (різні правителі). Львів у різні часи входив до складу (Австрія, Німеччина, Польща, Угорщина та Росія). Кожен народ залишив у місті багато (історичні та архітектурні пам'ятки). Тут багато (укріплення, релігійні храми, культурні та урядові установи). Львів — центр (прикладне та декоративне мистецтво краю). Тут можна придбати різні вироби з (дерево, шкіра, метал, хутро, глина).

Завдання 64. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі. Прочитайте кримську легенду. Скажіть, чому померла Деляре?

ФОНТАН СЛІЗ

(*легенда*)

Жив у Криму жорстокий хан Гірей. У (кожна людина) є серце. Без (серце) людини не буває. Про Гірея казали, що він не має (серце), що замість (серце) у нього камінь.

Але прийшла до (хан) старість, стало слабнути серце (хан).

Одного разу старий хан побачив дуже гарну дівчину. Її звали Деляре.

І вперше в житті хан відчув, що серце може кохати й радіти, що воно не кам'яне, а живе.

Але Деляре не любила (хан). Не змогла вона жити в неволі. Невдовзі померла вона від (горе і туга).

В кінці життя важко кохати. Від (таке кохання) завжди болить серце. А коли кохана йде з (життя), серце плаче від (біль). Важко стало великому хану.

Покликав він майстра і сказав йому:

— Зроби так, щоб камінь заплакав, щоб камінь крізь віки проніс моє горе.

— Камінь не може плакати, — відповів майстер, — Але якщо ти заплакав, хане, то й камінь заплаче.

Довго думав майстер, як з (камінь) зробити людські сльози. Потім зробив з (білий мармур) квітку, а в середині (квітка) — людське око; падають з (він) важкі краплі (вода), як сльози.

... У Криму до (цей час) стоїть палац (хан). У (палац) є фонтан з (білий мармур) і плаче камінь, плаче з ранку до вечора, вдень і ночі, плаче роки, віки ...

Запам'ятайте вирази:

Людина без серця.
Серце не камінь.
Піти (йти) з життя.

Жити в неволі.
Пронести (щось) крізь віки.
З (від) ранку до вечора.

Запам'ятайте форми дієслів:

	(за)плакати	к → ч	по(кликати)
я	(за)плач-у		я (по)клич-у
ти	(за)плач-еш		ти (по)клич-еш
він	(за)плач-е		він (по)клич-е
ми	(за)плач-емо		ми (по)клич-емо
ви	(за)плач-ете		ви (по)клич-ете
вони	(за)плач-уть		вони (по)клич-уть

Завдання 65. а) Перекажіть легенду.

б) Розкажіть (напишіть) легенду, відому серед вашого народу.

§ 3. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ

Завдання 1. Ознайомтеся з головними функціями знахідного відмінка.

Знахідний відмінок (кого? що?)

Запитання	Головні функції	Приклади
у на про Кого? Що?	1. а) Об'єкт дії (особа чи предмет, на який спрямована дія). б) Об'єкт інформації (мовлення).	Син схожий <i>на батька</i> , а дочка <i>на маму</i> . (<i>На кого</i> схожі син і дочка?) Його розповідь схожа <i>на правду</i> . (<i>На що</i> схожа його розповідь?)
На кого? (На що?) За кого? (За що?)	2. Порівняння або ознака суб'єкта.	Іван грає <i>у футбол</i> . (<i>У що</i> грає Іван?) Іван читає <i>книжку</i> . (<i>Що</i> читає Іван?) Ми зустріли <i>Івана</i> . (<i>Кого</i> ми зустріли?) Ми говоримо про <i>Івана</i> . (<i>Про кого</i> ми говоримо?) Він робить це краще <i>за маму</i> . (<i>За кого</i> краще він це робить?)

Коли? (У який день?)	3. Час.	Це було у вівторок чи в середу. (Коли це було?) У який день це було?) Я приїхав тиждень (годину) тому. (Коли я приїхав?)
Коли? Скільки часу? (Як довго?) За який період? (За скільки часу?) На який період? (На скільки часу?)		Ми відпочивали весь день (цілу зиму). (Скільки часу ми відпочивали?) Я прочитав цю статтю за годину. (За скільки часу я прочитав цю статтю?) Я взяв цю книжку на один день (на одну годину). (На який період я взяв цю книгу?) Ми поїхали відпочивати у Крим на все літо. (На який період ми поїхали відпочивати?) Ми повернемося за(через) тиждень. (Коли? За(через) який час ми повернемося?)
Куди?	4. Напрямок руху (дії).	Іван пішов у їдальню. (Куди пішов Іван?) Робітники йдуть на завод. (Куди йдуть робітники?)

Завдання 2. Поставте запитання до виділених слів. Визначте їх функцію у реченні.

Зразок: 1. Ми вивчаємо українську мову.

Що ми вивчаємо? (Об'єкт дії).

2. Хлопці пішли на стадіон.

Куди пішли хлопці? (Напрямок руху).

Я перший раз зустрічав Новий рік без батьків. Тиждень тому я приїхав до Києва. Мій брат повернувся на батьківщину. Мої друзі поїхали в університетську бібліотеку. У новорічну ніч я був у друзів. У п'ятницю у нас буде екзамен. Мій товариш через годину буде у Москві. Він долетів до Москви за годину. За (через) годину я буду вдома. Він прийшов на годину раніше. Я прочитаю це оповідання за годину. Він писав цю вправу цілу годину. Ми будемо відпочивати на морі все літо. Весь вечір ми розмовляли про тебе. Я розповідав своїм друзям про своє місто. Розповідь мого друга була схожа на правду. Ця історія схожа на казку. Мій брат старший за мене на 5 років.

Завдання 3. Напишіть свої приклади на всі функції знахідного відмінка.

Завдання 4. Прочитайте приклади, що є в таблиці. Згадайте головні запитання, на які відповідає знахідний відмінок.

Називний відмінок (хто? що?)	Знахідний відмінок (кого? що?)
1. Що це? Це текст.	1. Що слухає Віктор? Віктор слухає текст.
2. Хто це? Це викладач.	2. Кого слухає Віктор? Віктор слухає викладача.

Завдання 5. Поставте запитання до підкреслених слів.

- Зразок:**
1. *Рамон слухає викладача*
Кого слухає Рамон?
  2. *Марта слухає музику.*
Що слухає Марта?

Віктор читає вірші. Оленка слухає його. Лал купив підручник української мови. Я давно бачив Лала. Я знаю Андрія Петренка. Він викладає літературу. Мамаду часто згадує маму. Нідаль згадав слово, яке забув. Я забув граматику, а Марта слова. Ми купили російсько-український словник. Студенти подивились балет. Наші друзі закінчили роботу. Вони перекладають нові слова. Викладач пояснює граматику. Олесь слухає музику, а Оленка дивиться балет.

Завдання 6. Прочитайте приклади. Порівняйте закінчення іменників неістот у називному і знахідному відмінках однини і множини.

Називний відмінок		Знахідний відмінок	
	Що це?		Що він має?
Це	підручник	Він має	підручник
	олівець		олівець
	клей		клей
	молоко		молоко
	прізвище		прізвище
	ім'я		ім'я
	ручк-а		ручк-у
	пісн-я		пісн-ю
	річ		річ
	квіти		квіти
	овочі		овочі
	мрії		мрії

Зверніть увагу! Запам'ятайте!

що? називний		що? знахідний	
	<ul style="list-style-type: none"> —а —я]—ь— 		<ul style="list-style-type: none"> —у —ю]—ь—
	що? називний	=	що? знахідний

Завдання 7. а) Попросіть у товариша предмет, якого у вас немає.

Зразок: *Дай(те), будь ласка, олівець.*

Слова: Підручник, словник, книжка, журнал, олівець, дзеркало, ручка, зошит, текст, чашка, склянка, домашнє завдання, крейда, гумка.

б) Попросіть у їдальні страву, яка вам сподобалась.

Зразок: — *У вас є борщ?*

Слова: Борщ, м'ясо, рис, капуста, салат, сметана, пепсі-кола, квас, сік, кава, булочка, кекс, хліб, гуляш, котлета, шніцель, голубці, макарони, суп, молоко, вареники, курка, сосиски, яєчня.

Завдання 8. Побудуйте діалоги за зразком.

Зразок: *Борщ. Суп. Кава. Молоко.*

— *Ви будете їсти борщ чи суп? — Ви будете пити каву чи молоко?*

— *Борщ (суп), якщо можна. — Каву (молоко), якщо можна.*

Слова: 1. М'ясо, риба. 2. Салат, овочі. 3. Курка, яєчня. 4. Чай, кава. 5. Вареники, котлети. 6. Молоко, кефір. 7. Пиво, вода. 8. Фрукти, морозиво. 9. Вода, сік. 10. Картопля, капуста.

Завдання 9. Дайте інформацію про те, що роблять (зробили) ваші друзі.

Зразок: *Рамон (учити) уроки.*

Рамон учить уроки.

Слова: Марта (учити) вирази; Ахмед (читати) книжка; Мамаду (слухати) музика; Марія (вивчати) література; Нідаль (любити) географія; студенти (згадувати) батьківщина; Сашко (знати) історія; ми (дивитися) цікавий фільм; вони (слухати) опера; вона (робити) гімнастика; ми (закінчити) робота; дівчата (купити) обнови; хлопці (вслати) телеграма; друзі (надіслати) посилка; ми (отримали) листи; наш земляк (перекладати) текст.

Завдання 10. Дайте (напишіть) відповіді на запитання.

Зразок: *Що він читає? (книжка)*

Він читає книжку.

Що він вивчає? (міжнародне право, економіка). Що викладає цей викладач? (математика та інформатика). Що написав Джон? (лист). Що читає Рамон? (вірші). Що ти купив? (олівець, ручка і блокнот). Що отримала Марта? (телеграма від мами). Що робить Мамаду? (домашнє завдання). Що дивився Рамон? (цікавий фільм). Що пояснює викладач? (нові слова і граматика). Про що думає Мамаду? (екзамени і заліки). Про що мріє Рамон? (подорож до Полтави). Що оглядають студенти? (новий район).

Завдання 11. Прочитайте приклади, що є у таблиці. Запам'ятайте слова, з якими вживаються прийменники *на*, *у* або *в*.

КУДИ ВИ ЙДЕТЕ (ЇДЕТЕ)?

<i>на</i>	<i>у(в)</i>
на північ, на південь, на захід, на схід, на батьківщину	у(в) країну, у(в) район

на факультет, на лекцію, на екзамен, на урок	у(в) клас, у(в) школу, у(в) групу, у(в) університет
на фабрику, на завод, на пошту, на телеграф	у(в) село, у(в) магазин
на зупинку, на станцію, на вокзал	у(в) лікарню, у(в) поліклініку, у(в) аптеку
на майдан, на вулицю, на море, на річку, на Дніпро, на пляж, на озеро, на природу	у(в) місто, у(в) центр, у(в) гуртожиток, у(в) село
на балет, на концерт, на футбол, на виставку, на прогулянку	у(в) музей, у(в) цирк, у(в) кіно у(в) театр, у(в) подорож
на Урал, на Кавказ, на Кубу	у(в) Україну, в Росію, у(в) Донбас, у(в) Крим, у(в) Сибір

Запам'ятайте правила вживання прийменників “в” та “у”

- I. а) приголосний + у + приголосний
Він пішов **у** гастроном.
- б) на початку речення: у + приголосний
У Київ приїхали з Америки.
- в) голосний /приголосний + у — в(ф), льв, св, тх, хв
Він поїхав **у** Львів
Вона поїхала **у** Вінницю.
Ми ходили **у** філармонію
Вона повернулася **у** свій дім.
Я їду **у** твоє місто.
- г) (..., -:) + у + приголосний
Він поїде **у** Київ, **у** Львів, **у** Москву.
- II. а) голосний + в + голосний
Він піде **в** універмаг.
- б) на початку речення: в + голосний
В Одесу поїде батько.
- в) голосний + в + приголосний
але не в(ф), льв, св, тв, хв
Вона пішла **в** школу.

Завдання 12. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі. Виберіть потрібний прийменник (*в, на, у*). Поясніть свій вибір.

Зразок: *Моя дочка пішла ... (перший клас).*

Моя дочка пішла в перший клас.

Сьогодні ми підемо ... (оперний театр). Ти вчора ходив ... (читальний зал). Вони йдуть ... (бібліотека). Самір пішов ... (аптека). Марта і Рамон ідуть ... (стадіон). Вони ідуть ... (південь). Нідаль пішов ... (Факультет). Лал поїхав ... (центр). Мамаду пішов ... (університет). Лал поїхав ... (центр). Ти поїдеш ... (театр)? Ви підете ... (музей) ... (екскурсія). Мій товариш іде ... (Урал) і ... (Кавказ). Мої друзі поїхали ... (Куба). Влітку студенти поїдуть ... (Крим). Сашко вступив ... (університет) ... (факультет журналістики).

Завдання 13. Прочитайте зразки, побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: *бібліотека /читальний зал*

— *Куди йдеш (їдеш)?*

— *У бібліотеку. А ти?*

— *А я в читальний зал.*

Слова: факультет/урок; аудиторія/лінгафонний кабінет; лекція /гуртожиток; музей/театр; екскурсія/стадіон; центр/лікарня; аптека/пошта; телеграф/поліклініка; магазин/балет; виставка/цирк; прогулянка/подорож: по Україні; Москва/Крим; Санкт-Петербург/Берлін; Франція/Німеччина; північ/батьківщина.

— *Коли буде контрольна робота;*

— *У п'ятницю (вівторок).*

Завдання 14. Побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: *екзамен/понеділок*

— *Коли буде екзамен з української мови?*

— *У понеділок.*

Слова: Контрольна робота /середа; екзамен/вівторок; урок історії/ четвер; лекція з міжнародного права /п'ятниця; лабораторна робота /субота; відеофільм /понеділок; екскурсія / неділя

Як довго (скільки часу) ви писали вправи?

— Цілу годину.

Скільки часу? (Як довго?)	
Цілий (весь)	<div style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 5px;"> день ранок вечір тиждень місяць рік </div>
Ціле (все)	<div style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 5px;"> літо </div>
	<div style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 5px;"> Цілу (всю) зиму весну осінь добу неділю п'ятницю годину хвилину суботу середу </div>

Завдання 15. Дайте відповіді на запитання. Використайте слова, що стоять у дужках.

Зразок: — *Скільки часу ви відпочивали на морі? (цілий місяць)*

— *Ми відпочивали на морі цілий місяць.*

Скільки часу ви писали контрольну роботу? (ціла година). Скільки часу ви чекали листи? (цілий місяць). Скільки часу ви відпочивали (ціла доба). Скільки часу ви були на природі? (весь день). Скільки часу ви будете у батьків? (цілий місяць). Скільки часу ви вивчали українську мову? (цілий рік). Скільки часу ви вивчали інтенсивний курс? (вся осінь). Скільки часу хворів ваш друг? (ціла зима). Скільки часу ви були на півдні? (ціла весна). Скільки часу ви готувались до екзамену? (ціла неділя).

— *Коли* ви повернетесь у Київ?

— *Через* тиждень.

Коли?

<u>через</u> <u>за</u>	[день тиждень місяць рік	<u>через</u> <u>за</u>	[хвилину годину добу
---------------------------	---------------------------------------	---------------------------	--------------------------------

Завдання 16. Прочитайте приклади. Побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: *іти бібліотека/година*

а) — *Коли ти підеш у бібліотеку?*

— *Через годину.*

б) — *Коли ти звільнишся?*

— *За годину.*

Слова: йти (факультет) хвилину; закінчити читати (текст) година; закінчити складати (іспит) тиждень; приїхати (Москва) доба; поїхати (батьківщина) рік; отримати (диплом) місяць; йти (поліклініка) хвилину; повернутися додому (місяць).

— *Як швидко (за який час) ти зробиш цю роботу?*

— *За день.*

Завдання 17. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі.

Я напишу контрольну роботу за (година). Він прочитає цю книжку за (тиждень). Ми зробимо цю роботу за (рік). Я вивчу вірш за (хвилину). Я вивчив розмову за (місяць). Я добре відпочив за (літо).

— *На скільки* ти приїхав (поїдеш)?

— *На весь тиждень* (на все літо).

Завдання 18. Побудуйте аналогічні діалоги.

Слова: прийти/година; приїхати/літо; поїхати/місяць; прийти/хвилину; поїхати в Москву/ субота; приїхати до батьків/літо; поїхати до друга/тиждень; піти у гості/година; поїхати на прогулянку/цілий день; приїхати до брата/вся зима.

— *Коли* ти приїхав у Київ?

— *Тиждень* (годину) тому.

Завдання 19. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі.

Я прийшов на факультет (година) тому. Він прийшов до мене (хвилина) тому. Студенти приїхали у Київ (тиждень) тому. Ми почали вивчати українську мову (рік) тому. Ми склали екзамен (день) тому. Ми закінчили роботу (місяць) тому.

Завдання 20. Дайте відповіді на запитання. Використайте для відповіді слова, що стоять у дужках. Правильно виберіть прийменник “*на*”, “*за*”, “*через*”, де це потрібно.

Скільки часу ви вивчаєте українську мову? (місяць). На скільки ви приїхали до Києва? (тиждень). За скільки часу ти вивчив англійську мову? (рік). За скільки (який час) ти можеш прочитати цей текст? (година). Коли ми підемо на екскурсію? (тиждень). Коли ми поїдемо до Львова? (місяць). На скільки ми поїдемо до Львова? (тиждень). Коли ви повернулися до Києва? (місяць тому).

Завдання 21. Ознайомтеся з новими словами, які трапляться вам у тексті.

<i>Українські</i>	<i>Російські</i>
сюрприз (несподіванка)	сюрприз
повідомити <i>кого?</i>	сообщить
повідомляти <i>про що?</i>	сообщать
повідомлення	сообщение
довідкове бюро	справочное бюро
довідка <i>про що?</i>	справка
раптово	внезапно
(за)приятелювати з ким?	подружиться

Завдання 22. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

НОВОРІЧНИЙ СЮРПРИЗ

Кравчуки жили в Закарпатті. Микола Іванович — інженер. Раніше він працював на великому заводі, а тепер він пенсіонер. Його дружина теж на пенсії. Вони мають трьох дорослих синів, які живуть у різних містах. Сини часто писали листи своїм батькам і запрошували їх до себе в гості. Але Кравчуки любили свій Закарпатський край і не бажали нікуди їхати.

“Приїздіть до нас”, — відповідали вони своїм дітям. Але минулого року Кравчуки отримали листа з Києва. Старший син Андрій запросив батьків приїхати до нього в гості на Новий рік. Він написав, що недавно отримав чудову квартиру в новому районі і повідомив свою адресу.

Наближався Новий рік. Кравчуки вирішили приїхати на свято до старшого сина.

Вони приїхали до Києва ввечері, 31 грудня. Микола Іванович хотів зробити синові сюрприз — приїхати раптово, без повідомлення. Тому на вокзалі їх ніхто не зустрів.

Кравчуки вже сіли в таксі, коли раптом Микола Іванович згадав, що забув узяти з собою адресу сина.

Що робити в незнайомому місті? Куди їхати? Через кілька кодин настане Новий рік. Шофер таксі почув розмову Миколи Івановича і сказав: — Знаєте що, дорогі гості, давайте поїдемо зараз до мене. Мій робочий день вже скінчився. Дома у мене є гарна ялинка, моя

дружина приготувала смачну вечерю. Прийдуть друзі, і ми разом зустрінемо Новий рік. А завтра в довідковому бюро ми дізнаємося про адресу вашого сина і поїдемо до нього.

Кравчуки подумали і погодилися. За декілька хвилин вони були біля будинку шофера. Коли вони ввійшли у квартиру, за столом уже сиділи гості і з нетерпінням чекали господаря. Олександр, так звали шофера, познайомив старих з дружиною та своїми друзями. Усі тепло й привітно зустріли гостей із Закарпаття.

Новорічна ніч минула дуже весело. А вранці наступного дня Олександр разом зі старими у довідковому бюро дізналися про нову адресу сина і поїхали до нього.

Андрій дуже зрадів приїздові батьків, але здивувався, чому вони не повідомили його про свій візит. Батько розповів синові про “сюрприз”, і вони довго сміялися. Андрій подякував шоферові за увагу і гостинність і запросив його разом з дружиною на новосілля.

Так заприятелювали дві сім'ї. Тепер вони часто зустрічаються. Кравчукам сподобався Київ, і вони переїхали жити до Андрія.

а) Хто такі Кравчуки? Де вони жили до минулого року? Чи є у них діти? Чи писали діти батькам листи? Що вони писали в листах? Чому Кравчуки не бажали нікуди їхати? Від кого старі отримали листа минулого року? Про що писав Андрій? Що вирішили Кравчуки? Як вони вирішили їхати? Чому їх ніхто не зустрів на вокзалі? Що сталося, коли батьки сіли в таксі? Чому старі захвилювалися? Що запропонував їм шофер, коли почув їхню розмову? Що вирішили Кравчуки? Як їх зустріла дружина Олександра і його друзі? Як минула Новорічна ніч? Куди вони пішли вранці? Де вони дізналися адресу сина? Як їх зустрів Андрій? Чому він здивувався? За що Андрій дякував шоферові? Куди він запросив шофера з дружиною? Що сталося потім з Кравчуками?

б) Як ви гадаєте, чому вони переїхали жити до Києва? Що ви можете сказати про шофера, про його характер? Що б ви зробили, якби ви були шофером таксі? Чи зміг би шофер запросити Кравчуків до себе, якби у нього не скінчився робочий день? Що б ви запропонували Кравчукам у такому випадку?

Запам'ятайте вирази.

Приїхати без повідомлення.

Сидіти за столом.

Подякувати за гостинність (увагу, щедрість, доброту).

Вони заприятелювали.

Зробити сюрприз.

Завдання 23. Перекажіть цю історію від імені автора (Миколи Івановича Кравчука, шофера, Андрія).

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

1. *Випишіть у рядки спільнокореневі слова. Зробіть аналіз слів за будовою.*

Зразок: родина, родич, народитися.

Слова: знати, повідомлення, заприятелювати, згода, рости, гості, дізнатися, відомий, приїзд, друг, гостинність, погодитися, їздити, дорослий, приїздить, довідковий, друзі, гостинний,

дружній, вирости, знайомий, розповідати, гостювати, дружина, угода, довідатися, зріст, знатний, розповідь.

2. Напишіть запитання до дієслів, а також слова, з якими вони вживаються. Складіть речення з цими словосполученнями.

Зразок: приготувати

приготувати що? для кого?

Я приготував для друга сюрприз.

Продовжуйте: запросити, отримати, зробити, повідомити, дізнатися, чекати, подякувати.

3. Виберіть потрібне дієслово і напишіть його у правильній формі:

Щороку я (їхати — їздити) відпочивати до бабусі на село. А цього літа я не (їхати—їздити) до неї. Ми з батьками вирішили (їхати—поїхати) відпочивати на море. Батьки купили квитки у санаторій і ми (їхати—поїхати) у Крим. Ми (їхати—поїхати) туди цілий день. Я уперше (їхати—поїхати) на море, тому я дуже хвилювався. Ми (їхати—приїхати) на вокзал вранці. До моря потрібно було ще (їхати—їздити) на таксі або автобусом. Ми (їхати—поїхати) туди автобусом. Коли ми (їхати—приїхати) до санаторію, була вже друга година дня. Море було чудове. Я відразу (йти—піти) купатися. Вода була чудова, і я не хотів (йти—піти) до кімнати. Ми (йти—ходити) купатися кілька разів на день. Коли ми (їхати—приїхати) додому, мої друзі не впізнали (я). Вони сказали, що я дуже виріс і став зовсім дорослий. Тепер я буду (їхати—їздити) на море щороку.

4. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі:

Нещодавно у (Сашко) був день народження. Він (запрошувати—запросити) на святковий обід (свої друзі). У цей день Сашко (одержувати—одержати) багато (подарунки). Андрій (дарувати—подарувати) йому книжку, Олесь приніс нові шахи, а Оксана подарувала (він) квитки у цирк. Друзі (вітати—привітали) Сашка з (день народження) і (бажати—побажати) (він) щастя, здоров'я, успіхів. Потім вони танцювали і грали у різні ігри. День народження (Сашко) пройшов дуже весело. Сашко був дуже радий (свої друзі). Коли всі пішли додому, Сашко читав нову книжку. У (книжка) йшлося про життя (велика українська письменниця Леся Українка). Сашко багато нового дізнався про (Леся Українка). Він був дуже радий (подарунок). А в (неділя) він разом з (Оксана) ходив до цирку. Вистава була дуже цікава. Сашко весь час (сміятися). (Він) дуже сподобався подарунок (Оксана).

Завдання 24. Прочитайте приклади в таблиці. Згадайте форми іменників, що означають неістот, та форми прикметників, порядкових числівників і присвійних займенників, що вживаються з ними у множині.

I.	<u>Що ми бачимо?</u> <u>Про що розповідаємо?</u>
<p>Ще</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> парки будинки вулиці площі будівлі музеї міста моря </div>	<p>Ми бачимо Ми розповідаємо про</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> парки будинки вулиці площі будівлі музеї міста моря </div>

- II. Це які (чий, котрі) будинки ...?
 Це нові (мої, твої, наші, ваші, ці, ті, перші, треті) будинки.
 - Які (чий, котрі) будинки ми бачимо?
 - Ми бачимо нові (мої, твої, наші, ваші, ці, ті, перші, треті) будинки.

Завдання 25. Прочитайте текст. Поставте запитання до виділених слів.

Визначте відмінок (називний чи знахідний).

Рамон і Марта люблять подорожувати. Під час подорожі вони мають можливість бачити нові країни, міста, села, чудові куточки нашої великої планети! Кожен народ має свої звичаї, свої традиції. Всі люди різні, але майже всі вони однаково думають про мир, щастя, спокій і кохання. Недавно Рамон і Марта їздили до *Полтави*. Про свої враження вони написали у статті до інститутської газети. Ці міста і села я добре знаю. Ці чудові куточки нашої країни є на фотографіях. *Мир, щастя, спокій* — мрія всіх матерів.

Завдання 26. Прочитайте ряди слів. Складіть з них речення.

Зразок: *На, стіл, лежати, нові, чудові, журнали.*

На столі лежать нові чудові журнали.

Продовжуйте: Я, багато, подорожувати і бачити, різні країни. Я, вже, бачити, ці, чудові, куточки. Я, мріяти, про, нові, альбоми. Студенти, написати, оповідання, про, свої, мрії. Ми, хотіти, купити, українсько-англійські словники. Німецько-в'єтнамські словники, вчора, бути, у, кіоск.

Завдання 27. Прочитайте приклади у таблиці. Зверніть увагу на форми особових займенників у знахідному відмінку.

<i>Хто це?</i>	<i>Кого вони знають?</i>	<i>Про кого вони розповідають?</i>																					
Це <table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td><i>я</i></td></tr> <tr><td><i>ти</i></td></tr> <tr><td><i>він</i></td></tr> <tr><td><i>вона</i></td></tr> <tr><td><i>ми</i></td></tr> <tr><td><i>ви</i></td></tr> <tr><td><i>вони</i></td></tr> </table>	<i>я</i>	<i>ти</i>	<i>він</i>	<i>вона</i>	<i>ми</i>	<i>ви</i>	<i>вони</i>	Вони знають <table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td><i>мене</i></td></tr> <tr><td><i>тебе</i></td></tr> <tr><td><i>його</i></td></tr> <tr><td><i>її</i></td></tr> <tr><td><i>нас</i></td></tr> <tr><td><i>вас</i></td></tr> <tr><td><i>їх</i></td></tr> </table>	<i>мене</i>	<i>тебе</i>	<i>його</i>	<i>її</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>	<i>їх</i>	Вони розповідають про <table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td><i>мене</i></td></tr> <tr><td><i>тебе</i></td></tr> <tr><td><i>нього</i></td></tr> <tr><td><i>неї</i></td></tr> <tr><td><i>нас</i></td></tr> <tr><td><i>вас</i></td></tr> <tr><td><i>них</i></td></tr> </table>	<i>мене</i>	<i>тебе</i>	<i>нього</i>	<i>неї</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>	<i>них</i>
<i>я</i>																							
<i>ти</i>																							
<i>він</i>																							
<i>вона</i>																							
<i>ми</i>																							
<i>ви</i>																							
<i>вони</i>																							
<i>мене</i>																							
<i>тебе</i>																							
<i>його</i>																							
<i>її</i>																							
<i>нас</i>																							
<i>вас</i>																							
<i>їх</i>																							
<i>мене</i>																							
<i>тебе</i>																							
<i>нього</i>																							
<i>неї</i>																							
<i>нас</i>																							
<i>вас</i>																							
<i>них</i>																							

Завдання 28. Поставте займенники, що стоять у дужках, у потрібній формі.

- (Я) звать Олег, а (вона) Ольга. Як (ти) звать? (Він) звать Віктор. Як (ви) звать? Як (вони) звать? (Хто) звать Віктор?
- Це моя мама. Я дуже люблю (вона). Це мій товариш. Я давно знаю (він). Я бачив (вони) на перерві. Де ви зустріли (ми)? Коли ви згадували (вона)? Ви забули (я)? Лікар уважно оглянув (ти). (Хто) ви запросили на обід? Послухай (вони)! Про (хто) ти думаєш? (Хто) ти любиш?

Завдання 29. Прочитайте приклади. Порівняйте закінчення іменників, що означають назви істот, у називному і знахідному відмінку однини.

<i>Називний відмінок</i>		<i>Знахідний відмінок</i>	
<u>Хто це?</u>		<u>Кого ви бачите?</u> Про кого ви розповідаєте?	
 товариш батько іноземець] герой] Микол-а дівчин-а Марі-я Гал-я мат-и	Ми бачимо Ми розповідаємо про	 товариш-а батьк-а іноземц-я геро-я Микол-у дівчин-у Марі-ю Гал-ю мат-ір	

Запам'ятайте закінчення іменників у знахідному відмінку однини.

<i>Чоловічий рід</i>		<i>Жіночий рід</i>	
<i>Називний</i>	<i>Знахідний</i>	<i>Називний</i>	<i>Знахідний</i>
—, — о — ь], — й]	— а — я	— а → — я →	у ю
Але: Микол-а → Микол-у		Але: Ма-ти → мат-ір	

Завдання 30. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Сьогодні я не бачив (Віктор). Я давно не бачив (Сашко і Галина). Вчора я зустрів (Марія і Роман). Я не знаю (Микола Попович). Ти знаєш (Андрій Петров). Ми запросили у гості (викладач). Студенти запросили на вечір (письменник і письменниця).

Завдання 31. Прочитайте приклади. Побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: директор/секретар.

- Ти бачив директора?
- Кого? Директора? Не бачив.
- А секретаря?
- І секретаря не бачив.

Слова: лікар/медсестра; Віктор/Оксана; викладач/перекладач; комендант/кастелянша; бібліотекар/секретарка; екзаменатор/асистент; Сашко/Оленка.

Зразок: писати /мати/бабуся

- Ти про кого пишеш?
- Про матір. А ти?
- Про бабуся.

Слова: батько/дідуся; брат/сестра; друг/земляк; товариш/приятель; Джон/Амалія; тітка/дядько; син/донька.

— *На кого ти схожий?*

— *На тата, (дідуся, маму, бабусю).*

Завдання 32. Прочитайте приклади. Побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: а) — *На кого він схожий?*

— *На тата. А вона?*

— *На маму.*

Слова: дідуся/бабуся; мати/батько; дядько/тітка; Андрій/Марія; Олесь/Наталка; артист/спортсменка; журналіст/балерина; дипломат/журналістка.

б) — *Він старший за /Сашко?*

— *Так він старший за нього.*

Андрій старший за /Олесь? Оксана краща за /сестра? Микола добріший за /Андрій? Василь здібніший за /Петро? Роман уважніший за /Василь? Ірина розумніша за /Галя? Тато старший за /мама?

Завдання 33. Прочитайте приклади, що в таблиці. Згадайте закінчення іменників, що означають істот, у називному та знахідному відмінках множини.

<i>Рід</i>	<i>Називний відмінок</i>	<i>Знахідний відмінок</i>
<p><i>чоловічий</i></p> 	<p>Хто? брат-<i>и</i> учител-<i>і</i> друз-<i>і</i> геро-<i>ї</i> клян-<i>и</i></p>	<p>Кого? брат-<i>ів</i> - <i>ів</i> учител-<i>ів</i> друз-<i>ів</i> геро-<i>їв</i> - <i>їв</i> клян -</p>
<p><i>жіночий</i></p> 	<p>подруг-<i>и</i> учениц-<i>і</i> дочк-<i>и</i> студентк-<i>и</i> сестр-<i>и</i> мат-<i>ер-і</i></p>	<p>подруг учениць дочок студенток сестер мат-<i>ер-ів</i></p>

Запам'ятайте іменники, що мають закінчення *-ей*

Називний відмінок

гост-*і*

діт-*и*

люд-*и*

Знахідний відмінок

гост-*ей*

діт-*ей*

люд-*ей*

Завдання 34. Замініть форми однини на множину.

Зразок: *Він зустрів брата.*

Він зустрів братів.

Я люблю сестру. Ми чекаємо сина. Учителька зустріла ученицю. Мати часто розповідає про дочку. Вони часто думають про матір. Ти запросив викладача. Петро написав статтю про шахтаря. Я дуже люблю брата. Батько знає перекладача. Туристи зустріли киянина.

Завдання 35. Дайте відповіді на запитання.

Зразок: — Ти зустрів земляків?

— Кого? Земляків? Звичайно, зустрів.

Слова: Зустріти (студенти, викладачі, учителі, гості, діти); бачити (батьки, сестри, друзі, брати); запросити (земляки, студенти, перекладачі, дипломати, економісти, політики); любити (брати, сестри, батьки, родичі).

Завдання 36. Запишіть нові слова, які трапляються вам у тексті.

<i>Українські</i>	<i>Російські</i>
втрачати — втратити <i>що?</i>	терять — потерять
зір	зрение
очний, <i>-а, -е, -і</i>	гразной
хвороба, <i>-и</i>	болезнь
доброзичливий, <i>-а, -е, -і</i>	доброжелательный
розплющувати — розплющити <i>що?</i>	открывать — открыть
халат- <i>и</i>	халат
схилитися — схилитися <i>над ким? над чим?</i>	склоняться — склониться

Завдання 37. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

ЗОЛОТІ РУКИ

Ви знаєте, які руки бувають у лікаря? Сильні, як руки батька, та ніжні, як руки матері. Сергій добре знає ці руки. Вони подарували йому здоров'я.

Сергій народився в Україні, у маленькому селі, у родині агронома. Він добре навчався в школі, любив грати у футбол та шахи, любив музику, але найбільше йому подобалася фізика. Щодня його можна було бачити у шкільній фізичній лабораторії. Учитель фізики говорив, що Сергія чекає велике майбутнє.

Коли Сергій навчався в десятому класі, він тяжко захворів і втратив зір. Сергій нічого не бачив. Кожного дня до нього приходив лікар, оглядав його, але чомусь мовчав.

Одного разу, після огляду, лікар сказав: Сергію, тобі потрібно зробити операцію. Ти повинен знати, що це складна операція. Зробити її можуть тільки в Одесі. Там є клініка очних хвороб імені В.П. Філатова.

І ось Сергій приїхав до Одеси. Він добре знав це місто, бо кілька разів відпочивав тут улітку. Він любив сидіти на березі моря і дивитися на кораблі, які приходили сюди з різних країн світу. Він любив тихі, зелені вулиці Одеси, її парки, музеї, чудовий оперний театр. Але тепер все це було лише в минулому.

Сергій і раніше знав, що в Одесі є прекрасна клініка очних хвороб, але познайомився з нею тільки зараз.

Він дізнався про те, що в цій лікарні працював відомий учений професор В.П. Філатов, який робив складні операції. Тепер його справу продовжують учні.

У лікарні Сергія зустріли уважні доброзичливі лікарі та медичні сестри. Лікар, який оглядав Сергія, сказав, що все буде добре, і незабаром він побачить свій дім, сім'ю, школу, друзів.

Через тиждень Сергію зробили операцію. Нарешті настав день, коли лікар сказав: "Сергію, можеш розплющити очі". Коли Сергій розплющив оці, він побачив велику світлу кімнату, людей у білих халатах, лікаря, що схилився над ним, і його руки, руки, що повернули йому зір. Тепер він зрозумів, що означають слова "золоті руки".

Хто такий Сергій? Де він народився? В якій родині? Як він вчився у школі? Які предмети він любив найбільше? Що він любив робити у вільний час? Що говорив про Сергія учитель фізики? Що сталося з Сергієм, коли він навчався в десятому класі? Що сказав Сергієві лікар після огляду? Де знаходиться відома клініка В.П. Філатова? Хто такий Філатов? Чи був раніше Сергій в Одесі? Чи любив він це місто? Що чув Сергій про клініку В.П. Філатова? Які лікарі та сестри зустріли там Сергія? Що йому сказав лікар після огляду? Як пройшла операція (вдало чи невдало)? Чи повернули лікарі зір Сергієві? Що він побачив, коли розплющив очі? Як ви гадаєте, чи зміг Сергій займатися фізикою? Як склалося його майбутнє життя? Скажіть, у яких випадках можна сказати: "У нього (у неї) "золоті руки"?"

Запам'ятайте вирази:

Раптом він захворів. Це була складна хвороба.

Він хворів довго (недовго).

Це хвора людина. ≠ Це здорова людина.

Він (вона) весь час хворіє. = У нього погане здоров'я.

У нього (у неї)	]	хвора печінка. ≠	У нього	]	здорова печінка.
		хворий шлунок.			здоровий шлунок.
		хворе серце.			здорове серце.
		хворі очі.			здорові очі.

Він втратив зір. ≠ Йому повернули зір.

Він нічого не бачив.

Він дивився, але нічого не бачив.

Завдання 38. Перекажіть текст від імені автора (Сергія).

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

1. Перепишіть речення. Вставте пропущені слова: здоровий, здоров'я, захворіти, хворіти, хворий, хвороба.

Мишко ... хлопчик. У нього дуже ... серце. Він ..., коли йому було 10 років. Він ... вже багато років. У нього серйозна ...

2. Утворіть словосполучення.

Зразок: ... організм

Хворий організм

Слова: ... чоловік, ... дитина, ... батько, ... мати, ... діти, ... легені, ... очі, ... горло, ... шлунок, ... ноги, ... печінка, ... нирки, ... природа, ... дерево.

3. Вставте замість крапок потрібні слова.

1. Сьогодні на вулиці ... погода: дуже ... вітер.
2. Студенти були дуже ..., тому вони зрозуміли новий матеріал.
3. Я хочу почути ... голос моєї мами.
4. Це завдання дуже ... для мене.
5. Я знаю цю людину: це ... актор.

Слова: поганий, сильний, складний, відомий, уважний, ніжний.

4. Напишіть замість крапок потрібне дієслово.

1. Мій друг ... в 1970 році в Парижі
2. Вчора був його день народження. Ми ... йому квіти та цікаві книжки.
3. Він сказав, що йому ... ці подарунки.
4. Студенти були вчора на футболі. Гра була дуже цікава. Тому після матчу наші уболівальники ... голос, і сьогодні на уроці вони ...
5. Марта загубила гаманець у буфеті. На щастя, її подруга знайшла його і ... гаманець Марті.
6. Минулого тижня Андрій прочитав книгу і ... її до бібліотеки. Він ... багато про що з цієї книги.
7. Син спав, а мати ... над ним і лагідно дивилася на своє дитя. Вона ... коли він прокинеться.

Слова: втратити, народитися, захворіти, подібати, мовчати, подарувати, повернути, дізнатися, чекати, схилитися.

5. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі. Вставте, де потрібно, прийменник.

Я добре знаю ... (ніжні руки матері). Лікар подарував мені ... (здоров'я й віра). Мій товариш добре грає ... (футбол та шахи). Я люблю ... (опера), а мій старший брат найбільше любить ... (література та історія). Це здібний студент. (Він) ... чекає велике майбутнє. Коли Іван був малий, він втратив ... (слух). Він давно не бачив ... (батьки). Миколі необхідно зробити ... (операція). Я люблю дивитися на ... (море і хвилі). Ми любимо ... (тихі, затишні вулиці) Києва. Незабаром я побачу ... (моя сім'я, дім, школа, друзі).

Завдання 39. Розгляньте таблицю. Згадайте закінчення прикметників, займенників (присвійних, означальних, вказівних) та порядкових числівників чоловічого роду у знахідному відмінку однини.

 Чоловічий рід	як-ого котр-ого чий-ого	-ого
	Ви знаєте, як звуть ць-ого (т-ого, м-ого, тв-ого, наш-ого, ваш-ого, їхнь-ого; перш-ого, треть-ого, старш-ого, середнь-ого) брата?	

Завдання 40. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: 1. *Мого брата звать Олесь.*

Чийого брата звать Олесь?

2. *Середнього брата звать Олесь?*

— *Якого брата звать Олесь?*

3. *Першого сина звать Олесь.*

— *Котрого сина звать Олесь?*

Нового викладача звать Іван Петрович. *Старого* лікаря звали Петро Іванович. *Старшого* сина звать Сашко. *Нашого* брата звать Максим. *Першого* вчителя звали Андрій Іванович. *Їхнього* сина звать Артем. *Нашого* батька звать Тарас Борисович. *Нового* директора звать Віктор Сергійович. *Першого українського* президента звали Михайло Грушевський.

Завдання 41. Прочитайте приклади. Побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: *старший брат*

— *Як звать вашого брата?*

— *Якого?*

— *Старшого.*

— *Мого старшого брата звать Олесь.*

Слова: Старший брат /Максим; молодший брат /Ігор; середній брат /Сашко; перший друг /Микола; новий директор /Іван Петрович; перший учитель /Микола Іванович; новий викладач /Віктор Іванович; третій аспірант /Андрій Петренко.

Зразок: *наш новий викладач*

— *Ти бачив нашого викладача!*

— *Якого?*

— *Нового.*

— *Ні, не бачив (Так, бачив).*

Слова: Новий студент, старий викладач, старший брат, середній син, молодий учитель, іноземний гість, новий комендант, старий перекладач.

Зразок: *слухати (відомий англійський співак)*

— *Ми вчора слухали відомого співака.*

— *Якого?*

— *Італійського.*

Слова: слухати (відомий іспанський композитор); бачити (відомий український кіноартист); бачити (видатний російський художник); слухати лекцію (відомий американський професор); дивитися виставку (відомий французький скульптор); слухати концерт (відомий німецький піаніст); слухати вірші (видатний російський поет); слухати лекцію (відомий американський космонавт).

Завдання 42. Розгляньте таблицю. Згадайте закінчення прикметників, займенників та порядкових числівників жіночого роду у знахідному відмінку однини.

 Жіночий рід	як-у котр-у чи-ю	—у, —ю
	Ви знаєте, як звуть ц-ю (т-у, м-ою, тв-ою, наш-у, ваш-у, їхн-ю; перш-у, трет-ю, старш-у, середн-ю) доньк-у?	

Завдання 43. Поставте запитання до виділених слів.

- Зразок:**
- Мою* сестру звуть Олена.
— *Чию* сестру звуть Олена?
  - Середню* сестру звуть Олеся.
— *Яку* сестру звуть Олеся?
  - Нашу* дочку звуть Наталя.
— *Котру* дочку звуть Наталя?

Нову вчительку звуть Алла Іванівна. *Першу* перекладачку звали Олена Петрівна. *Стару* секретарку звали Марина, а *нову* звуть Іра. *Мою старшу* сестру звуть Оксана, а *середню* Леся. *Нашу нову* сусідку звуть Таня. *Мою старшу* дочку звуть Надія, а *молодшу* — Віра.

Завдання 44. Прочитайте приклади. Побудуйте аналогічні діалоги.

- Зразок:** *старша сестра*
 — Як звуть вашу сестру?
 — Яку?
 — Старшу.
 — Мою старшу сестру звуть Марія.

Слова: молодша сестра, середня донька, нова секретарка, перша вчителька, старша донька, нова перекладачка.

- Зразок:** а) — Як звуть цю дівчину?
 — Котру? Першу?
 — Ні, другу.
 б) — Як звуть цю артистку?
 — Яку? Китайську?
 — Ні, корейську.

Слова: викладачка/перша — третя; артистка/українська — російська; піаністка /іспанська — італійська; гімнастка /французька — німецька; спортсменка /польська — угорська.

- Зразок:** — Яку мову (літературу) ти вивчаєш? Англійську?
 — Ні, французьку.

Слова: українська/російська, німецька/англійська, іспанська/португальська, арабська/єврейська, китайська/японська, італійська/французька.

Завдання 45. Напишіть слова, що стоять у дужках, у правильній формі.

Учора Рамон купив (нова, цікава книжка), а Марта (російсько-український словник). Нідаль добре знає (арабська мова), а Рамон (іспанська). Недавно вони дивилися (новий фільм). Наші земляки розповіли про (свої враження). До нас приїхав відомий російський учений-економіст. Він розповідав про (нова економічна політика). Ми часто згадуємо (він). Я не можу забути про (твое прохання). У (неділя) ми підемо в (цирк) дивитися (нова програма), а Марта хоче послухати (відома іспанська співачка), Ми запросили на вечір (свій викладач). На вечорі наші старші товариші будуть розповідати про (наша країна, наша культура, наші традиції).

Завдання 46. Розгляньте таблицю. Згадайте закінчення прикметників, займенників та порядкових числівників у знахідному відмінку множини.

	Яких? Котрих? Чийих?	☐ — <i>их</i> ☐ — <i>їх</i> ☐ — <i>їх</i>
	Ми зустріли <i>цих</i> (<i>тих, моїх, твоїх, наших, ваших, хороших-их, давніх-их, знайомих-их</i>) приятелів (<i>дівчат</i>).	

Завдання 47. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: 1. Рамон зустрів **нових** знайомих

— **Яких** знайомих зустрів Рамон?

2. Ганна Іванівна пам'ятає **перших** студентів інституту.

— **Яких (котрих)** студентів пам'ятає Ганна Іванівна?

3. Ми згадуємо **своїх** учителів.

— **Чийих** учителів ми згадуємо?

Ми запросили на день народження *своїх* земляків. Викладач попросив *арабських* студентів показати національні танці. Недавно ми бачили в інституті *іноземних* дипломатів. Ми часто згадуємо *своїх* батьків. Розкажіть, будь ласка, про *цих* людей. Ми багато знаємо про *цих* політиків. Ми довго розмовляли про *економічні* проблеми і добре розуміли *наших* українських колег. Ми знаємо, як звати *ваших* давніх друзів.

Завдання 48. Прочитайте приклади. Побудуйте аналогічні діалоги.

Зразок: а) бачити /свої батьки

— Ти давно бачив батьків?

— Чийих? Своїх?

— Звичайно, своїх (Ні, моїх).

Слова: Бачити (свої друзі, мої брати і сестри, наші викладачі, їхні діти, мої сестри, наші брати).

б) — Ми слухали чудових співаків.

— Яких?

— Італійських.

Слова: Слухати /вуличні музиканти; бачити/відомі російські спортсмени; зустріти /видатні українські футболісти; запросити на вечір/відомі оперні співаки; розповідати про /українські вчені.

в) *мої друзі*

— *Кого ви тут чекаєте?*

— *Своїх друзів.*

Слова: ваші земляки, наші студенти, мої батьки, ваші товариші, наші старшокурсники, наші подруги, свої дівчата і хлопці.

г). — *Хіба тут були твої брати?*

— *Я не бачив тут твоїх братів.*

Продовжуйте: Хіба тут були наші давні друзі? Хіба тут були твої знайомі? Хіба тут були твої батьки? Хіба тут були твої подруги? Хіба тут були твої земляки? Хіба тут були твої сестри? Хіба тут були твої сусіди?

д) — *Ви не знаєте, де тут бібліотека? (ці літні жінки)*

— *Запитайте цих літніх жінок, вони знають.*

Продовжуйте: Ви не знаєте, де тут можна купити квитка на поїзд? (ці молоді жінки). Ви не знаєте, де тут лабораторія? (ці молоді інженери). Ви не знаєте, де тут кафе? (ці молоді люди). Ви не знаєте, де готель “Україна”? (ті симпатичні дівчата).

е) — *Подивись, ось ідуть молоді люди.*

— *Ти, здається, знаси цих молодих людей?*

Продовжуйте: Подивись, ось ідуть симпатичні дівчата. Подивись, ось ідуть відомі актори. Подивись, ось ідуть молоді спортсмени. Подивись, ось ідуть іноземні студенти.

Завдання 49. Ознайомтеся з новими словами, які трапляються вам у тексті.

<i>Українські</i>	<i>Російські</i>
підійматися — піднятися	подниматься
дихати — дихнути	дышать
сірий, -а, -е, -і	серый
одинокий, -а, -е, -і	одинокий
пізній, -я, -е, -і	поздний
падати — впасти	падать
рахувати — порахувати	считать
висіти	висеть
поступово	постепенно
криза	кризис
таємниця, -і	тайна

Завдання 50. Прочитайте текст. Скажіть, чому не впав останній лист з дерева. Напишіть відповіді на запитання.

ОСТАННІЙ ЛИСТ

На околиці одного міста стояв невеличкий двоповерховий будинок. У цьому будинку на другому поверсі жили дві сестри, а на першому — старий художник. Сестри жили дружно і дуже любили одна одну. Художник часто приходив до сестер у гості й розмовляв з ними.

Одного разу, восени, молодша сестра важко захворіла. У неї почався сильний кашель, піднялася висока температура, вона важко дихала. Старша сестра робила все, що могла, щоб вилікувати свою молодшу сестру: давала їй ліки, розповідала казки, співала їй улюблені пісні.

Але хвора дівчинка почувала себе дедалі гірше. Вона вже не вставала з ліжка, а чомусь дивилася тільки у вікно. Навпроти вікна стояв будинок, і дівчинка бачила лише його сіру стіну без вікон. Біля стіни росло самітне дерево. Була вже пізня осінь, і жовте листя падало на землю. Хвора дівчинка дивилася на сіру стіну, як падає листя з дерева й рахувала: 10 ... 7 ... 5 ... 4. Вона втратила віру в життя і вирішила, що помре тоді, коли впаде останній лист.

Старша сестра розповіла про свою біду їхньому сусіду-художнику. Старий художник дуже любив маленьку дівчинку і хотів допомогти їй. Але як? Як повернути віру в життя?

Тим часом на дереві залишилося тільки три листки, а згодом — один. Дівчинка сумно дивилась у вікно й чекала, коли впаде останній лист. Але він не падав.

Минуло кілька днів. І вдень, і вночі йшов дощ, дув сильний вітер. А лист усе висів на дереві. Невдовзі прийшла зима, пішов сніг, а лист залишався на дереві.

Дівчинка поступово почувала себе все краще й краще. Коли минула криза, старша сестра відкрила їй таємницю. Це їхній знайомий художник намалював на стіні сусіднього будинку лист. А дівчинка думала, що це справжній на дереві.

Так добре й ніжне серце старшої сестри та мистецтво старого художника врятували життя хворій дівчинці.

- Про кого і про що розповідає цей текст?
- Як жили сестри й художник?
- Що сталося одного разу з молодшою сестрою?
- Що робила старша сестра, щоб вилікувати свою молодшу сестру?
- Чи допомогло це хворій дівчинці?
- Чому хвора дівчинка дивилась у вікно? Що вона там бачила?
- Чому дівчинка рахувала листки, що залишалися на дереві?
- Кому розповіла про свою біду старша сестра?
- Що вигадав художник? Як він допоміг хворій дівчинці повернути віру в життя?
- Що допомогло врятувати життя хворій дівчинці?

Завдання 51. Перекажіть текст від імені старшої сестри, художника або молодшої сестри.

Запам'ятайте вирази:

Втратити віру в

життя
себе

 ≠ повернути віру

в життя
в себе

Відкрити таємницю.

Врятувати життя.

Завдання 52. Запам'ятайте дієслова, що вимагають знахідного відмінка.

Прийменники	Запитання
на, за, про	кого? що? куди?

робити

давати

брати

купувати

зробити *що?*

дати *що?*

взяти *що?*

купити *що?*

їсти
дивитись
бачити
помічати
оглядати
слухати
чути
повторювати
пояснювати
показувати
читати
готувати
перекладати
писати
вчити
вивчати
відповідати
питати
говорити
розповідати
розуміти
починати
закінчувати
отримувати
посилати
чекати
запрошувати
любити
знати
згадувати
відгадувати
забувати
просити
знаходити
сердитись
гніватись
обдурювати
оформлювати
жаліти
зустрічати
побудувати
будити
гратися
боротися

з'їсти *що?*
подивитись *на кого? на що?*
побачити *що? кого?*
помітити *що? кого?*
оглянути *що? кого?*
послухати — прослухати *що? кого?*
почути *що? кого? про що? про кого?*
повторити *що?*
пояснити *що?*
показати *що?*
прочитати *що? про що? про кого?*
приготувати *що?*
перекласти *що?*
написати *що? про що? про кого?*
вивчити *що?*
вивчити *що?*
відповісти *що? за що? за кого?*
запитати *кого? про що? про кого?*
сказати *що? про що? про кого?*
розповісти *що? про що? про кого?*
зрозуміти *що? кого?*
почати *що?*
закінчити *що?*
отримати *що?*
послати *що? кого? куди?*
зачекати *що? кого?*
запросити *кого? куди?*
полюбити *що? кого?*
дізнатися *що? про кого? про що?*
згадати *що? кого?*
відгадати *що?*
забути *що? кого? про що? про кого?*
попросити *кого? знайти що? кого?*
знайти *що?*
розсердитись *на кого? за що?*
розгніватись *на кого? за що?*
обдурити *кого?*
оформити *що?*
пожаліти *кого?*
зустріти *що? кого?*
будувати *що?*
розбудити *що? кого?*
погратися *в що? за кого?*
поборотися *за що? за кого?*

хвилюватися	похвилюватися <i>за що? за кого?</i>	} куди?
турбуватися	потурбуватися <i>за що? за кого?</i>	
думати	подумати <i>про що? про кого?</i>	
мріяти	помріяти <i>про що? про кого?</i>	
звати	назвати <i>кого?</i>	
іти	піти — зайти — прийти	
їхати	поїхати — заїхати — приїхати	
летіти	полетіти — залетіти — прилетіти	
пливти	попливти — запливти — припливти	
ходити	іздити — літати — плавати	
спускатися	спуститися ≠ підійматися — піднятися	

Завдання 53. Прочитайте короткі історії. Перекажіть їх.

ВІН ВІДПОВІВ НА ЗАПИТАННЯ

На екзамені професор запитує студента:

- Чи можете ви розповісти що-небудь про великих просвітителів XVIII століття?
- Певна річ, — відповів студент. — Усі вони давно померли.

ЦІКАВИЙ СОН

Одного ранку маленький хлопчик розбудив свою матір.

- Я бачив цікавий сон, — сказав він.
- Розкажи, що ж ти бачив? — запитала жінка.
- Син хотів почати розповідь, але подумав і сказав:
- Ні, я не вмю розповідати, краще розкажи ти.
- Мати посміхнулася.
- Адже сон бачив ти, а не я!
- Але ти теж була там! - сказав син.

ЧОМУ ВІН ПЛАКАВ?

Одного разу два товариші були в гостях на святковому обіді. На столі стояла гірчиця. Друзі перший раз бачили гірчицю і не знали, що це таке.

Вони помітили, що всі гості їдять м'ясо, ковбасу і беруть трішки гірчиці.

- Напевно, гірчиця дуже дорога і смачна, — подумали вони.

Один з них взяв велику ложку гірчиці і з'їв її. Та раптом він заплакав.

- Що трапилось? Чому ти плачеш? — запитав його товариш.

— Я згадав свого дядька, який помер 10 років тому. Мені стало жаль його, — відповів товариш.

Через деякий час другий узяв велику ложку гірчиці, проковтнув її і теж заплакав.

Тоді його товариш засміявся і запитав:

- Що трапилось? Чому ти плачеш?

А той відповів:

- Я подумав про твого дядька. Мені теж дуже жаль його.

§ 4. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ

Завдання 1. Прочитайте таблицю. Запам'ятайте головні значення давального відмінка.

Давальний відмінок кому? чому?

Запитання	Головні функції	Приклади
Кому? Чому?	<p>1. Назва особи чи предмета, для яких відбувається дія.</p> <p>2. Відношення до предмета або особи.</p> <p>3. Фізичний або емоційний стан особи.</p> <p>4. Вік особи чи предмета.</p> <p>5. Ознаки предмета.</p> <p>6. Суб'єкт, котрому можна (необхідно) виконати дію.</p> <p>7. Намір, побажання.</p>	<p>1. Іван написав листа <i>мамі</i>. (<i>Кому</i> написав листа Іван?)</p> <p>2. <i>Іванові</i> подобається цей фільм. (<i>Кому</i> подобається цей фільм?) Я радий <i>зустрічі</i> з вами. (<i>Чому</i> я радий?) <i>Мені</i> жаль (шкода) вас. (<i>Кому</i> шкода вас?) <i>Нам</i> цікаво дізнатися про життя Тараса Шевченка. (<i>Кому</i> цікаво дізнатися про життя Тараса Шевченка?)</p> <p>3. <i>Дівчині</i> погано. (<i>Кому</i> погано?) <i>Мені</i> тяжко. (<i>Кому</i> тяжко?) <i>Йому</i> весело (<i>Кому</i> весело?)</p> <p>4. <i>Івану</i> 20 років. (<i>Кому</i> 20 років?)</p> <p>5. Це пам'ятник <i>Шевченку</i>? (<i>Кому</i> це пам'ятник?)</p> <p>6. <i>Мені</i> треба (потрібно, можна) подивитися цей фільм. (<i>Кому</i> треба ... подивитися цей фільм?)</p> <p>7. Я бажаю <i>Вам</i> щастя. (<i>Кому</i> я бажаю щастя?) <i>Мені</i> хочеться (хотілося б) поїхати до моря. (<i>Кому</i> хочеться поїхати до моря?)</p>

Завдання 2. Прочитайте речення. Поставте запитання до виділених слів. Визначте функцію давального відмінка.

Зразок: 1. Це пам'ятник *О.С. Пушкіну*.

Кому це пам'ятник? (ознака предмета).

2. *Мені* (було) цікаво дізнатися про історію цього міста.

Кому (було) цікаво дізнатися про історію цього міста?
(відношення до предмета).

Максим написав листа *батькові*. *Батькові* було приємно одержати листа. *Нам* буде цікаво ознайомитися з музеями Києва. *Тарасові Шевченку* було 9 років, коли помер батько. Ми бачили пам'ятник *Тарасові Шевченку*. Я був радий бачити *свого першого вчителя*. Викладач

подарував *мені* свій підручник. *Нам* необхідно повторити граматику. *Андрієві* дуже важко дається англійська граMATика. Ми побажали *йому* успіхів у навчанні. *Хлопцям* було весело. *Хворій* дівчинці ставало дедалі гірше. *Нам* було важко купити квитки на стадіон.

Завдання 3. Прочитайте таблицю. Згадайте закінчення іменників у давальному відмінку однини.

Називний відмінок Хто? Що?		Давальний відмінок Кому? Чому?		
Рід	Приклад	Закінчення	Закінчення	Приклад
Чоловічий 	брат друг батько товариш учитель герой	] - -о ж, ч, ш, щ] -ь] -й]	] -ові (-у)] -еві (-у)] -еві (-ю)] -єві (-ю)	брат-ові (-у) друг-ові (-у) батьк-ові (-у) товариш-еві (-у) учител-еві (-ю) геро-єві (-ю)
Середній 	міст-о сел-о плеч-е прізвищ-е серц-е пол-е мор-е завданн-я	- о ч, ш, щ]-е] не ч, ж, ш, щ]-е] ни]-я	] -у] -ю	міст-у сел-у плеч-у прізвищ-у серц-ю пол-ю мор-ю завданн-ю
Жіночий 	сестр-а мам-а подруг-а земл-я Марі-я сім'-я	] -а пр.] -я і] -я] -я	] -і] -ї	сестр-і мам-і подруз-і земл-і Марі-ї сім'-ї

Зверніть увагу! Запам'ятайте!

з — з подруга — подрузі
к — ц книжка — книжці
х — с втіха — втісі

Хто? Кому?
Микол-а — Микол-і
мат-и — мат-ер-і

Завдання 4. Прочитайте приклади. Уточніть інформацію.

- Зразок:** 1. Андрій подарував *братові* книжку.
— *Кому* подарував Андрій книжку?
— *Братові.*
2. Сашко був дуже радий *подарункові.*
— *Чому* був дуже радий Сашко?
— *Подарункові.*

Максим написав листа *батькові*. Мати надіслала листа *синові*. Я хочу надіслати посилку *братові*. Сашко купив подарунок *сестрі*. Олесь хоче надіслати телеграму *подрузі*. Ми хочемо зателефонувати *другові* у Львів. Оксана хоче подарувати *мамі* квіти. Студент відповідає *викладачеві* на запитання. Марта читає книжку *доньці*. Бабуся розповідає казку *онукові*.

Завдання 5.

Зразок: *Покажи зошит /викладач/*

— *Покажи зошит.*

— *Кому?*

— *Викладачеві.*

Покажи книгу /друг/. Розкажи текст /викладач/. Прочитай оповідання /Марта/. Напиши листа /мама/. Надішли листівку /сестра/. Відішли посилку /брат/. Покажи завдання /Рамон/. Купи хліб /Лал/. Дай ручку /Мунір/. Допоможи /товариш/. Зателефонуй сьогодні обов'язково /тато/. Покажіть місто /гість з Канади/. Допоможи написати адресу /бабуся/.

Завдання 6.

Зразок: *Віктор — Київ, Ніна — Москва*

Віктору подобається Київ, а Ніні — Москва.

Продовжуйте: Оксана — російська мова, Марія — українська мова; Микола — французька література, Олесь — англійська мова; Лал — Хрещатик, Мунір — Володимирська вулиця; Рамон — Володимирський собор, Марта — Андріївська церква; Оля — площа Святої Софії, Андрій — майдан Незалежності; Сашко — історія, Сергій — економіка; Микола Іванович — група № 5 — Віра Сергіївна — № 12.

Завдання 7. а) *Прочитайте табличку. Згадайте форми особових займенників.*

<i>Хто?</i>	—	<i>Кому?</i>
я	—	мені
ти	—	тобі
він	—	йому
вона	—	їй
ми	—	нам
ви	—	вам
вони	—	їм

б) *Виконайте вправу за зразками.*

Зразок: а) *Вікторові подобається Київ. А Марті?*

— *І їй подобається.*

Продовжуйте: Оксані подобається цей урок. А Віктору? Олесеві подобається цей олівець. А Сашкові? Мені подобається ця книжка. А тобі? Марії подобається ця кімната. А Марті й Вірі? Сашкові подобається інститут. А вам? Вам подобається гуртожиток. А їм?

б) *(Я) треба йти на пошту.*

Мені треба йти на пошту.

Продовжуйте: (Він) треба послати телеграму. (Вона) треба відіслати посилку. (Ви) треба багато читати про історію України. (Ми) треба багато писати українською мовою. (Вона) треба готувати домашнє завдання. (Я) треба вивчити новий урок. (Вони) треба повторити нові слова.

в) **Я** повинен іти на пошту.

— **Мені** теж треба йти на пошту.

Продовжуйте: Я повинен іти в бібліотеку. Марта повинна йти в інститут. Рамон повинен їхати в університет. Віктор повинен їхати в центр. Я повинен відвідати друга. Ми повинні піти до лікаря. Студенти групи № 5 повинні готуватися до екзамену.

г) **Спочатку я** куплю м'ясо (фрукти, овочі).

А потім мені треба купити фрукти й овочі.

Продовжуйте: Спочатку я розкажу текст англійською мовою (українською мовою). Спочатку він прочитає новий журнал (оповідання). Спочатку вона купить рис і м'ясо (овочі). Спочатку вони пойдуть в інститут (бібліотека). Спочатку ми підемо в гастроном (аптека). Спочатку ви підете на пошту (телеграф). Спочатку ми повторимо слова й граматику (текст).

д) **Мама** купує пальто (**ти**).

Мама купує **тобі** пальто.

Продовжуйте: Мама завжди допомагає (вони). Він завжди каже “Добрий день” (я). Вона посміхається (він). Я завжди посміхаюсь (вона). Ми бажаємо здоров'я (ви). Друзі завжди читають листа (ми). Мама завжди купує морозиво (ти).

е) **Мені** купив книжку батько. **А йому?**

— **А йому** — **мати**.

Продовжуйте: Нам готує обід сестра. А вам? Мені прочитав цю книжку батько. А їй? Тобі купив цигарки Максим. А йому? Мені розповів про це мій земляк. А їм? Мені показав цей магазин сусід. А тобі? Мені подарував цю книжку викладач. А вам?

Завдання 8. Прочитайте таблицю. Згадайте особливості відмінювання слова **рік** після кількісних числівників.

Запам'ятайте!	1 (один), 21	рік
	2,3,4... 22	рок-и
	5, 10, 20, 25...	рок-ів

Завдання 9. а) Перепитайте та підтвердіть інформацію.

Зразок: Вікторові 20 років.

— **Кому?** Вікторові?

— **Так, йому.**

Продовжуйте: Сашкові 10 років. Павликові 2 роки. Сестрі 15 років. Андрієві 21 рік. Мамі 50 років. Батькові 52 роки. Мені й Сашкові разом 50 років. Ганні Іванівні 40 років. Оксані 23 роки. Близнятам вже 4 роки. Дідусеві та бабусі по 65 років.

б) уточніть інформацію.

Зразок: Максим — 7 років. Ніна — 12 років.

— **Максимові** 7 років?

— **Так.**

— **А Ніні?**

— **Їй** 12 років.

— **Це означає, що вона старша від Максима на 5 років.**

Продовжуйте: Віра — 20 років, Андрій — 27 років; Олег — 19 років, Віктор — 23 роки; Ганна — 28 років, Ніна — 32 роки; мама — 41 рік, тато — 46 років.

Завдання 10. Прочитайте гуморески. Перекажіть їх. Запам'ятайте нові вирази.

У СУДДІ

Суддя запитує селянина:

— Що ви можете додати до справи?

— Селянин відповідає:

— Нічого, пане суддя, останнього карбованця я вже вам віддав.

ВУЛИЧНИЙ ПИСАР

Один чоловік вирішив надіслати своєму другові листа, але він не вмів писати і тому пішов до вуличного писаря. Чоловік прийшов до нього і сказав:

— Я хочу послати листа другові. Допоможи мені, будь ласка, написати листа.

— Не можу, у мене болять ноги, — відповів писар.

Чоловік дуже здивувався й сказав:

— Не розумію, чому ти так говориш! Адже ти пишеш рукою, а не ногою!

— Звичайно, я пишу рукою, — сказав писар.

— Але, кожного разу коли я пишу листа, мені доводиться йти до того, кому я пишу, щоб прочитати його. Ніхто не може зрозуміти мій почерк.

Запам'ятайте!

Мати [поганий
гарний, зрозумілий] почерк.
(не) зрозумілий]

ЙОМУ СПОДОБАЛАСЬ МОЯ ГРА

П'ятирічний син говорить матері:

— Мамо, я гадаю, що нашому сусідові, який живе внизу, сподобалася моя гра на барабані?

— Чому ти так гадаєш? — запитала мати.

Син пояснює їй:

— Тому що він дав мені свого ножика й порадив подивитися, що є всередині у барабані.

ДОБРА ПОРАДА

Два чоловіки жили в одному будинку. Одна половина будинку належала одному чоловікові, а друга — другому.

Перший чоловік каже своєму сусідові:

— Я хотів би купити твою половину будинку, щоб увесь будинок належав мені, але у мене нема грошей.

Тоді сусід порадив йому:

— А ти продай свою половину будинку і на ці гроші купиш мою частину.

Запам'ятайте!

Що належить кому.

Цей будинок належить мені.

ЧОМУ ВОНА РОЗГНІВАЛАСЬ?

Один юнак був закоханий у гарну дівчину. Одного разу вона сказала йому.

— Завтра день мого народження.

— Я подарую тобі червоні троянди: за кожен рік твого життя я дарую тобі одну червону троянду, — радісно відповів їй юнак.

Того ж вечора він пішов до квіткового магазину. Він знав, що дівчині виповнюється 22 роки, тому він заплатив хазяїнові магазину за 22 троянди і попросив надіслати квіти дівчині завтра вранці.

Хазяїнові магазину дуже подобався цей привітний юнак, який часто купував у нього квіти. Коли юнак пішов, хазяїн вирішив зробити йому приємність і додав до букету ще 10 червоних троянд.

Наступного ранку дівчина отримала великий букет червоних троянд. Спочатку вона зраділа, а потім розгнівалася. Коли прийшов юнак, щоб поздоровити її, вона не хотіла його бачити.

Так юнак і не дізнався ніколи, чому вона розгнівалася.

Запам'ятайте!

1. Зробити приємність *кому*.

Він вирішив *їй* зробити приємність.

2. Прийти, (*щоб*) + *інфінітив*.

Він прийшов, (*щоб*) поздоровити її.

3. *Що* додати *до чого*.

Він вирішив додати до букету ще 10 троянд.

ВІПРАВИ ДО ТЕКСТІВ

I. *Випишіть спільнокореневі слова і визначте їх будову.*

Писати, вулиця, продати, кохати, дарувати, продавець, даруйте, письменник, коханий, дар, писар, вуличний, кохання, письмовий, подарунок.

II. *Напишіть замість крапок необхідні слова. Слова, що стоять у дужках, напишіть у необхідній формі.*

а) (*по*) подарунок, (*по*) дарувати, дар

На день народження я ... (друг) чудові троянди. (Дівчина) сподобався цей ... . Він має природний ... до музики. У цьому магазині можна купити ... природи.

б) *кохати, кохання, коханий, -а, -і, закохатися*

У мене була ... дівчина. Я її дуже ... . Це було велике ... Не залишайте ... ні на хвилину. Ви можете не зустріти більше такого ... . Коли мені було 8 років, я ... у свою вчительку.

в) *продавати, продати, продавець*

У цьому магазині ... чудові троянди. Тут працює мій знайомий ... . Ці квіти не ... . Коли ви будете ... ці книжки, зателефонуйте мені. Ми вже ... всі словники.

г) *писати, письменник, писар*

Що ви хотіли ... . Це відомий ... . Цей чоловік колись був ... на селі. Раніше люди, які не вміли ..., користувалися послугами ... . Це наш сільський ... . Це видатний ... .

III. Напишіть замість крапок дієслова у відповідній формі.

Гніватися (на кого?)

Я дуже рідко ... .

Ти не ... на мене?

Він давно ... на тебе?

Ми не ... .

Ви не ... на нас?

Вони ще ... на вас?

Завдання 11. Слова, що стоять у дужках, напишіть у потрібній формі

Зразок: *Навпроти університету стоїть пам'ятник (Тарас Шевченко).*

Навпроти університету стоїть пам'ятник Тарасу Шевченку.

Продовжуйте: На бульварі Лесі Українки стоїть пам'ятник (Лєся Українка). На Подолі є пам'ятник (Сковорода). Біля національної опери стоїть пам'ятник (композитор Микола Лисенко). У Києві є пам'ятник (Олександр Пушкін). На Михайлівській площі стоїть пам'ятник (княгиня Ольга).

Завдання 12. Висловіть своє ставлення до предмета.

Зразок: а) *(Я) було цікаво подивитися твою роботу.*

Мені було б цікаво подивитися твою роботу.

Продовжуйте: (Ти) було цікаво побачити Тараса? (Він) було цікаво подивитися цю виставку. (Ми) було цікаво послухати цього поета. (Ви) було цікаво ознайомитися з листом. (Вона) було цікаво мати цю книжку. (Вони) було цікаво відгадати цю загадку. (Я) було цікаво побачити цей фільм.

Завдання 13. Висловіть своє бажання.

Зразок: *Я хотів би вивчити цю мову.*

Мені хотілося б вивчити цю мову.

Продовжуйте: Мама хотіла б побачити сина. Тато хотів би приїхати в Київ. Я хотів би купити новий підручник. Віктор хотів би поїхати до Львова. Марія хотіла б послухати цю співачку. Тарас хотів би вивчити німецьку мову. Галина хотіла б викладати літературу. Олесь хотів би відпочити в Криму. Андрій і Віра хотіли б поїхати до Москви.

Завдання 14. Висловіть своє побажання.

Зразок: *(Я) бажаю (ви) здоров'я.*

Мені хотілося б побажати вам здоров'я.

Продовжуйте: (Ми) бажаємо (вони) щастя. (Вона) бажає (ти) здоров'я. (Він) бажає (ми) успіхів у роботі. (Ви) бажаєте (ми) миру? (Вони) бажають (ти) сімейного щастя і благополуччя. (Я) бажаю (вона) багато років життя. (Ти) бажаєш (ми) багато радісних і щасливих днів.

Завдання 15. Висловіть своє ставлення до когось.

Зразок: *(Я) жалію маму.*

Мені жаль маму.

Продовжуйте: (Я) жалію сестру. (Ми) жаліємо тата. (Ви) жалієте бабусю? (Вони) жаліють нас. (Вона) жаліє брата. (Він) жаліє друга.

Завдання 16. Побудуйте діалоги за зразком.

Зразок: *Ти — Петро — Іван*
— Тобі жаль Петра?
— Жаль.
— А Іванові?
— І Іванові жаль (А Іванові не жаль).

Продовжуйте: Ми — Максим — Галя; Ви — Микола — Марія; Вона — Оленка — Оксана; Він — Олесь — Максим; вони — Галина Іванівна — ви; Я — Сашко — Андрій.

Завдання 17. а) Запишіть нові слова, які трапляться вам у тексті.

<i>Українські</i>	<i>Російські</i>
оселя = будинок	дом
увага	внимание
біда	беда
лихо = нещастя	несчастье
пустий, -а, -е, -і	пустой
притулок	приют
чесний, -а, -е, -і	честный
вірний, -а, -е, -і	верный
потребувати	нуждаться

б) Прочитайте оповідання. Напишіть слова, що стоять у дужках, у необхідній формі.

БАТЬКО Й СИН

Жив на світі мудрий чоловік. Багато горя знав він у своєму житті, багато радощів. А коли прийшла старість, і він відчув, що смерть недалеко, покликав (свій син) і сказав (він);
— Все, що є у (я), я віддаю (ти). Тепер ти сам повинен вирішити, як (ти) жити. Але я хочу дати (ти) одну пораду: йди у світ і всюди, де (ти) сподобається, постав (оселя), в якій ти зможеш перебути, коли прийде біда.

Взяв син гроші й пішов. Довго ходив він і скрізь, де (він) подобалось, будував палаци. Коли він повернувся додому, батько запитав:

— Чи є на землі оселі, де ти зможеш перебути (лиха година)?

— Так, батьку. Таких осель багато. Скрізь, де (я) подобалась гора чи берег річки, я будував чудові палаци.

Розгнівався батько й сказав:

— Ти зовсім не зрозумів (я), сину. Пусті палаци не допоможуть (ти) в лиху годину. Не це я мав на увазі, коли радив (ти) будувати оселі. Я говорив про інше: йди по землі і в кожному краї знайди (чесні, вірні люди). Допоможи (вони), якщо (вони) цього потребують, і у них ти знайдеш притулок у (важка година).

Знай, сину, якщо людина має на землі (чесні, вірні друзі), це означає, що вона має й дім.

в) дайте відповіді на запитання:

Що сказав мудрець своєму сину, коли прийшла старість? Яку пораду він дав синові? Як син зрозумів слова батька? Чому батько розгнівався на сина? Що він мав на увазі, коли давав пораду синові? Чи згодні ви зі словами батьків?

- г) *Перекажіть цю історію від імені сина й батька.*
 д) *Розкажіть, які розумні, добрі поради давали вам батьки.*

Запам'ятайте вирази:

Пізнати багато горя (радощів, щастя).
 Дати пораду = порадити **кому?**
 Перебути лиху годину (лихі, важкі часи).
Хто потребує **чого?**
 Мати на увазі.
 Знайти притулок (у лиху годину).
 Прийшла біда (молодість, старість).
 Прийшло лихо (щастя).

Завдання 18. Прочитайте табличку. Згадайте закінчення прикметників, присвійних і вказівних займенників та порядкових числівників чоловічого роду у давальному відмінку однини.

 Чоловічий рід	Як-ому? Котр-ому? Чи-єму?	-ому, -єму
	Він порадив <i>т-ому</i> (<i>ць-ому, мо-єму, сво-єму, тво-єму, наш-ому, ваш-ому, старш-ому, перш-ому, треть-ому, середнь-ому, син-ові (-у)</i>) знайти друзів.	

Завдання 19. Запитайте за зразком.

- Зразок:** а) *Андрій пише листа другові. (новому).*
Якому другові пише листа Андрій?
 б) *Андрій пише листа своєму другові.*
Чієму другові пише листа Андрій?
 в) *Роман дав гроші цьому хлопчикові.*
Якому хлопчикові дав гроші Роман?

Продовжуйте: Сашко подарував книжку *старшому* братові. Викладач пояснив завдання *цьому* студентові. Я віддав телеграму *тому* аспірантові. Ми зателефонували *нашому* другові. Брати купили *старшій* сестрі квіти. Діти подарували *своєму* батькові годинник. Ми сказали “спасибі” *маленькій* дівчинці. Студенти побажали успіхів у роботі *видатному* вченому.

Завдання 20.

- Зразок:** *Кому ти подарував книжку? (шкільний товариш).*
 — *Я подарував книжку шкільному товаришеві.*

Продовжуйте: Кому ти пишеш листа? (старший брат). Кому ти телефонуєш? (свій батько). Кому ти дав словник? (шкільний товариш). Кому ви порадили багато читати? (середній син). Кому ви обіцяли писати? (свій друг). Чому ви радієте? (ваше рішення). Кому ви надіслали телеграму? (свій перший український друг). Кому належить ця книжка? (іноземний студент).

Завдання 21. Скільки кому років?

Зразок: *Мій старший брат — 20 років.*

Моєму старшому братові 20 років.

Продовжуйте: Мій батько — 70 років. Мій молодший брат — 10 років. Твій старший брат 31 рік? Наш середній брат — 15 років. Чий товариш — 19 років? Молодший вчений — 32 роки. Старий актор — 80 років. Новий студент — 18 років.

Запам'ятайте:

Радий, -а, -і

Вдячний, -а, -і

Кому? Чому?

Завдання 22. Напишіть слова, що стоять у дужках, у необхідній формі.

Ця будівля належить (Київський університет). Я дуже вдячний (свій викладач), який навчив мене мислити. Батько був радий (моє рішення) вчитися на дипломата. (Мій старший брат) теж подобається моя професія. А (мій середній брат) теж подобається професія лікаря. (Наш шкільний друг) подобається професія менеджера. (Твій молодший брат) подобається професія інженера? Я хочу порадити (твій новий товариш) вивчати українську мову. Ми пообіцяли (наш перекладач) принести арабсько-український словник. Ви написали листа (ваш давній друг)?

Завдання 23. а) Прочитайте табличку. Згадайте закінчення прикметників, вказівних (присвійних) займенників та порядкових числівників жіночого роду у давальному відмінку однини.

 Жіночий рід	Як-ій? Котр-ій? Чи-ій?	- ій, - їй
	Я порадив <i>ц-ій</i> (<i>т-ій, мо-їй, сво-їй, тво-їй, наш-ій, ваш-ій, молодш-ій, середн-ій, перш-ій, трет-ій, гарн-ій</i>) сестрі вчитися на актрису.	

б) Запам'ятайте слова, що мають у давальному відмінку однини закінчення - ій.

ч-ия?	чи-їй?
мо-я	мо-їй
тво-я	тво-їй
сво-я	сво-їй

Завдання 24. а) Перепитайте. Здивуйтеся.

Зразок: *Моїй матері вже важко читати.*

Чийй? Твоїй?

Продовжуйте: Їхній бабусі вже 90 років. Нашій сестрі необхідно лікуватися. Цей будинок належить першій сестрі. Моїй новій знайомій треба допомогти знайти квартиру. Скільки років твоїй дівчині? Скільки років їхній матері?

б) Уточніть інформацію.

Зразок: *Першій дівчині — 20 років.*

Котрій дівчині 20 років?

Продовжуйте: Цій студентці важко вчитись. Тій дівчині треба допомогти. Мені потрібно надіслати телеграму давній приятельці. Моїй старшій сестрі незабаром виповниться 45 років. Я показував місто своїй подрузі.

Завдання 25. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Продовжуйте: Скільки років (твоя старша сестра)? Я допоможу все зробити (твоя мати). (Наша старенька бабуся) треба звернутися до лікаря. Допоможи (моя молодша сестра) розв'язати задачу. Я купив подарунок (моя давня приятелька). (Чия мати) потрібна допомога? Я порадив відпочити (ваша вихователька). Я дуже вдячний (наша вихователька) за допомогу.

Завдання 26. Згадайте закінчення іменників у давальному відмінку множини.

Завдання 27. Ознайомтеся з новими словами, які трапляться вам у тексті.

врожай, —ї	урожай
збирати — зібрати <i>що? кого?</i>	собирать — собрать
класти — покласти <i>що? куди?</i>	класть — положить
ставити — поставити <i>що? куди?</i>	ставить — поставить
носити — нести <i>що? куди?</i>	носить — нести
віднести <i>що? кого?</i>	отнести
занести — <i>що? кого?</i>	занести
світити — освітити <i>що? кого?</i>	светить — осветить

Завдання 28. а) Прочитайте казку. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

ДВА БРАТИ

(корейська казка)

Жили-були брати Чан-мо та Чан-Су. Старший брат Чан-Мо, його батько та мати жили в одному селі, а молодший брат Чан-Су, його дружина та діти — в іншому. Жили брати бідно, але дружно, завжди допомагали один (один).

Одного разу, восени, Чан-Мо зібрав багатий врожай (рис): 10 мішків. Він вирішив віднести один мішок (молодший брат). Пізно ввечері він поклав мішок рису на (спина) та й пішов в інше село до (брат).

Коли він ішов дорогою, він зустрів (чоловік), але не впізнав його, тому що було вже темно. За (година) Чан-Мо дійшов до (хата) брата, поставив мішок біля (двері) та й повернувся додому.

Прийшов він додому й бачить: було в нього 10 (мішок) рису й залишилось 10.

— Що за диво? — подумав він.

Вирішив він занести (брат) ще один мішок. Поклав його на (спина) та й пішов. Раптом помітив: назустріч (він) йде чоловік і теж несе щось важке. У цей час на небі з'явився місяць і освітив (дорога). І Чан-Мо впізнав у ньому (молодший брат).

— Куди ти йдеш? — спитав старший брат.

— А ти куди йдеш? — відповів молодший брат.

Тут брати все зрозуміли. Вони хотіли допомогти один (один). Мішки були важкі, але на (серце) в них було легко.

б) Перекажіть казку.

в) Розкажіть свою народну казку про людську щирість.

Згадайте закінчення іменників у давальному відмінку множини.

	Н. <i>Хто? Що?</i>	Д. <i>Кому? Чому?</i>	
студент-и дівчат-а міст-а	-и, -а	-ам	студент-ам дівчат-ам міст-ам
друз-і геро-і мор-я	-і -ї -я	-ям	друз-ям геро-ям мор-ям

Але: діти — діт-ям
люди — люд-ям

Завдання 29. Уточніть інформацію за зразком.

Зразок: *Викладач пояснює нову тему студентам.*

— *Кому пояснює нову тему викладач?*

— *Студентам.*

У бібліотеці видали нові підручники тільки *викладачам*. Ми розповіли про всі новини *товаришам*. Ми дуже вдячні *друзям* за допомогу. Я порадив *студентам* слухати викладача. Наші гості привезли сувеніри *дітям*. Незабаром велике свято. Ми надіслали поздоровлення *батькам*. Я сказав про своє бажання *сестрам і братам*. Я гадаю, що потрібно допомогти *землякам*. Ми показали ці листівки *дітям*. Учні написали привітання *вчителям*.

Завдання 30. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Я надіслав поздоровлення (друзі). Віктор написав листи (товариші). Ми подарували на свято квіти (викладачі). Хто сподобався (дівчата). Викладачі виставили оцінки (студенти). Студенти побажали успіхів (аспіранти). Ми пообіцяли писати (батьки). Я порадив (земляки) подивитися цей фільм.

Завдання 31. Прочитайте табличку. Згадайте закінчення прикметників, займенників та порядкових числівників у давальному відмінку множини.

	Як-им? Котр-им? Чи-їм?	-им, -їм, -ім
	Я бажаю щастя <i>ц-им</i> (т-им, мо-їм, їхн-ім, сво-їм, тво-їм, наш-им, ваш-им, добр-им, давн-ім) знайом-им.	

Завдання 32. Перепитайте!

Зразок: *Я пишу листа моїм друзям.*

— *Чий?*

— *Моїм.*

Продовжуйте: *Я пишу листа своїм друзям. Віктор послав телеграму своїм батькам. Ми купили квитки на балет нашим землякам. Наші лікарі допомогли вашим хворим. Вони подарували нашим дівчатам квіти. Ви побажали своїм студентам успіхів. Ви пояснили тим студентам, де можна пообідати? Ви виставили оцінки іноземним студентам? Ви допомагаєте молодшим сестрам робити уроки? Ви порадили цим студентам більше працювати?*

Завдання 33. Дайте відповіді на запитання. Напишіть слова, що стоять у дужках у потрібній формі.

Зразок: а) *Яким студентам викладач поставив “відмінно”?* (ці)

— *Викладач поставив “відмінно” цим студентам.*

Продовжуйте: *Яким товаришам ви написали листа? (шкільні). Яким друзям ви допомагаєте вивчати мову? (іноземні). Яким вченим ви послали запрошення на вечір? (українські). Яким студентам легко вивчати українську мову? (ці). Яким студентам важко вивчати мову? (ті). Чий викладачам ви побажали здоров'я і успіхів? (свої). Котрим (яким) вчителям ви пишете листи? (перші). Чий землякам ви покажете ваш інститут? (свої).*

б) *Кому холодно?* (мої друзі).

— *Моїм друзям.*

Продовжуйте: *Кому весело? (наші діти). Кому важко? (мої товариші). Кому погано? (їхні батьки). Кому боляче? (ваші хворі). Кому хотілося подивитися місто? (нові студенти). Кому хочеться поїхати на екскурсію? (іноземні студенти). Кому не хочеться хворіти (мої товариші). Кому ви бажаєте здоров'я? (наші матері). Кому цікаво навчатися в Україні? (наші діти).*

Завдання 34. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Продовжуйте: *(Ці інженери) треба поїхати до Москви. (ваші товариші) треба їхати з нами. (Мої батьки) треба бути тут. (Ці вчені) треба працювати у вас. (Іноземні дипломати) треба вирішити це питання. (Наші комерсанти) треба допомогти вам. (Ваші економісти) треба вивчити світовий досвід. (Українські спеціалісти) треба знайти вихід з кризи. (Світові вчені) треба звернути увагу на цю проблему. (Афганські аспіранти) через місяць треба скласти екзамен. (Мої земляки) треба поїхати на батьківщину.*

Завдання 35. Запам'ятайте дієслова, що вимагають давального відмінка.

<i>Недоконаний вид</i>	<i>Доконаний вид</i>	<i>Запитання</i>	<i>Приклади</i>
вірити вірю, <i>-ши, -ять</i>	повірити повір-ю, <i>-ши, -ять</i>	Кому? Чому?	Я вірю тобі. Я вірю його словам.
Говорити говорю, <i>-ши, -ять</i>	сказати скажу, <i>-еш, -уть</i>	Кому?	Я говорив батькові про тебе.
давати даю, <i>-си, -ють</i>	дати, дам, даси, дасть, дамо, дасте,	Кому?	Він дав мені цікаву книжку.
дарувати дарую, <i>-еш, -ють</i>	подарувати подарую, <i>-си, -ють</i>	Кому?	Він подарував сестрі квіти.
обіцяти обіцяю, <i>-си, -ють</i>	пообіцяти пообіцяю, <i>-си, -ють</i>	Кому?	Я пообіцяв батькові писати листи.
подобатися подобаюсь, <i>-ешся, -ються</i>	сподобатися сподобаюсь, <i>-ешся, -ються</i>	Кому?	Йому подобається наше місто.
пояснювати пояснюю, <i>-си, -ють</i>	пояснити поясню, <i>-ши, -ять</i>	Кому?	Викладач пояснив студентові задачу.
відповідати відповідаю, <i>-си, -ють</i>	відповісти відповім відповіси відповість відповімо відповісте відповідять	Кому?	Він відповів викладачеві на всі запитання.
розповідати розповідаю, <i>-си, -ють</i>	розповісти розповім розповіси розповість розповімо розповісте розповідять	Кому?	Вона розповість вам про все.
купувати купую, <i>-еш, -ють</i>	купити, куплю, купиш, куплять	Кому? (що?)	Брат купив мені словник
допомагати допомагаю, <i>-си, -ють</i>	допомогти допоможу, <i>-еш, -уть</i>	К о м у ? Чому? (в чому?)	Допоможи мені, будь ласка!
посилати посилаю, <i>-си, -ють</i>	послати пошлю, <i>-еш, -ють</i>	К о м у ? Що?	Я послав батькові листа.

<i>Недоконаний вид</i>	<i>Доконаний вид</i>	<i>Запитання</i>	<i>Приклади</i>
служити служ-у, -иш, -ать	послужити, послужу, -иш, -ать	Кому? Чому?	Ми служимо своїй Вітчизні.
радити раджу, -иш, -ять	порадити, пораджу порадиш, -ять	Кому? (що?)	Я раджу тобі вивчати цю мову.
дивуватися дивуюсь, -єшся, -ються	здивуватися здивуюсь, -єшся, -ються	Кому? Чому? (з кого? з чого?)	Я дивуюся тобі. (Я дивуюся з тебе).
усміхатися усміхаюсь, -єшся, -ються	усміхнутися усміхнусь, -єшся, -уться	Кому? Чому?	Він усміхнувся мені.
дякувати дякую, -си, -ють	подякувати подякую, -си, -ють	Кому?	Ми подякували викладачам за допомогу.
аплодувати аплодую, -єш, -ють	зааплодувати зааплодую, -си, -ють	Кому?	Глядачі аплодували артистам.
належати	належу, -иш, -ать	Кому? Чому?	Ця будівля належить університетові.
бажати бажаю, -єш, -ють	побажати побажаю, -єш, -ють	Кому? Чому?	Я бажаю вам і вашому народові успіхів.
показувати показую, -єш, -ють	показати з—ж покажу, -иш, -уть	Кому?	Я показав друзям місто.
радіти радію, -єш, -ють	зрадіти зрадію, -єш, -ють	Кому? Чому?	Я зрадив цій новині.
платити <i>т—ч</i> плачу, платиш, платять	заплатити, заплачу заплатиш, заплатять	Кому?	Я заплатив гроші касиру.

Завдання 36. Напишіть свої приклади речень з дієсловами, що вимагають давального відмінка.

Завдання 37. Запам'ятайте прислів'я та приказки. Скажіть, чи згодні ви з ними. Напишіть свої.

Важко тому жити, хто від роботи біжить.

Ледачому завжди важко.

Умілому всяка робота легка.

Праця людину годує, а лінь марнує.

Справжній друг той, хто тобі добра бажає.

§ 5. ОРУДНИЙ ВІДМІНОК ТА ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ

Завдання 1. Розгляньте таблицю. Перевірте, чи всі значення орудного відмінка ви знаєте.

Запитання	Значення	Приклади
1. Ким? Чим?	1. Знаряддя дії (інструмент)	1. Іван любить малювати <i>олівцем</i> . (Чим любить малювати Іван?)
2. Ким? Чим?	2. Предикат (іменна частина).	2.а) Іван хоче бути <i>журналістом</i> . (Ким хоче бути Іван?) б) Іван захоплюється <i>літературою</i> . (Чим захоплюється Іван?)
3.3 (зі, із, разом з) Ким? Чим?	3. Спільність дії.	3. Іван хотів би вчитися <i>разом з</i> шкільними друзями. (Разом з ким хотів би вчитись Іван?)
4. Де? (за, над, під, між, поруч)	4. Місце.	4. Іван сидить між <i>Максимом і Наталкою</i> . (Між ким сидить Іван?) Він іде <i>вулицею</i> . (Де він іде?) Будинок стоїть <i>над озером</i> . (Де стоїть будинок?)
6. Коли?	6. Час.	6. <i>Весною</i> цвітуть сади (Коли цвітуть сади?)
7. Як?	7. Ознака дії.	7. Він читав цю книжку з <i>задоволенням</i> . (Як він читав цю книжку?)
8. Ким? Чим?	8. Суб'єкт дії.	8. Червоний корпус університету проектувався <i>архітектором Беретті</i> . (Ким проектувався червоний корпус університету?)

Завдання 2. Відповідайте на запитання за зразком.

Зразок: Максим любить писати *олівцем*.

— Чим любить писати Максим?

— *Олівцем*.

Оленка вже вмє писати *ручкою*. Ми пишемо на дошці *крейдою*. На уроках ми користуємося *лінійкою, гумкою й трикутником*. На уроках креслення студенти користуються *транспортиром і циркулем*. Не екзамені нам не дозволяють користуватися *словником*. До інституту я ходжу *парком*. Мій молодший брат любить їздити *автобусом*. До Одеси можна їхати *поїздом, автобусом*, або пливти *Дніпром*, а потім *морем*. Я вирішив стати *дипломатом*. Мій брат хоче бути *пілотом*. Я буду вчитися на дипломата *разом з товаришем*. Наш гуртожиток розташований *поруч з інститутом*. За *гуртожитком* є спортивний майданчик. Ми з товаришем цікавимося *спортом*. Сашко займається *волейболом*, а я *баскетболом*. Моя сестра захоплюється *гімнастикою і балетом*. Нещодавно ми познайомилися з її *тренером*.

Завдання 3. Виконуйте вправу за зразком.

Зразок: Ви любите їздити *автобусом*?

— Так, я люблю їздити *автобусом*.

(Ні, я не люблю їздити *автобусом*).

Ви завжди їздите машиною? Ви пливли до Канева пароплавом? Ви часто літаєте літаком? Ви любите їздити поїздом? Ви любите писати олівцем? Ви любите малювати фарбою? Вам подобається писати крейдою?

Завдання 4. Уточніть місце і засіб пересування.

Зразок: *Він іде парком.*

— *Де він іде?*

Пароплав пливе *річкою*. Автобус їде *вулицею*. Туристи ідуть *лісом*. Селяни йдуть *полем*. Батько їздить на роботу *автобусом*. Мій друг часто літає *літаком*. Брат їздить до школи *трамваєм*. Мої друзі приїхали до Києва *поїздом*.

Завдання 5. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

До Одеси ми пливли (море). До Києва ми повернулися (поїзд). До Москви ми літали (літак). На роботу батько ходить (парк). Мати їздить на роботу (трамвай). Я люблю їздити (машина).

Завдання 6. Побудуйте короткі діалоги за зразком.

Зразок: *Мій батько працює інженером.*

— *Ким працює твій батько?*

— *Інженером.*

Іван Петрович працює *директором*. Мій товариш став *економістом*. Моя сестра хоче бути *лікарем*. Моя мати працює *медсестрою*. Олесь захоплюється *спортом*. Він хоче бути *космонавтом*. Ми захоплюємося *музикою*. Наш директор керує *інститутом*.

Завдання 7. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Він студент — Він був студентом.*

— *Він буде студентом.*

Моя сестра — студентка. Наш син — лікар. Їхня дочка — вчителька. Мій брат — учитель. Ця дівчина — учениця. Наша мама — інженер. Їхній дідусь — дипломат. Їхня бабуся — медсестра.

Завдання 8. Побудуйте короткі діалоги за зразком.

Зразок: *Батько Антона — лікар.*

— *Дідусь Антона теж був лікарем.*

— *Я гадаю, що й Антон буде лікарем.*

1. Батько Віктора — інженер. Дідусь Віктора теж був ... . Я гадаю, що й Віктор буде ... .
2. Батько Петра — шофер. Дідусь Петра теж був ... . Я гадаю, що й Петро буде ... . Я гадаю, що й Максим буде ... .

Завдання 9. Дайте відповіді на запитання.

а) Ким буде Петро? Ким буде Віктор? Ким буде Максим?

б) Максиме, ким був твій дідусь? Петре, а ким твій дідусь був? Вікторе, а твій?

Завдання 10. Побудуйте короткі діалоги за зразками.

Зразок: а) *Я — будівельник. Я дуже люблю свою роботу.*

— *Ти хочеш, щоб і твій син став будівельником?*

— *Так, хочу.*

1. Я вчитель. Я дуже люблю дітей. 2. Я артист. Я дуже люблю театр. 3. Я лікар. Я дуже люблю свою роботу. 4. Я економіст. Я дуже люблю робити прогнози. 5. Я інженер—конструктор. Я дуже люблю конструювати. 6. Я філолог. Я дуже люблю літературу. 7. Я геолог. Я дуже люблю свою професію. 8. Я журналіст. Я дуже люблю журналістику.

б) *Подруга Тані — стюардеса.*

Таня теж хоче бути стюардесою.

Подруга Лариси — лікар. Подруга Віри — вже вчителька. Подруга Катерини — вже студентка. Подруга Оксани — артистка.

в) *Мама Лариси — медсестра.*

І Лариса обов'язково буде медсестрою.

Мама Люди — лікар. Мама Оксани — інженер. Мама Віри — хімік. Мама Тані — викладач. Мама Оксани — біолог. Мама Олени — художниця. Мама Іри — кіноактриса.

Завдання 11. Побудуйте речення.

Максим хоче бути шофером,
Віктор хоче бути будівельником,
Таня хоче бути вчителькою,
Віра хоче бути композитором,
Ігор хоче бути артистом,

тому, що вона пише музику.
тому, що він дуже любить машини.
тому, що йому цікаво будувати міста.
тому, що вона любить школу.
тому, що він любить театр.

Завдання 12. Зразок:

— *Якщо ви хочете стати інженером, то до якого вузу ви будете вступати?*

— *До політехнічного. Там навчаються майбутні інженери.*

1. — *Якщо ви ..., то до якого вузу ви будете вступати?*

— *До педагогічного. Там навчаються майбутні вчителі.*

2. — *Якщо ви ..., то куди ви будете вступати?*

— *До консерваторії. Там навчаються майбутні композитори.*

3. — *Якщо ви ..., то до якого інституту ви будете вступати?*

— *До будівельного. Там навчаються майбутні інженери-будівельники.*

4. — *Якщо ви ..., то куди ви будете вступати?*

— *До інституту міжнародних відносин. Там навчаються майбутні дипломати.*

5. — *Якщо ви ..., то до якого вузу ви будете вступати?*

— *До архітектурного. Там навчаються майбутні архітектори.*

Завдання 13. а) Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

1. Віктор цікавиться (спорт). Він обов'язково буде (спортсмен). 2. Ігор цікавиться (хімія). Він обов'язково стане (хімік). 3. Максим захоплюється (журналістика). Він обов'язково стане (журналіст). 4. Марта дуже любить (діти). Я гадаю, що вона стане (вчителька, або вихователька). 5. Оксана займається (балет). Мама хоче, щоб вона стала (балерина). 6. Іра гар-

но малює. Я гадаю, що вона стане (художниця). 7. Юра гарно вчиться. Я гадаю, він буде (відмінник). 8. Таня захоплюється (література). Батьки кажуть, що вона буде (філолог). 9. Максим серйозно цікавиться (математика). Ми вважаємо, що він буде (математик, або програміст).

б) Допишіть речення.

У Галини й Віктора народився син Максим. Ким він стане, якщо Галина хоче, щоб Максим ... А Віктор хоче, щоб Максим ... Дідусь і бабуся хочуть, щоб Максим ... А сусіди кажуть, що Максим ..., бо він ...

Завдання 14. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Зразок: Раніше Ольга була (медсестра), а тепер вона стала (лікар).

Раніше Ольга була медсестрою, а тепер вона стала лікарем.

Раніше він працював (учитель), а тепер він керує (школа). Раніше він був (викладач), а тепер він керує (інститут). Віктор хотів бути (лікар), а став (журналіст). Я хотів бути (юрист), а став (перекладач). Юрій Гагарін спочатку служив (пілот), а потім став (льотчик-космонавт). Мій дідусь був (агроном), а тепер він став (пенсіонер). Мій друг цікавився (бокс), а тепер займається (футбол).

Завдання 15. Відповідайте на запитання за зразком.

Зразок: З ким ви зустрінетеся на вечорі? (письменник).

Ми зустрінемося на вечорі з письменником.

З ким ви познайомилися? (лікар). З ким він поїде до Парижа? (дружина й син). З ким ви йшли до інституту? (товариш). З ким ви розмовляли на перерві? (викладач). З ким ви зустрілися в театрі? (земляк). З ким ви були на стадіоні? (подруга). З ким ви поїдете до Львова? (приятель).

б) З чим ви любите пити каву? (молоко)

Я люблю пити каву з молоком.

З чим Джон любить пити чай? (лимон). З чим Оксана їсть вареники? (сметана). З чим ви п'єте чай? (цукор). З чим Оксана зробила бутерброд? (сир). З чим ви любите бутерброд? (ковбаса). Я люблю вареники (м'ясо).

Завдання 16. Розгляньте таблицю. Згадайте закінчення прикметників, займенників та порядкових числівників чоловічого роду в орудному відмінку однини.

 Чоловічий рід	Як-им? Котр-им? Чи-їм?	- им, - їм, - ім
	Я люблю гуляти з ц-им (т-им, мо-їм, сво-їм, тво-їм, наш-им, ваш-им, їх-нім) старш-им (трет-їм, середн-їм) братом.	

Запам'ятайте слова, що мають закінчення -їм.

Чий?

мій

твій

свій

Чіім?

моїм

твоїм

своїм

Запам'ятайте слова, що мають закінчення —*ім*.

**Чий? Який?
Котрий?**

їхн-*ій*
трет-*ій*
середн-*ій*
вечірн-*ій*
ранішн-*ій*
літн-*ій*
осінн-*ій*

**Чиїм? Яким?
Котрим?**

їхн-*ім*
трет-*ім*
середн-*ім*
вечірн-*ім*
ранішн-*ім*
літн-*ім*
осінн-*ім*

Завдання 16. Підтвердіть інформацію.

Зразок: *Ви розмовляли зі своїм давнім другом?*

Так, я розмовляв зі своїм давнім другом.

Ви зустрілися зі своїм батьком? Ви живете разом зі своїм старшим братом? Ви навчаєтесь в інституті з моїм середнім братом? Ви познайомилися з моїм давнім другом? Ви знайомі з цим журналістом? Ви зустрічалися з англійським дипломатом? Ви розмовляли з німецьким кореспондентом? Ви знайомі з цим українським економістом?

Завдання 17. Відповідайте на запитання.

З ким ви листуєтесь?

З ким Олесь грає у шахи?

З ким ви ходите в кіно?

З ким ви вивчаєте французьку мову?

зі своїм батьком

з моїм молодшим братом

з нашим спільним другом

з французьким студентом

Завдання 18. Відповідайте на запитання за зразком.

Зразок: — *З ким ви розмовляли по телефону? (мій брат).*

— *Зі своїм братом.*

З ким Андрій листується? (свій старший брат). З ким Олена розмовляє по телефону? (свій старий батько). З ким ви ходили на стадіон? (свій шкільний друг). З ким ви підете в гості? (ваш сусід). З ким ви підете на вечір? (наш земляк). З ким Ніна ходила в театр? (іноземний студент). З ким Максим познайомився? (цей студент).

Завдання 19.

Зразок: *Я та мій брат (іти в кіно).*

Я йду в кіно зі своїм братом.

1. Максим і його товарищі (відпочивати на селі). 2. Мій друг і його брат (іти в гості). 3. Я та мій земляк (бути на зустрічі Нового року). 4. Наш викладач і ми (ходити на екскурсію). 5. Ми та їхній син (ходити на футбол). 6. Я та мій шкільний товариш (листуватися). 7. Мій син і його товариші (грати у футбол).

Завдання 20. Прочитайте таблицю. Згадайте закінчення прикметників, займенників та порядкових числівників жіночого роду в орудному відмінку однини.

 Жіночий рід	Як-ою? Котр-ою? Чи-єю?	- ою, - єю,
	Я розмовляв з ці-єю (ті-єю, мо-єю, тво-єю, сво-єю, наш-ою, ваш-ою, їхнь-ою, середнь-ою, треть-ою) сестр-ою.	

Запам'ятайте слова, що мають закінчення — *єю*.

Яка? Чия?	Якою? Чією?
ця	цією
та	тією
моя	моєю
твоя	твоєю
своя	своєю
чия	чією

Запам'ятайте слова, що мають м'який знак (*ь*) перед закінченням — *ою*.

Яка? Чия? Котра?	Якою? Чією? Котрою?
їхня	їхньою
синя	синьою
середня	середньою
вечірня	вечірньою
вчорашня	вчорашньою
сьогоднішня	сьогоднішньою
третя	третьою

Завдання 21. Побудуйте діалоги за зразком.

Зразок: — *Ви знайомі з цією дівчиною?*

— *З якою? З цією? Знайомий.*

Ви познайомились з моєю сестрою? Ви розмовляли з цією студенткою? Ви живете разом зі своєю сестрою? Ваш товариш приїхав разом з дружиною? Ви були в гостях з моєю знайомою? Ви знайомі з тією дівчиною? Ви познайомилися з нашою медсестрою? Ви розмовляєте українською мовою?

Завдання 22. Напишіть слова, що стоять у дужках, у відповідній формі.

Ви розмовляли з (нова знайома)? Ви листуєтеся зі (своя мати)? Джон познайомився з (видатна письменниця). Ніна навчається з (моя сестра). Ви добре володієте (українська мова)? Таня цікавиться (російська література). Віктор захоплюється (світова історія). Артем любить грати у шахи з (моя донька). Я зустрів Новий рік зі (стара приятелька). Ми відпочивали разом з (відома журналістка). Сашко познайомив мене з (симпатична дівчина).

Завдання 23. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Артем та його сестра відпочивали на селі.*

Артем зі своєю сестрою відпочивали на селі.

Мій товариш і його подруга поїхали до Канева. Наш викладач і його донька були на нашому національному вечорі. Мій товариш і його старша сестра їздили до Парижа. Мій брат і його молодша донька дивилися цю програму. Мій друг і його молода дружина пішли у гості. Максим і його давня знайома розмовляють по телефону.

Завдання 24. Відповідайте на запитання.

Зразок: *Чим ви займаєтеся? (спорт)*

Я займаюся спортом.

Чим ви займаєтеся? (бокс). А чим займається Ніна? (спортивна гімнастика). Чим займається Джон? (футбол і волейбол). Чим займаються Іван і Сашко? (академічне веслування). Чим ви захоплюєтесь? (зарубіжна література). Чим ти захоплюєшся? (світова історія). Чим захоплюється Сашко? (сучасна філософія і психологія). Якою мовою ви вільно володієте? (англійська і французька мова). Якою мовою володіє Сашко? (іспанська та італійська мова). Чим ви цікавитесь зараз? (сучасний театр). Чим цікавиться ваш друг? (народна музика і пісня). З ким ви познайомилися? (відомий журналіст і письменник).

Завдання 25. Познайомтеся з новими словами, які трапляються вам у тексті.

Українські

помітний, - а, - е, - і
темрява
галасливий, - а, - е, - і
хвалити — похвалити *кого? за що?*
(за)соромитися
соромливий, - а, - е, - і
на їхню думку
енергійний, - а, - е, - і
красуня, красень
дивуватися — здивуватися
почуття
хвилюватися — захвилюватися
хвилююся, - ешся, - ються
хвилювання
невдовзі
поранений, - а, - е, - і
розшукувати — розшукати *кого? що?*
розминутися з *ким? з чим?*
одружитися
доля
талант
бій, бої

Російські

заметный
темнота
громкоголосый
хвалить — похвалить
(за)стесняются
стеснительный
на их взгляд
энергичный
красавица, красавец
удивляться — удивиться
чувство
волноваться
волнение
скоро
раненый
разыскивать — разыскать
разойтись
пожениться
судьба
галант
бой, бои

Завдання 26. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання:

1. Хто такий Андрій? Хто така Надія?
2. Де вони познайомилися?
3. Що сталося з Андрієм під час війни?
4. Чи зустрілися вони з Надією?

АРТИСТКА

Надія народилась і виросла в Києві. Її батьки були вчителями. Сім'я жила на тихій зеленій вулиці біля Дніпра.

В дитинстві Надя була тихою, непомітною дівчинкою. У неї був тихий, спокійний голос. Вона боялася темряви, галасливих хлопців, що грались у її дворі.

Вона гарно вчилась у школі, але вчителі ніколи не хвалили її, мабуть, тому, що вона не любила, коли на неї звертали увагу. Вона соромилась, коли її виділяли серед інших дітей.

Надя любила читати книжки, знала напам'ять багато віршів, любила малювати. Дівчинка була закохана у своє місто. Любила його тихі зелені вулиці, парки над Дніпром. Вона часто ходила на Володимирську гірку і малювала чудові краєвиди, що відкриваються звідти: Дніпро, парки, мости ...

Вона гарно малювала, і батьки думали, що вона буде художницею. Але коли Надія закінчила школу і прийшов час вирішувати, куди вступати, Надя сказала батькам, що хоче стати артисткою. Батьки здивувалися. Непоказна, соромлива Надя і театр? На їхню думку, артистка має бути показною, енергійною, сміливою і, звичайно, красунею. А їхня дочка, не була ні показною, ні енергійною, ні сміливою. І красунею Надя теж не була.

Але батьки ще більше здивувалися, коли Надія успішно склала екзамени і вступила до театрального інституту.

На студентських вечорах Надя часто читала вірші. Вона говорила тихо, але в залі всі чули молоду артистку, тому що в її словах було багато почуття і хвилювання.

Надя була студенткою п'ятого курсу, коли до неї прийшло кохання. Одного разу вона виступала на вечорі в будівельному інституті. Вона читала вірші Івана Франка. Після концерту до неї підійшов студент цього інституту. Його звали Андрій. Він похвалив її: Андрій сказав, що вона чудово читає вірші. Після вечора вони довго прогулювалися вулицями Києва, говорили про улюблених поетів, читали вірші. Надя з Андрієм стали друзями, вони покохали одне одного і мріяли про своє майбутнє.

А через 3 місяці почалася велика Вітчизняна війна. Андрій пішов на фронт, а Надя залишилася з батьками в Києві. Спочатку Надя одержувала від нього листи, писала йому, що кохає і чекає його з війни.

Але невдовзі листи перестали приходити. Надя вирішила піти на фронт і шукати Андрія.

Разом з концертною групою вона їздила в різні кінці країни, де йшла війна, у госпіталі, де лікувалися поранені солдати, читала їм вірші про Батьківщину, про кохання і всюди розшукувала Андрія, у всіх розпитувала про нього. Але ніхто не чув цього імені, ніхто нічого не знав про її коханого.

Надя думала, що вже ніколи не побачить Андрія, що ніколи не закінчиться ця довга страшна війна. Цілих п'ять років вона була артисткою й солдатом.

Після війни Надія повернулася до рідного Києва, почала працювати в театрі. Театру вона віддавала весь свій час, весь свій талант. Глядачі полюбили її, тому що не можна не любити людину, яка вкладає у свою роботу всю свою душу, своє серце. Надія стала відомою артисткою. А де ж Андрій? Що з ним сталося?

На початку війни у одному бою він був поранений і багато місяців лежав у шпиталі. Кілька місяців він не міг писати, а коли руки почали працювати, він написав Наді листа. У той час Надя теж була на фронті і не отримала його листа. Так вони розминулись. Але і Андрій, і Надя вірили, що зустрінуться. Так воно й сталося. Андрій повернувся з війни і знайшов Надю. Вони одружилися. Андрій закінчив будівельний інститут і став інженером.

У їхній сім'ї двоє дітей: донька й син. Це щаслива й дружна сім'я.

Завдання 27. Прочитайте текст ще раз. Дайте відповіді на запитання.

В якій сім'ї народилася Надя? Якою вона була в дитинстві? Що вона любила? Чого вона боялася? Що думали про її майбутнє батьки? Чому вони здивувалися, коли Надя сказала, що хоче бути артисткою? Куди вступила Надя? Де вона познайомилася з Андрієм? Як вона читала вірші на вечорі? Чому її уважно слухали? Про що розмовляли й мріяли Надя з Андрієм? Що трапилося з ними через 3 місяці? Куди пішов Андрій? Чи писав він Наді листи? Про що писала йому Надя? Чому перестали приходити листи? Що вирішила Надя? Де вона виступала під час війни? Чи знайшла вона Андрія? Де вона почала працювати, коли повернулася з війни? Чи любили глядачі Надю? Чому? Ким стала Надя? Що сталося з Андрієм? Чи повернувся він з війни? Ким він став? Чи одружилися вони з Надею? Яка в них сім'я?

Завдання 28. Напишіть план оповідання. Розкажіть історію життя Наді та Андрія за планом?

1. Дитинство Наді.
2. Зустріч з Андрієм.
3. Андрій і Надя під час війни.
4. Доля Надії та Андрія після війни.

Завдання 29. Розкажіть цю історію від імені Наді (Андрія).

Завдання 30. Напишіть історію життя Наді та Андрія.

**ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ, ЗАЙМЕННИКІВ,
ПРИКМЕТНИКІВ І ЧИСЛІВНИКІВ
В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ МНОЖИНИ.**

Завдання 31. Прочитайте приклади, подані в таблиці. Порівняйте закінчення іменників у називному та орудному відмінках множини.

	<i>Називний відмінок Хто? Що?</i>	<i>Орудний відмінок Ким? Чим?</i>
●●● Множина	студент-и брат-и сестр-и міст-а товариш-і викладач-і	студент-ами брат-ами сестр-ами - ами міст-ами товариш-ами викладач-ами
	друз-і лікар-і сім'-ї геро-ї мор-я	друз-ями лікар-ями - ями сім'-ями геро-ями мор-ями

Запам'ятайте!

Хто?	—	Ким?
діти	—	дітьми
люди	—	людьми

	-а		-я
ж, ч, ш, щ] +	-и -ами	не ж, ч, ш, щ] +	-ї -ями
	-і		-і

Завдання 32. Запитайте за зразком.

Зразок: *Ми зустрілися з товаришами.*

З ким ви зустрілися?

Раніше ми були *студентами*. Тепер ми стали *інженерами*. Ми повинні зустрітися з *друзями* о 7-ій годині. Ми познайомилися з *журналістами*. Максим любить малювати *фарбами*. Мій брат поділився зі мною *новинами*. Я листуюся з *земляками*.

Завдання 33. Поставте виділені слова у формі множини.

Зразок: *Я листуюся з другом.*

Я листуюся з друзями.

Моя сестра зустрілася з *подругою*. Я листуюся з *другом*. Максим познайомився з *художником*. Ми пишаємося *батьком*. Туристи познайомилися з *містом*. Студенти розмовляють з *викладачем*. Наші друзі завтра зустрінуться з *журналістом і політиком*. Наш народ пишається цим *письменником*. Весь світ пишається *космонавтом*. Я бачився з *лікарем*.

ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ, ПРИСВІЙНИХ ТА ВКАЗІВНИХ ЗАЙМЕННИКІВ І ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ У ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ МНОЖИНИ.

 Множина	<p style="text-align: center;">Як-ими? Котр-ими? Чи-їми?</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto; text-align: center;">- ими, - іми, - їми</div>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ми зустрілися з ц-ими (т-ими, сво-їми, мо-їми, тво-їми, наш-ими, ваш-ими, їхн-їми, старш-ими, середн-їми) сестрами і братами. 2. Туристи познайомилися з нов-ими й стар-ими міст-ами та сел-ами.

Запам'ятайте слова, що мають закінчення — *їми*.

	Чиї?	Чиїми?	
	мої	мо-їми	
	свої	сво-їми	- іми
	твої	тво-їми	
Але:	їхні	їхн-їми	- іми

Запам'ятайте слова, які мають закінчення — *їми*.

Які ? (Котрі ?)	Якими ? (Котрими ?)	
сьогоднішн- <i>і</i>	сьогоднішн- <i>їми</i>	- іми
учорашн- <i>і</i>	учорашн- <i>їми</i>	
завтрашн- <i>і</i>	завтрашн- <i>їми</i>	
майбутн- <i>і</i>	майбутн- <i>їми</i>	
вранішн- <i>і</i>	вранішн- <i>їми</i>	
вечірн- <i>і</i>	вечірн- <i>їми</i>	
осінн- <i>і</i>	осінн- <i>їми</i>	
трет- <i>і</i>	трет- <i>їми</i>	
Але: денн- <i>і</i>	— денн-ими	- ими
веснян- <i>і</i>	— веснян-ими	

Завдання 34. Запитайте за зразком.

Зразок: *Учора ми були з моїми друзями в театрі.*
— *З чиїми друзями ви були в театрі?*

Я люблю працювати вдома довгими осінніми вечорами. Я не можу довго спати літніми ранками. Я чекаю тебе в гості з твоїми дітьми. Я буду радий познайомитися з вашими друзями. Максим листується зі своїми батьками. Віктор хоче познайомити нас з відомими політичними діячами. Недавно ми зустрілися з видатними економістами. Багато дітей мріють бути великими людьми.

Завдання 35. Напишіть виділені слова у формі множини.

Зразок: Він розмовляє зі своїм старим другом.

Він розмовляє зі своїми старими друзями.

Я ходила на концерт з твоїм новим товаришем. Моя сестра прийшла в гості зі своєю подругою. Батько розмовляє з моїм старшим братом. Викладач пішов у бібліотеку з новим студентом. Я живу з моїм старим батьком. Він працює з моїм братом. Мій брат цікавиться цим предметом. Наша країна пишається своїм героєм.

Завдання 36. Відповідайте на запитання.

Зразок: Ким пишається наша країна? (свої вчені).

Наша країна пишається своїми вченими.

Чим ви цікавитесь? (різні науки). Чим ви захоплювалися в школі? (гуманітарні предмети). Чим цікавиться ваш брат? (точні науки). Якими мовами ви оволоділи? (європейські мови). Якими мовами володіє ваш друг? (східні мови). Якими мовами розмовляють студенти інституту? (різні мови). Чим ви цікавились в інституті? (нові відкриття). Чим ви цікавитесь зараз? (економічні проблеми світу). Чим цікавиться ваш товариш? (політичні проблеми). З ким ви живете? (мої старі батьки). З ким ви познайомилися на вечорі? (українські журналісти й дипломати). Чим ви задоволені? (свої певні успіхи). З ким ви навчаєтесь? (сірійські та індійські студенти).

Завдання 37. Ознайомтеся з новими словами, які вам трапляться в тексті.

Українські

страждати постраждати від кого? від чого?
напад, -и
захоплювати — захопити що? кого?
продавати — продати кого? що?
священик, -и
грізний, -а, -е, -і
загарбати що?
простягатися — простягтися куди?
орел, орли
тонкий, -а, -е, -і
борідка
свідчити
сучасник, -и
тендітний, -а, -е, -і
променистий, -а, -е, -і
розпускати — розпустити кого? куди?
надавати — надати що? кому?

Російські

страдать — пострадать
нападение, -я
захватывать — захватить
продавать — продать
священник
грозный
захватить
простила́ться — простяну́ться
орел
тонкий
бородка
свидетельствовать
современник
лучистый
распускать — распустить
давать — дать
занимать место

посідати місце
почесний, -а, -е, -і
супроводжувати *кого? де?*
латинський, -а, -е, -і
церковнослов'янський, -а, -е, -і
духовний, -а, -е, -і
порада, -и
порадник,
порадниця, -і
повелитель, -і
слухняний
схилити — схилити *що? перед ким?*
панувати
(не)даремно
кошти
грек, -и
римлянин, -и
торгувати *ким? чим?*
намісник
навколішки
мавзолей, -ї
пишно
почесний, -а, -е, -і
правити *ким? чим?*
лазня
притулок, притулки
мечеть
безліч

почетный
сопровождать
латинский
церковнославянский
духовный
совет
советчик
советчица
повелитель
послушный
склонять — склонить
господствовать
(не)даром
средства
грек
римлянин
торговать
наместник
на коленях
мавзолей
пышно
почетный
управлять
баня
приют
мечеть
множество
хрупкий

Завдання 38. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

РОКСОЛАНА*

Якщо ви були в Києві, ви, мабуть, заходили до квіткової фірми “Роксолана”. Назва цієї фірми відома у багатьох країнах світу. У магазинах цієї фірми ви можете купити чудові квіти і надіслати їх своїй коханій або коханому у різні міста України, Європи, Америки... А чи знаєте ви, що означає назва фірми?

Це було у XVI столітті, коли українська земля страждала від нападів кримських татар.

У 1520 році недалеко від Карпат у місті Рогатин татари захопили у полон і продали в султанський гарем п'ятнадцятирічну Настю, доньку місцевого священика. Незабаром вона стала улюбленою дружиною одного з наймудріших султанів грізної Османської імперії Сулеймана I. Столицею Османії був величезний Стамбул, в якому жило тоді близько півмільйона мешканців.

Османська імперія загарбала понад тридцять держав і простяглася аж на три континенти — Азію, Європу і Африку.

* Слово “роксолана” у турків означає “дівчина з руської землі”.

Був Сулейман I не тільки грізним, розумним, а й гарним: високий на зріст, орлиний ніс, тонка борідка. Крім східних мов, він знав ще й слов'янські. А якою ж була та, котру сучасники називали сонцем його великих володінь?

Була вона, як свідчать сучасники, невисока на зріст, тендітна, з чудовими променистими карими очима. Султан так сильно покохав молоду дівчину, що розпустив свій гарем, повіддавав своїх жінок іншим і не хотів більше нікого знати, окрім Насті, яку він називав Гуррем, що означає — радісна. Він надав їй титул великої султани Стамбула. Це було вперше в історії Туреччини. Ніколи жінка в цій країні не посідала такого почесного місця. Султан дозволяв їй робити те, що не дозволялося робити іншим жінкам під страхом смерті.

Настя майже завжди супроводжувала султана на різних прийомах, виставах, бенкетах. Ходила вона з відкритим обличчям, без паранджі. Усі дивувалися, що султана розмовляла з послами латинською мовою. А вона пояснювала, що в Україні в кожному селі є школа, де священники вчать дітей церковнослов'янської та латинської мов. Про Роксолану заговорили в різних країнах Європи. Один із французьких дипломатів писав: “У неї милий скромний погляд”.

Але Настя була не тільки гарною. Вона була розумною, незалежною, духовно багатою, доброю порадницею свого чоловіка.

Сулейман I, грізний султан, повелитель тридцяти держав слухняно схиляв голову перед своєю мудрою Роксоланою. Вона давала йому розумні поради, допомагала тонко й дипломатично вирішувати складні проблеми з багатьма європейськими державами. Так, був дарований мир іспанському народові, Польщі та ін. Вона зробила для України все, що змогла. 41 рік на її батьківщині панував спокій.

Роксолана недаремно прожила на світі. Вона народила сина, який став намісником царя царів, як називали Сулеймана I. Виховувала онуків і співала їм пісень.

На свої кошти вона збудувала турецькі лазні, які й зараз залишаються місцем культурного відпочинку, як це було за греків та римлян. Колишня рабіня на місці базару Аврет, де колись торгували людьми, на свої кошти збудувала храм — мечеть, притулок для бідних і лікарню.

Померла вона у 54 роки. Могутній Сулейман стояв навколішках біля неї з сином Селімом, онуками і плакав. Після смерті Роксолани він збудував для неї величний мавзолей, як самому султану.

Жодна з безлічі султанських жінок, а їх у Османській імперії було 36, не була так пишно похована, як ця жінка—українка.

Султанський палац Топкапи, де жила, і фактично правила Османською імперією близько тридцяти років Роксолана, став історичною пам'яткою та музеєм мистецтв. Там цвіло у той час близько восьмисот видів тюльпанів, що й нині є улюбленими квітами турків. Настя — Роксолана кохалася у квітах. Тепер, сподіваємося, ви розумієте чому найкращий квітковий магазин у Києві має назву “Роксолана”.

Хто така Роксолана? У який час і де жила Роксолана? Ким був батько Насті — Роксолани? Як Настя потрапила до Туреччини? Ким стала Настя для Сулеймана I? Яке місто було столицею Османської імперії? Скільки держав загарбала Османська імперія? Яким був Сулейман I? Як називали сучасники Настю — Роксолану? Якою вона була? Який титул надав Роксолані її чоловік? Які права

вона мала? Чому про Роксолану, її красу й мудрість говорили в різних країнах Європи? Чому грізний султан Сулейман I слухняно схиляв голову перед Роксоланою? Що доброго зробила Роксолана у міжнародних відносинах, що вона зробила для України? Який слід вона залишила у Стамбулі? Скільки років прожила Роксолана? Чи були у неї діти? Ким став її син Селім? Як поховав Роксолану Сулейман I? Що він збудував для неї після її смерті? Чому, на ваш погляд, найкращий квітковий магазин у Києві має назву “Роксолана”?

Запам'ятайте словосполучення й вислови!

Страждати — постраждати *від кого? від чого?*

захоплювати — захопити у полон *кого?*

протягтися — простягатися *куди?*

надавати — надати *що? кому?*

посідати почесне місце *де? у чому?*

це не дозволяється робити під страхом смерті
дозволяється

супроводжувати *кого? де? куди?*

слухняно схилити (схиляти) голову перед *ким?*

давати — дати поради *кому?*

дипломатично вирішувати (вирішити) *що?*

панує (панував, пануватиме) спокій *де?*

стояти навколішках перед *ким? чим?*

Завдання 39. А. Знайдіть у тексті “Роксолана” речення з висловами, які ви прочитали вище у таблиці. Випишіть ці речення, підкресліть дієслова.

Б. Напишіть запитання до іменників або словосполучень, що вживаються з дієсловами, які ви підкреслили, і напишіть відповіді.

Зразок: *Україна довгий час страждала від нападів татар.*

— *Від чого страждала Україна довгий час?*

— *Від нападів татар.*

Завдання 40. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Настя була (донька місцевого священика). У п'ятнадцять років вона стала (рабіня). Незабаром дівчина стала (улюблена дружина) султана Сулеймана I. Сулейман I був (грізний правитель) Османської імперії. Сулейман I був не тільки (грізний, розумний, але й гарний). Він володів (східні та слов'янські мови). Настя була невисока на зріст, тендітна, з (променисті карі очі). Сучасники називали її (сонце) великих володінь Сулеймана I. Настя — Роксолана володіла (церковнослов'янська та латинська мови). Настя була не тільки (гарна жінка). Вона була (розумна, незалежна, духовно багата, добра порадиця) свого чоловіка. Сулейман I слухняно схиляв голову перед (своя мудра Роксолана). Вона допомагала йому вирішувати складні проблеми з (різні європейські держави). Роксолана жила і фактично правила (Османська імперія) близько тридцяти років. Султанський палац Топкапи, де жила Настя — Роксолана, став (історична пам'ятка та музей мистецтва). Тюльпани були її (улюблені квіти).

Завдання 41. Розкажіть:

- А. Що ви дізналися про Настю—Роксолану, про Сулеймана I, про Османську імперію.
Б. Перекажіть текст “Роксолана”.

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. Прочитайте ряд слів. Випишіть у рядки спільнокореневі слова. Визначте їхню б удову.

Зразок: *кохати, коханий, закохатися.*

загарбати, орел, радити, загарбник, квіти, страждати, місце, любити, нападаючий, квітковий, улюблений, мудрий, нападати, жити, орлиний, напад, страждання, квітка, місцевий, квітник, порадник, житель, квітник, місцевість, живий, любов, порада, мудрість, проживати, порадиця, постраждати, мудрець.

II. Визначте будову слів. Знайдіть у них суфікси. Скажіть, які значення вони мають (нові чи відтінки)?

страждати, постраждати, страждання;
порада, порадник, порадиця, радити, порадити;
свідчити, посвідчити, свідок;
пан, панувати, панування, пані, панночка, панство;
кошти, коштувати, панування, пані, панночка, панство;
кошти, коштувати, коштовності, коштовний;
повелитель, веліти, звеліти, повелителька;
місце, місцевість, місцевий;
слухати, послухати, вислухати, слухняний;
загарбати, загарбник, загарбницький.

III. Виберіть відповідне слово і напишіть його замість крапок у потрібній формі.

а) *радити, порадити, порадник, радник, порадиця.*

Цей чоловік працює у посольстві Туреччини. Коли я закінчував школу, тато ... мені серйозно подумати про майбутню професію. Мій тато був моїм добрим ... . Настя була розумною ... своєму чоловікові. Які квіти ви ... мені купити на день народження мами?

б) *страждати, постраждати, страждання*

У XVI столітті український народ ... від нападів кримських татар. Під час другої світової війни ... багато країн. На долю нашого народу випало багато ... .

в) *пан, панувати, пані, панночка, панство*

Цей ... приїхав з Канади. Він прийшов на вечір разом зі своєю ... . З ними була маленька ... . У залі ... спокій. Шановне ..., запрошуємо вас на святковий вечір. Татаро-монгольські завойовники ... в Україні більше 200 років. Під час ... Петра I йшла війна за Україну між Росією і Швецією.

г) *слухати, послухати, вислухати, слухняний, -а, -е, -і.*

Наш викладач дуже цікаво розповідає. Ми любимо ... його розповіді. Нещодавно ми були у місцевому музеї і ... чудову лекцію про історичне минуле цього краю. А мені не сподобалася ця лекція. Я ... трохи ... лектора і пішов з лекції. Я розповів мамі про свої проблеми, вона

уважно ... мене і порадила не сумувати. Вона сказала, що час — найкращий лікар. У дитинстві я був дуже ... хлопчиком.

д) місце, місцевість, місцевий

Я люблю сидіти біля вікна. Це моє улюблене ... Я вже познайомився з ... мешканцями. У ... школі викладають три іноземні мови. Настя народилася у сім'ї ... священика. Ця ... мені незнайома. На тому ..., де раніше був лише пісок і гуляв вітер, розкинувся чудовий парк.

Завдання 42. Згадайте форми особових займенників в орудному відмінку однини та множини.

<i>Хто? (з)ким?</i>			<i>Хто? (з)ким?</i>		
я	—	(зі)мною	ми	—	(з) нами
ти	—	(з)тобою	ви	—	(з) вами
він	—	(з)ним	вони	—	(з) ними
вона	—	(з)нею			

Завдання 43. Напишіть слова, що стоять у дужках, у потрібній формі.

Зразок: *Я познайомився з (вона) недавно.*

Я познайомився з нею недавно.

Я давно не зустрічався з (він). Познайом мене з (вона). Мені завжди весело з (ти). Брат обіцяв піти зі (я) на стадіон. Ви підете з (ми)? З (вони) на екскурсію піде наш викладач. З (ви) хотів поговорити директор інституту.

Завдання 44. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Книжка, (яка) ви цікавилися, є в книгарні.*

Книжка, якою ви цікавилися, є в книгарні.

Журнал, (який) ви цікавилися, можна взяти у бібліотеці. Книжка, (які) ви захоплюєтесь, є в нашій книгарні. Вчені, з (які) ви познайомились в інституті, вже поїхали. Журналіст, з (який) ви зустрічались недавно, написав про вас статтю. Викладачі, з (які) ви листувалися, зараз працюють за кордоном. Мої товариші, з (які) я вчився у школі, живуть у Львові. Дівчина, з (яка) ви познайомились, навчається в нашому інституті. Центристи, з (які) боролися демократи, перемогли на виборах.

Завдання 45. Ознайомтеся з новими словами, які вам трапляться в наступному тексті.

Українські

кріпак, -и
закріплятися за ким? за чим?
пан, -и
власність
круглий, -а, -е, -і
сирота, -и
пастух, -и
козачок
носити - нести що? кого?
маляр, -и
поміщик, и
помітити що? кого?
милуватися чим? ким?
справжній, -я, -є, -і

Російські

крепостной
закрепляться
барин
собственность
круглый
сирота
пастух
казачок
носят — нести
маляр
помещик
заметить
любоваться
настоящий

звання	звание, —я
археографія	археография
прогрес	прогресс
прогресивний, -а, -е, -і	прогрессивный
закликати <i>кого? до чого?</i>	призывать
арештувати <i>кого? за що?</i>	арестовать
наказ, -и	приказ
вести що? кого?	вести
забороняти - заборонити <i>кому? — інф.</i>	запретить
таємно	тайно
заслання	ссылка
лихо	беда
(с)коритися <i>кому? чому?</i>	покориться, сдаться
створювати - створити <i>що?</i>	создать
дозволяти - дозволити <i>кому? - інф.</i>	разрешить
скасовувати - скасувати <i>що?</i>	отменить
славнозвісний, -а, -е, -і	широко известный
заловіт, -и	завещание
кайдани	кандалы
(по)ховати <i>що? кого?</i>	(по)хоронить
гордість	гордость
пишатися <i>ким? чим?</i>	гордиться
лунати <i>де?</i>	звучать
(в)шанувати <i>кого? за що?</i>	(по)чтить

Завдання 44. Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО

Тарас Григорович Шевченко — великий український поет, художник, демократ. Т.Г. Шевченко народився 9 березня 1814 року в невеличкому українському селі на Черкащині. Його батько був селянином-кріпаком. Кріпаками називалися селяни, які закріплювалися за панами, були їхньою власністю.

Дитинство поета було дуже важким. Коли йому було 9 років, померла мати, а через два роки помер батько. Тарас залишився круглим сиротою. Круглими сиротами стали ще п'ять його братів і сестер.

Маленький Тарас пішов працювати. Спочатку він був пастухом, потім носив воду школярам, а в 1828 році почав служити козачком у пана.

З дитинства Шевченко мав пристрасть до знань. Він сам навчився грамоті у сільського вчителя, коли носив воду до школи. Він дуже любив малювати і малював скрізь, де міг: на дверях, на стінах, на землі, за що його не раз били.

У 1831 році сім'я поміщика переїхала до Петербурга. Пани взяли з собою й Тараса. Поміщик помітив любов Тараса до малювання і вирішив зробити з нього домашнього маляра. Він віддав Шевченка вчитися малювати до художника.

Молодий хлопець закохався в Петербург. Він милувався його красою, його білими ногами, його чудовими палацами й парками. Вдень він працював, а вечорами ходив до Літнього саду малювати з натури.

Одного вечора Тарас зустрівся тут з молодим українським художником Сошенком. Сошенкові сподобався молодий талановитий хлопець, і він познайомив Тараса з відомими петербурзькими художниками і письменниками. Вони вирішили допомогти Тарасові стати справжнім художником. Але щоб вступити до Академії мистецтв, потрібно було бути вільною людиною. Селяни-кріпаки не мали права вчитися.

Нові Тарасові друзі звернулися до поміщика з проханням звільнити Тараса від кріпацтва. Поміщик погодився, але захотів за Тарасову волю велику суму грошей. Таких грошей ніхто з Тарасових друзів не мав. Але вони знайшли вихід: видатний російський художник Карл Брюллов написав портрет славнозвісного російського поета Жуковського, який продали за великі гроші й викупили Тараса з неволі. Шевченко став вільним. Йому було в той час 24 роки. Тепер він міг стати студентом Петербурзької Академії мистецтв. Шевченка прийняли до Академії, і він став улюбленим учнем Карла Брюллова.

Тарас багато малював, багато читав, займався історією, філософією, фізикою, вивчав російську та французьку мови.

Тут, у Петербурзі, Шевченко починає писати вірші. Він пише про рідну Україну, про її природу, про важке життя свого народу, про його мрії та надії.

1840-го року в Петербурзі виходить його перша книжка “Кобзар”, яка зробила ім'я Шевченка широко відомим.

Навесні 1843 року Тарас приїжджає в Україну. Провідує своє рідне село, Київ та інші місця.

У 1844 році він закінчує Академію мистецтв і отримує звання художника.

Навесні 1845 року Шевченко повертається в Україну, зупиняється у Києві, працює художником в археографічній комісії, а потім учителем малювання в Київському університеті.

У Києві Шевченко знайомиться з прогресивними людьми, захоплюється прогресивними ідеями, мріє про щастя і волю свого народу.

Про все це він пише у своїх віршах і закликає народ до боротьби за свободу, проти царя. За свої вірші (особливо поему “Сон”) у квітні 1847 року Шевченко був заарештований. За наказом царя його віддали в солдати і заслали до Казахстану. Поетові заборонили писати й малювати. Десять років Тарас був у засланні, зазнав багато лиха, але не скорився. Він таємно продовжував писати й малювати, займався скульптурою, думав про свою Україну й про те, як зробити свій народ щасливим.

Усі ці роки Тарасові друзі боролися за його звільнення і, нарешті, цей день настав. Тарас знову став вільним. Після визволення він хотів повернутися в Україну, створити сім'ю і працювати для свого народу. Але цар не дозволив Шевченкові їхати на батьківщину.

Недовго поет жив після заслання. Він повернувся до Петербурга хворим і через 3 роки помер. Це сталося 10 березня 1861 року. Кілька місяців він не дожив до кріпосної реформи, яка скасувала кріпосне право.

У своєму славнозвісному вірші “Заповіт” Тарас Шевченко писав:

Як умру, то поховайте мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

(1845 р.)

Друзі Тараса виконали бажання поета.

У травні 1861 року його тіло перевезли в Україну і поховали недалеко від Києва, у Каневі, на високій горі, яку тепер називають Тарасовою горою.

Тарас Шевченко — гордість України. Український народ пишається своїм генієм. Його вірші знають у багатьох країнах світу. Його ім'ям названі вулиці, парки, сквери. Творчість Тараса Шевченка вивчають в Україні і за кордоном. У Києві, Каневі, Петербурзі, в рідному селі поета, а також у Палсрмо (Канада) та інших містах є музеї Шевченка. Пам'ятники Тарасові Шевченку стоять у Києві, Каневі, Харкові, Москві, Ашхабаді, в Канаді, США, у Франції, Аргентині. В новій вільній сім'ї лунають слова великого Кобзаря.

Хто такий Тарас Шевченко? Коли і де він народився? Ким були його батьки? Яких селян називали кріпаками? Яким було дитинство поета? Скільки років було Тарасові, коли він залишився сиротою? Ким працював малий Шевченко після смерті батьків? До чого він мав пристрасть з дитинства? Що він найбільше любив? Кого вирішив зробити поміщик з Тараса? Куди переїхала сім'я поміщика? Чим захоплювався Тарас у Петербурзі? Куди він ходив вечорами? З ким зустрівся Шевченко в Літньому саду? З ким познайомив Тараса Сошенко? Що вирішили нові друзі Тараса? Ким потрібно було бути, щоб вступити до Академії мистецтв? З яким проханням звернулися друзі Шевченка до його поміщика? Що захотів поміщик за волю Тараса? Який вихід знайшли друзі Шевченка? Скільки років було Тарасові, коли він став вільним? Чиїм улюбленим учнем став Тарас? Чим він займався в Академії мистецтв? Коли Тарас Шевченко почав писати вірші? Коли й де вийшла його перша книжка? Яка книжка зробила ім'я Тараса широко відомим? Коли Шевченко закінчує Академію і яке звання він отримує? Коли Шевченко повертається в Україну і ким він працює? З ким він знайомиться у Києві? Про що він мріє і пише у своїх віршах? Коли і за що Шевченко був арештований? Куди його заслали? Що йому заборонили робити? Чи скорився Тарас? Чим він займався в заслання? Скільки років Шевченко був у заслання? Куди він мріяв повернутися після заслання? Чи здійснилася його мрія? Коли помер Тарас Шевченко? Про що він писав у “Заповіті”? Чи була виконана воля Шевченка? Де похований Тарас Шевченко? Як називається гора, на якій знаходиться могила українського Кобзаря? Як вшанована пам'ять Тараса Шевченка?

Завдання 45. Поділіть текст на кілька основних частин. Складіть план тексту. Розкажіть про життя Тараса Шевченка згідно з планом.

Запам'ятайте вирази та словосполучення:

любов] до чого? [(до малювання, музики)]
пристрасть]

малювати як? (з натури, по пам'яті)
мати право вчитися (писати, малювати)
допомогти стати ким?
(на)писати портрет
шукати—знайти що? (вихід, рішення)
вести роботу
виконати бажання
віддати вчитися на кого? (на маляра)
віддати вчитися до кого? (до маляра)
зазнати чого? (лиха)
повернутися яким? (хворим, здоровим, вільним)
дозволити + інф. (писати, малювати)
заборонити + інф. (жити в Україні)
(в)шанувати пам'ять

Запам'ятайте видові пари дієслів:

помічати — помітити
ховати — поховати — заховати
милуватися — замилуватися
возити — везти
перевозити — перевезти
забороняти — заборонити
хотіти — захотіти — схотіти
дозволяти — дозволити

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. а) Згадайте (напишіть) видові пари до дієслів та поставте до них запитання.

Зразок: читати — читати — прочитати що?

купувати —	приймати —	кохати —
продавати —	любити —	закінчувати —
повертатися —	виходити —	хотіти —
подобатися —	провідувати —	виконувати —
знайомитися —	шукати —	дозволяти —
помічати —	писати —	милуватися —
створювати —	ховати —	перевозити —
	вступати —	

б) Складіть і напишіть речення з видовими парами дієслів.

II. Прочитайте ряди спільнокореневих слів. Визначте будову цих слів. Скажіть, яку роль (функцію) тут виконують суфікси та префікси: вони служать для утворення нових слів чи відтінків значень? Назвіть приголосні (голосні), що чергуються. Придумайте речення з цими словами.

Місто, місцевий, поміщик, місцевість; село, селянин, сільський, селище, поселитися, населення; малювати, намалювати, малюнок, мальовничий, маляр; визволяти, воля, вільний, визволення, визволитель, визвольна, звільнити, звільнення, визволити; прохати, прохання, просити, запрошувати, запрошення; археографія, археограф, археографічний; кріпак, кріпосний, кріпацтво, кріпосник, кріпацький; засилати, заслання, засланий, посилати, надсилати, надіслати, посилка, слати, пошліть; хворий, хворіти, захворіти, хвороба, хворобливий.

III. Напишіть замість кренок потрібні слова.

а) Місто, місцевий, поміщик, місцевість.

Мої батьки живуть на околиці (на краю) ... . Ця ... дуже мальовнича. ... люди дуже привітні. Шевченко служив ... козачком.

б) Село, селяни, сільський, селище, поселення, поселитися, населення.

Нещодавно на півдні України археологи знайшли древні ... людей. Шевченко народився в невеличкому ... в сім'ї ... . Коли Тарас був маленьким, він носив воду ... школярам. Мої батьки живуть у ... міського типу. Біля нас ... нові сусіди. ... України складас понад 50 мільйонів.

в) Малювати, намалювати, малюнок, малювання, мальовничий, маляр.

У дитинстві я дуже любив ... портрети батьків. Одного разу я ... маму. Цей ... сподобався учителю ... , і його взяли на виставку. Там було багато різних ... інших школярів. Шевченко ... свій ... край. Поміщик хотів зробити з нього домашнього ... .

г) Воля, вільний, визволяти, визволення, визволитель, визвольний, звільнити, звільнення, звільнений.

Тарас хотів бачити свій край ... . Він боровся за ... . Народи Європи щиро вітали своїх ... . Після ... від фашистів ... народи Європи почали відбудовувати зруйноване господарство. Лікарі ... цього студента від занять спортом, тому що у нього хворе серце. ... мене, будь ласка, від цієї роботи. Я був ... від заліку, тому що активно працював на всіх практичних заняттях.

д) Прохати, прохання, (по)просити, запрошувати, запрошення.

Ми ... вас на студентський вечір. Я отримав ... на весілля. У мене є до вас одне ... . Мені дали лише одне ... на концерт. Я ... друга допомогти мені в роботі.

е) Кріпак, кріпосний, кріпацтво, кріпосник, кріпацький.

Батько Шевченка був ... . Тоді в Україні існувало ... право. Цар Микола був жорстким ... . Тарас був ... сином. Його ... доля була важкою.

ж) Засилати, заслати, заслання, засланий, посилати, надсилати, надіслати, посилка, слати, пошліть.

Шевченко був 10 років у ... . Цар ... його до Казахстану. Поет був ... далеко від батьківщини за свої вірші. Мені необхідно отримати ... . Батьки ... мені листа. Якщо ви хочете, щоб лист дійшов швидко, ... його авіапоштою.

з) *Хворий, хворіти, захворіти, хвороба, хворобливий.*

Тарас повернувся з заслання ... людиною. У нього була складна ... . Мій брат був ... дитиною. Він ... цією ... 5 років.

Завдання 45. а) Прочитайте та запам'ятайте слова, що вимагають орудного відмінка.

<i>Доконаний вид</i>	<i>Недоконаний вид</i>	<i>Запитання</i>	<i>Приклади</i>
бути (між), поруч, з	—	Ким? чим? яким? з ким? з чим?	Я мрію бути дипломатом. Я був між ними.
ставати	стати	ким? чим? яким?	Він став великим.
боротися	---	з ким? з чим? (про кого? проти чо го? за кого? за що?)	Шевченко і його друзі бо ролися проти кріпацтва (за волю народу).
зустрічатися	зустрітися	з ким? з чим?	Ми зустрілися з журналі стами.
говорити	—	з ким? (про кого? про що?)	Ми говорили з вами про цю справу.
пишатися	---	ким? чим?	Наш народ пишається своїми героями.
вітатися	привітатися	з ким?	Студенти привіталися з гостем.
знайомитися	(по)знайомитися	з ким? з чим?	Ми познайомилися з пробле мою. Вони ознайомилися з матеріалами виставки.
цікавитися	зацікавитися	ким? чим?	Сестра цікавиться літера турою.
займатися	зайнятися	ким? чим?	Він займався дітьми і гос подарством.
володіти	оволодіти	Ким? чим?	Він володіє цим матеріа лом.
захоплюватися	захопитися	Ким? Чим?	Ми захопилися архітекту рою.
називати	назвати	ким? чим? (кого?)	Космонавтів називають зо ряними синами.
писати	написати	чим?	Батько написав листи олів цем.
малювати	намалювати	чим? (що?)	Малий Шевченко малював крейдою, вугіллям.

<i>Доконаний вид</i>	<i>Недоконаний вид</i>	<i>Запитання</i>	<i>Приклади</i>	
поздоровляти	поздоровити	з чим? (кого?)	Ми поздоровили товариша з днем народження.	
повертатися	повернутися	з чим? (куди? звідки?)	Ми повернулися додому з перемогою.	
керувати	—	ким? чим?	Він добре керує колективом.	
сперечатися	засперечатися	з ким?	Ми з друзями любимо сперечатися на різні теми.	
сваритися	посваритися	з ким?	Я посварився з сусідами.	
умиватися	умитися	чим? з чим?	Мені подобається вмиватися холодною водою.	
стикуватися	зістикуватися	з чим?	Космічний корабель зістикувався з міжпланетною станцією.	
з'єднувати(ся)	з'єднати(ся)	з ким? з чим?	Ця частина міста з'єднується з протилежною мостом.	
об'єднувати(ся)	об'єднати(ся)	з ким? з чим?	Ми об'єдналися з батьками.	
обмінюватися	обмінятися	ким? чим?	Ми обмінялися сувенірами.	
ходити	—	}	Мені подобається ходити лугом.	
їздити	—		Я не люблю їздити автобусом.	
бігати	—		Не біжи сходами!	
блукати	—		}	Він любить (гуляти) блукати старими вулицями міста.
гуляти	—			
користуватися	—		Я давно не користуюся англійською мовою.	
листуватися	—		з ким?	Ми листуємося з батьками.

б) Складіть і запишіть з ними речення.

§ 7. МІСЦЕВИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ.

Запитання та прийменники	Значення	Приклади
1. Де? На (в, у, по, при) кому? чому?	1. Місце	1. Іван живе <i>в Києві</i> . (<i>Де живе Іван?</i>) Його батьки були <i>на війні</i> . (<i>Де були батьки?</i>). <i>При університеті</i> є гуманітарний ліцей. (<i>Де є гуманітарний ліцей?</i>). Не ходіть <i>по квітах!</i> (<i>Де не ходіть?</i>). Мій друг живе <i>при батьках</i> . (<i>При кому він живе?</i>)
2. У чому? у кому? на кому? на чому?	2. Об'єкт (непрямий).	2. Мій батько брав участь <i>у війні</i> . (<i>У чому він брав участь?</i>) Він був <i>у військовій формі</i> . (<i>У чому він був?</i>) <i>На ньому</i> були окуляри. (<i>На кому були окуляри?</i>).
3. Коли? (у, в, о, по)	3. Час.	3. Іспити починаються <i>у січні</i> . (<i>Коли починаються іспити?</i>) Лекція закінчується <i>о п'ятій годині</i> . (<i>Коли закінчується лекція?</i>) Ми зустрінемося <i>по обіді</i> . (<i>Коли ми зустрінемося?</i>)
4. На чому?	4. Інструмент, знаряддя дії.	4. Він грає <i>на бандурі</i> . (<i>На чому він грає?</i>)
5. Коли? (при кому?)	5. Умова (час).	5. <i>При батьках</i> ми ніколи не сперечалися. (<i>При кому? Коли ми не сперечалися?</i>)

Завдання 2. Прочитайте речення. Поставте запитання до виділених слів. Визначте значення місцевого відмінка.

Зразок: *Мої батьки живуть у Львові.*

Де живуть мої батьки?

У кінотеатрі "Дружба" йде новий фільм. Фільм починається о дванадцятій годині. У театрі опери і балету буде вечір. Ми будемо брати участь у концерті. Я буду на вечорі в чорному костюмі. Мій товариш буде грати на гітарі, а я на віолончелі. Ми будемо грати при вчителів. У січні починаються іспити. У тисяча дев'ятсот дев'яностому році він закінчив школу. У дев'ятому класі ми почали вивчати новітню історію. В інституті ми вивчаємо багато різних предметів. Я люблю ходити по зеленій траві без взуття. По закінченні навчального року ми поїдемо у село. При Київському університеті відкрили новий ліцей. Нам було соромно сперечатися при батькові.

Завдання 3. а) Прочитайте приклади, подані в таблиці. Порівняйте закінчення іменників у місцевому і називному відмінку однини.

<i>Рід</i>	<i>Називний відмінок Що?</i>	<i>Місцевий відмінок де? (на, в/у, чому?)</i>	
Чоловічий 	стіл буфет плац Севастополь музей трамвай	на/у в/у у в/у в/у в/у	стол- <i>i</i> буфет- <i>i</i> плац- <i>i</i> Севастопол- <i>i</i> музе- <i>ї</i> трамва- <i>ї</i>
Жіночий 	кімнат- <i>a</i> аптек- <i>a</i> площ- <i>a</i> тінь піч їдальн- <i>я</i> земл- <i>я</i> аудиторі- <i>я</i> сім'- <i>я</i>	в/у в/у на в/у в/у в/у на, в/у в/у в/у	кімнат- <i>i</i> аптец- <i>i</i> площ- <i>i</i> тін- <i>i</i> печ- <i>i</i> їдальн- <i>i</i> земл- <i>i</i> аудиторі- <i>ї</i> сім'- <i>ї</i>
Середній 	вікно село селище море завдання подвір'я	на, в/у на, в/у в/у в/у в/у на	вікн- <i>i</i> сел- <i>i</i> селищ- <i>i</i> мор- <i>i</i> завданн- <i>i</i> подвір'- <i>ї</i>

б) Запам'ятайте закінчення іменників у місцевому відмінку однини.

 Хто? Що?	Де?	 Хто?Що?	Де?	 Що?	Де?
- → - ь] → - й] →	-і -ї -ї	- , -а, -я, ь] →] ' -я; і] -я →	-і -ї	-о, -е, -я →	-і

в) Запам'ятайте чергування приголосних у називному і місцевому відмінках однини.

к → ц

рука — на **руці**
 аптека — в **аптеці**
 рік — у **році**

г → з

нога — на **нозі**
 Рига — у **Ризі**
 ріг — на **розі**

х → с

вухо — на **вусі**
 стріха — на **стрісі**
 рух — у **русі**

г) Запам'ятайте слова, що мають закінчення *у — ю* у місцевому відмінку однини.

1. Іменники чоловічого та жіночого роду із суфіксами

-к, -ак, -ик, -ок, -к/о

портик — на портику

куток — у кутку

будинок — у будинку

гуртожиток — у гуртожитку

літак — на літаку

військо — у війську

2. Односкладові слова, якщо наголос переходить з основи на закінчення:

бій — в/у бо-ю'

сніг — на сніг-у'

лід — на льод-у'

шлях — на шлях-у'

полк — у полк-у'

а також парк — у парк-у'

д) Зверніть увагу на закінчення іменників чоловічого роду, що означають істоти.

на кому? при кому?

	[	- <i>ові</i>	на	[	батьк- <i>ові</i>
		- <i>еві</i>			вчител- <i>еві</i>
		- <i>єві</i>			товариш- <i>єві</i>
			при		Андрі- <i>єві</i>

Завдання 4. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Мій брат навчається (в інститут).*

Мій брат навчається в інституті.

Віктор живе (в Київ). Він навчається (в університет на факультет) журналістики. Факультет журналістики знаходиться (на вулиця) Пугачова. Товариш Віктора Андрій працює (у газета) "Вечірній Київ". Віктор і Андрій займаються спортом і часто бувають (на стадіон) і в (палац Спорту). Іноді вони зустрічаються (у бібліотека), або (у парк) Шевченка. Вони люблять сидіти у (куточок парку) та розмовляти про події у (світ). Друг Віктора брав участь у (бій) за визволення Києва. Він літав на (літак).

Зверніть увагу на особливості вживання прийменників *у/в*:

В (після голосного)

Я працюю **в** магазині.

Він навчається **в** школі.

Я живу **в** Києві.

Я працюю **в** інституті.

Ми живемо **в** Одесі.

У (між приголосними)

Ти працюєш **у** магазині.

Я навчаюся **у** школі.

Вони живуть **у** Києві.

Він живе **у** Львові.

Вона живе **у** Москві.

Завдання 5. Виконайте вправу за зразком.

Зразок: *Я живу ... Києві.*

Я живу в Києві.

Мій друг живе ... Канаді. Ганна Іванівна працює ... школі. Студенти працюють ... бібліотеці. Бібліотека університету знаходиться ... центрі. Наш сусід викладає ... інституті. Ваш

викладач давно працює ... університеті? Ви обідаете ... їдальні чи ... буфеті? Наші товариші живуть ... гуртожитку. Наш викладач математики працював ... Афганістані. Недавно ми були ... Львові.

Згадайте особливості вживання прийменників в/у та на.

<i>на</i>	<i>в/у</i>
на півночі, на півдні, на заході, на сході, на батьківщині на факультеті, на лекції, на іспиті, на уроці на фабриці, на заводі, на пошті, на телеграфі, на зупинці, на станції, на вокзалі на площі, на майдані, на морі, на річці, на Дніпрі, на пляжі, на озері, на природі, на селі на балеті, на концерті, на футболі, на прогулянці, на виставці на Уралі, на Кавказі, на Кубі, на Донбасі	в Україні, в/у країні, у районі у класі, у школі, у групі, в університеті в/у магазині, в аптеці, в/у лікарні, у шпиталі у/в місті, в/у центрі, в/у гуртожитку, у селі в/у музеї, у цирку, у кіно, у театрі, у подорожі у/в Росії, у Криму, у Сибіру

Завдання 6. Замість крапок напишіть потрібний прийменник, а слова, що в дужках, у відповідній формі.

- а) ... (січень) у нас була перша екзаменаційна сесія. ... (екзамен) були наші викладачі та їхні асистенти. ... (аудиторія) готувалися до іспиту лише 3 студенти, а інші чекали своєї черги ... (коридор). ... (залік) з історії України ми писали письмові відповіді. У... (письмо) я роблю більше помилок, ніж в ... (усна відповідь).
- б) ... (консультація) з географії було багато студентів. Я сидів ... (куточок) біля вікна і дивився ... (вулиця), коли почув своє прізвище. Викладач запитав мене, де розташований Кримський півострів, ... (південь) України, чи ... (північ). Минулого тижня ... (засідання) парламенту розглядалося питання про суверенітет Криму. ... (Крим) чудовий клімат. Після літніх іспитів я хотів би відпочити там .. (берег) Чорного моря. Минулого року ми були з друзями ... (Кавказ). Наш будинок відпочинку стояв ... (пригір'я). ... (захід) України багато лісів, а ... (схід) лише степи.

Завдання 7. Порівняйте закінчення іменників у називному та місцевому відмінку множини.

	<i>Називний відмінок</i>	<i>Місцевий відмінок</i>
 Множина	стол-и батьк-и країн-и сел-а	на стол-ах на (при) батьк-ах в/у країн-ах в/у сел-ах
	музе-ї вчител-і мор-я друз-і	в/у музе-ях на (при) вчител-ях у/на мор-ях на(при) друз-ях

Зверніть увагу!

Запам'ятайте!

Називний відмінок

Місцевий відмінок

-а, -и,

→

-ах

-я, -ї, -ї

→

-ях

Але: ж,ч,ш,щ] + і

→

-ах

(на нож-*ах*, на круч-*ах*, у прізвищ-*ах*, у селищ-*ах*, при товариш-*ах*)

Завдання 8. Напишіть слова, що в дужках, у потрібній формі, замість крапок напишіть відповідний прийменник: *в/у, на, по, при*.

... (села) та (міста) почалися передсвяткові весняні роботи. Ми їздили ... (райони) Київщини і знайомилися з національними традиціями цього краю. ... (береги) Дніпра багато зелені. ... (селища) Київщини є кінотеатри, ресторати, перукарні, спортивні майданчики та інше. ... (обличчя) людей ми бачили привітні посмішки. У святкові дня ... (площі та вулиці) Києва багато людей. Під час фейерверку багато дітей сиділи ... (плечі) батьків. ... (станції) метрополітену тихо лунає музика.

Завдання 9. Викопайте вправу за зразком.

Зразок: — *Де працюють учителі? (школи та ліцеї).*

— *У школах та ліцеях.*

Де працюють викладачі? (технікуми, інститути та академії).

Де студенти беруть підручники? (бібліотеки).

Де живуть іноземні студенти? (квартири, гуртожитки, готелі).

Де студенти виконують практичні роботи? (лабораторії).

Де живуть і працюю люди? (села, міста, селища, гори, степи, ліси).

Завдання 10. Допишіть речення.

Інженери працюють ... . Студенти навчаються ... . Школярі навчаються ... . Селяни працюють ... . Моряки виловлюють рибу ... . У святкові дні ... багато людей. ... пишуть про нову економічну програму.

Завдання 11. Прочитайте текст. Перепишіть його в зошит. Слова, що в дужках, напишіть у відповідній формі. Перекажіть текст.

СОНЦЕ Й МІСЯЦЬ

Одного разу Сонце й Місяць засперечалися: Сонце каже, що листя ... (дерева) зелене, а Місяць каже, що воно сріблясте. Місяць каже, що люди ... (земля) завжди сплять, а Сонце говорить — люди завжди в русі (рухаються).

— А чому тоді ... (земля) така тиша? — запитує Місяць.

— Хто тобі це сказав? — дивується Сонце. — Там завжди шумно (гомінко).

Так вони довго сперечалися.

Але раптом прилетів Вітер. Почув він цю розмову та й засміявся.

— Про що ви говорите? Я й при (Сонце), й при (Місяць) літаю. Вдень, коли ... (небі) світить Сонце, все відбувається так, як каже Сонце. ... (земля) шумно, гомінко, всі люди рухаються, а листя ... (дерева) зелене. А вночі, при (Місяць) все по-іншому: люди сплять, навкруги тиша, і листя при (світло Місяця) сріблясте. А коли хмара закриває Місяць, листя ... (дерева) буває навіть чорне. Але ні ти, Сонце, ні ти, Місяцю, не знаєте про це. Почув це Місяць та й вирішив подивитися, як виглядає земля при (Сонце).

Ось чому, коли Сонце сідає, ... (небо) з'являється допитливий Місяць.

Завдання 12. Згадайте форми особових займенників у місцевому відмінку.

<i>Називний відмінок</i>	<i>Місцевий відмінок на, в/у, при, по</i>
я	мені
ти	тобі
він	ньому
вона	ній
ми	нас
ви	вас
вони	них

Завдання 13. Напишіть особові займенники, що в дужках, у потрібній формі, а замість крапок напишіть відповідний прийменник.

Сьогоднішня газета цікава. ... (вона) детально вишуть про візит президента у країни Далекого сходу. Я ніколи ... (тобі) не говорив про це. Я говорив про свої проблеми при (Сашко). ... (він) я можу говорити все. Викладачі не дозволяють на уроках іноземної мови користуватися рідною мовою. ... (вони) ми говоримо тільки по-українському. А ... (вас) це можна робити? ... (ти) сьогодні святковий костюм! У (ти) день народження?

Завдання 14. Виконайте вправу за зразком.

Зразок а) — *Ви сьогодні без зошитів?*

— *Так, при мені сьогодні немає зошитів.*

Він сьогодні без словника? Вони вчора були без документів? Він сьогодні без підручника? Вони сьогодні без дітей? Вона буде без речей? Ти живеш без батьків? Вони без парасольки?

Зразок б) — *Він сьогодні без окулярів?*

— *Так, на ньому сьогодні немає окулярів.*

Він сьогодні без капелюха? Вона сьогодні без пальта? Ви сьогодні без окулярів? Ти будеш на вечорі у новому костюмі? Вони будуть у світлих сукнях? Іноземні студенти будуть у національному одязі? Ця дівчина прийшла без жакета і плаща? Ми були без верхнього одягу?

Завдання 15. Згадайте закінчення прикметників, присвійних та вказівних займенників і порядкових числівників чоловічого роду у місцевому відмінку однини і множини.

ОДНИНА			
у	як- <i>ому</i> чий- <i>ому</i> (чи- <i>сму</i>) котр- <i>ому</i>	У <i>ць-ому</i> (т- <i>ому</i> , мо- <i>сму</i> , тво- <i>сму</i> , наш- <i>ому</i> , ваш- <i>ому</i> , їхн- <i>ому</i>), маленьк- <i>ому</i> , тих- <i>ому</i> , вечірн- <i>ому</i> кінотеатрі йде новий фільм. У <i>ць-ому</i> маленьк- <i>ому</i> містечку живе моя сім'я.	- <i>ому</i> ь] - <i>ому</i> - <i>сму</i>
у	як- <i>ій</i> чи- <i>ій</i> котр- <i>ій</i>	У <i>ц-ій</i> (т- <i>ій</i> , мо- <i>ій</i> , наш- <i>ій</i> , ваш- <i>ій</i> , їхн- <i>ій</i>) нов- <i>ій</i> , сьогоднішн- <i>ій</i> газеті надрукований виступ президента.	- <i>ій</i> - <i>ій</i>
МНОЖИНА			
у	як- <i>их</i> чи- <i>їх</i> котр- <i>их</i>	У <i>ц-их</i> (т- <i>их</i> , наш- <i>их</i> , їхн- <i>їх</i>) маленьк- <i>их</i> , тих- <i>их</i> , вечірн- <i>їх</i> кінотеатрах будуть показувати конкурсні фільми.	- <i>их</i> - <i>їх</i> - <i>їх</i>

Завдання 15. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: — У *цих* кімнатах живуть наші друзі.

— У *яких* кімнатах живуть наші друзі?

На *цих* вулицях багато магазинів. У *тих* краях немає зими. У *наших* кімнатах чисто й тихо. На *їхніх* стадіонах змагаються кращі команди. На *п'ятих* курсах у студентів розпочинається дипломна практика. У *першому* класі працює тільки один викладач. У *сьогоднішній* газеті пишуть про святкування Дня Перемоги. При *Київському* університеті є гуманітарний лицей. На *всіх* природничих факультетах вивчають математику. У *цьому* завданні багато нових слів. У *нашому* кабінеті поставили нові магнітофони.

Завдання 16. Складіть речення із слів.

- У, ці, краї, займатися, риболовство.
- На, Чорне море, побудувати, багато, нові, санаторії.
- На, Європейський континент, вже, більш, як, 45, роки, не бути, війна.
- Ми, сподіватися, що, у, майбутнє століття, люди, бути, жити, у, мир.
- На, крайня північ, працювати, молодіжна експедиція.
- У, ці, регіони, можна, вирощувати, високі, врожаї, хліб.
- Я, не, любити, жити, у, великі міста.

Завдання 17. Напишіть відповіді на запитання, використовуючи слова, що стоять у дужках.

- У якому році ви приїхали в Україну? (1994)
- У якому місяці ви почали вивчати українську мову? (жовтень)
- Коли у вас розпочнеться літня сесія? (червень)
- Коли ви поїдете відпочивати? (липень або серпень)
- У якому році ви народилися? (1975)
- У якому році був заснований Київський університет? (1834)
- При якому університеті працює гуманітарний лицей? (Київський університет).

Завдання 18. Ознайомтеся з новими словами, які вам трапляться у наступному тексті.

Українські:

запроваджувати — запровадити *що?*
престол, *-и*
печеніг, *-и*
нападати — напасти *на кого? на що?*
монастир, *-і*
майстерня, *-і*
свідчити *про що? про кого?*
досягнення
надавати — надати *кому? чому? що?*
поширення
збірка, *-и*
орати — зорати *що?*
пожинати — пожати *що?*
турбота
турбуватися *про кого? про що?*
просвічувати — просвітити *кого? що?*
прозивати — прозвати *кого? як?*
прізвисько, *-а*
піднесення
ріднитися — поріднитися *з ким?*
володар, *-и*
фреска, *-и*
зображувати — зобразити *кого? що?*
атмосфера
принц, *-и*
присвячувати — присвятити *що? кому?*
палко
вважати — *інф.*
невдалий, *-а, -е, -і*
навдача, *-і*
уславитися *чим?*
лицар, *-і*
найматися — найнятися *до кого? на що?*
здійснювати — здійснити *що?*
(не)вдалий, *-а, -е, -і*
можливість, *-і*
привітний, *-а, -е, -і*
вирушати — вирушити *куди?*
переселятися — переселитися *куди?*
співвітчизник, *-и*
освіта
освічений, *-а, -е, -і*
приватний, *-а, -е, -і*
спів, *-и*

Російські:

устанавливать — установить
престол
печенег
нападать — напасть
монастырь
мастерская
свидетельствовать
достижение
придавать — придать
расширение
зборник
пахать — вспахать
пожинать — пожать
забота
заботиться
просвещать — просветить
прозывать — прозвать
прозвище
возвышение
родниться — породниться
властелин
фреска
изображать — изобразить
атмосфера
принц
посвящать — посвятить
нылко
считать
неудачный
неудача
уславиться
рыцарь
наниматься — наняться
осуществлять — осуществить
(не)удачный
возможность
приветливый
отправляться — отправиться
переселяться — переселиться
соотечественник
просвещение
просвещенный
частный
ление

освіченість
зміцнювати — зміцнити *що? кого?*
згода
прощання
прощатися — попроситися з *ким? з чим?*
пригортати — пригорнути *кого?*
одружуватися — одружитися з *ким?*
кирилиця
зберігати — зберегти *що?*
всебічний, -а, -е
пригода (стати в пригоді)
приймати — прийняти *що? кого?*
удова, -и
постамент, -и
повноважний, -а, -е, -і
класти — покласти *що?*

образованность
укреплять — укрепить
согласие
прощание
прощаться — проститься
обнимать — обнять
жениться
кирилиця
сохранять — сохранить
всесторонний
пригодиться
принимать — принять
вдова
постамент
уполномоченный
класть — положить

Завдання 19. А. Прочитайте текст. Скажіть, чому Ярослава Мудрого називали “тестем Європи”.

ТЕСТЬ ЄВРОПИ

Князь Ярослав — один з найвідоміших князів Київської Русі, великий державний діяч. Він був одним з 12 синів князя Володимира, який запровадив християнство на Русі. Володимир — “хреститель” помер у 1015 році. Після смерті князя між його синами почалася жорстока боротьба за престол у Києві. Переміг у цій боротьбі князь Ярослав, який у 1018 році став господарем усіх руських земель.

Але на цьому закінчилася лише внутрішня боротьба за владу. У Ярослава було ще багато зовнішніх ворогів, з якими він воював майже 20 років.

Останніми серед ворогів Київської Русі за часів Ярослава були печеніги, яких він остаточно переміг у 1037 році. Більше на Русь вони не нападали.

На честь перемоги над печенігами Ярослав збудував у Києві собор святої Софії, два монастирі та Золоті ворота.

При Софійському соборі була заснована велика бібліотека, де переписувалися та перекладалися з іноземних мов книги. Тут же була школа, де навчали дітей грамоті.

Сам Ярослав був високоосвіченою на той час людиною. Сучасники князя свідчать, що понад усе він любив книжки і читав їх вдень і вночі.

Але найбільшим досягненням князя Ярослава була перша збірка законів “Руська правда”, яка стала правовим кодексом держави.

Велику роль Ярослав надавав поширенню християнства. За його князювання у Києві було збудовано 400 церков. Сучасники князя писали, що батько Ярослава Володимир зорав землю, тобто просвітив народ хрищенням, а великий князь Ярослав засіяв книжними словами серця віруючих людей, а вони пожинають плоди, приймаючи святе вчення.

За турботу про розвиток освіти та культури на Русі Ярослава прозвали Мудрим.

Час його князювання — це період нового піднесення Київської держави та її столиці Києва.

Ім'я Ярослава Мудрого стало відоме у багатьох європейських країнах. З великим київським князем захотіли поріднитися наймогутніші володарі Європи — королі французький, англійський, норвезький, угорський, шведський.

На одній із відомих фресок Софії Київської зображена вся сім'я Ярослава Володимировича. З чотирьох його дочок нам відомі Єлизавета, Анна і Анастасія.

Всі вони, як і їхній батько та брати, виховувалися в атмосфері “книжності”. Дочки Ярослава Мудрого, як і інші жінки знатних людей Київської Русі, знали не тільки рідну мову, але й грецьку, давньоболгарську, латинську, математику, філософію, астрономію, знали вони й “лікарські хитрощі”.

Європейські принци та королі говорили про чарівність руських жінок, присвячували їм вірші.

У старшу дочку Ярослава Мудрого красуню Єлизавету був палко закоханий норвезький князь Геральд. Але взяти її за дружину принцові не вдалося. Ярослав відмовив йому, бо вважав цей шлюб нерівним.

— Коли хочеш взяти мою дочку за жінку, — сказав князь, — то мусиш уславитися лицарськими ділами. Якщо уславишся, то повертайся, Єлизавета буде твоя.

Засмучений невдачею Геральд пішов зі своїм військом шукати слави і щастя.

Він поїхав до Константинополя і найнявся на службу до Візантійського імператора. Там він здійснив переможні походи в малу Азію, Грецію, Сицилію, Італію, які принесли йому славу і прізвисько “Сміливий”.

Великі багатства, здобуті ним у походах, Геральд переслав до двору князя Ярослава.

За той час, що принц був у походах, політична ситуація у його країні змінилася. Для нього відкрилася можливість стати королем Норвегії.

Коли Геральд знову прибув до Києва, Ярослав прийняв його привітніше і віддав за нього Єлизавету. Молоді вирушили до Норвегії, де Геральд став королем Геральдом III. Так Єлизавета у 1047 році стала королевою Норвегії.

Після смерті Геральда сміливого у 1056 році Єлизавета одружилася вдруге з королем Данії.

Менша дочка Ярослава Мудрого Анастасія стала королевою Угорщини. Разом з Анастасією до Угорщини переселилося багато її співвітчизників, які відіграли визначну роль у культурно-освітній діяльності в Угорщині. Сама Анастасія заснувала 2 монастирі, які відомі до цього часу.

Третя дочка Ярослава Мудрого князівна Анна стала королевою Франції. Вона одержала у Києві початкову освіту у приватних учителів. Вони навчили її грамоти, історії, іноземних мов, початків математики, співів і малювання. Вона знала правила середньовічного етикету.

Слава про її красу та освіченість дійшла до короля Франції Генріха I. Та й шлюб з нею міг зміцнити владу короля і забезпечити надійні зв'язки з могутньою на Сході державою.

Але Ярослав Мудрий не відразу дав згоду на шлюб своєї дочки. Генріх I просив руки Анни тричі. Тільки після приїзду єпископа короля Франції, який від імені Генріха I просив руки князівни Анни, Ярослав дав згоду на шлюб дочки з Генріхом.

Тяжким було прощання улюбленої доньки з батьком. Він пригорнув її до себе й тихо промовив: “Пам'ятай, дочко, про честь Русі і нашого Києва”. Потім перехрестив.

У 1049 році Анна залишила батьківський дім.

Через 2 місяці Анна з посольством прибула до Франції.

14 травня 1049 року король Генріх одружився з Анною. Ця церемонія відбулася у Реймському соборі. Анна стала французькою королевою.

Під час цієї важливої події королева подарувала собору Євангеліє, яке вона привезла з Кисва. Книга була написана кирилицею, яка була офіційним письмом у Київській Русі. Ця найдавніша пам'ятка зберігається зараз у міській бібліотеці у Реймсі (Франція). На цьому Євангелії французькі королі протягом багатьох років присягалися під час коронації в соборі.

Анна народила Генріхові трьох синів. Оскільки король майже весь час був у походах, то вона сама їх виховувала. Тут у великій пригоді стала її всебічна освіта і культура. Анна не лише займалася вихованням дітей. Вона мала право ставити свій підпис на важливих державних документах і приймати самостійні рішення.

У 35 років Анна стала вдовою. Король Генріх помер у 1059 році, через 10 років після їхнього одруження.

Королем Франції став неповнолітній син Філіпп. Анна допомагала синові у його державних справах, супроводжувала його в поїздках по країні. Її підписи стоять на багатьох документах того часу. Остання грамота була підписана вже немолодою Анною у 1075 році.

До наших часів у Санлісі недалеко від Парижу зберігся монастир, заснований Анною у 1060 році. Неподалік від входу до монастиря стоїть скульптура Анни на повній зріст. На постаменті надпис: “Анна руська королева французька, засновниця храму у 1056 році”.

Газета “Вечірній Київ” від 3 червня 1992 року повідомляла: “Повноважний посол Франції в Україні пан Юг Перне на прес-конференції з приводу “Днів культури Франції на Україні” наголосив, що початок культурним відносинам України з Францією поклала французька королева Анна, донька Ярослава Мудрого. Може, тому в Україні, першій з колишніх республік СРСР, відкрилося посольство Франції.

Б. Прочитайте план оповідання і знайдіть у тексті про Ярослава Мудрого відповідні частини.

План.

1. Прихід до влади (або: Боротьба за престол у Києві).
2. Князь Ярослав Мудрий — державний діяч і просвітитель.
3. Тесть Європи.

В. Перечитайте текст ще раз відповідно з пунктами плану. Напишіть головні запитання до кожної частини тексту і розташуйте їх після кожного пункту плану.

Наприклад:

I. Прихід до влади.

1. Хто такий Ярослав Мудрий?
  2. Сином якого князя він був?..
- .....

II. Князь Ярослав Мудрий — державний діяч і просвітитель.

1. Коли князь Ярослав Мудрий остаточно переміг ворогів?
  2. Хто в Європі хотів поріднитися з київським князем?..
- .....

III. Тесть Європи.

1. Де стало відоме ім'я князя Ярослава?
  2. Хто в Європі хотів поріднитися з київським князем?..
- .....

Г. Перекажіть кожну частину тексту згідно з пунктами плану.

Д. Розкажіть (напишіть), що ви дізналися про Ярослава Мудрого та його дочок.

Зверніть увагу на словосполучення! Запам'ятайте особливості їхньої будови.

запроваджувати — запровадити що?

[закон
правила
нові порядки]

перемагати — перемогти [кого?
у чому?
що?
у кому?] ворогів
у боротьбі
хворобу,
біль у собі

нападати — напасти [на кого?
на що?] на людей?
на країну

збудувати [що?] на честь чого? [перемоги
відкрити [що?] 1000 річчя з дня народження
заснувати [що?]

що? свідчить про що?

Ці факти свідчать про високу культуру народу.

надавати [великого значення [чому?] розвитку освіти
поширення християнства
великі права [кому?] синові
велику свободу [кому?] послові
президентові

здійснити що? — мрію, похід, план

приймати [що?] християнську віру
прийняти [кого?] рішення (закон, -и)
посла, президента, короля

виховуватися [в атмосфері чого?] любові (дружби)
виховатися [в атмосфері чого?]

присвячувати [кому?] що? [роботу, картину
присвятити [чому?] вірші, поетичні твори

взяти [кого?] за дружину
одержати [що?] освіту (право, диплом, назву, прізвище)

Кому? [(не)вдається] + інф [видати дочок заміж
(не)вдалося] одержати перемогу
перемогти ворогів

ва Мудрого, ... Анна стала дружиною французького короля Генріха I. Ще змалку ... Ярослав полюбив книги і читав їх удень і вночі.

в) перемагати, перемогти, перемога, переможець, непереможний.

У 1018 році княжич Ярослав ... своїх братів у боротьбі за престол і став господарем усіх руських земель. У 1037 році Ярослав одержав ... над печенігами. На честь ... над печенігами Ярослав Мудрий заснував Софійський собор. Князь Гарольд повернувся з походів ... за що одержав прізвисько “сміливий”.

г) освіта, освічений, високоосвічений, просвітител, просвітити, освіченість.

Григорій Сковорода — великий народний мислитель, ... письменник. Богдан Хмельницький був ... людиною. Ярослав Мудрий зробив багато для розвитку культури та ... Київської Русі. Леся Українка — велика українська письменниця одержала початкову ... вдома. Дочки Ярослава Мудрого показали в Західній Європі свою високу ... . Київський університет, відкритий у 1834 році, став центром ... в Україні.

д) право, правитель, правовий, управляти, правило, правильний.

Правителі різних часів надавали різні ... народу. Жінки у цій країні мають однакові ... з чоловіками, але ... державою чоловіки. Парламент працює зараз над ... нормами Конституції. Для молоді людини дуже важливо зробити ... вибір професії. Щоб правильно виконати вправи, слід добре знати граматичні ... . Кажуть, що народ має тих ..., яких він заслуговує.

ж) розвивати, розвинути, розвинутий, розвиток.

Україна — ... держава. Слід ... у молодого покоління любов до праці. Криза в економіці — це припинення ... економіки. У цих країнах припинився ... науки.

III. а) Напишіть видіві пари та запитання до дієслів.

Зразок: *робити — зробити що? у чому? з ким? з чим?*

запроваджувати —, перемагати —, нападати —, будувати —, надавати —, збільшувати —, зменшувати —, здійснювати —, поширювати —, вирушати —, віддавати —, приносити —, одружуватися —, взяти —, давати згоду —, прославлятися —, відмовляти —.

б) Знайдіть у тексті про Ярослава Мудрого речення з цими дієсловами і випишіть їх.

IV. Прочитайте речення. Знайдіть словосполучення з місцевим відмінком і поставте до них запитання.

У 988 році у Київській Русі було прийнято християнство. Князь Ярослав переміг у боротьбі за престол і став господарем усіх руських земель. На цьому закінчилася внутрішня боротьба за владу. При дворі Ярослава вирувало політичне і культурне життя. Зять Ярослава Мудрого король Франції загинув у бою з англійським королем. Князь Ярослав помер на руках у сина Всеволода у 1054 році. Похований Ярослав Мудрий у київській церкві святої Софії у мармуровому саркофазі. На фресці, що частково збереглася на стіні собору, можна побачити сім'ю Ярослава. Велику роль у вихованні дітей Ярослава грала “атмосфера книжності”.

V. Напишіть, про що ви дізналися з тексту “Тесть Європи”.

Я дізнався (дізналася),

- у якому році ...
- при якому соборі ...
- на якій із фресок ...
- у якій атмосфері ...
- у яких краях шукав щастя ...
- у якій країні Анна ...
- у якій бібліотеці знаходиться ...
- на яких документах королева Анна ...
- у якому місті Анна заснувала ...
- у якому місті встановлено ...
- у котрій із колишніх республік СРСР відкрилося ...

Завдання 21. Запам’ятайте дієслова, що вимагають місцевого відмінка.

<i>Недоконаний вид</i>	<i>Доконаний вид</i>	<i>Запитання</i>	<i>Приклади</i>
працювати	(за)(по)працювати	де? коли? (при кому?) на чому?	Мій дідусь працював <i>на цьому заводі</i> . Моя сестра працює <i>на комп’ютері</i> .
грати	за(по)грати	на чому?	Я граю <i>на тромбоні</i> .
писати	написати	де? (на чому?) при кому?	Я написав цей вірш <i>при тобі на уроці</i> .
жити	про(по)жити	де? (при кому?)	Студенти живуть <i>у гуртожитку</i> .
знаходитися		де? при кому? чому?	<i>У Києві є Печерська Лавра</i> .
розташовувати	розташувати	де? кого?	Ми розташували свій намет <i>на лісовій галявині</i> .
розташовуватися	розташуватися	де? що?	Університет розташований <i>у центрі міста</i> .
брати участь	взяти участь	у чому?	Студенти беруть активну участь <i>у суспільній роботі</i> .
бувати		де? в/у чому?	Він був <i>у поганому настрої</i> . Батьки були <i>на зборах</i> .
служити	відслужити	де? в/у чому?	Він служив <i>в авіаційному полку</i> .
друкувати	надрукувати	де? в/на чому?	Мою статтю надрукували <i>в газеті</i> . Я вчуся друкувати <i>на машинці</i> .
рахувати	порахувати	на чому?	Школярі вчаться рахувати <i>на калькуляторі</i> .

<i>Недоконаний вид</i>	<i>Доконаний вид</i>	<i>Запитання</i>	<i>Приклади</i>
навчатися		де? у(в)на чому?	Діти навчаються у школах.
сидіти	посидіти	де? в/на чому?	У парку сидять бабусі з онуками. Я люблю сидіти на канапі.
висіти	повисіти	де? в/на чому?	На стінах висіли картини.
стояти	постояти	де?	На вулиці Франка стоїть монумент.
повзати	поповзати	де? по/на чому?	Дитина повзає по землі на колінах.
літати	політати	де? в/на чому?	Він літає на ТУ-104.
плавати	поплавати	де? по/в/на чому?	По морю плывуть кораблі.
зупинятися	зупинитися	де? на/в/ чому?	Ми зупинилися на першому питанні.
вживати(ся)	вжити(ся)	де? в/у чому?	Ця форма вживається в розмовній мові.

б) Доберіть свої приклади з цими дієсловами.

ДІЄСЛОВО ТА ЙОГО ФОРМИ

§ 1.

Дієслово — частина мови, яка називає дію, або стан предмета і відповідає на запитання “що робить предмет?” “що з ним робиться?”

Дієслово має 5 основних форм:

1. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Це така незмінювана форма дієслова, яка, називаючи дію або стан, не вказує на час, особу, рід, число, відповідає на запитання *що робити? що зробити?*, має інфінітивний суфікс *-ти(ть)*.

Інфінітив має такі граматичні ознаки, як *перехідність* (будувати що? малювати що?) і *неперехідність* (іти), *вид* (доконаний або недоконаний — писати, написати). У реченні інфінітив може виконувати різні функції: бути суб'єктом (Жити — вітчизні служити), частиною предиката (Я хочу відпочити), або об'єктом (Ми приїхали сюди працювати).

2. ОСОБОВІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА

Дієслова можуть означати дію, або стан у 3-х способах: *дійсному* (я читаю), *умовному* (я читав би, якби ...) та *наказовому* (читай!).

Дійсний спосіб має 3 форми часу: *теперішній* (я пишу), *минулий* (я писав) та *майбутній* (я буду писати, я писатиму).

Залежно від способу дії дієслова змінюються *за числом і особою* (теперішній та майбутній час дійсного способу та наказовий спосіб), або *за числом і родом* (минулий час дійсного способу та умовний спосіб).

ДІЄВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ

За характером особових закінчень теперішнього часу дієслова поділяються на дві дієвідміни.

До *першої* дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: *-у (-ю), -еш (-еш), -е (-е), -емо (-емо), ете (-ете), -уть (-ють)*, а до *другої*: *-у (-ю), -иш (іш), -ить (-ить), -имо (-їмо), -ите (-ите), -ать (-ять)*.

Особи	I дієвідміна		II дієвідміна	
	Основа на приголосний	Основа на голосний	Основа на приголосний	Основа на голосний
Однина				
1. я	-у	-ю	-у	-ю
2. ти	-еш	-еш	-иш	-їш
3. він, вона, воно	-е	-є	-ить	-їть
Множина				
1. ми	-емо	-ємо	-имо	-їмо
2. ви	-ете	-єте	-ите	-їте
3. вони	-уть	-ють	-ать	-ять
Однина	<i>нести</i>	<i>слухати</i>	<i>лежати</i>	<i>стояти</i>
1. я	несу	слухаю	лежу	стою
2. ти	несеш	слухаєш	лежиш	стоїш
3. він, вона, воно	несе	слухає	лежить	стоїть
Множина				
1. ми	несемо	слухаємо	лежимо	стоїмо
2. ви	несете	слухаєте	лежите	стоїте
3. вони	несуть	слухають	лежать	стоять

При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

а) Дієслова, які мають в інфінітиві *основу* на *-и, -і*, або на *-а* (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу ці голосні втрачають, належать до *другої дієвідміни*:

бачи-ти	бач-у	бач-ать
вари-ти	вар-ю	вар-ять
леті-ти	леч-у	лет-ять
сиді-ти	видж-у	сид-ять
крича-ти	крич-у	крич-ать

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на *-отіти* (бурмотіти) а також з основою на *-я* (боятися, стоя-ти), *-а* не після шиплячого (спати), з основою на приголосний (біг-ти).

Усі інші дієслова належать *до першої дієвідміни*, а саме:

1). Односкладові дієслова з основою на *-и, -у*, що зберігаються при дієвідмінюванні:

ви-ти	ви-ю	ви-ють
жи-ти	жив-у	жив-уть
чу-ти	чу-ю	чу-ють

В особових формах дієслів *бити, вити (що?), лити, пити* кореневий голосний *-и-* не зберігається; *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, ллю — ллють*.

2) Дієслова з основою на *-і*, що зберігається при дієвідмінюванні:

біл <i>ь</i> -ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на *-а*, що не зберігається:

гна-ти	жен-у	жен-уть
писа-ти	пиш-у	пиш-уть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

4) Дієслова з основою на *-ува-* (*-юва-*), що при дієвідмінюванні втрачають компоненти *-ва-*:

буд-ува-ти	буд-у-ю	буд-у-ють
мал-юва-ти	мал-ю-ю	мал-ю-ють

5) Дієслова з основою інфінітива на *-оло-*, *-оро-*:

поборо-ти	побор-ю	побор-ють
поло-ти	пол-ю	пол-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ти	нес-у	нес-уть
пас-ти	пас-у	пас-уть

7) Окремі дієслова:

хоті-ти	хоч-у	хоч-уть
(по)(наді)сла-ти	шл-ю	шл-ють

Зверніть увагу на чергування приголосних у всіх формах теперішнього часу дієслів I дієвідміни.

Чергування приголосних	інфінітив	особові форми
з → ж	могти	мож-у, -еш, -уть
з → ж	казати	каж-у, -еш, -уть
с → ш	писати	пиш-у, -еш, -уть
х → ш	дихати	диш-у, -еш, -уть
к → ч	пекти	печ-у, -еш, -уть
т → ч	хотіти	хоч-у, -еш, -уть

Але: вести, вед-у, вед-еш, вед-уть.

Зам'ятайте дієслово II дієвідміни, у яких чергуються приголосні лише у I особі однини.

<i>Чергування приголосних</i>	<i>інфінітив</i>	<i>I особа однини</i>	<i>інші особові форми</i>
ä → дж	ходити	ходжу	ходиш, ходять...
т → ч	платити	плачу	платиш, платять...
з → ж	возити	вожу	водиш, возять...
с → ш	просити	прошу	просиш, просять...
ст → ш	простити	прощу	простиш, простять...
зд → ждз	їздити	їжджу	їздиш, їздять...

У дієслові *бігти* г змінюється на ж у всіх формах теперішнього часу:
бігти — біжу — біжиш...

Запам'ятайте дієслова II відміни, що в I особі однини та III особі множини після губних приголосних отримують суфікс -л- + закінчення -ю або -ять:

<i>Губний приголосний</i>	<i>Інфінітив</i>	<i>I особа однини</i>	<i>III особа множини</i>
б	любити	люблю	люблять
в	дивитися	дивлюсь	дивляться
м	знайомитися	знайомлюсь	знайомляться
п	купити	куплю	купають
ф	графити	графлю	графлять

Зверніть увагу на дієвідмінювання дієслів з часткою -ся (-сь):

я	<i>братися</i>	<i>учитися</i>	<i>боятися</i>
ти	берусь(ся)	учусь(ся)	бою(ся)
він	берешся	учишся	боїшся
	береться	учиться	боїться
ми	беремось(ся)	учимось(ся)	боїмось(ся)
ви	беретесь(ся)	учитесь(ся)	боїтесь(ся)
вони	беруться	учаться	бояться

Я вчусь у школі (перед голосним)
Я вчуся в школі (перед приголосним)

Зверніть увагу на особливості відмінювання дієслів *дати*, *їсти* та дієслів з коренем -вісти- (*відповісти*, *розповісти* та ін.)

<i>Однина</i>	<i>Множина</i>
1. дам, їм, розповім	1. дамо, їмо, відповімо
2. даси, їси, розповіси	2. дасте, їсте, відповісте
3. дасть, їсть, відповідь	3. датуть, їдять, відповідать

Завдання 1. Прочитайте ряд дієслів. Визначте їхню дієвідміну. Напишіть усі особові форми дієслів у теперішньому часі.

Читати, писати, бачити, слухати, казати, сидіти, летіти, сіяти, спати, стояти, пливти, боротися, молитися, нести, везти, пити, будувати, синіти, чути, кричати, слати, возити, простити, їздити, займатися, вступити.

Завдання 2. Напишіть дієслова, що стоять у дужках, у необхідній формі.

Я щодня ... (ходити) на роботу пішки. Щонеділі я ... (їздити) на село до бабусі. Мої батьки добре ... (бачити), що я ... (робити). ... (розуміти) свого маленького брата, бо він щось ... (майструвати). Він каже, що він ... (будувати) палац, де буде ... (жити) вся наша сім'я. Я не ... (могти) не сміятися, тому що це дивний палац. У нашому садку ... (червоніти) яблука на деревах, ... (зеленіти) трава. Я ... (дивитися) і ... милуватися) чудовою природою.

Завдання 3. а) Прочитайте текст. Перекажіть його.

ЄДИНА ДУМКА

Одного разу імператор запитав свого міністра:

— Як ти гадаєш, чи може бути єдина думка у тисячі людей?

Міністр відповів:

— Так, ваша величність.

— А як ти можеш це довести?

— А ось як, ваша величність: накажіть, щоб кожен мешканець столиці приніс уночі глечик молока і вилив у порожній басейн, що знаходиться за вашим палацом.

Імператор так і зробив. Він дав наказ усім мешканцям: “Цієї ночі кожна людина повинна вилити в басейн один глечик молока”. І кожен із мешканців подумав: “Усі вилпють у басейн молоко і ніхто не помітить, що я виллю воду. Навіщо дарма виливати молоко”. І ось уночі тисячі людей вирушили до цього басейну. Кожен з них ніс глечик. Вони підходили до басейну, виливали воду й швидко зникали. Ніч була темна—темна. Кожен думав, що тільки він здогадався вилити воду замість молока. А вранці, коли імператор разом із міністром підійшли до басейну, він побачив у басейні чисту воду.

— Ти правий, сказав імператор міністрові. — Іноді навіть тисячі людей можуть думати однаково.

б) Випишіть дієслова, визначте дієвідміну, провідмініюйте їх у всіх формах теперішнього та майбутнього часу (для дієслів доконаного виду).

§ 2. ФОРМИ МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ

Майбутній час дієслів дає три форми: просту, складну і складену.

Особа	Дієслова доконаного виду		Дієслова недоконаного виду	
	Проста форма	Складена форма	Складна форма	
я	прочитаю	читатиму	буду читати	
ти	прочитаєш	читатимеш	будеш читати	
він, вона, воно	прочитає	читатиме	буде читати	
ми	прочитаємо	читатимемо	будемо читати	
ви	прочитаєте	читатимете	будете читати	
вони	прочитають	читатимуть	будуть читати	

Просту форму мають дієслова доконаного виду (*зроблю, напишу, вивчу*), **складну і складену** — дієслова недоконаного виду (*читатиму, буду читати*).

Завдання 4. Перекажіть діалоги у формі майбутнього часу.

Зразок: — *Ти пишеш листа?* — *Ти будеш писати листа?*
— *Ні, виписую нові слова.* — *Ні, буду виписувати нові слова.*

- Що ти робиш?
— Готуюся до іспиту.
- Ти читаєш цю газету?
— Ні, бери.
- Ви пишете завтра контрольну роботу?
— Ні, завтра ми складаємо залік з математики.
- Ви йдете на прогулянку сьогодні?
— Ні, ми зайняті! Ми готуємося до екзаменів.
- У газетах багато пишуть про нову економічну політику.
— Так. Кажуть, що ринкова економіка дає позитивні результати.
- Ти працюєш на комп'ютері?
— Так, я підраховую результати лабораторної роботи.
- У цьому районі добувають вугілля?
— Ні, тут шукають газ.
- Тут можна купити необхідні речі для дому?
— Так, тут відкривають новий відділ.

§ 3. ФОРМИ МИНУЛОГО ЧАСУ

У минулому часі дієслова не мають особових форм. Вони змінюються за родами і числами.

Інфінітив	Однина			Множина Всі роди (ми, ви, вони)
	Чоловічий рід (я, ти, він)	Жіночий рід (я, ти, він)	Середній рід (я, ти, він)	
лежати	лежав	лежала	лежало	лежали
бігти	біг	бігла	бігло	бігли
учитися	учився	училася	училося	училися

Дієслова у чоловічому роді одержують суфікс *-в-* (після голосних — писати — він писав), або не одержують, якщо у формі інфінітива перед суфіксом *-ти-* стоїть приголосний (бігти — він біг).

У жіночому та середньому роді та у формі множини дієслова отримують суфікс *-л-* і відповідне закінчення (біг-л-а, біг-л-о, біг-л-и).

Частка *-ся (-сь)* у минулому часі зберігається: ми-в-ся, ми-ла-ся.

Завдання 5. Перекажіть мікротексти у формі минулого часу.

1. Один чоловік заходить до магазину та й просить продати йому цукру.

Продавець відкриває банку з написом “сіль”.

— Я ж прошу цукру, — каже покупець.

— Це і є цукор, — каже продавець.

— Але ж на банці написано “сіль”.

— Ну й що, — каже продавець, — я пишу це для того, щоб обдурити мурашок.

2. СКНАРА (СКУПИЙ)

Сидить скнара у себе вдома та й їсть хліб з медом. Заходить до нього знайомий. Скнара швидко ховає хліб, а мед сховати не встигає.

— Ну, нічого! — думає він. Один мед без хліба мій гість їсти не буде! Та й пропонує гостеві меду.

— Велике спасибі, — радіє гість і починає їсти мед.

Дивиться, дивиться на нього скнара, не витримує та й каже:

— Не їжте так багато меду, бо серце буде боліти.

— Гість усміхається та й питає:

— Чиє? Твоє?

3. ВОРОНА ТА ЛИСИЦЯ

Високо на дереві сидить чорна ворона і тримає у дзьобі сир. Ворона хоче вже з'їсти сир, але раптом бачить: біжить лисиця. Хитра лисиця бачить, що ворона має сир, і каже: “Яка ти гарна! Які у тебе гарні очі, яка гарна шия! Кажуть, що ти гарно співаєш. Заспівай, мила, я дуже хочу почути твій голос”. Ворона голосно кричить: “Кар — кар — кар!” Сир падає на землю. Лисиця хапає сир та й утікає.

Завдання 6. Напишіть слова, що стоять у дужках, у необхідній формі. Перекажіть казку. Дайте відповіді на запитання.

ТРИ ТРОЯНДИ

Давно-давно у Казахстані (жити) молодий поет. У саду поета (цвісти) чудові троянди. Найкращі (бути) 3 червоні троянди. Ці троянди (любити) слухати пісні молодого поета. Одного разу вночі, коли поет (заспівати) нову пісню, він (почути) чийсь дзвінкий голос. Він (оглянути) увесь сад, але нікого не (знайти).

Наступної ночі поет знову (почути) цей голос. Він швидко (озирнутися) і (побачити) прекрасну дівчину.

— Хто ти? Звідки (знати) мої пісні?

— Я одна із твоїх трьох троянд, що (цвісти) біля твого будинку. Коли (зійти) сонце, я знову (стати) трояндою. Ось уже знову (з'являтися) роса. Незабаром світанок. Мені треба (поспішати).

— (Зачекати)! — (вигукнути) поет. (Залишитися) зі мною. Я (хотіти) вдень і вночі чути твій голос.

— Зараз я не можу (залишатися), — (відповісти) дівчина. — Але якщо ти мене (впізнати) серед троянд, я знову (стати) дівчиною. Тільки не (помилитися)! Якщо ти (помилитися), я назавжди (залишитися) трояндою.

Дівчина (сказати) це і (щезнути). Вранці поет (підійти) до куща з трояндами. На ньому (цвісти) абсолютно однакові троянди. Довго (дивитися) поет на ці троянди і раптом (вигукнути):

— Це ти!

При цих словах червоні пелюстки (впасти) з троянди, і з-за куща (з'явитися) прекрасна дівчина.

— Як поет (упізнати) свою зачаровану троянду?

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини.

Особи	Однина	Множина
1.	-	чита- <i>й</i> -мо, пиш- <i>і</i> -мо
2.	читай, пиши	чита- <i>й</i> -те, пиш- <i>і</i> -ть

1. Закінчення *-и, -ім (о), -іть* бувають:

- а) Під наголосом: *бери (берімо), беріть; живи, живім(о), живіть; іди, ідім(о), ідіть* і т. ін.
- б) У дієсловах із наголошеним префіксом *-ви-*: *вибери, виберім(о), виберіть*, котрі без префікса мають наголос на кінці слова: *бери, неси, веди* і т. ін.
- в) У дієсловах із суфіксом *-ну-* в інфінітиві (крикнути) після приголосного: *крикни, крикнім(о), крикніть*.
- г) У дієсловах з основою на *л* або *р* після приголосного: *підкресли, підкреслім(о), підкресліть; провітри, провітрім(о), провітріть*.

2. В інших дієсловах ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній.

- а) Після голосних: *грай, грай(мо), грайте; купи, купи(мо), купи(те)*;
- б) Після приголосних *б, в, м, ж, ч, ш, щ, р*: *клич, клич(мо), клич(те); повір, повір(мо), повір(те); ріж, ріж(мо), ріж(те); познайом, познайом(те); став, став(мо), став(те)*.
- в) Після приголосних *д, т, з, с, л, н* теж зникає, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь, сядь(мо), сядь(те); стань, стань(мо), стань(те)*.

Зверніть увагу на чергування приголосних:

г → ж	бігти — біжи, біжімо, біжіть!
к → ч	пекти — печи, печімо, печіть!
з → ж	казати — кажи, кажімо, кажіть!
с → ш	писати — пиши, пишімо, пишіть!
х → ш	брехати — (не) бреші, (не) брешіть!

Усі дієслова з суфіксом *-ува- (-юва-)* мають перед закінченням наказового способу *-у (-ю)*: *змінювати — змінюй — змінюйте! малювати — малюй — малюйте! розказувати — розказуй — розказуйте!*

Завдання 7. Утворіть наказові форми від дієслів:

Говорити, казати, відкрити, взяти, брати, ходити, грати, купити, вірити, різати, знайомити, познайомитися, сідати, сісти, нести, вести, перевірити, бігти, стати, стояти, змінювати, одягати, одягнутися, розпитати, відвідати, відповідати, підійти, зайти, дивитися, залишатися, залишитися.

Завдання 8. а) Скажіть, що хоче ваш товариш від вас.

Зразок: *Купи і мені цю книжку.*

Він хоче, щоб я купив і йому цю книжку.

Передайте ці зошити викладачеві! Візьміть нові теми для бесіди! Запиши розклад екзаменів! Покажіть мені свіжі газети! Купіть для Ніни цей журнал! Покуштуйте ці цукерки! Переклади це слово! Допоможи перекласти цей вираз! Поясни нову тему! Підіди до Ольги й забери свіжу пошту! Сій тут і чекай на мене! Біжи на зупинку: автобус прийшов! Підійди до викладача й запитай, коли буде залік. Сядь і сиди, доки я не прийду. Ляж і лежи, доки не прийде лікар.

б) Напишіть свої прохання до товаришів у наказовій формі.

Завдання 9. а) Напишіть слова, що в дужках, у наказовій формі.

б) Скажіть, яка з порад вам припала до душі.

(Іти) за добрими людьми і сам станеш добрим. (Шукати) людей, розмова з якими коштувала б хорошої книжки, з книг, що коштували б розмови з філософом. Не (судити) і не судимі будете. (Учитися) почувати себе і в малій справі великими людьми. Ніколи не (підходити) до людини, думаючи, що в ній більше поганого, ніж хорошого. Не (турбуватися) про те, що тебе люди не знають, а (турбуватися) про те, що ти не знаєш людей. Не (дружити) з гнівливим і не (спілкуватися) із запальним, щоб не навчитися у нього (жити), як люди живуть, і люди по тобі житимуть. Коли побачиш у людини недоліки, (пам'ятати), що і в тебе їх декілька. Не біда, якщо зустрінеш сліпого, але не (зустрічатися) з людиною нерозумною.

Завдання 10. Напишіть поради у наказовій формі. Запам'ятайте ті, що вам до вподоби.

Зразок: *Не треба говорити про людей погано.*

Не говори про людей погано.

Треба остерегатися дурних людей. Треба любити людей, бо люди — це багатство. Не треба дивитися, що на людині зверху, треба дивитися, що в неї всередині. Треба дружити з розумною людиною, а від дурної втікати. Не треба відкладати на завтра те, що можеш зробити сьогодні. Не можна вірити людині, що говорить про всіх добре. Треба володіти собою так, щоб поважати інших, як самого себе. Не треба хвалитися завтрашнім днем, тому що не знаєш, що він тобі принесе. Не треба ставати на шлях неправди і ходити шляхами зла.

§ 4. ДІЄСЛОВА З ОЗНАКОЮ РУХУ

Завдання 1. Прочитайте дієслова першої та другої груп. Перевірте, всі особові форми дієслів з ознакою руху.

I група →		II група ↔
<i>Односпрямований рух</i>		<i>Різноспрямований рух</i>
іти	—	ходити
їхати	—	їздити
бігти	—	бігати
пливти	—	плавати
летіти	—	літати
повзти	—	повзати
нести	—	носити
вести	—	водити
везти	—	возити

Зверніть увагу!

1. Односпрямований рух: іти $\longrightarrow$
їхати

...

2. Різноспрямований рух: $\longleftrightarrow$

1. бути $\longleftrightarrow$	2. бувати $\longleftrightarrow$	3.
Сашко <i>ходив</i> на концерт. (Він <i>був</i> на концерті).	Сашко часто <i>ходить</i> на концерти. (Він часто <i>буває</i> на концертах).	Туристи їздять <i>по</i> країні.

Завдання 2. Прочитайте діалоги. Скажіть, у якому значенні вживаються дієслова *ходити*, *їздити*? Складіть аналогічні діалоги.

1.

— Де ти був учора? Я тобі телефонував, у мене був зайвий квиток на стадіон.

— Я вчора був у свого шкільного друга в гостях.

— Як? Знову? Ти ж був у цього друга минулої суботи?

— Ну й що? Мені дуже подобається атмосфера у їхній сім'ї. І я з задоволенням ходжу туди, коли мене запрошують.

— А коли ти ще підеш до них? Мені теж хочеться відчутти приємну атмосферу їхньої сім'ї.

— Не знаю, чи це зручно, адже ви не знайомі.

— А ти познайом нас. Нехай твій товариш приходить до нас у гості.

— Добре. Я спробую.

2.

— Вранці я їхав із Сашком, і він всю дорогу розповідав мені про вчорашній футбольний матч. Там була зустріч Київського “Динамо” і Московського “Спартак”.

— “Динамо” і “Спартак”? Це ж відомі команди. Я бачив їхню гру не раз.

— Я завжди дивуюсь, як Сашко знаходить час ходити на футбол, на концерти, на виставки, а минулого тижня, у святкові дні — з товаришами у туристську подорож. А я нікуди не ходжу, у мене скоро іспити.

— У мене теж зовсім немає часу. Але я дуже чекаю літа. На канікулах я обов'язково буду ходити по музеях, виставках, театрах.

Завдання 3. а) Прочитайте гумореску “Час великих подорожей”. Напишіть слова, що стоять у дужках, у необхідній формі.

б) Чи згодні ви з назвою оповідання?

Настав час великих подорожей. Люди (їздити — їхати) автобусами, поїздами, (летіти — літати) літаками, пливти — плавати) пароплавами. Купити квиток у Крим неможливо. У Карпатах повно людей. На Крайній півночі — на кожному камені — турист.

У Москві, як завжди, вас (винести — виносити) з метро і (понести — нести) на іншу станцію метро. Ваше щастя, якщо вам туди треба.

У кожному місті повно туристів. Звідки вони (їхати — їздити)? Одна бабуся (їхати — їздити) у місто до дітей. І коли побачила на вокзалі багато людей, сказала: “Я (їхати — їздити) до онуки в гості, а куди ж ці люди (їхати — їздити)?”

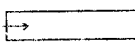
Час великих подорожей. Половина людей (їхати — їздити) на південь, половина — на північ. Інші стоять у черзі за квитками.

Мій дідусь сидів удома 50 років, а вчора (полетіти — літати) у Санкт-Петербург з “дружнім візитом”.

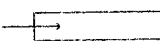
“Де я тільки не (бувати — бути)”, — каже один турист, — у Крим (їздити — їхати), на Кавказі (бути — бувати), тепер треба ще (піти — ходити) у Київський ботанічний сад подивитися, як цвіте бузок, і тоді я можу сказати, що вже скрізь (бути — побувати).

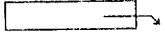
в) Скажіть, до якої групи належать використані в гуморесці дієслова з ознакою руху.

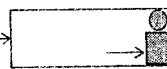
§ 5. ПРОСТОРОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРЕФІКСІВ ДІЄСЛІВ З ОЗНАКОЮ РУХУ

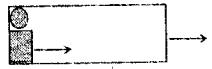
(В)увійти куди?

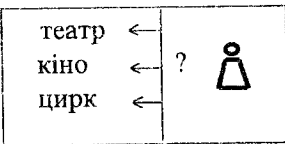
Вийти звідки?

Прийти куди?
до кого?

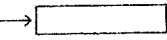
Піти звідки?
від кого?

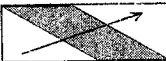
Підійти до чого?
до кого?

Відійти від чого?
від кого?

Піти куди?
театр ←
кіно ←
цирк ←
?

Прийти куди?

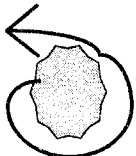
Дійти до чого?

Перейти (через) що?

Зайти куди?
до кого?

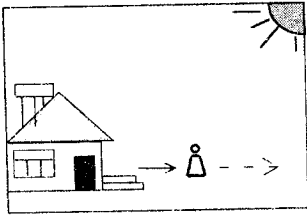
Пройти що?

мимо кого?
повз що?

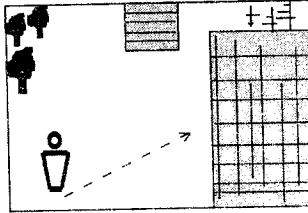
Обійти що? кого?
довкола чого?

скільки
кілометрів?

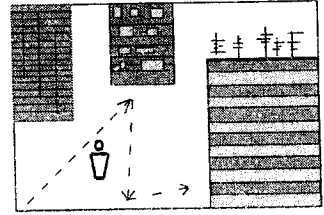
Завдання 4. а) Використовуючи схему, розкажіть, як Віктор ішов до Ольги. Як ви гадаєте, за якої умови вони зможуть піти разом увечері в театр.

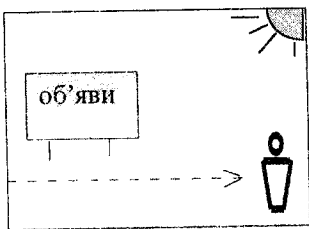
вийти з дому

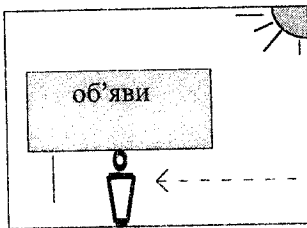
піти у місто

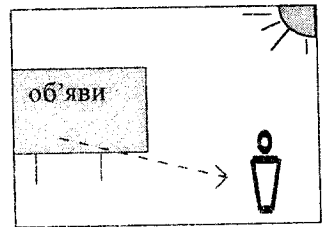
іти містом

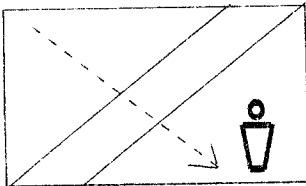
пройти повз об'яви

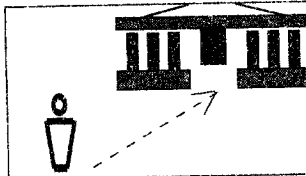
повернутися до об'яв

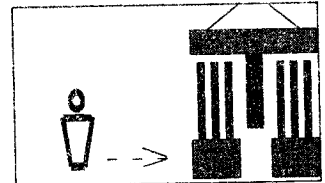
відійти від об'яв

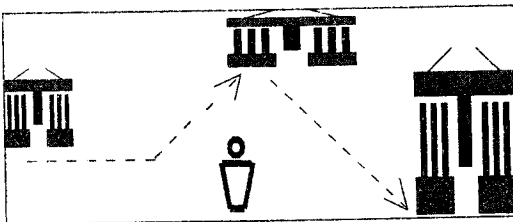
перейти вулицю

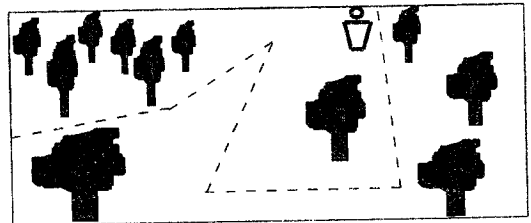
піти до театру

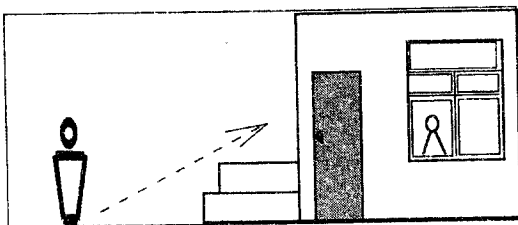
купити квитки у театрі

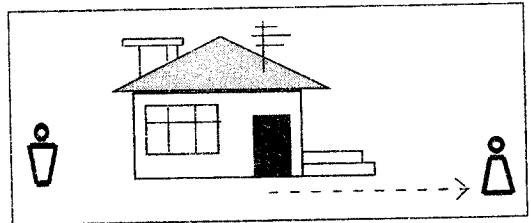
ходити від театру до театру

пройтися парком

підійти до будинку Ольги

піти з дому

б) Скажіть, чи був у вашому житті такий випадок? Розкажіть про нього.

Завдання 5. Що ви скажете товаришеві, якщо:

1. Ви купили квитки і хочете запросити його (її) на виставку, на концерт, у цирк, у кіно.
2. Театральна каса зачинена, але касир незабаром буде.
3. Касир закінчив роботу і його вже сьогодні не буде.
4. Артист з'явився на сцені.
5. Або артиста вже нема на сцені.
6. Ви знаєте, що в музеї нова виставка, тому що ви були поруч з музеєм.
7. Ви бачили театральну афішу, але не зупинились біля неї, тому що поспішали на лекцію.
8. Ви домовилися з товаришем зустрітись біля університету о 7 годині, але запізнилися, і товариш не захотів на вас чекати.

Завдання 6. а) Прочитайте текст.

б) Складіть план тексту.

в) Перекажіть текст за планом.

ЗОЛОТА ТРОЯНДА

(за К. Паустовським)

Це історія про паризького бідняка Жана Шамета. Жив він у старому будиночку на околиці міста. Колись давно, під час мексиканської війни, він служив у війську, але на самому початку війни він тяжко захворів і його відіслали з Мексики назад до Франції. Його командир попросив його відвезти до Парижа свою доньку Сюзанну. Жан Шамет погодився. Стояла спека. Вони пливли до Франції на пароплаві. Дівчинка весь час мовчала. Жан хотів, щоб дівчинка не почувала себе самотньою серед чужих людей. Він як міг піклувався про Сюзанну. Дівчинка хотіла, щоб він співав їй дитячих пісень, бавився з нею. Але Жан не знав ні дитячих пісень, ні дитячих ігор. Він розповідав дівчинці про своє життя, про свою матір. В його оповіданнях було мало веселого, але дівчинка слухала його уважно і навіть не просила повторити розповіді.

Одного разу Жан розповів дівчинці історію про золоту троянду, яку мала одна стара жінка. Ця бабуся жила дуже бідно, але троянду не продала, тому що вона, за повір'ями людей, повинна була принести людині щастя.

— Жане, а мені хто-небудь подарує колись таку троянду? — запитала дівчинка.

— Все може бути, — відповів Жан.

Їхня подорож підходила до кінця. Пароплав підійшов до берегів Франції. Жан привіз дівчинку до Марселя. Їх зустріла висока сувора жінка у чорному костюмі. Це була тітка Сюзанни. Коли дівчинка побачила тітку, вона міцно схопила Жана за руку. Вона не хотіла розлучатися з ним.

— Усе буде гаразд, — сказав Жан, — Заспокойся.

Жанові теж було дуже сумно, коли вони розлучились. За короткий час їхньої подорожі він полюбив цю маленьку дівчинку, як рідну доньку.

Коли Жан повернувся додому, він довго шукав роботу, але не міг знайти. Нарешті він став паризьким сміттярем.

Минали роки. Щастя обходило Жана. І лише спогади про дівчинку Сюзі (Сюзанну) приносили йому радість. Де вона? Що з нею? Він знав, що Сюзі вже зовсім доросла дівчина, що її батько, його колишній командир, помер. Жан хотів поїхати до неї в гості, але соромився своєї бідності, а потім подумав, що вона давно забула про нього.

... Жан працював уночі. Сміттярі повинні працювати лише вночі, коли їх ніхто не бачить. В одну з таких ночей, коли Жан ішов через міст, він побачив молоду дівчину. Вона дивилася вниз, на воду. Жан зупинився й сказав:

— Дівчино, вода у річці зараз дуже холодна. Дозвольте я проведу вас додому.

— У мене немає дому, — швидко відповіла дівчина і обернулася до Жана.

— Сюзі! — вигукнув Жан. — Моя маленька Сюзі! Дорога моя дівчинко! Якою ж красунею ти стала! Ти пам'ятаєш мене, солдата, який привіз тебе з Мексики до тітки?

— Жан! — вигукнула дівчинка й кинулася до нього, обняла його й заплакала.

— Жане, ти такий добрий. Я все пам'ятаю.

— Що з тобою, дівчинко? — запитав він.

Сюзанна не відповіла. Вона заплакала ще голосніше. Жан більше ні про що її не запитував.

— У мене є маленька кімнатка, в ній нічого немає, але там можна жити, — сказав Жан.

Сюзанна прожила у нього п'ять днів. За цей час вона помирилася зі своїм коханим. Він приїхав за дівчиною через п'ять днів. Коли вони відїжджали, Сюзі була така щаслива, що навіть забула попрощатися з Жаном. Але все-таки в останню хвилину згадала, почервоніла від сорому і подала йому руку. Прощаючись, вона сказала:

— Я пам'ятаю твоє оповідання про золоту троянду на пароплаві, Жане. Ось, якби мені хто-небудь подарував золоту троянду, це було б справжнє щастя.

Сюзі та її коханий поїхали з Парижа. Після цієї зустрічі все сміття з ювелірних магазинів Жан приносив до себе додому, тому що у смітті був золотий пил. Дуже мало, але був.

Минуло багато часу. Жан збирав золотий пил. Він хотів зробити з нього золоту троянду для Сюзі. Він весь час мріяв про той день, коли зможе подарувати їй золоту троянду. Але коли троянда була готова, Жан дізнався, що Сюзі зі своїм коханим, який став її чоловіком, виїхали до Америки. Жан не пішов більше на роботу. Він лежав мовчки у своїй маленькій кімнаті. Ніхто не приходив до нього. Так він і помер — тихо й непомітно. Під подушкою у нього знайшли золоту троянду ...

г) Скажіть, про що це оповідання:

— про золоту троянду?

— про людську самотність?

— про велике кохання?

— про людську невдячність?

— про людську щедрість?

— про велику дружбу?

— про потребу бути потрібним?

д) Аргументуйте свій вибір.

ж) Знайдіть і выпишіть з тексту дієслова з ознакою руху. Ліворуч розташуйте дієслова і запитання до них першої групи. Праворуч — другої. Зробіть схематичні малюночки, що пояснюють напрямок руху.

Завдання 7. Використовуючи префікси дієслів з ознакою руху та слова і словосполучення, що подано нижче, напишіть оповідання “У бібліотеці”: регулярно, і часто, іноді, щодня, юні читачі, бібліотекар, любити книги, цікавитися книгами, читати з цікавістю, вибрати книгу, прочитати багато книг.

Завдання 8. Прочитайте речення. Як ви скажете, якщо в поданих ситуаціях люди будуть використовувати транспорт?

1. Щодня листоноша приносить мешканцям нашого будинку газети та журнали. Сьогодні нам принесли газету “Молодь України”.
2. Цих дітей приводять до театру їхні вчителі. До лялькового театру школярів привела вчителька літератури.
3. Викладач привів студентів до музею Т.Г. Шевченка. Викладачі часто приводять сюди студентів на екскурсію.
4. Читач відніс книги до бібліотеки. Він відносить книжки щосуботи.

Завдання 9. а) Прочитайте текст. Згадайте, як ви уперше прийшли до театру.

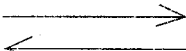
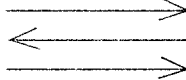
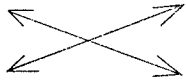
Я прийшов у ляльковий театр. Колись у дитинстві я приходив сюди. А зараз я привів до “Лялькового” свого сина, провів його через таке знайоме з дитинства фойє, підвів до стіни.

Я давно не приходив до цього театру. Коли я був маленький і ще не вчився у школі, батьки часто приводили мене сюди. “Ляльковий” знаходився недалеко від дому. Згадую: батько переводить мене через дорогу, підводить до театру, і коли ми входимо до “Лялькового”, починається незвичайний казковий світ. Граючи на музичних інструментах, виходять актори, проходять через залу, проводять через залу ляльок.

Знаю точно: у дитинстві у цьому театрі я відкрив для себе не тільки світ казки. Я відкрив для себе театр.

І це саме можуть зі мною сказати всі ті глядачі, які приходять у цей театр. Так може сказати і мій син.

б) Випишіть з тексту речення з дієсловами, що мають ознаку руху і розташуйте їх, як у таблиці:

			
1. Коли ми прийшли до театру, усі місця були зайняті.	2. Учора до нас у школу приходили наші улюблені актори.	1. Щодня я приходив у свій улюблений театр.	1. Дзвенить дзвінок, і ми бачимо, як глядачі входять у театр, проходять через фойє до зали.

Завдання 10. Як ви скажете, якщо дія в поданих ситуаціях буде повторюватися:

1. Я прийшов на концерт перший.
2. У театр прийшло багато глядачів, бо сьогодні цікава вистава.

3. Повертаючись з університету, я зайшов до бібліотеки.
4. Напередодні екзамену я прийшов до бібліотеки вранці, а пішов увечері.
5. Повертаючись з концерту, ми заїхали по дорозі до кав'ярні.
6. У театрі під час антракту я зайшов до буфету випити чашку кави.

Завдання 11. Як ви дасте згоду у відповідь на запрошення.

Зразок: — *Приходьте до нас!*

— *Дякую. Обов'язково прийду.*

1. Заходьте до нас частіше. ми дуже раді вас бачити.
2. Приводьте до нас своїх друзів.
3. Приїжджайте в нашу бібліотеку. Там цікава виставка нових книг.
4. Приносьте нам свої вірші. Ми обов'язково їх надрукуємо.

§ 6. ВИДИ ДІЄСЛОВА

Дієслова всіх форм бувають двох видів — доконаного або недоконаного.

Доконаний вид означає завершену, обмежену в часі дію, її результат і відповідає на запитання *що зробити? що зробив? що зроблю?*

Недоконаний вид означає незавершену, необмежену в часі дію, її процес і відповідає на запитання *що робити? що робив? що роблю? що буду робити?*

Доконаний вид дієслів утворюється здебільшого від основи недоконаного виду за допомогою **префіксів** (писати — *написати*), **суфіксів** (кінч-а-ти — кінч-и-ти), чергування голосних у коренях дієслів (нос-и-ти — н-е-сти) наголосу (винóсити — віносити) або мають різні основи.

Способи творення	Недоконаний вид	Доконаний вид
1. Префіксальний	читати писати робити снідати готувати їхати	<i>про</i> -читати <i>на</i> -пиати з-робити <i>по</i> -снідати <i>під</i> -готувати <i>при</i> -їхати
2. Суфіксальний	крич-а-ти викон-ва-ти ляг-а-ти	крик-ну-ти викон-а-ти ляг-ти
3. Зміна наголосу	склик-а-ти вимір-я-ти	скл-и-кати в-и-міряти
4. Різні основи	брати говорити	взяти сказати

Часи	Види	
	Недоконаний вид	Доконаний вид
1. Теперішній 2. Минулий 3. Майбутній	Я читаю Я читав Я читатиму Я буду читати	— Я прочитав Я прочитаю

ГОЛОВНІ ЗНАЧЕННЯ ВИДІВ

Значення	Недоконаний вид	Доконаний вид	Значення
1. Процес	Він розв'язував задачу, коли я прийшов до нього.	Він розв'язав задачу, коли я прийшов до нього.	1. Результат, завершеність дії (у минулому або майбутньому)
2. Назва дії у минулому	Я читав вірші Лесі Українки.	Я прочитав вірші Лесі Українки. Я обов'язково прочитаю ці вірші!	
3. Дія, що повторюється	Я буду приходити до тебе щотижня.	Завтра я прийду до тебе.	3. Одноразовість дії.
4. Одночасність дії	Ми йшли і сперечалися.	Ми прийшли й сперечалися.	4. Послідовність дії.
		Раптом він заговорив.	5. Початок дії.
		Ми поговорили і розійшлися по домівках	6. Обмеженість дії у часі.

Деякі дієслова не мають видових пар, а бувають доконаного або недоконаного виду:
сподіватися, розмовляти, поважати, потребувати і т.ін.

Завдання 1. Прочитайте речення. Визначте види дієслова, їхні значення.

1. На деревах з'явилися перші зелені листочки.	1. У березні на деревах з'являються перші листочки.
2. Першого вересня студенти зібралися у Червоному корпусі університету.	2. Ми завжди збираємося перед екзаменом на консультацію.

3. У день екзамену першим пішов відповідати Сашко.
4. Ми обов'язково відвідаємо всі історичні місця Києва. Це нам допоможе скласти екзамен з історії України.
5. Ми склали екзамени й поїхали на канікули.
6. Раптом зникло сонце, і пішов дощ.
7. Сашко посидів, почекав друга, і, не дочекавши, пішов на консультацію.

3. Я завжди йду відповідати перший.
4. Ми щороку відвідуємо своїх батьків і допомагаємо їм у господарстві.
5. Ми їхали додому і ділилися враженнями після екскурсії.
6. У листопаді зникає сонце, і настають похмурі дні.

Завдання 2. Утворіть від дієслів недоконаного виду дієслова доконаного виду і підберіть до них додатки:

обіцяти —, дякувати —, кликати —, радити —, ставити —, губити—, вірити—, просити—, сідати —, будувати —, жартувати —, подобатися —, знайомитися —.

Завдання 3. Вставте на місці крапок дієслово потрібного виду у відповідній формі.

1. Той, хто багато ..., мало робить. Багато разів він ... зайти до мене, але до цього часу не зайшов. Нам ... організувати зустріч з ректором.
2. Ви ... для мене все, що могли.
3. Іноземні гості ... керівництву міста за приємну зустріч.
4. ... у нього допомоги. Щоразу він ... мене перекласти на англійську мову те чи інше слово. Він завжди ... мене купити свіжі газети.
5. Зовсім несподівано він ... мені.
6. ... балет "Лісова пісня". Він вам сподобається.
— Я ... цей балет декілька разів.
— Коли ви ... цей балет в останній раз?
— Минулого місяця.

обіцяти — пообіцяти

робити — зробити

дякувати — подякувати

просити — попросити

телефонувати — зателефонувати

дивитися — подивитися

Завдання 4. Поясніть, які значення має префікс *по-*:

- а) пообідати, поставити, подивитися;
- б) поговорити, помовчати, постояти, попрацювати;
- в) побігти, полетіти, попливти;
- г) почервоніти, позеленіти.

Завдання 5. Утворіть дієслова доконаного виду за допомогою префіксів *на-, ви-, роз-, з-*.

- а) писати, малювати, креслити, друкувати, вчитися;

- б) пити, лити, мити, рости, учити;
- в) будити, ділити, різати;
- г) робити, могти, розуміти, горіти, грати, уміти.

Завдання 6. Поясніть значення префіксів: (з-) с-:

- а) сходити, скидати, спускатися
- сходитися, зблизитися, зв'язати
- зняти, зірвати, стерти, змити, зруйнувати

б) *ви-*:

- випити, вилити, вирости
- вийти вибігти, вилетіти
- викликати, виписати

в) *роз-*:

- розділити, розрізати, розбити, розібрати
- розійтися, роз'їхатися, розбігтися
- роздивитися, розпитати

г) *пере-*:

- передати, переказати, перейти, перенести.

Завдання 7. Напишіть на місці крапок потрібне дієслово.

Чому ви не слухаєте радіо. Зараз ... по радіо важливе повідомлення. Твори Т.Шевченка ... різними мовами світу. Діти ... багато запитань. ..., будь ласка наші вітання вашим батькам. Він ... Батьківщині найдорожче, що в нього було — життя. Справжня людина завжди ... руку товаришеві, якщо з ним трапилася біда. Ти вже ... книги в читальню? У кіоску ... свіжі газети. ..., будь ласка, квиток на компостер. ... контрольні роботи студентам. Нам уже .. студентські квитки.

Слова для вправи: роздати, віддати, подати, здати, ставити, видавати, передавати, продавати.

Завдання 8. Допишіть речення:

а)

1. Він увійшов і ...
2. Я зайду й ...
3. Вона зупинилась і ...
4. Ти поїдеш і ...
5. Ми подякуємо й ...
6. Вона подивилась і ...

б)

1. Він сидить і ...
2. Я дивлюся телевизор і ...
3. Ми сиділи у бібліотеці і ...
4. Ми слухали викладача і ...
5. Ми грали в шахи й ...
6. Він пішов і ...

Завдання 9. Допишіть префікси.

У суботу після занять я зустрів Сашка. Ми трохи ... говорили і ... йшлися по домівках. Він ... шов праворуч, а я ... — ліворуч. Я ... шов додому і почав готувати уроки. Але я готував домашнє завдання лише півгодини, тому що ... їхав мій давній друг. Ми ... говорили з ним до дванадцятої години ночі. Після того як він ... шов додому, я ще трохи ... читав і ліг спати. У неділю я не відпочивав, а й далі готував домашнє завдання. Нарешті я ... його і ... дав викладачеві на перевірку. Викладач сказав, що я все ... робив правильно.

Завдання 10. а) Прочитайте текст. Складіть план. Перекажіть текст за планом.

ВІРНІСТЬ

Щодня Галя чекала листоношу. Коли він приходив, вона дивилася на нього і думала: "Зараз він дасть мені листа, якого я так чекаю".

Але листоноша приносив лише свіжі газети і завжди говорив: "Сьогодні листів немає. Ще пишуть. Чекайте!"

Галя чекала листів від Володимира. Раніше він часто писав листи, а потім раптом перестав писати. На свої листи Галя вже 2 місяці не отримувала відповіді.

Володимир був моряком. Він служив на танкері. Одного разу танкер, на котрому ніс службу Володимир, стояв у невеличкому порту на півдні країни. Моряки готувалися до нового плавання. Було багато різної роботи. Особливо було багато роботи у машинному відділенні. Одного разу, коли механік перевіряв, як працює мотор, там сталася пожежа. Механік почав боротися з вогнем.

У цей момент до машинного відділення увійшов Володимир. Він почав допомагати механікові. Раптом він побачив, що почав горіти бак з бензином. Володимир знав, що це дуже небезпечно для всього танкера: можуть загинути усі. Він швидко побіг до бака з бензином і впав на нього. Він закрит вогонь своїм тілом.

У цей час у машинний відділ прибігли інші матроси. Усі разом вони швидко загасили вогонь. Але Володимир почував себе дуже погано: обгоріло обличчя, руки, ноги.

Два місяці лежав Володимир у лікарні, де я, як кореспондент, що написав про його подвиг, не раз відвідував його. Весь цей час йому дуже було важко, але він страждав не стільки від ран, скільки від того, що не міг написати листа Галі, дівчині, яку він кохав.

Він багато разів починав писати їй листа, але знову, побачивши своє обличчя у дзеркалі, залишав листа недописаним.

Володимир хотів поговорити зі своїми товаришами, але не міг розпочати розмову. Та одного разу він вирішив розповісти про свою проблему лікареві. Лікар був дуже чуйною, уважною людиною. Він вислухав Володимира і порадив йому написати про все Галі: "Вона тебе кохає і ти повинен написати їй про все, що з тобою трапилось," - сказав лікар.

Але й після цього Володимир ще довго не міг написати листа коханій.

Одного дня прийшов до нього його друг Федір. Він часто приходив до Володимира в лікарню і розповідав про життя на танкері. Федір знав про те, що у Володі є кохана дівчина, але не знав, що він їй нічого не пише вже 2 місяці. Коли він дізнався про це, то вирішив сам написати Галі листа.

— Дорога Галю,— писав Федір. — Мені важко розповісти вам про те, що сталося з Володимиром, тому що винен у цьому тільки я. Володя часто казав мені, щоб я не вносив бензин до машинного відділення.

Володимир — справжній герой. Він допоміг мені загасити пожежу і врятувати танкер. Але у нього на обличчі рани, і зараз він лежить у лікарні. Я знаю, що він Вас кохає і дуже хоче бачити Вас. Але не відповідає на листи не тому, що не хоче писати Вам. Я хочу, щоб Ви знали, яка людина Ваш Володимир”.

Минув час. Я як кореспондент недавно був в одному південному порту. Там я зустрів моряка. Його обличчя здалося мені знайоме. Я впізнав його. Це був наш Володимир. Він теж упізнав мене. Поруч з ним йшла гарна молода жінка. Це була його дружина Галя.

б) Що ви можете сказати про героїв тексту? Як ще можна назвати цю історію?

в) Випишіть дієслова, підберіть, де можна, видові пари, поясніть значення видів.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

I. Яка частина мови називається дієсловом? На які запитання відповідають дієслова?

II. Прочитайте речення, поставте запитання до дієслів (що робить предмет? що робиться з предметом?)

Олесь працює. Місто будується. Оленка відпочиває. Діти малюють. Лесик хворіє. Море хвилюється. Будинки будують.

III. Скільки основних форм має дієслово? Назвіть їх.

IV. Що таке інфінітив? Які граматичні ознаки він має? Які функції він може виконувати в реченні?

V. а) Які форми мають дієслова у дійсному способі? Підкресліть їх:

час, особа, рід, число, вид, спосіб.

б) Визначте час, особу, рід і число дієслів.

Зразок: Тато *приїхав*. (минулий час, 3-я особа, чоловічий рід, однина).

Місто *спить*. Хлопчик *прокинувся*. Дитина *плаче*. Квіти *розквітли*. *Іде* дощ. *Випав* сніг. Я *прийду*. Ти *читатимеш*? Ви *будете* сьогодні *працювати*?

VI. а) Які форми мають дієслова в умовному способі? Підкресліть їх: рід, число, особа, час.

б) Визначте число і рід дієслів в умовному способі: Якби я мав голос, я *співав* би. Якби вона тебе *чула*, вона *відповіла* б на твоє прохання. Якби парламент *прийняв* відповідний закон, проблема *була* б вирішена.

VII. а) Які форми мають дієслова в наказовому способі? Підкресліть їх: рід, число, особа, час.

б) Визначте число й особу дієслів у наказовому способі.

Пиши! Читайте! Відпочинь! Сідай! Встаньте! Ідіть! Підійди! Сядь! Не кричи! Заходьте! Увійдіть!

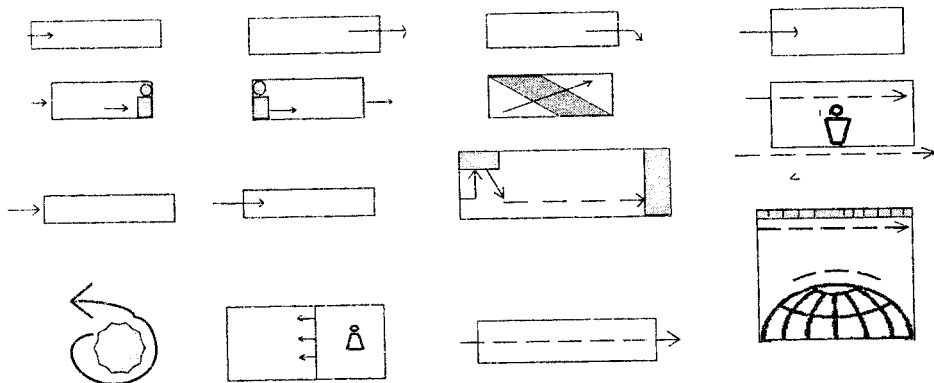
VIII. а) Скільки дієвідмін має дієслово? Назвіть особові закінчення дієслів I та II дієвідмін.

б) Визначте дієвідміну дієслів: ходити, слухати, літати, летіти, мріяти, писати, пояснювати, горіти, пливти, йти, їсти, пити, просити, пекти, могти, навчатися, любити, нести.

в) Провідмініюйте дієслова: дати, молитися, дивитися, купити, їсти, просити, казати, їздити, пекти, боротися, хотіти, йти.

IX. Роздивіться уважно малюнки й підпишіть їх, використавши для цього дієслово й/ти з відповідними префіксами і запитаннями:

й/ти куди? вийти звідки? в/увійти куди? прийти куди? до кого? підійти до кого? до чого? відійти від кого? від чого? прийти куди? дійти куди? до чого? зайти куди? обійти що? пройти мимо чого? кого? перейти що? перейти через що?

X. а) Які види має дієслово? Що означає кожен вид? Назвіть способи творення видів? В яких часах вживаються дієслова доконаного й недоконаного видів?

б) Визначте види дієслова та їхні значення:

Коли я прийшов додому, сім'я обідала. Я читав цю книжку. Коли ми дісталися вокзалу, поїзд уже пішов. Я приїжджатиму до тебе щороку. Завтра я зайду до тебе. Ми вечеряли й розмовляли. Раптом він заговорив. Ми поговорили й розійшлися.

XI. Напишіть видові пари до дієслів:

читати —, писати —, відповідати—, запитувати —, говорити —, вирішувати —, виконувати —, брати —, могти —, лягати —, сидати —, купувати —, заробляти.

ДІЄПРИКМЕТНИК

I. **Дієприкметник** — це змінювана дієслівна форма, яка називає ознаку предмета за дією: *написаний вірш, освітлена вулиця, недочитана книга, кохана дівчина, любляча дружина і т.ін.*

II. **Дієприкметники** поєднують у собі ознаки дієслів і прикметників.

1. До дієприкметникових ознак дієприкметників належать:

а) Питання **Який? Яка? Яке? Які?**

Це ді-юч-ий закон. Це ді-юч-а церква. Це ді-юч-е правило. Це ді-юч-і слова.	Який це закон? Яка це церква? Яке це правило? Які це слова?
Прочита-н-а книжка лежить на столі. Прочита-н-ий лист лежить на столі. Я не запам'ятав щойно прочита-н-е правило. Товариш дав мені прочита-н-і газети.	Яка книжка лежить на столі? Який лист лежить на столі? Яке правило я не запам'ятав? Які газети дав мені товариш?

б) Відмінювання за родами, числами й відмінками.

На столі лежить *недописаний лист*.

Він дав мені прочитати *недописаного листа*.

Лесик показав мені *недописану вправу*.

Ці вправи ще *недописані*.

в) Відмінюються дієприкметники, як прикметники твердої групи.

2. До дієслівних ознак дієприкметника належать:

а) **Названа дія:** прочитаний — прочитати
написаний — написати

б) **Дієслівний вид:** (доконаний — недоконаний):

“загублене життя” (від “загубити” — доконаний вид)

“діюча церква” (від “діяти” — недоконаний вид)

в) **Активні дієприкметники** — від неперехідних дієслів (“лежачий камінь” = камінь, що лежить: лежати — неперехідне дієслово, при якому дія, яку позначає дієслово, не переходить на інший предмет);

г) **Пасивні дієприкметники** — від перехідних дієслів (“завершена” справа = справа, яку завершили: “завершили” — перехідне дієслово, при якому дія переходить на інший предмет.

ІІІ. **Активні дієприкметники** називають ознаку особи чи предмета, що зумовлюються його ж дією: “виконуючий” = той, що “виконує”, “завідуючий” = той, що “завідує”, “почорнілий” = той, що “почорнів”, “діючий” = той, що діє.

Активні дієприкметники бувають доконаного і недоконаного виду. Дієприкметники **недоконаного** виду творяться від основи теперішнього часу (3-ї особи множини) за допомогою суфіксів **-уч (-юч)** для І дієвідміни і **-ач (-яч)** для ІІ дієвідміни.

Дієвідміна	3-я форма множини	Дієприкметник недоконаного виду	Суфікс
I	пиш-у-ть чита-ю-ть	пиш-уч-ий чита-юч-ий	-уч -юч
II	леж-а-ть сид-я-ть	леж-ач-ий сид-яч-ий	-ач -яч

Активні дієприкметники доконаного виду творяться від основи дієслова у минулому часі з додаванням суфікса **-л-**: замерзнути — замерз-л-ий (**-а, -е, -і**).

Інфінітив	Дієслово у формі минулого часу (доконаний вид)	Дієприкметник доконаного виду	Суфікс
пожовк-ну-ти потемніти осісти	пожовк (-ла, -ло, -ли) потемнів (-ла, -ло, -ли) осі-в (-ла, -ло, -ли)	пожовк-л-ий (-а, -о, -і) потемні-л-ий (-а, -о, -і) осі-л-ий (-а, -о, -і)	-л-

Завдання 1. а) Прочитайте речення. Знайдіть активні дієприкметники і поставте до них запитання.

Зразок: *Сашко знайшов потемнілу від часу фотографію батька.*

— Яку фотографію знайшов Сашко?

— Потемнілу від часу.

б) Визначте інфінітив дієслова, від якого утворений дієприкметник, його вид і суфікс.

Ми зайшли до лікарні відвідати хворого товариша. Він лежав у хірургічному відділенні. Ходячі хворі гуляли у садку. Лежачі й сидячі хворі були у палатах. Лікар, завідуючий відділенням, сказав, що наш товариш належить до категорії видужуючих і його можна відвідати. Ми зайшли до кімнати, де лежав наш товариш, але застали його сплячим. Ми побачили його поблідле від хвороби обличчя і вирішили не турбувати його. Поруч з ним лежав хлопчик з оперованими руками. Він теж спав. Ми тихо вийшли з палати і пішли у вестибюль, щоб зачекати, коли вони прокинуться.

Завдання 2. Утворіть активні дієприкметники від дієслів:

а) сидіти, лежати, літати, знати, бажати, перетворити, керувати, зростати, виконувати, працювати, мобілізувати.

б) побліднути, почервоніти, почорніти, пожовкнути, позеленіти, посиніти, замерзнути, обгоріти.

Завдання 3. Поясніть, що означають словосполучення:

Зразок: *Спляча красуня = красуня, яка спить.*

Працюючий пенсіонер —, літаючий апарат —, пожовкла газета —, поблідле обличчя —, загиблі воїни —, видужуючий хворий —, організуюча сила —, прилеглі до України території —, осілі кочівники —, зростаючі ціни —, приїжджаючі гості —, сидяче місце —, висячі ліхтарі —, палаюче сонце —.

Завдання 4. Напишіть слова, що в дужках, у відповідній формі.

Археологи знайшли (потемнілий) від часу (стародавній) рукопис. Діти гуляли по парку і збирали (пожовклий) листя. Ми повернулися з півдня (засмаглий) від сонця. Самодисципліна — це (мобілізуючий) сила. Студенти, (бажаючий) поїхати до спортивного табору на відпочинок, повинні здати заяви в деканат.

IV. Пасивні дієприкметники називають ознаку особи чи предмета, що зумовлена дією іншої особи чи предмета: *моя кохана дівчина — дівчина, котру я кохаю; зрубане дерево — дерево, що зрубали; фрукти, привезені з півдня — фрукти, які привезли з півдня.*

Пасивні дієприкметники минулого часу утворюються від основи інфінітива перехідних дієслів за допомогою суфікса **-н-**: (*-аний, -яний, -ений, -єний, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний*), або **-т-**: (тий, *а-, -е-, -і*).

Інфінітив	Дієприкметник	Суфікс
а) напис-а-ти посі-я-ти створ-и-ти озбро-ї-ти організ-ува-ти заво-юва-ти намал-юва-ти наміч-ува-ти	напис-ан-ий посі-ян-ий створ-ен-ий озбро-єн-ий організ-ован-ий заво-йован-ий намал-ьован-ий наміч-уван-ий	-н-
б) закрити мити бити розпочати	закри-т-ий ми-т-ий би-т-ий розпоча-т-ий	-т-

Запам'ятайте!

а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и, -і, -у, -я** (після **ж, ч, ш, щ - а**) ер:

бити — битий, гріти — грітий, терти — тертий, взути — взутий, взяти — взятий.

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н-** (**-ну-**):

замкнути — замкнутий, замкнений; кинути — кинутий і кинений.

в) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро**:

молоти — молотий і мелений (молота або мелена кава).

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**:

варити — варений; дарувати — дарований; купити — куплений і т.ін.

Порівняйте!

1. Статтю пишуть.	—
2. Статтю написали.	Стаття написана.
3. Статтю напишуть.	Статтю буде написано.

Порівняйте!

Минулий час		Майбутній час
1. Цей будинок <i>збудований</i> недавно.	1. Цей будинок <i>був збудований</i> недавно.	1. Цей будинок <i>незабаром буде збудований</i> .
2. Робота <i>виконана</i> .	2. Робота <i>була виконана</i> вчора.	2. Робота <i>буде виконана</i> завтра.
3. Селище <i>відбудоване</i> .	3. Селище <i>було відбудоване</i> після війни.	3. Селище <i>буде відбудоване</i> невдовзі.

Завдання 5. Напишіть речення у майбутньому часі.

Сьогодні музей зачинений. Місто звільнене Народною армією. Нова школа збудована в цьому році. Будівництво академії май же закінчене. Ці твори перекладені на інші мови. Мій брат зарахований до університету.

Завдання 6. Напишіть речення у майбутньому часі.

Цей чудовий театр збудували місяць тому. Музей уже відкрили. Цю вправу ми написали минулого разу. Будівництво школи закінчили минулого тижня. У нашому містечку нещодавно відкрили нову лікарню.

Завдання 7. На місці дієслів напишіть дієприкметник.

1. Ці вірші (написати) поетом ще в дитинстві.
2. Це оповідання було (прочитати) на уроці.
3. Дорога до космосу була (відкрити) і українськими вченими.
4. Для кріпака Шевченка двері Академії були (зачинити).
5. Шевченко був (викупити) з кріпацтва. Тепер двері Академії мистецтв були для нього (відчинити).
6. За революційні вірші його було (заслати).

Завдання 8. Прочитайте речення. Поставте запитання до виділених слів.

Зразок: *Листа, написаного другом, я отримала вчора.*

— *Якого листа ти отримала вчора?*

— *Написаного другом.*

Робота, виконана студентами, дуже цікава. Журнал, куплений вчора, я ще не читав. Вечір, організований на факультеті, відбудеться в суботу. Ми довго пам'ятали лекцію, прочитану молодим професором. Мій брат задоволений подарунком, купленим тобою.

Завдання 9. Напишіть дієприкметники, що в дужках, у потрібній формі.

На столі лежить (забутий) товаришем книга. У космосі літають кораблі, (створений) людиною. Ось лікарня (побудований) нами. (Створений) російським ученим Ломоносовим хімічна лабораторія, була першою в Росії. Однією з перших книг, (написаний) українською мовою, була "Енеїда" І. Котляревського. Сьогодні ми дивилися виставу, (створений) молодими акторами. 12-го квітня в університеті відбудуться збори (присвячений) Дню Космонавтики.

Завдання 10. Поясніть, що означають словосполучення.

Зразок: *Надрукована книга — книга, яку надрукували.*

Надрукована в журналі стаття —, вивчена пісня —, омита дощем Земля —, куплена мамою картина —, зроблений руками батька стіл —, спроектований архітектором Беретті університет —, написані Шевченком вірші —, здобута народом перемога —, створені вченими нові матеріали —, написані студентами контрольні роботи —, заснована Ярославом Мудрим бібліотека —.

Завдання 11. Замість дієслів, що в дужках, напишіть дієприкметники у потрібній формі.

Я хочу подивитися книжки, (купити) тобою вчора. Мій товариш чудово переказав текст (прочитати) ним 30 хвилин тому. Я ще не прочитав листа (написати) мамою. Ми живемо у будинку (побудувати) у минулому столітті. Кажуть, що вечір (підготувати) студентами, був цікавий. Учора ми дивилися новий балет (створити) за драмою Лесі Українки "Лісова пісня". Від першої до другої години дня цей магазин (зачинити). Вірші Т.Г. Шевченка (надрукувати) багатьма мовами світу. Великий український поет і художник був (заслати) у Казахстан. Київська Русь у XIII столітті була (завоювати) татаро-монголами. Під час війни Київ був (зруйнувати) фашистами. Софійський собор був (спорудити), 1037 року.

Завдання 12. а). Познайомтеся з новими словами, які вам трапляться в тексті.

Українські	Російські
їжа	еда
компонент, -и	компонент
фактор, -и	фактор
середовище	среда
становище	состояние
галузь, -і	отрасль
господарство, -а	хозяйство
землеробство	земледение
вівчарство	овцеводство
тваринництво	животноводство
додатковий, -а, -е, -і	добавочный
харчування	питание
садівництво	садоводство
рибальство	рыболовство
бджільництво	пчеловодство
вироснути <i>кого? що?</i> — виростити	выращивать — вырастить
жито	рожь
пшениця	пшеница
ячмінь	ячмень
гречка	гречиха
овес	овес
кукурудза	кукуруза
картопля	картошка
капуста	капуста
буряк, -и	свекла
цибуля	лук
часник	чеснок
огірок, огірки	огурец
бобові	бобовые
квасоля	фасоль
горох	горох
біб, боби	боб, бобы
насіння	семена
соняшник, —	подсолнечник
льон	лен
коноплі	конопля
сушити <i>що?</i>	сушить
солити <i>що?</i>	солить
квасити <i>що?</i>	квасить
вудити <i>що?</i>	коптить
дим, -и	дым
ягода, -и	ягода
страва, -и	блюдо
діжка, -и	бочка
шинкувати — (на-) пошинкувати <i>що?</i>	шинковать

приправа, -и	приправа
галушка, -и	галушка
локшина,	лапша
вареник, -и	вареник
варити — зварити <i>що?</i>	варить — сварить
борошно	мука
змащувати — змастити <i>що? чим?</i>	смазывать — смазать
наповнювати — наповнити <i>що? чим?</i>	наполнять — наполнить
бринза	брынза
змішувати — змішати <i>що? з чим?</i>	смешивать — смешать
начинка, -и	начинка
вишня, -і	вишня
полуниця, -і	клубника
пекти — спекти <i>що?</i>	печь — испечь
смажити — посмажити <i>що? на чому?</i>	жарить — пожарить
сало	сало
щавель	щавель
лобода	лебеда
прислів'я	пословица
крупа, -и	крупа

б) Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

НАЦІОНАЛЬНА КУХНЯ УКРАЇНИ

Їжа — важливий компонент матеріальної культури народу. Її характер залежить від багатьох факторів: природно-географічного середовища, історичних умов та соціально-економічного становища людини.

З давніх давен найголовнішими галузями господарства українців були землеробство і тваринництво, а в гірських районах — вівчарство. Додаткові продукти харчування давали садівництво, рибальство, бджільництво.

В Україні вирощували жито, пшеницю, ячмінь, гречку та овес. У південних та західних районах була кукурудза.

Велику роль у харчуванні українців відігравали овочі (картопля, буряк, цибуля, часник, огірки), бобові (квасоля, горох, біб).

Із насіння соняшника, льону, конопель виготовляли олію.

Продукти, які довго не могли зберігатися, селяни сушили, солили, квасили чи вудили в диму. Навіть тепер, коли з'явилися інші способи зберігання продуктів, ви можете купити сушені фрукти, гриби, лісові ягоди, з яких готують смачні страви.

До цього часу практикується у селах соління сала та м'яса. Посолені шматки зберігають у діжках.

На зиму селяни солять огірки, помідори, гриби, квасять капусту та буряк. До шинкової капусти додають як приправу зерна кропу, тмину, лавровий лист. Квашений буряк вживають для приготування борщу.

Давньою поширеною стравою українців була каша, яку готували з гречаної, пшеничної, ячмінної, вівсяної, кукурудзяної та пшоняної крупи. Кашу приправляють маслом або салом, їдять з молоком.

Поширеними стравами українців були також галушки, локшина та вареники. Галушки готують з гречаного, житнього та пшеничного борошна, варять у воді і змащують салом, маслом або олією.

Улюбленою святковою чи недільною стравою є вареники. Їх готують з борошна і наповнюють сиром, картоплею, квашеною капустою, гречаною кашею, м'ясом. У гірських селах — бринзою, змішаною з картоплею, а на Поліссі з товченою квасолею. Улітку для начинки використовують вишні, полуниці та інші ягоди.

Поширені в Україні також млинці й пиріжки, які готують з борошна, наповнюють різною начинкою, смажать на салі або печуть у печі.

Серед овочевих культур найпоширенішою є картопля. Українці їдять печену, варену й смажену картоплю; обчищену, потовчену й необчищену (в лущайках). Змащують її олією, маслом та смаженим салом з цибулею. Гуцули (мешканці Карпат) їдять картоплю з саламахою — приправою з тертого часнику та олії.

Багато страв українці готують з вареної картоплі: смажать на олії картопляники або пиріжки, наповнені м'ясом, капустою, грибами. Однією з найпоширеніших овочевих страв в Україні є борщ. Його готують з квашеного буряка, зі свіжого буряка, картоплі й капусти, приправлених часником і сметаною з томатом, а навесні зі щавлю, лободи та картоплі, приправлених яйцем та сметаною. У ніст готують борщ з сухою рибою та грибами, приправлений олією. Про значення борщу у харчуванні українців говорять прислів'я: "Борщ — найстарша страва", "Де борщ і капуста, там хата не пуста", "Як нема борщу, то й нема їжі".

- Чим є їжа у житті кожного народу?
- Від чого залежить характер їжі кожного народу?
- Які галузі господарства в українців були розвинуті з давніх давен?
- Які зернові культури вирощували в Україні?
- З яких культур в Україні виготовляли олію?
- Як зберігали продукти українці у давні часи?
- Які страви є улюбленими у народі?
- Які страви готують з картоплі?
- Чим є борщ для українців?

в) Розкажіть про національну кухню своєї країни.

ВПРАВИ ДО ТЕКСТУ

I. Прочитайте ряди дієслів та дієприкметників, що утворені від них. Виділіть суфікси, за допомогою яких утворені дієприкметники.

Виробляти — вироблений, приправляти — приправлений, виготовляти — виготовлений, наповнювати — наповнений, шинкувати — шинкований, обчищувати — обчищений, змащувати — змащений, сушити — сушений, солити — солений, квасити — квашений, вудити

— вуджений, змішати — змішаний, товкти — товчений, смажити — смажений, варити — варений, пекти — печений, поширити — поширений, терти — тертий, різати — різаний.

II. На місці крапок напишіть потрібне слово у відповідній формі.

1. Олію в Україні ...з соняшника, насіння льону та конопель. Олія,... з кукурудзи, дуже корисна для здоров'я. Де ... ці продукти?	виготовляти — виготовлений
2. З давніх давен українці ... жито, пшеницю, ячмінь, гречку та інші зернові продукти. Овочі, ... у південних районах, з'являються в магазинах раніше за інші.	виросувати — вирощений
3. Вареники — ... страва українців. В Україні ... готувати страви з картоплі. Чи ... ви млинці з грибами?	любити — улюблений
4. Українці їдять ... картоплю. Її ... у печі.	пекти — печений
5. Пиріжки ... сиром, капустою, м'ясом. Я куштувала пиріжки, ... грибами з цибулею і яйцем. Це дуже смачно.	наповнювати — наповнити
6. Я люблю ... борщ. Ми їли ... картоплю, приправлену саламахою. Начинкою для вареників може бути ... м'ясо зі смаженою цибулею.	варити — варений
7. Чи любите ви ... картоплю з часником? Я ... м'ясо на олії, а моя сусідка все ... на салі. Вареники можна наповнювати ... грибами з цибулею і рисом.	смажити — смажений
8. Кашу українці ... олією або смаженим салом. Чи їли ви вареники з сиром, ... сметаною. Борщ українці обов'язково ... часником і сметаною.	приправляти — приправлений

III. а) Прочитайте рецепт приготування українського борщу. Спробуйте приготувати. Не пошкодуйте. Це справді смачно.

БОРЩ УКРАЇНСЬКИЙ.

Відваріть м'ясний бульйон. Обчищені корінці петрушки, моркви та буряк нарежте соломкою, поріжте дрібненько цибулю і смажте все це на салі або олії хв. 5. Додайте столову ложку борошна, і смажте овочі ще за дві хвилини. Долийте до підсмажених овочів склянку бульйону, додайте томатну пасту, лавровий лист, перець, сіль і тушіть все це ще хвилин 20.

У підготовлений для борщу бульйон покладіть картоплю, нарізану кубиками, і варіть її хвилини 10. Додайте до бульйону з картоплею нашинковану свіжу капусту, варіть її хвилини 3, додайте до каструлі тушковані овочі і варіть борщ ще хвилину.

Готовий борщ приправте салом, розтертим з часником і сіллю, і дайте борщеві настоятися хвилини 15—20.

Розливаючи борщ у тарілки, приправте його сметаною і дрібно нарізаною зеленню петрушки.

Смачного!

На 500 грамів м'яса, 200 гр. капусти і картоплі, 250 гр. буряка, 1/2 склянки томату-пюре і сметани, по 1 корінцеві петрушки та моркви, головку цибулі, 20 гр. сала, 1 ст. ложку олії. Сіль, перець за смаком.

б) Розкажіть рецепт приготування борщу вашим друзям.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що таке дісприкметник? На які запитання він може відповідати?
2. Ознаки яких частин мови поєднує дісприкметник?
3. Що таке "активні" та "пасивні" дісприкметники?
4. Що таке перехідні та неперехідні дієслова?
5. Як творяться активні дісприкметники? Що вони означають?
6. Прочитайте дісприкметникові словосполучення. Замініть їх дієслівними конструкціями. Визначте їхню активність/пасивність. Вкажіть на перехідність / неперехідність дієслів.

Зразки:

а) діючий закон — закон, що діє (який діє);

літальний апарат —, лічильна машина —, зростаючі потреби —, працюючі пенсіонери —, головуєчий на зборах депутат —, від'їжджаючі на канікули школярі —;

б) розбита чашка — чашка, яку розбили;

загублений паспорт —, відрізнана скибка хліба —, розлита вода —, здійснена мрія —, закінчена робота —, відчинена квартира —, ненаписаний лист, — прочитана книжка —, зруйноване місто —, споруджений пам'ятник —, завойована свобода —.

ДІЄПРИСЛІВНИК

Дієприслівник — це незмінювана форма дієслова, яка пояснюючи головне дієслово, називає додаткову дію і відповідає на запитання: *як? коли? чому? яким чином?*

<i>Дієприслівникові структури</i>	<i>Запитання</i>
1. Співаючи ідуть дівчата.	— <i>Як</i> ідуть дівчата? — <i>Співаючи</i> .
2. Шевченко почав малювати ще живучи у пана.	— <i>Коли</i> Шевченко почав малювати? — <i>Живучи</i> у пана.
3. Закінчивши Академію мистецтв 1845 року Шевченко повертається в Україну.	— <i>Коли</i> Шевченко повертається на Україну? — <i>Закінчивши</i> Академію мистецтв.
4. Продавши картину Брюлова, друзі викупили Шевченка.	— <i>Як</i> (Яким чином?) друзі викупили Шевченка? — <i>Продавши</i> картину.

Дієприслівник поєднує ознаки дієслова і прислівника. До дієслівних ознак дієприслівника належить **вид** (доконаний: “Прочитавши книжку, я здав її у бібліотеку”; недоконаний: “Слухаючи лекцію викладача, студенти конспектували”); і **перехідність**, тобто здатність керувати залежними словами (вітаючи товаришів — кого?, підготувавши відповідь — що?); дієприслівник, як і дієслово, може пояснюватися прислівником (добре відпочити — добре відпочивши, сумно посміхатися — сумно посміхнувшись).

Дієприслівник, як і прислівник, не змінюється і виконує роль обставин (Як? або Коли? відбувається головна дія).

Дієприслівник разом із залежними від нього словами називається **дієприслівниковим зворотом**.

Дієприслівники недоконаного виду творяться від 3-ої особи множини теперішнього часу за допомогою суфіксів *-учи (-ючи)* для I дієвідміни і *-ачи (-ячи)* для II дієвідміни: беруть → беручи, стоять → стоячи.

Дієприслівники доконаного виду творяться від форми минулого часу доконаного виду за допомогою суфікса *-вши*: прочитав — прочитавши, приніс — принісши.

Дієприслівники недоконаного виду означають одночасність дії з головним дієсловом, а доконаного — послідовність дій, де передує дієприслівник.

I. Дієприслівники недоконаного виду:

<i>Теперішній час</i>	<i>Дієприслівник недоконаного виду</i>	<i>Суфікс</i>	<i>Приклад</i>
читають беруть говорять бачать знайомляться	чита- ючи бер- учи говор- ячи бач- ачи знайомл- ячи-сь	- чи	1. Жив- учи в Петербурзі Шевченко видає “Буквар”. 2. Знайомл- ячи-сь із містом, ми відвідали багато музеїв.

II. Дієприслівники доконаного виду:

<i>Дієслово в минулому часі</i>	<i>Дієприслівник доконаного виду</i>	<i>Суфікс</i>	<i>Приклад</i>
побачив послав прочитав посміхнувся	побачив- вши послав- вши прочитав- вши посміхнув- вши-сь	- вши	1. Згадавши , що сьогодні буде цікава передача, Оленка ввімкнула радіо. 2. Посміхнувшись , вона підійшла до мене.

Завдання 1. Утворіть від дієслів дієприслівники доконаного або недоконаного виду:

Відзначати, розповідати, читати, послухати, навчатися, вивчити, написати, писати, залишатися, повернутися, розмовляти, слухати, стояти, продовжувати, закінчити, розпочинати, розпочати, віддати, дати.

Завдання 2. Прочитайте речення. Зверніть увагу на дієприслівниковий зворот і на запитання, на які він відповідає.

1. Прогулюючись містом, ми знайомилися з його визначними місцями.	1. Яким чином (як?) ми знайомилися з видатними місцями?
2. Розповідаючи про подорож, студенти показували фотографії, які вони там зробили.	2. Коли студенти показували фотографії?
3. Прощаючись, Марія взяла папір і щось написала по-українському.	3. Коли Марія взяла папір і щось написала по-українському?
4. Віктор пішов не попрощавшись.	4. Як пішов Віктор?
5. Приймаючи курс лікування, який рекомендували лікарі, Олесь одужав.	5. Коли (як?) (яким чином?) Олесь одужав?

Завдання 3. Прочитайте речення. Поставте запитання до дієприслівникових зворотів.

1. Народившись у сім'ї кріпака, Т. Шевченко довго залишався рабом.
2. Навіть живучи у столиці Росії, Шевченко залишався залежним від волі поміщика.
3. Видавши збірку віршів "Кобзар", Т. Шевченко став відомим поетом.
4. Приїхавши до Києва, Т. Шевченко починає працювати у Київському університеті.
5. Думаючи про свій народ, Т. Шевченко складає "Буквар" для українських шкіл.
6. Живучи у Петербурзі, поет готує друге видання "Кобзаря".
7. Виконуючи волю поета, друзі поховали Т. Шевченка на високій горі в Каневі.
8. Поховавши поета над Дніпром, громадськість виявила шану до пам'яті поета.

Завдання 4. Напишіть на місці крапок потрібні дієслова.

1. ... іноземну мову, ми знайомимося з історією та культурою різних народів.

... українську мову, ми зможемо навчатися в українських вищих навчальних закладах.

... іспити, студенти роз'їхалися на канікули.

... іспит з літератури, ми читали вірші напам'ять.

3. ... за кордоном багато років, мій брат досконало оволодів іноземними мовами.

... в Києві, ми змогли побачити на власні очі пам'ятки стародавньої архітектури.

4. Випадково ..., ми стали гарними друзями.

... сестру зі своїми товаришами, я запросив її з нами на дискотеку.

5. ... мене на перерві, він завжди привітно усміхається.

... з товаришами на перерві, ми обговорюємо останні новини.

вивчаючи — вивчивши

складаючи — склавши

живучи — проживши

познайомивши —

познайомившись

зустрічаючи — зустрічаючись

Завдання 5. Опишіть свій день, закінчивши речення.

1. Прокинувшись рано-вранці, я ...
2. Зробивши ранкову гімнастику, я ...
3. Приймаючи душ, я ...
4. Поснідавши, я ...
5. Приготувавши домашнє завдання, я ...
6. Прослухавши текст у лінгафонному кабінеті, я ...
7. Написавши переказ, я ...
8. Пообідавши, я ...
9. Закінчивши заняття, я ...
10. Приготувавши вечерю, ...
11. Відпочивши, я ...
12. Подивившись останні новини, я ...

Завдання 6. Допишіть речення:

Виходячи з ..., я зустрів товариша.
Згадуючи ..., ми завжди сміємося.
Розмовляючи ..., ми згадали шкільні роки.
Розповідаючи ..., я показував фотографії.
Граючи ..., я пошкодив ногу.
Переїжджаючи ..., я залишив багато речей.
Переходячи ..., треба бути дуже обережним.

Завдання 7. Прочитайте текст. Складіть план. Перекажіть текст.

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Богдан Хмельницький — видатний державний діяч, полководець, гетьман українського народу.

Він народився в 1595 році у м. Чигирині у сім'ї військового. Спочатку Богдан навчався у Київській братській колегії, а потім закінчив духовну колегію у Львові.

Він мав природний розум, був досить освіченою людиною, вільно володів українською, російською, польською та латинською мовами. Йому також подобалася військова служба. Закінчивши духовну колегію у Львові, він вступив до козацького війська.

У 1620 році разом з батьком Богдан брав участь у польсько-турецькій війні 1620—1621 років. Під час цієї війни його батько загинув, а Богдан потрапив у полон до турків.

Перебуваючи у полоні, за 2 роки він вивчив східні звичаї та навчився турецької мови.

Звільнившись із полону, Богдан Хмельницький знову йде до козацького війська боротися проти турків, які хотіли захопити південь України.

Окрім цього, в українського народу було багато інших соціальних, релігійних та національних проблем. Україна в той час була під владою польського короля. Селяни тікали від польських панів на Запоріжжя до вільного козацького війська.

У 1647 році Богдан Хмельницький теж прибув на Запорізьку січ. Перебуваючи там, він зумів об'єднати селян, вільних козаків і виступив проти панської Польщі. Він боровся за вільну Україну.

Визвольна війна українського народу проти Польщі тривала з 1648 по 1654 рік. Козацькі війська на чолі з Богданом Хмельницьким одержали ряд перемог, але сили були не рівні. Польський король, об'єднавшись проти Хмельницького з Литовським гетьманом, захопив Чернігів і пішов на південь України.

Богдан Хмельницький зрозумів, що один він не зможе перемогти польські війська і вирішив шукати допомоги у Москві.

Хмельницький пише листа російському цареві і просить у нього допомоги у боротьбі проти польського короля. Московський цар погодився допомогти Хмельницькому.

Росія тоді вже була великою і сильною державою. Вона розширила кордони на сході до Уральських гір і Каспійського моря, і мріяла про те, щоб включити до своєї держави всі краї, що колись належали Київській Русі за часів Володимира Великого.

У січні 1654 року московські бояри приїхали до українського міста Переяслава, щоб умовитись з гетьманом Хмалницьким про союз. Вони обіцяли, що цар залишить Україні її територіальну цілісність, не буде втручатися до управління, буде шанувати українські звичаї, закони. Як буде війна з Польщею або з татарами, московські війська прийдуть козакам на допомогу. За те вони хотіли одногоб щоб українці присягли на вірність цареві.

Ця умова не дуже подобалася гетьману Богдану. Але іншого виходу не було: прийшли вісті, що на Україну зі сходу йдуть татари, а з заходу — поляки. Тоді Богдан Хмельницький погодився на союз із Московією. Українські послы поїхали до Москви і там підписали угоду про перехід усіх українських земель до складу Росії на правах автономії.

Підписавши угоду з Україною, московський цар, почав війну з Польщею. Але, на жаль, він не стільки дбав про інтереси України, як про свої великодержавні. Московські воеводи, які прийшли в Україну, зневажали український народ, не шанували народних звичаїв, не давали ніяких прав козацьким старшинам.

Богдан Хмельницький бачив, що союз з Московією не дав волі Україні, і почав шукати допомоги в інших країнах. Він розіслав своїх послів до Швеції, Туреччини, Угорщини, Молдавії. Він думав досягти угоди з цими державами, об'єднатися з ними в один союз і забезпечити свободу Україні від Росії та Польщі.

Але раптово гетьман Хмельницький занедужав і помер. Це сталося 8 серпня 1657 року. Перед смертю він зібрав усю старшину, щоб вибрати нового гетьмана. козаки воліли, щоб влада залишилася в роді Богдана Хмельницького і вибрали гетьманом його сина Юрія.

Тіло великого гетьмана поховали на його батьківщині.

Його ім'я назавжди ввійшло в історію України. Він володів Україною близько 10 років. Незважаючи на майже безперервні війни, за короткий час він зміг створити сильну державу. Він zorganizував адміністрацію, судочинство, добре військо. Гетьман Хмельницький був визначним політиком, дипломатом, добрим господарем, розумним полководцем.

Завдання 8. а) Запам'ятайте словосполучення, які вам трапилися в тексті:

- Одержати пермогу над ким? чим?
- Просити допомоги у кого?
- Шукати допомогу у кого? де?
- Прийти на допомогу до кого? кому?
- Втручатися до управління (до чого?)
- Втручатися у внутрішні справи (у що?)

б) Знайдіть у тексті речення з цими виразами.

в) Напишіть свої приклади з цими словосполученнями.

Завдання 9. Допишіть речення:

1. Закінчивши братську колегію, Богдан Хмельницький продовжує навчання у ...
2. Закінчивши духовну колегію у Львові, Богдан вступає до козацького війська ...
3. Потрапивши у полон до турків, Хмельницький перебуває там ...
4. Звільнившись із полону, Богдан ...
5. Перебуваючи у полоні, ...
6. Повернувшись в Україну, Хмельницький ...
7. Прибувши на Запорізьку Січ, Богдан зумів ...
8. Об'єднавшись проти Б.Хмельницького з Литовським гетьманом, польський король ...
9. Зрозумівши, що один він не зможе перемогти польські війська, Богдан ...
10. Написавши листа російському цареві, Богдан ...
11. Приєднавши Україну до Росії, через 3 роки ...

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. *Що таке дієприслівник? На які запитання він може відповідати?*
2. *Ознаки яких частин мови поєднує дієприслівник?*
3. *Які ознаки дієслова та прислівника має дієприслівник?*
4. *Що таке “дієприслівниковий зворот”?*
5. *Як утворюються дієприслівники доконаного і недоконаного виду? Що вони означають?*
6. *Утворіть дієприслівники від дієслів і напишіть з ними речення:*

вивчати — вивчити, повторювати — повторити, їхати — приїхати, виконавши — виконуючи, дивитися — подивитися, розпочинати — розпочати, закінчувати — закінчивши, повертатися — повернутися.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	3
Розділ I. БУДОВА СЛОВА	5
Розділ II. ІМЕННИК	10
§ 1. ІСТОТИ — НЕІСТОТИ	10
§ 2. РІД ІМЕННИКА	11
§ 3. ЧИСЛО ІМЕННИКА	15
§ 4. ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ	22
§ 5. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ	23
§ 6. ФОРМИ ІМЕННИКІВ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ В ОДНИНІ	28
§ 7. ФОРМИ ІМЕННИКІВ II ВІДМІНИ В ОДНИНІ	31
§ 8. ФОРМИ ІМЕННИКІВ III ВІДМІНИ В ОДНИНІ	34
§ 9. ФОРМИ IV ВІДМІНИ В ОДНИНІ	36
§ 10. ФОРМИ ІМЕННИКІВ У МНОЖИНІ	43
Розділ III. ПРИКМЕТНИК	51
§ 1	51
§ 2. РОЗРЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ	51
§ 3. ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ	71
Розділ IV. ЧИСЛІВНИК	79
§ 1	79
Розділ V. ЗАЙМЕННИК	83
ВІДМІНЮВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ	83

Розділ VI. ВІДМІНКИ ТА ЇХНІ ФУНКЦІЇ	89
§ 1. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ	89
§ 2. РОДОВИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ	89
§ 3. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ	125
§ 4. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК. ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ	148
§ 5. ОРУДНИЙ ВІДМІНОК ТА ЙОГО ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ	163
ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ, ЗАЙМЕННИКІВ, ПРИКМЕТНИКІВ І ЧИСЛІВНИКІВ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ МНОЖИНИ	172
ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ, ПРИСВІЙНИХ ТА ВКАЗІВНИХ ЗАЙМЕННИКІВ І ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ У ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ МНОЖИНИ	173
Розділ VII. ДІЄСЛОВО ТА ЙОГО ФОРМИ	203
§ 1.	203
§ 2. ФОРМИ МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ	208
§ 3. ФОРМИ МИНУЛОГО ЧАСУ	209
§ 4. ДІЄСЛОВА З ОЗНАКОЮ РУХУ	212
§ 5. ПРОСТОРОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРЕФІКСІВ ДІЄСЛІВ З ОЗНАКОЮ РУХУ	214
§ 6. ВИДИ ДІЄСЛОВА	219
Розділ VIII. ДІЄПРИКМЕТНИК	226
Розділ XI. ДІЄПРИСЛІВНИК	236

**Підручник видано за сприяння
Міжнародного освітнього фонду
імені “Ярослава Мудрого”**

У пропонованому виданні узагальнюються та систематизуються знання з граматики української мови, розширюється словниковий запас, активізуються навички усного та писемного мовлення, набуті під час опрацювання “Вступного розмовно-інтенсивного курсу української мови” (автори В. М. Вінницька, Л. О. Юзефович, І. Г. Тальянц).

Видання може бути використане у будь-якій іномовній аудиторії.

Рецензенти:

Н.Ф.Клименко доктор філологічних наук, професор, зав. відділу ІМ НАН України
А.П.Грищенко доктор філологічних наук,

**Рекомендовано Вченою Радою
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.**

**Тираж 1500. Підписано до друку 20.01.98. Формат 60х90\16.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Умовн. друк. арк.15,25.
Замовл. 9.**

**Друк підприємства “Правда ярославичів”
Київ-МСП, вул. Тургенівська, 8-14.**